

Noies

Noies

VOLUM 11
CENTRE D'ESTUDIS MOLLETANS
1997

*Josep Mª Blanch, Jaume Boix, Mª Mercè Bruguera, Manel Carreira,
Santiago Cucurella, Àngel Duarte, Josep Gordi, Pere Gordi,
Josep Gurri, Ferran Pérez, Xavier Pérez, Joaquim Mª Puigvert,
Amadeu Rovira, Mª Àngels Suàrez, Joan Ventura, Lourdes Vilà,
Jaume Vilaginés, Santi Villanueva.*

NOTES

VOLUM 11

Centre d'Estudis Molletans
Mollet del Vallès
1997

DIBUIX PORTADA: *Joan Abelló*

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la repografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

AQUEST LLIBRE HA ESTAT EDITAT AMB EL SUPORT DE L'EMPRESA
Kao Corporation S.A.

TIRATGE: 500 ex.

© TEXT: Els autors

© EDICIÓ: Centre d'Estudis Molletans - Ajuntament de Mollet del Vallès.
La Marineta, Plaça de l'Església, 7

CONSELL DE REDACCIÓ: Josep Gordi, Jaume Vilaginés i Santi Villanueva.

DISSENY GRÀFIC: Laia Bosch

IMPREMTA: IG Santa Eulàlia, Santa Eulàlia de Ronçana

ISSN: 1133-7818

DL: B-37-059-1987

SUMARI

	Pàg.
PRÒLEG	7
PRESENTACIÓ	9
APORTACIONS A LA FIGURA DE VICENÇ PLANTADA	11
<i>Conferència sobre Vicenç Plantada, Ferran Pérez</i>	13
<i>A propòsit de l'edició de les obres completes de Vicenç Plantada,</i> <i>Àngel Duarte</i>	23
<i>Senyors i pagesos. Les relacions socials i la seva expressió en l'espai a</i> <i>Mollet durant la plena Edat Mitjana, Jaume Vilaginés</i>	27
<i>Un episodi de la Guerra dels Matiners: Un text històric, un text literari ,</i> <i>Ferran Pérez</i>	49
<i>Breu història de la Conreria, Xavier Pérez</i>	59
<i>Els bombardeigs a Mollet del Vallès durant la guerra civil,</i> <i>Mª Àngels Suárez i Lourdes Vilà</i>	71
<i>L'estudi de la masia i el Vallès, Joaquim M. Puigvert</i>	87
<i>Escalada arqueològica urbana, Josep Mª Blanch</i>	97
<i>Frederic Ros i Chacón: un home de cultura, Santiago Villanueva</i>	111
<i>En record i homenatge a Josep Solà i Pujol, Jaume Boix</i>	129
<i>Montserrat - Mollet, Joan Ventura</i>	135
<i>Les fonts de Sant Fost de Campsentelles: història i perspectives de futur,</i> <i>Josep Gurri i Amadeu Rovira</i>	145
<i>Un passeig pels boscos del Vallès Oriental (dels alzinars de Castellruf a</i> <i>la fageda de la Sauva Negra), Josep Gordi</i>	161
<i>Incidència dels fluxos migratoris metropolitans a Mollet del Vallès,</i> <i>Manel Carreira</i>	179
<i>Mollet, el Baix Vallès i l'especialització dels serveis, Pere Gordi</i>	195
<i>Obstacles per a l'aprenentatge en ciències socials, Santiago Cucurella</i>	213
<i>Penjats d'un fil, Mª Mercè Bruguera</i>	219

PRÒLEG

És freqüent entre les persones i, per tant, molt probablement és molt humà, dedicar esforços notables, difícils i costosos humanament a aconseguir unes fites que en un moment donat de la nostra vida personal o professional ens proposem. I és freqüent, també –i potser això és el més destacablement humà– que una vegada aconseguides aquestes fites relaxem el nostre comportament, la nostra acció, el nostre esforç, el nostre treball, la nostra voluntat i defallim, i amb la defallença retrocedim a uns esglaons inferiors als que signifiquen aquella meta primer desitjada i més tard assolida.

La consolidació de NOTES amb la creació del Centre d'Estudis Molletans, a partir de la bona entesa entre la Parròquia de Sant Vicenç i l'Ajuntament amb motiu del Mil·lenari de la nostra ciutat i de l'església a Mollet; l'arribada l'any passat al número 10 d'aquesta publicació amb una notable quantitat i qualitat d'articles, i una exposició ben demostrativa dels deu anys de treball des dels inicis a la Sala Fiveller, podien haver-nos portat a aquella relaxació tan humana de què parlàvem abans.

Les persones del CEM, fins fa ben poc dirigides per Josep Gordi –a qui vull aprofitar l'ocasió per testimoniar el meu agraïment i reconeixement pel seu gran treball, sempre acompanyat per Jaume Vilaginés, a qui igualment honoro– podien haver caigut en la flaccidesa de les fites assolides i dels objectius aconseguits, quan s'han esgotat fites i objectius. No ha estat així. El número que suara prologuem és un exemple majestuós de la persistència de les ganes de continuar amb l'esperit fundacional de NOTES. És magnífic!

Agraeixo, doncs, aquest esperit que representen tots els autors dels documents que presentem, així com el treball del Consell de

redacció de NOTES, i els demano que persisteixin en aquest capteniment tan creatiu.

En aquest apartat d'agraïments no vull, però, oblidar el conjunt del Consell Directiu del Centre d'Estudis Molletans i, especialment, a la nova directora, Consol Garcia-Moreno, i al nou secretari, Jordi Bertran, als quals vull encoratjar a continuar la feina de locomotora que sempre cal que faci una direcció i que, amb aquesta feina, seguim travessant els millors camins de la història i de la vida del nostre poble i dels pobles germans del nostre entorn.

No vull, tampoc, oblidar a Kao Corporation, SA, que ens dóna un suport necessari per a fer possible aquesta publicació, i a I.G. Santa Eulàlia, pel seu excel·lent treball i per la seva proverbial paciència amb tots nosaltres.

Gràcies i felicitats a tothom.

Montserrat Tura i Camafreita

Alcaldessa de Mollet del Vallès

PRESENTACIÓ

Fidels a la cita anual, la revista del Centre d'Estudis Molletans, NOTES, torna a aparèixer per Sant Vicenç. En el número onze trobarem un variat conjunt d'articles sobre història, geografia, biografies, etc... També hi ha articles que s'escapen de l'àmbit geogràfic del Vallès i de Mollet, que són els propis de la revista, com és el cas d'un breu assaig sobre el fracàs escolar escrit per Santiago Cucurella i la cita literària anual amb un dels contes de Maria-Mercè Bruguera. D'entre aquest conjunt d'articles cal assenyalar que n'hi ha dos dedicats a Vicenç Plantada, que van ser demanats pel Consell de Redacció a Ferran Pérez, el qual ens aporta el material de la seva conferència amb motiu de la presentació del número 10 de NOTES. L'altre és el parlament que va pronunciar el catedràtic d'història contemporània Àngel Duarte en la presentació del primer volum de les obres completes de Vicenç Plantada.

Un cop més felicitem els autors que han col·laborat en el present volum, els convidem a continuar fent-ho en properes edicions de la revista, i animem a tothom que tingui quelcom per aportar sobre el coneixement de Mollet i la seva comarca a enviar-nos els seus treballs.

El Consell de Redacció

APORTACIONS A LA
FIGURA DE
VICENÇ PLANTADA

CONFERÈNCIA

SOBRE VICENÇ PLANTADA

(22-I-1995)

Ferran Pérez i Gómez

Introducció

Fa uns quants anys que la ciutat de Mollet, encapçalada pel seu Ajuntament i el Centre d'Estudis Molletans, s'ha proposat de recuperar i fer justícia a la figura de Vicenç Plantada i Fonolleda. Veiem com hi ha un institut de batxillerat que porta el seu nom; també hi té un carrer dedicat i ja darrerament s'ha instituït una beca d'investigació amb el nom de Vicenç Plantada. Però molts molletans es preguntaran: qui era aquest senyor? Què va fer d'important? Jo també tenia una idea vaga, només aproximada, de Vicenç Plantada. Però gràcies al treball de recerca que faig amb la Beca atorgada pel Centre d'Estudis Molletans, m'estic adonant de la importància que té aquest personatge per a la història de Mollet. Tres llibres de temàtica diversa, com veurem, i un centenar d'articles que de moment he recopilat, em fan veure la riquesa de la seva tasca. Amb humilitat però amb seguretat, Plantada ens fa un retrat excepcional del Mollet de tombants de segle i de la Catalunya d'aquella època.

Vicenç Plantada es pot considerar com el pare del Mollet modern. Va ser l'impulsor de la Renaixença a Mollet i al Baix Vallès. Catalunya, a partir de la segona meitat del segle XIX, va iniciar un procés de recuperació de la seva llengua i de la seva literatura, i també de la seva consciència de poble. Gràcies a Plantada, Mollet no va quedar-ne al marge sinó que va participar-hi activament. Però aquest molletà no fou únicament un intel·lectual preocupat per la recollida de rondalles i costums populars; també desitjava que els habitants de Mollet, la majoria agricultors,

milloressin les seves condicions de vida i per això va intentar introduir novetats tècniques, com el canó per evitar les pedregades. Va haver de lluitar contra antigues supersticions i contra la incomprensió dels pagesos i dels propietaris.

Va ser un home polifacètic, com els homes del Renaixement, ple de curiositat i d'energia que posà al servei dels altres, del temps que li tocà viure. Va ser escriptor, excursionista, polític, científic, mestre i veterinari. Què més podia demanar Mollet per entrar amb bon peu al segle XX?

Apunt biogràfic

Vicenç Plantada i Fonolleda va néixer a Mollet del Vallès l'any 1839, fill d'una família acomodada de la localitat. Com ja he dit era mestre i veterinari, unes professions que li van permetre desenvolupar dues de les seves grans passions, l'ensenyament i l'observació de la natura, dels animals, dels fenòmens meteorològics. A casa seva, a Mollet, tenia una escola privada anomenada l'Estudi vell, que segons ens explica ell mateix a la «Geografia local de Mollet», va ser fundada el 1er de gener de 1865, quan Plantada tenia 26 anys. Hi assistien només nois, uns 50, i tenia per esbarjo una pati amb hort i jardí. Serà aquesta escola l'origen d'extraordinàries iniciatives, com després veurem. La seva germana Anna també feia de mestra al mateix edifici, en l'anomenada «escola preparatòria mixta».

També exercí com a veterinari i fou secretari de l'Acadèmia Mèdico-Veterinària de Barcelona. El 1885 va redactar els estatuts del "Montepio" de Sant Antoni Abat de Mollet, una entitat que assegurava els animals dels pagesos i carreters.

Plantada, excursionista i folklorista

La comarca del Baix Vallès, amb Mollet com a centre, fou l'espai en el qual portaria a terme les seves investigacions i excursions durant les quals va recollir tot un material folklòric i científic que avui dia ens resulta preciós. Plantada era delegat del Centre Excursionista de Catalunya i feia arribar al butlletí d'aquesta entitat cròniques en les quals parlava de la nostra comarca, dels seus habitants, del seu folklore... Gran quantitat de refranys, de rondalles i històries referides a Mollet i els pobles de

les rodalies, entre ells Sant Fost i Martorelles, es conserven gràcies a Vicenç Plantada. El seu nom apareixia al costat de reconeguts escriptors de la literatura catalana de la Renaixença, com són Àngel Guimerà, Narcís Oller, Carles Bosch de la Trinxeria, Dolors Monserdà o Tomàs Aguiló. Això vol dir que era una persona molt respectada en el món cultural català i que hi tenia un pes específic.

Tenim una prova d'aquest reconeixement en la crònica apareguda el 1902 al diari «La Renaixença» sobre el Primer Concurs de Cançons populars catalanes, celebrat a Sta. Perpètua, quan Plantada tenia 63 anys. En ella, el gran folklorista barceloní Aureli Capmany el tracta de «venerable apòstol del catalanisme».

Podem esmentar narracions com «Un refrà català», «Un episodi de la Pineda Fosca» o «Una cassera en la nit dels Morts», en les quals fa gala d'un estil viu i àgil, acolorit amb nombroses expressions populars i comparacions molt curioses que fan encara més interessants els seus relats. Mostra d'això és l'inici del conte «Una bruixa estranya» on diu:

«Estem á últims del sigle dinou, y en lo Vallés encara hi ha molta creencia en bruixas. No tanta com trenta anys enderrera que en las vetlladas no s' parlava quasi més que de bruixas, follets, cabretas, llumetas, ánimas, llops y lladres. Ara, la política s'ha ficat en las llars: ja s' parla molt de sí lo govern existent fa anar la nació bé ó malament; si un altre faria que 'ls géneros tinguessin més demanda y valguessin mes...; pero, no obstant d'aixó, hi ha en un poble de dins lo Vallés un home que té fama de curar los mals donats: y, bastí, per saber si hi ha superstició, que fent las consultas de franch ó bé que donguin lo que vulgan, s'ha fet construhir un carrer de casas, segons de públich se diu: es, dir, que avensa més éll que mitja dotzenes de metjes de la encontrada.

Com á proba, donchs, de que encara s'hi creu, vaig á escriurer un fet estrany de bruixeria (d'entre varis que 'n podria citar) tal com me 'l contá l'Isidro Castells (a) de la Ventallona.[...]»

Com ja he dit anteriorment, va publicar cròniques sobre les seves excursions pel Vallès al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya. Són molt interessants, ja que ens ofereixen un retrat valuós de la nostra comarca. Al llarg de les seves visites, motivades sovint per la seva professió de veterinari, Plantada va recollir una gran quantitat de tradicions i costums.

El 1886 començava d'aquesta manera el relat d'una visita que féu a la fàbrica de la Dinamita, a Sant Fost:

«A les 3 de la tarda del dia 29 de setembre de 1885 vaig sortir de casa pera anar á fer una visita á un matxo de dita fàbrica que s'havia rostit molta part de la pell ab l'ácid nítrich que s'buydà de las bombonas rompudas de resultas d'un volco dins de San Fausto. Al passar per la plassa, En Jaume Casarramona, hereu de la casa del terrat que ab tanta amabilitat nos deixà lo dilluns de Carnestoltas pera que los excursionistas poguéssim veure lo ball de Gitanes, me preguntá ahónt anava; li responguí: á la Dinamita; y haventme dit: si no té inconvenient també vinch, marxárem tots dos. (...) Avans d'arribar á Besós, vaig explicar lo epissodi que 'ns va passar cassant ab un llop en l'hivern de 1846 en lo plantiu que 'n deyan del Ventalló: després vaig anar contant altres fets ocorreguts durant la meua infantesa ab altres llops y en particular amb una llebre (que demostra lo bon cor dels vallesans), tot contemplant la hermosa perspectiva que s'descubreix...»

Plantada també va sentir curiositat per la història. S'ha dit que va morir quan estava acabant la seva «Història de Mollet»; de moment, res s'ha trobat d'això. Però sí que tenim a la *Geografia local de Mollet del Vallès*, publicada el 1893, un interessant resum històric de la nostra localitat. Les narracions històriques més detallades són aquelles que parlen dels fets esdevinguts durant el segle XIX i que la memòria popular encara conservava frescos. Em refereixo a la Guerra del Francès o de la Independència (amb «La Batalla de Mollet del Vallès» o «El turó de la Bandera») i a la segona guerra carlina, anomenada «Guerra dels matinés» (amb «Un episodi de la guerra dels matinés»).

Cal dir que la *Geografia local de Mollet del Vallès*, amb notícies geogràfic-escolars dels pobles dels encontorns i son mapa geogràfic, és un dels tres llibres que va escriure. Aquesta geografia és una obra de gran importància per a Mollet i pobles de les rodalies perquè recull de forma sistemàtica i amb rigor moltes dades que avui dia són de gran valor.

Plantada i el catalanisme polític

Aquesta forta vinculació amb l'excursionisme no podia anar deslligada de la política. Tot anava plegat. Mollet va viure amb

il·lusió el naixement del catalanisme com a moviment polític. Vicenç Plantada en aquest terreny també hi jugà un paper fonamental, tot i que comptà amb la col·laboració d'un bon grup de molletans entre els quals destaquem Jaume Fonolleda, Frederic Ros o Josep Monserdà.

Vicenç Plantada va entrar com a regidor a l'Ajuntament el desembre de 1875, durant la tercera guerra carlina, amb el càrrec d'interventor. Tenia aleshores 36 anys. Va formar part de diversos ajuntaments fins al 1894.

Tenim registrada la seva primera participació en una acte polític d'importància l'any 1880, al Primer Congrés Catalanista organitzat per Valentí Almirall, que va inaugurar-se al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona.

La Reina Regent d'Espanya, Maria Cristina d'Habsburg, va visitar Catalunya el maig del 1888 i una representació catalanista conservadora li presentà un missatge en el qual demanaven un canvi d'actitud del govern respecte al fet català. Entre els que signaven aquest manifest únicament hi havia un molletà, el propietari Jaume Fonolleda. Però un parell de mesos després, el diari «La Renaixensa» publicava una nota d'adhesió a aquest missatge feta per trenta veïns de Mollet del Vallès entre els quals hi havia Vicenç Plantada. Podríem considerar-ho com l'inici del catalanisme polític a la nostra ciutat.

L'u de gener del 1896 va fundar el primer Centre Catalanista al Vallès, que després s'adherí a la Unió Catalanista, entitat de caràcter polític que va celebrar la seva primera assemblea el 1892 a Manresa. Són les famoses Bases de Manresa, i tornem a trobar-nos amb el protagonista de la nostra conferència. Vicenç Plantada va participar-hi com a representant de la comarca del Baix Vallès, juntament amb dos delegats més de Ripollet. Plantada va fer-hi una intervenció quan discutien la Base número 13, que tractava de les quintes o reclutament militar. Va dir el següent:

«M'aixeco solzament pera manifestar al senyor Serra que abans de l'any 1845 les quintes se feyan pagant certa cantitat de diners que variava segons la posició del que tenia que ésser soldat, és a dir, més els richs que els pobres, afeginthi que de ferse avuy dia d'aquest modo, á bon segur que tot el poble hi prestaria el seu concurs, anant a engroixir las filas del Catalanisme si aquest posava el dit sistema en sa bandera»

Les assemblees de la Unió Catalanista es van celebrar vuit vegades més i Vicenç Plantada va continuar participant-hi, almenys fins a la setena que tingué lloc el 1904 a Barcelona.

Vicenç Plantada, cronista de Mollet

Un altre aspecte importantíssim de Vicenç Plantada que cal tenir en compte és el de cronista. Des del 1881 al 1912, poc abans de la seva mort, va fer arribar una gran quantitat de notícies i comentaris sobre Mollet a diverses publicacions de l'època, especialment al diari «La Renaixença», vinculat a la Unió Catalanista, i a «L'art del pagès», una publicació dirigida als agricultors. Altres periòdics on publicà articles foren «El Diari de Sabadell», «La Veu del Vallès», «Agricultura» i «Vallès Nou».

A través de les seves cròniques (actualment n'he trobat prop de cent) tenim un retrat molt detallat de trenta anys de la vida de Mollet del Vallès. En aquests escrits Plantada fa una relació dels fets més importants viscuts per la localitat. Ens parla de les activitats agrícoles, com la verema, la celebració de la Setmana Santa, la inauguració d'uns fanals per part de l'Ajuntament o la visita d'un grup d'excursionistes de Barcelona; la constitució d'una coral o la recollida de diners i roba per ajudar els afectats pels terratrèmols d'Andalusia. Quasi sempre comença explicant amb extensió la notícia que ha motivat l'article (ja sigui una forta nevada o una pedregada, la celebració de la Festa Major, la benedicció d'una campana per a l'Església o la construcció d'un pont sobre el riu Besòs), per després passar a donar dades de la vida social i agrícola de Mollet. És pot considerar, doncs, un dietari de la vida molletana:

Mollet del Vallès, 22 de febrer. De la forta nevada dels dies 11 i 12, el Matagalls, Montseny i Pla de la Calma en sostenen una forta gruixària de neu, blanquejant encara les obagues del Moncau, Sant Miquel, Pi Candeler, turó de Montcada amb llur cordillera fins a Sant Pere Màrtir i la de Sant Llorens. En lo pla s'hi aguantà fins al dia 16. Ne caigué uns dos pams: havent fet també uns dos pams de sahó i deixat les fangades com cendrers. ¡Llàstima que la feram indígena se n'haurà ressentit molt! El fred no ha sigut molt intens, atès que el termòmetre ha fluctuat a uns 5 graus excepte el dissabte que es posà a un grau sota zero a les vuit del matí.

Animadíssima fou la festa d'ahir, coneguda per lo «ball de Gitanes», amb les tres mil i pico de persones que hi acudiren (com hi acuden cada any) dels pobles veïns, de la costa i del pla de Barcelona.

Agradaren tant les colles que hi prengueren part, que el públic los hi tirà cigarros, admetllas ensucrades, monedes de coure i fins duros sencers. És per demés dir que amb tanta gentada no se sentí ni una mala paraula, com no acostuma a succeir en totes les festes populars.»

En aquests escrits, no gaire llargs i ben construïts, fa gala del seu estil característic: té una gran facilitat per copsar l'atenció del lector amb un llenguatge espontani i viu, gens encarcerat, amb ús freqüent d'expressions populars i refranys, i ple d'admiracions i preguntes que conviden el lector a la reflexió.

Cal destacar, doncs, que Plantada aprofita sempre que pot aquestes cròniques per exposar les seves idees, carregades de sentit comú, i no s'està de criticar directament allò que segons ell no està ben fet. Com per exemple, en aquesta crònica de la Festa Major de l'any 1902, quan Vicenç Plantada tenia 63 anys:

23-8-1902. «Ja havém passat la Festa Major. Com totes hi hagué la part religiosa amb ofici solemne cada dia: en lo prìmer hi acudiren les autoritats y una orquesta: lo segon fou cantat per lo coro de noietes, tocant l'armòniùm el senyor Vicari doctor Manel Gironès. Dues orquestes feren les delícies dels grans; els cavallets, joguines...les dels petits.

Les dues festes majors que tením fan que tothom gosi, disfruti; a mí m'entristeixen al meditar que si es tracta d'instal.lar una bomba pera apagar foc, una màquina de batre, canons priva ferpedra...contesten tant els propietaris com los comparets: això no pot adquirir-se, el poble «no té quartos».

«¡No hi ha quartos! ...y igastém uns set mil duros!» (...)

El poble va creixent depressa: des de ma infantesa té l'augment d'unes quatre quintes parts. Lo tenir aigües subterrànies tan romes considero que és la causa principal»(...)

El to de desencís d'aquesta darrera crònica ens dóna pas a una altra faceta, també cabdal per entendre l'obra de Plantada. Em refereixo al Plantada científic, partidari de la introducció d'innovacions que lluitessin contra els desastres metereològics, al Plantada ecologista, per dir-ho d'alguna manera, que defensa els animals útils i lluita contra les supersticions.

Vicenç Plantada pedagog, científic i ecologista

És en aquest terreny on l'il·lustre molletà va patir més contrarietats i, alhora, més satisfaccions. Hem dit en començar que era mestre i a casa seva tenia una escola, l'Estudi vell. Podem intuir que va exercir la seva tasca de pedagog amb passió. I es va preocupar que els seus alumnes no únicament aprenguessin números i lletres, sinó que visquessin harmònicament amb animals i plantes.

Així, el 1879 funda «l'Associació infantil protectora d'animals útils», a imitació de les que existien a França i a Anglaterra, i possiblement la de Mollet fou de les primeres de Catalunya i d'Espanya. Fa dels infants els primers receptors de les seves idees, sabedor que ells les acolliran sense prejudicis i amb entusiasme.

Ell mateix ens explica com funcionava aquesta associació:

«Advertits los noys que assistian á la meua escola particular, en lo citat any, lo molt útil que seria á llurs pares, demás familias y á ells mateixos que no toquessin cap niu ni atormentessin cap animaló útil als pagesos, com son las rataspinyadas, erissons, llargandaixos, sargantanas, dragons, gripaus; s'hi avingueren tots: formaren una Junta directiva que ells mateixos elegiren de entre sos condeixebles, prometent, jo, com á premi, á los que no faltarian á la solemne promesa que acababan de fer, que á primers de Setembre los recompensaria ab un refresch. Al entrar á la primavera, cada any, se repeteix lo nombrament de la Junta.

Veus aquí, apreciats agricultors, una Associcaió que 's fundá y marxa sens cap reglament, sens cap gasto de empleats, nomes baix la paraula de noys que no tenen mes que desitjos de jugar y fer entramaliaduras. Llor marxa consisteix en que entre tots los noys saben tot lo que passa al poble, sabent també lo noy que busca y treu nius. Lo qui sab que un ó mes han tret nius ó han malmés un animaló dels útils, ho diu á un de la Junta, una vegada aquell confessa ésser veritat, se l'apunta en una llista que diu: «Llista de 'ls que faltaran á la paraula durant l'any 18...».

L'any següent, el 1880, Vicenç Plantada publica el llibre *«Algunos amigos íntimos del agricultor»*, especialment adreçat als infants i que introdueix amb un fragment del Gènesi de la Bíblia.

D'aquesta manera inicia la defensa d'animals que eren objecte de cruels supersticions, com és el cas de les rates-pinyades, els eriçons, les òlibes, la puput, els gripaus o els llangardaixos.

Igualment condemnava la destrucció dels nius dels ocells, com pardals i rossinyols, pràctica molt estesa entre la població infantil.

Aquí va comptar amb l'inestimable suport del rector de Mollet, Mn. Vicens Triadú, que segons diu el mateix Plantada va ser alguna de les persones que s'alegraren d'aquestes iniciatives.

I mentre que els infants rebien aquests ensenyaments amb alegria, els adults no feien el mateix. El mateix any 1880 surt a la llum el tercer llibre de Plantada, *Teorías para impedir la formación del granizo y el desarrollo del viento en los días tempestuosos*. Ell era propietari de terres i agricultor, a més de mestre i veterinari, i per tant, part interessada a resoldre les destrosses que causaven les pedregades i altres fenòmens. Postulava per l'ús d'uns globus, que deixats anar en gran nombre i de manera controlada, provocarien reaccions elèctriques i químiques que desfarien els núvols de tempesta.

Però topava amb la indiferència de la majoria ; així ens ho dona a entendre quan explica l'any 1886 que:

«Durant la tarda d'ahir els campaners de diferents pobles del Vallès ens anunciaven de tant en tant a llurs habitants que la tempestat s'anava formant dins els murs que ens enrotllen. Se posaren a voltejarles amb tota fúria per allà les sis, amonestantnos que ja en alguns punts rebien de debò, amb la intenció, al mateix temps, de que no entrés dins els seus respectius termes municipals, prevalescuts del poder que creuen tenen totes o part de les campanes del seu encàrrec. Això no impedí que una forta pedregada ja amb una mica d'aigua, des de Monistrol a Vallromanes, partint el Vallès pel mig, batés el blat i ordís que ja començaven a segar, esbrotés les vinyes deixantles quasi com pel desembre, fent malbé cànems, fabas... i demás plantes que trobaren al seu pas.

Al contemplar la potència i perjudicis que ocasioná, nos féu fer los següents raciocinis que no podem menos que ferlos públics.

¿Quin dia serà aquell que els agricultors arraconaran les supersticions i temeritats que posseeixen sobre aquest meteoró?

¿Fins quan escoltaran solzament allò? ¡Això jo no ho crec! ¡Del cap en amunt ningú sap res!!

¿Quan se fixarán que amb molt poc gasto per quartera de terra se podria fer la prova dels globus, amb los que hi tenim tota la confiança ó alguna altra que algú inventi, demostrant així que som amics del vertader progrés?

Permaneixent com permaneixem amb els braços creuats, amb les terquedats, supersticions, cavilacions i raons tontes, no tenim més

remei que posarnos a un racó a contemplar com nos rosega l'angúnia causada per les freqüents pèrdues ocasionades per les pedregades.»

Cal anotar el fet que siguin els dos llibres de caire científic els únics que va escriure en castellà. Això reflecteix la situació encara desfavorable a la llengua catalana en el camp de la ciència, tot i que no podem descartar la possibilitat que Vicenç Plantada els escrivís pensant en la seva difusió fora de Catalunya.

Però el seu cavall de batalla van ser els anomenats canons priva fer-pedra, que sembla ja s'havien experimentat a altres països com és el cas d'Itàlia. Plantada en fa referència d'una manera constant i pel que sembla va tenir moltes dificultats perquè n'hi fessin cas. Això provocà en ell un desassossec que fa palès a moltes de les cròniques, on no dubta a criticar obertament els propietaris i agricultors.

Com per exemple, quan diu per l'estiu del 1902:

«Des del primer del corrent que tenim lo termómetro centigrau de 24° a 27° a l'ombra i de 43° a 50° al sol. Aquesta alta temperatura crec és la causa de que cada dia a la tarda tinguem tempestats amb més o menos pedra. Sobre aquesta hem de dir: qui gemega ja ha rebut. Glaça la sang l'indiferentisme amb què ho prenen els que ja haurien de tenir totes aquestes serres rublertes dels canons que tan bons resultats donen a Itàlia, França i Alemanya.»

La plaga de la fil.loxera va destruir les vinyes de tot Catalunya a partir del 1879 i sabem que a Mollet va arribar el juliol de l'any 1886, segons ens explica Vicenç Plantada. A tal efecte es formà a la nostra localitat una Junta antifil.loxèrica que inspeccionava els ceps contaminats i feia provatures amb diversos remeis per trobar-hi una solució.

I així eren les activitats que va desenvolupar Vicenç Plantada, sempre al capdavant de totes aquelles iniciatives que portessin una benefici a la col.lectivitat.

És, en definitiva, una gran obra de la qual tot Mollet n'és hereu i que cal valorar molt positivament per dues raons: d'una banda, per la gran qualitat literària dels seus escrits; d'altra, perquè va dur a terme accions molt positives per a la comunitat, com és la fundació de diverses associacions que van contribuir al progrés de Mollet del Vallès.

La nostra localitat pot sentir-se ben orgullosa de l'obra de Vicenç Plantada.

A PROPÒSIT DE L'EDICIÓ DE LES OBRES COMPLETES DE VICENÇ PLANTADA

Àngel Duarte i Montserrat

L'edició del primer volum del que han de ser les obres completes de Vicenç Plantada, aquell que porta per títol *Cròniques i articles de LA RENAISSANCE*, em va portar, fa uns mesos i a instàncies de l'amic Josep Gordi, a reflexionar sobre el context històric o, per dir-ho de forma més planera, sobre l'època que li havia tocat de viure al patrici molletà. Un personatge del qual, els qui no érem del Baix Vallès, teníem un coneixement limitat a unes poques dades esparses que contrastaven amb la seva dilatada trajectòria vital. La primera edició de la Gran Enciclopèdia Catalana deia de Plantada que era un home del segle XIX, sense més precisions cronològiques. Algunes referències que es trobaven a la bibliografia més recent sobre la història del catalanisme ens el mostraven, en els anys de la Unió Catalanista, és a dir, en la dècada de 1890, com un "veterà" amb una llarga trajectòria cívica al darrera, proveït d'una experiència que contrastava amb la joventut extrema de bona part dels correligionaris nacionalistes. D'altra banda, els historiadors teníem notícia de la seva presència activa en els anys de la Solidaritat Catalana, cap a mitjans de la primera dècada del segle XX. Ras i curt, com el modèlic treball de Ferran Pérez i Gómez que obre el volum ens ho confirma, estem davant d'una figura la biografia de la qual va recórrer prop d'un segle de la història del país.

Plantada neixia a Mollet l'any 1839 i moria pel novembre de 1913. Les diferències sociopolítiques, econòmiques o de vida quotidiana entre el món d'una data i el de l'altra ens ill.lustren sobre la profunditat de les transformacions que, al llarg d'aquells

vuitanta anys, afectaren la societat espanyola, catalana i molletana. L'agost de 1839 tenia lloc el Conveni de Bergara, que posava fi a la primera guerra carlina (per bé que el front de Llevant va restar obert fins a la caiguda de Morella el maig de 1840). Es tractava de la primera d'un seguit de guerres civils que colpejaren el país al llarg de la centúria. També per aquelles dates es realitzava la primera de les grans desamortitzacions que transferirien la terra de mans de l'Església i de les corporacions comunals a una "nova" propietat de perfils burgesos. La societat es transformava, amb diversos ritmes arreu de l'Estat, i emergia un món industrial i liberal. Fora bo també de recordar que el 1883 Bonaventura Aribau publicava l'oda "*La Patria*"; amb posterioritat aquest fet ha estat considerat com el punt d'arrencada de la Renaixença, amb el seu corol·lari d'intens associacionisme cultural i recuperació historiogràfica. Dins d'aquest context s'ha de recordar que el 1837, dos anys abans del naixement de Plantada, Barcelona recuperava la seva Universitat, traslladada a Cervera arran de la derrota dels austriacistes a la guerra de Successió del 1714.

Eren gaire diferents les coses a l'alçada de 1913? La resposta ha de ser contundentment afirmativa. Aquell any el país es trobava a la vetlla de dotar-se, amb la constitució de la Mancomunitat, d'un primer assaig d'organisme administratiu unitari i autònom. Per aquelles mateixes dates, l'Institut d'Estudis Catalans, creat anteriorment per Enric Prat de la Riba, publicava les normes ortogràfiques de la llengua catalana elaborades per Pompeu Fabra. També és cert que no totes les novetats convidaven a l'optimisme. Les vagues obreres posaven en relleu la radicalització de les tensions socials en el món industrial, mentre el col·lapse del sistema polític de la Restauració començava a albirar-se. Finalment, no podem oblidar que el 1913 el món es trobava immers en una confrontació entre estats i imperis que acabaria portant, mesos més tard, a l'esclat de la Primera Guerra Mundial. A Catalunya, a Espanya i a Europa semblava arribar a la fi un món amb arrels seculars. En definitiva, aquells vuitanta anys estigueren presidits per continuats canvis polítics i daltabaixos no sempre pacífics: des de la tercera guerra carlina, moment en el qual Plantada accedí a l'Ajuntament, fins als canvis sobtats que tingueren lloc en els anys de l'anomenat Sexenni Democràtic. El país en el que va viure Plantada s'industrialitzà i s'urbanitzà, va veure créixer el pes del sector econòmic dels serveis i va haver d'afrontar durs cicles de

crisis al camp. A Mollet, aquest món en transformació es visualitzà amb l'arribada del ferrocarril o amb el progrés de la indústria tèxtil, tant com, en un altre ordre de coses, amb la volada que adquirí el sentiment de pertànyer a una comunitat diferenciada dins de l'Estat.

L'aspecte de la trajectòria de Plantada que ha quedat recollit en el volum editat per Pérez és el de la militància catalanista. Els primers contactes amb aquest món van tenir lloc en els primers anys vuitanta, quan el catalanisme tenia per capdavanter més significat a Valentí Almirall. Més tard, el 1896, Plantada va promoure la fundació del Centre Català de Mollet. No es tractava pas d'una tasca fàcil, ni que comptés amb la comprensió plena dels seus convilatans. Plantada, com la majoria dels primers i aïllats catalanistes, era un personatge singular, enderiat en l'estudi del país. Periodista i folklorista, mestre i pedagog, home representatiu de l'impacte comarcal de la Renaixença, fou un individu que el mateix intentava de reformar la vida de l'agricultor que procurava el foment de l'activitat excursionista. Per assolir el primer objectiu va defensar aferrissadament la incorporació al món agrícola local de les novetats tecnològiques, maldà en pro de la introducció de nous metalls, màquines de bregar, i l'ús de diversos sistemes per evitar les pedregades; també estudià amb atenció tant d'altres fenòmens meteorològics com els mecanismes de les epidèmies i la virtualitat de les vacunes. L'excursionisme li facilità un coneixement exhaustiu del territori i li possibilità d'escriure, entre d'altres, estudis de la fauna comarcal, o la seva *Geografia local de Mollet del Vallès*. En aquest ordre de coses, Plantada va relacionar la seva tasca amb la que havien dut a terme personalitats com Francesc Maspons i Labrós (1840-1901), que el 1880 publicà *Lo Vallès*, tal vegada la primera monografia comarcal de la Restauració, i que entre 1883 i 1891 fou el president de l'Associació d'Excursions Catalana. O, també, amb la feina de Josep Pella i Forgas, el qual publicà, el 1883, la *Història del Ampurdán. Estudio de la civilización en las comarcas del noreste de Cataluña*.

Tanmateix, també resulta evident que aquests catalanistes erudits, homes de conviccions força conservadores, podien resultar, per als seus coetanis, un punt avorridots. Només cal rellegir la crònica de l'11 d'agost de 1896 recollida en el volum que serveix de pretext per aquesta nota: mentre les altres societats molletanes, la Pau i la Concòrdia, responien positivament a l'exigència dels

joves de la localitat per tal que s'organitzessin sessions de ball, el Centre Català, defensor d'una moral catòlica que identificava aquesta activitat de lleure amb la promiscuïtat, propugnava estudiar coses d'utilitat, defugir la broma i debatre sobre "milloras á Catalunya". En tot cas, el Centre no era una entitat aïllada. Anteriorment ja s'havia vinculat a la Unió Catalanista, plataforma creada el febrer de 1891 a recer de l'èxit de la campanya endegada per Narcís Verdaguer i Callís en defensa del dret civil català. La Unió Catalanista, pensada com una associació oberta i federativa, aglutinava societats catalanistes d'arreu de Catalunya i tenia en les assemblees que es reunien de manera itinerant el màxim òrgan rector i de definició ideològica. Ben coneguda és la participació de Plantada a la de Manresa, aquella en la qual, el 1892, es donaren a conèixer les *Bases per a la Constitució Regional Catalana*. En els anys del canvi de segle, Plantada no va seguir el camí possibilista defensat per la jove generació que, formada per Narcís Verdaguer i Callís, Jaume Carner, Lluís Domènech i Montaner i Enric Prat de la Riba, donaria lloc, després de l'impacte de la crisi colonial de 1898, a la Lliga Regionalista.

La biografia de Vicenç Plantada ens permet, doncs, de comprendre millor, de Mollet estant, dos temps de durada diferent. El primer, un temps llarg constituït per tots els Vuitcentistes. Un temps en el què van tenir lloc guerres civils i conflictes polítics, la construcció de l'Estat liberal i l'emergència de nous grups socials, la industrialització i la Renaixença. El segon, un temps curt que s'enceta cap el 1880 i culmina en els primers anys del segle XX. Uns anys en els quals Plantada assumí un especial compromís cívic que el portà a formar part, en lloc destacat, del nou moviment catalanista de signe plenament nacionalista. Dos temps, en fi, que s'encavalcaren i que constituïren la primera part d'allò que coneixem amb el nom de contemporaneïtat.

SENYORS I PAGESOS

LES RELACIONS SOCIALS I LA SEVA EXPRESSIÓ EN L'ESPAI A MOLLET DURANT LA PLENA EDAT MITJANA

(segles XII i XIII)

Jaume Vilaginés i Segura

1. Introducció

El present article es centra en l'anàlisi de les relacions socials en una població medieval, Mollet del Vallès. La forma com els homes es vinculaven entre ells, és a dir, com establien relacions de dominació o d'explotació, es reflectia en els espais, els quals quedaven clarament delimitats en el territori. Els nous espais, com la sagrera, que incloïa el cementiri i els sagraments entorn de l'església, el temple romànic, la nova realitat del mas i altres elements més d'un paisatge característic, no són productes d'una evolució accidental del paisatge humà. Són el resultat de l'incidència en el territori de les relacions que s'establien entre els homes. El present article pretén observar com les formes de dominació econòmica i social es plasmaven en aquests espais, que facilitaven el domini dels senyors i afavorien el control sobre els pagesos.

2. El camp d'estudi

Mollet està situat a una zona caracteritzada per la humitat de la terra, perquè el riu Besòs per aquesta zona es troba en una àrea plana. Antigament, abans de la canalització del riu, per la zona hi havia força aiguamolls i des d'antic s'ha aprofitat l'abundància d'aigua, per al regadiu¹. Els límits històrics de

la localitat confrontaven amb els dels termes habitats que posteriorment han esdevingut els municipis circumdants: Santa Perpètua de Mogoda, Parets, Gallecs, Sant Fost de Campsentelles, Martorelles i el territori que segles més tard serà La Llagosta, que en l'Edat Mitjana probablement coincidia amb el topònim d'Albinyana.

Pel segle XII, Mollet estava en una àrea que es dedicava al conreu de secà, entre nombroses extensions de boscos i erms, on es practicava també el cultiu d'horts als voltants dels torrents i rambles o a les voreres del riu Besòs. L'orografia de la zona no és ni ha estat massa accidentada, només petites carenes trenquen la unitat de la vall i delimiten els cursos dels afluents i torrenteres de la conca del Besòs.

Mollet apareix documentat a finals del segle X (993), en una àrea on el bisbat de Barcelona tenia dominis des de molt abans: l'any 878 el bisbe Frodoí va rebre de l'emperador carolingi diversos dominis al comtat de Barcelona, entre ells la «*villa Reudaldi*» (Vilarosal, Parets del Vallès), situada molt aprop de Mollet². Més endavant, l'any 904, el bisbe Teuderic va consolidar les possessions que tenia a la zona consagrant la nova parròquia de Parets, que incorporava diversos poblets habitats i les seves respectives esglésies, entre elles Vilarosal³.

També, l'altra gran institució eclesiàstica que estenia els seus dominis pel Vallès, el monestir de Sant Cugat, tenia possessions («*dominicatures*») a Mollet i va mantenir durant molt de temps una relació senyorial sobre feudals de l'indret veí de Vilatzir (actual Torre de Malla, a Parets)⁴.

Hi ha referències esporàdiques de Mollet durant el segle XI i és en el segle XII quan ens ha arribat la major informació documental sobre el domini senyorial del bisbat a la localitat. Entre els testimonis escrits més rellevants sobre aquest domini, hi ha dos inventaris, no gaire distants en el temps: un és un capbreu, de finals del segle XII⁵; l'altre és un llevador de censos, de començaments del XIII⁶.

Són, per tant, l'exponent d'un domini senyorial que procurava perpetuar-se notarialment, en un primer moment inventariant els dominis materials (masos, sagrers, terres indominicades, molins i rendes) i, en segon lloc, deixant testimoni del sotmetiment dels homes, a través de les rendes en treball i les imposicions pel reconeixement senyorial.

CAPBREU DE MOLLET. S. XII.

Font: Arxiu Catedral de Barcelona

(ACB) LA IV, 191, 461 (Vegeu la transcripció a l'Apèndix)

1146r
Habet eps in villa de mollet. petri de
 mala de uno sacario. par. i. caponū.
 petri puculul. al. de alio sacario. s. duma
 deta. par. unū caponū. s. petri de edrin. par.
 unū. s. dotalis de cosen. par. duo. s. vxo
 arnaldi rossi. par. unū. s. petri de puiol.
 par. unū. s. bñard de palacio. par. unū.
 p. amio de margano. r. ponci de fonolur.
 par. unū. s. Guilma. par. ii. s. Juder de
 palacio. par. unū. s. berengari de hñelo
 ca. de domib⁹ de rego. par. unū. s. ova
 ges. par. unū. s. bengari pñ. de domib⁹
 que fuerut geraldū martini. par. unū.
 s. petri de mollet. de qñam parte domoz
 suz. par. ii. s. Guills de brugarijs. par.
 unū. de ipso scario. s. de domib⁹ que fue
 runt arnaldi pñ. solbat cñre. par. i. a
 sic fuit. par. xx. capo. s. de ipso sacaria.
 s. habet mansū de belolano. in quo stat
 petri. r. donat qñam pñis r. unū. r. paria
 duo caponū. s. habet mansū de iuris
 in quo stat guilma. guilma. r. donat
 qñam pñis r. unū. r. paria. ii. caponū.
 s. de ipa mamedia. par. unū. s. habet
 mñm derdum. in quo stat moages.
 r. donat qñam pñis r. unū. r. paria duo
 caponū. s. habet mansū de frigola. in q
 stat petri andreas. r. donat similit⁹ qñam
 pñis r. unū. r. de caponū. paria duo.
 s. habet mansū de brugarijs. in q stat
 guilma. r. donat qñam pñis r. unū. r. de
 caponū. par. unū. s. qñam i
 villa ipa. in quo stat petri boni.
 r. donat de labolpauie pñis r. unū. qñ
 al. r. de domib⁹ par. unū caponū. r. sic s
 pñis. paria. xx. caponū. s. habet
 de oia. ii. q. r. r. r. s. habet molendinū.
 qd tenebat hugo de mollet in dñio.
 s. habet sube ipam reclusam. eide mo
 lendini. campū unū in dñio. s. sube uñ
 lam. iuxta idem molendinū. alium cam
 pū in dñio. s. habet sup villa de mougo.
 ad ipm ledone. campos. v. in dñio qua
 se tenet. r. affronat abouete. in alodio
 epī quō tenet. s. de brugarijs. r. petri. in
 oia. r. moages. Amidie. in alodio in
 romia de mollet. abouete. in rietia. d
 cagale. alio. in alodio similit⁹ epī que

moages. s. habet iuxta villā uer⁹ oē.
 campū unū quē tenet petri de edrin.
 r. dñm deta. de q donat qñam r. bracia
 rñ. s. habet petri in rñ. iuxta villa
 ad ipm pedron quē tenet pñ. de nñ
 leto. de quo donat calham. s. habet ad
 ipm comib⁹ de uilalir. rñs qñ tenet
 moages de uilalir. r. bonet. a. s. dñ.
 donat calchā r. bracia. r. affronat
 abouete. in ipa mñia que uadit de uñ
 lalir. id molletū. Amidie. in alodio scī
 steph de paricib⁹. r. arnaldi geraldū.
 abouete. in ipa mñia. alio. in al
 odio scī cucuphis. q tenet moages in
 dñ. de uilalir. s. habet sup hñeloca.
 iuxta mñm deta. pñ. i. rñ. quē te
 net. b. de hñeloca. s. habet ultra rñm
 de cagale uer⁹ pñ. petri. ii. rñ.
 iuxta mansū de rñ. r. bilardi de rñ
 ra. qñ tenet. b. de hñeloca. r. de rñ
 rñ. petri rñ. donat pñ. b. calham.
 s. habet sube hñeloca mansū de pñm
 q tenet. b. de hñeloca. r. guilma filia
 pñm de pñm de q donat calchā
 r. mediū bracia. s. s. de hñeloca de
 mollet. accipit parte eide. s. habet
 eciam scī uincen de mollet cū oib⁹
 decimis r. pñis. r. cū oib⁹ que ad
 eam spectant. de quib⁹ decimis accipit
 ecclia pñm qñam pñ. r. aliaz
 menudet. s. ps habet totū illud de
 amū de ipis blaz. r. iii. partes unū.
 r. aliaz menudet. s. de totū scī
 sup⁹ scriptum est. hostiand. r. affirma
 uir. b. de hñeloca hñm epī. esse ju
 rā epī. r. tenuisse r. hapuñ. uer⁹ epī
 in pñtia rñm de calidū hñm de
 can. r. petri de hñeloca. r. b. de pñ
 r. petri de ometo. r. s. de fromigera.

3. El domini del senyor

Mollet era vila de domini episcopal en el segle XII. Ja en èpoques anteriors trobem referències a aquest domini: l'any 1060, el bisbe Deodat i la canonja van permutar amb Miró, prevere, una terra al lloc d'«*Scanlera*», al terme de Mollet⁷; també, l'any 1076, Vivà, prepòsit, probablement de la Seu barcelonina, donava a la canonja els béns que tenia a Mollet, Sant Fost i Martorelles⁸. Entorn de 1080, l'església romànica devia estar consagrada, perquè sabem que pel 1076 s'estava construint⁹ i de l'any 1080 coneixem l'existència de la sagrera¹⁰.

A començaments del segle XII trobem les primeres notícies completes sobre el domini i sobre la problemàtica de la seva gestió. L'any 1122 dos germans, Pere i Berenguer Ramon, van reconèixer haver detentat indegudament la batllia de Mollet i la retornaren al bisbe Oleguer. Probablement els dos germans actuaven com a batlles episcopals i es van excedir en les seves atribucions; entre els abusos reconeguts hi consta que van retenir un canonge i sacerdot, Berenguer Guadall, que probablement havia acudit a restablir l'ordre en el domini¹¹. Els maldecaps que la gestió del domini havia provocat va portar al bisbat a replantejar-se l'administració del domini de Mollet. El bisbe va trobar en una família de propietaris rics, dedicats a les finances i probablement originaris de Mollet, els gestors adequats del patrimoni senyorial¹². El batlle Berenguer, entorn de 1170, va fer un primer inventari del patrimoni, en aquest cas dels béns immobles i de les rendes que hi posseïen a la localitat, el qual ens serveix per poder analitzar les característiques i les formes del domini.

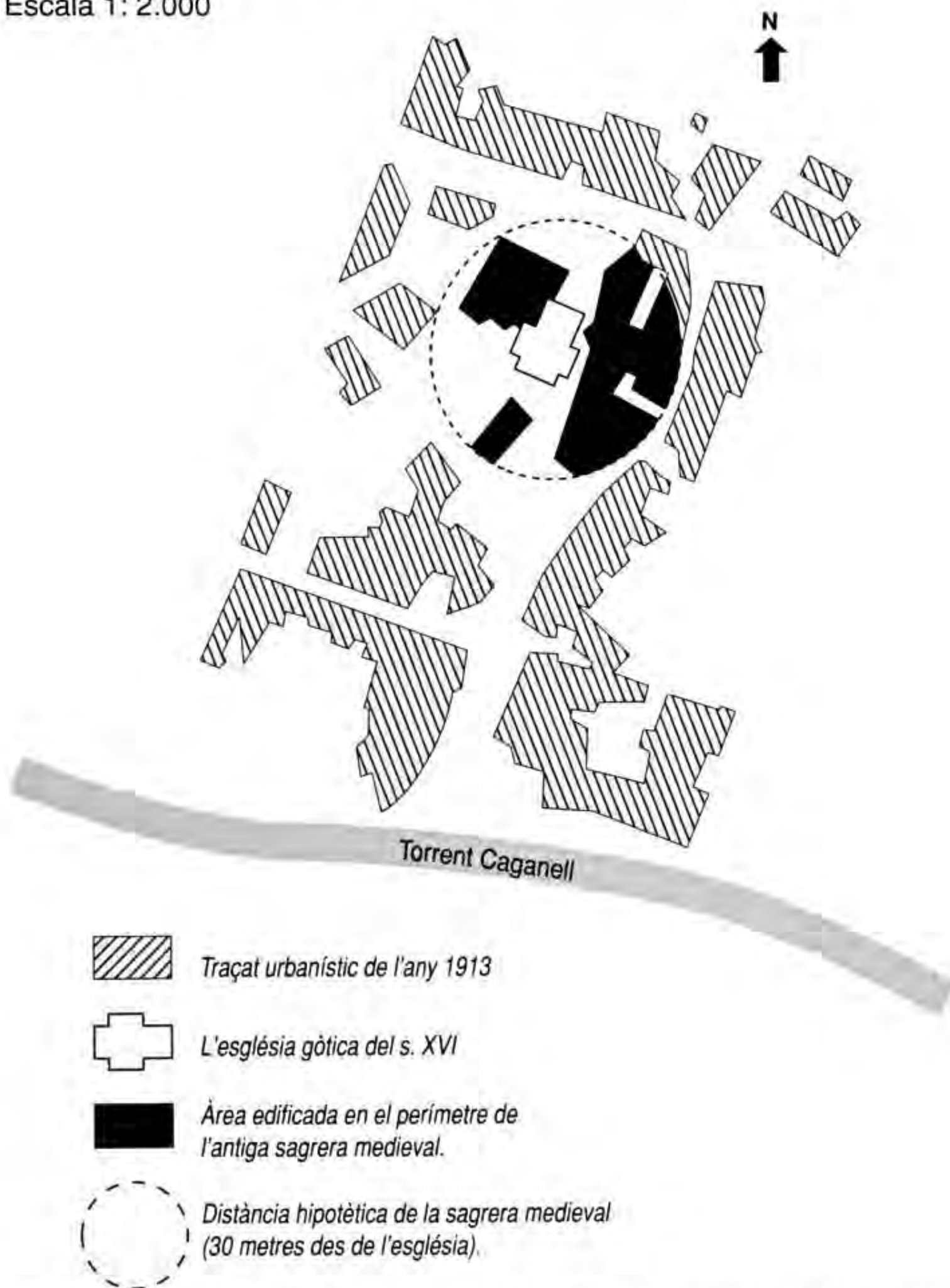
En el capbreu es poden observar quatre àmbits espacial diferents. Quatre formes de domini.

3.1. La Sagrera

El primer és l'espai de la sagrera¹³. El bisbe rebia rendes dels sagrers que estaven edificats entorn de l'església, que aleshores devia ser l'edifici romànic, probablement en construcció pels volts de l'any 1076. Són disset els pagaments que es fan en relació a sagrers, encara que en alguns casos es parla en plural, en referir-se als habitacles («*de domibus que fuerunt de geralli martini*», «*de domibus que fuerunt arnaldi poncii*»¹⁴); per tant, es pot dir que hi

Estudi urbanístic de l'antiga Sagrera, a partir del traçat urbà de l'època de l'arquitecte Domènec Sugrañes (1913).

Escala 1: 2.000

Font: Elaboració pròpia, a partir del Plano General de la Reforma y Ensanche de Mollet del Vallés. (Domènec Sugrañes - 1913).

havia pel cap baix una vintena de habitacles a la sagrera, la qual devia d'estar prou atapeïda. Resulta difícil reconstruir a partir del traçat urbà actual la constitució i extensió del recinte de la sagrera, perquè la localitat ha patit canvis en l'edifici eclesiàstic, que lògicament han alterat l'àmbit espacial circumdant¹⁵. No obstant, recorrent a l'urbanisme anterior a la destrucció de l'església l'any 1936, es pot fer una reconstrucció hipotètica del territori de la sagrera¹⁶.

Els sagrers eren usats com a cellers, en un cas (*«par·i·de ipso sellario»*), com a obrador, en el cas del ferrer (*«de domibus que fuerunt geraldí martini faber»*), com a vivendes, però especialment com a magatzems. Alguns dels posseïdors de sagrers eren pagesos rics, com el batlle Berenguer que tenia a la sagrera cases (*«domus»*) prop d'un rec, en les quals probablement no hi vivia; segurament, tampoc hi residien allà altre pagesos, masovers del senyor, com Guillem de Bruguera i en Moragues.

L'usdefruit dels sagrers permetia gaudir dels avantatges de protecció jurídica i, sobretot, espiritual amb el que eren privilegiades les àrees de sagrera. Per això, no és d'estranyar que estiguessin en mans de personatges influents i poderosos a nivell local. Tenien sagrers a Mollet, tant el batlle episcopal, que veurem més endavant no només era un pagès ric, sinó que formava part d'una família de pròspers financers i mercaders, com un enigmàtic *«Iudex de Palatio»* i el prevere de la localitat.

És probable que en la llista de sagrers del capbreu s'incloguin tots els que hi havia a Mollet. No obstant, una generació abans, pels volts de 1136, uns quans sagrers, els que allotjaven la farga, pertanyien a Guilia de Santiga, que per aquesta data els va cedir al bisbe Oleguer¹⁷.

I si ens remuntem més enrera, coneixem una donació de sagrers a Mollet, de l'any 1080¹⁸.

L'interès dels feudals pel territori de la sagrera es va mostrar ben aviat. Pel que fa al Vallès, es difícil entendre completament l'origen de la parroquialització que s'observa en el segle XI i el fenomen de la sagrera, amb el qual va íntimament lligat. És cert que en un principi la creació de sagrers i la seva possessió per part de l'aristocràcia laica va ser freqüent i ja es va donar en èpoques anteriors. Els patrons laics de les parròquies, que van aparèixer en el segle XI, no dubtaven en aprofitar-se de la font d'ingressos i el poder de control que oferia la sagrera.

Així, l'any 1080, un notable local, Ramon Seniofred, en testar, fundà la sagrera de Sta. Maria de Malanyanes, concedint-li els beneficis que era normal en aquests casos. El fundador va legar al seu fill i a la seva descendència posterior el dret de patronatge de la parròquia i de la sagrera¹⁹.

L'espai sagrat de la sagrera va suposar la creació d'un àmbit de control, que permetia als senyors (eclesiàstics o laics) de la parròquia obtenir ingressos dels sagrers i controlar millor l'activitat econòmica de la localitat. També va ser un instrument per crear un veritable «nucli» poblacional, que potenciava la figura senyorial, a través de l'edifici de l'església²⁰. D'aquesta manera, l'influx senyorial s'imposava en la mentalitat de la població, que reconeixia un «centre» físic del poder (del poder local), on havien d'arribar les mostres de submissió i reconeixement, que eren essencialment les rendes i especialment la més genuïna de la parròquia, el delme.

Per tant, la sagrera va tenir una doble funció, la de sotmetiment directe de la població i de l'excedent, i una altra, que repercutia en la primera, la d'imposar una nova visió ideològica del poder i de les seves referències espaials.

En aquest sentit, es poden entendre mostres físiques de control, com l'ensagrerament de les comarques gironines²¹; és a dir, la creació d'espais tancats, emmurallats, semblant a l'«*incastellamento*» que es va donar a Itàlia. També, l'aparició de símbols com sembla que van ser els lledoners a la zona de l'entorn de Mollet, ajudarien a reforçar la idea de la sagrera com un espai distint²².

La sagrera va sorgir com un espai de protecció, amb uns privilegis notables per a aquells que hi residien, i parcialment va mantenir aquesta funció, perquè en el segle XII els que ocupaven aquest espai eren persones importants en la localitat. El control econòmic que exercia el senyor de la sagrera sobre els seus habitants no era gaire important, perquè les rendes que es pagaven no eren excessives i els beneficis de gaudir de l'ús de l'espai les compensaven perfectament²³. Per tant, la sagrera va ajudar a crear una elit local de pagesos que van acceptar prosperar sota l'ombra protectora del campanar romànic, que simbolitzava el poder senyorial.

3.2. *Els masos*

El capbreu feia inventari d'un altre element de possessió senyorial, els masos («mansum»). Els masos eren tinences que el senyor cedia a un pagès a canvi de rendes en espècie i parciàries: «*Habet mansum de belsolano in quo stat petrus et donat quintum panis et vini et paria duos caponum*». Els masos estan documentats des del segle IX a les zones pre-pirinenques²⁴. Al Vallès no es constata la seva presència fins a la plenitud del feudalisme²⁵. El mas pre-feudal, propi d'un règim senyorial de «*villa curtense*», va evolucionar cap al mas de l'època del feudalisme. En aquest, el pagès tenia el control sobre els mitjans de producció i el control senyorial s'exercia bàsicament a través de la renda feudal. L'interès senyorial es va centrar en donar continuïtat a la renda i per això es van establir els mals usos, la lògica dels quals anavan més en la línia de penalitzar la desídia i els problemes que impedissin una transmissió clara de la gestió del mas de generació en generació. En aquest sentit, també cal incloure la consolidació de la figura de l'hereu²⁶.

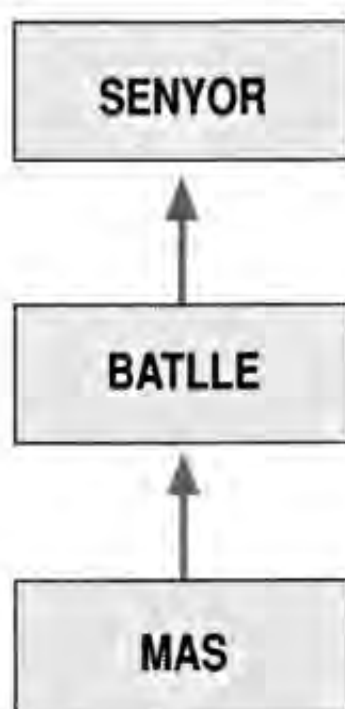
A Mollet el bisbe detentava sis masos, que eren posseïts per pagesos, alguns dels quals van esdevenir origen de genealogies de pagesos grassos del poble²⁷.

El mas era el segon espai de control senyorial. Significava el control indirecte sobre la terra. El senyor obtenia dels masos productes que eren recaptats i administrats pel seu batlle, a la vegada un pagès ric, propietari i financer. Aquest espai estava dispers pel terme de la parròquia, allunyat del «centre» espacial, però controlat a través dels inventaris, les cartes documentals i les paulatines imposicions que d'arbitràries es van convertir en consuetudinàries: «*usaticos*» «*acaptas*», banalitats i, finalment, mals usos.

3.3 *El patrimoni dominical i la seva gestió*

La presència senyorial a Mollet era variada. Tenim constància que monestirs (com St. Cugat i Sta. Eulàlia del Camp), autoritats (com el comte) i senyors laics tenien patrimoni rústec a Mollet²⁸. Alguns d'ells hi posseïen «*dominicaturas*», és a dir camps gestionats directament pels administradors del senyor. Era el cas del monestir de Sant Cugat, que confessava tenir-ne una a la localitat l'any 1002

LÍNIA D'APROPIACIÓ DE L'EXCEDENT

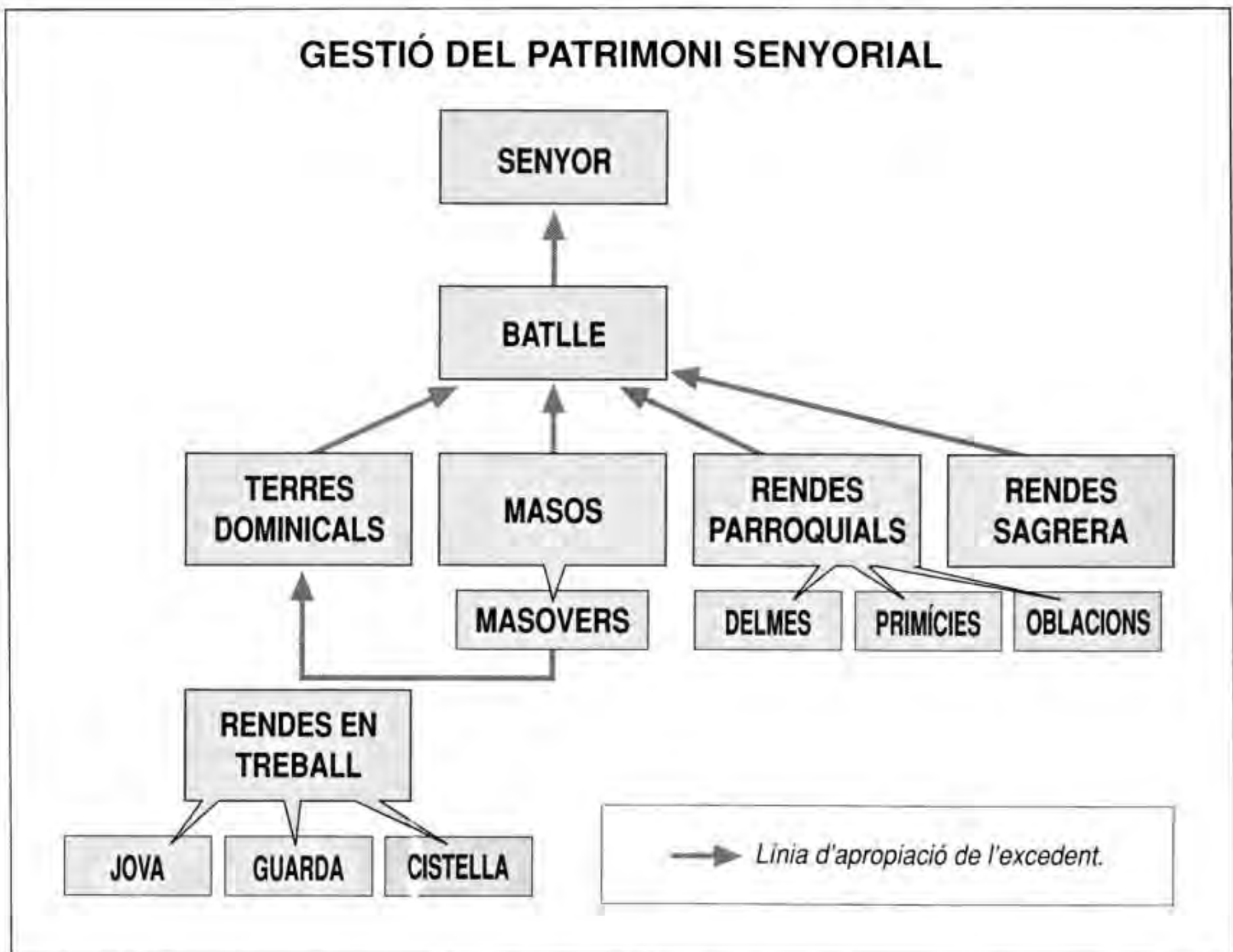

i que la conservava en la confirmació de béns de l'any 1234²⁹. En l'inventari de Mollet s'esmenten un seguit de «*campos*», que òbviament pertanyien al senyor, però que no són ni masos, ni tinences episcopals.

Es tracta, doncs, de possessions que eren gestionades directament per l'administrador episcopal. El batlle episcopal, que en el moment del capbreu era Berenguer de Bannalocha, actuava com ho feien els batlles de l'administració comtal³⁰. Eren gestors que avançaven al senyor unes quantitats de diners a canvi de poder administrar directament les possessions comtals.

Actuaven així com a financers, perquè podien especular amb la productivitat de les terres. D'una manera semblant actuaven com a creditors per a la pagesia, amb un model de préstec encobert, com era l'empenyorament³¹.

El batlle senyorial comercialitzava els productes que obtenia del propi patrimoni, dels dominis senyorials i de les rendes que cobrava dels pagesos als mercats comarcals, el de Sabadell i el de Granollers, que centralitzaven la vida mercantil de la zona, tal com ho demostra la difusió de les seves mesures: «*Raimundus Mascord ·iii· quarteras frumenti ad mensuram de Granoiers*» i «*Petrus Sabbater ·ii· solidus et una migeram frumenti ad mensuram Sabatelli*».

Els dominis directes del bisbe a Mollet eren treballats pels pagesos masovers. Ho recorda l'inventari de començaments del segle XIII. Després de repassar els masos que té el bisbe i les rendes que han de pagar, estableix que el bisbe «té per tots els masos, el dret de jova, de cistella i de guarda»; és a dir, el dret que els seus masovers posin a la seva disposició la mà d'obra per fer les feines indispensables per cuidar les terres pròpies: llaurar (jova), collir o veremar (cistella) i vigilar i mantenir la terra (guarda).

Fins ara, s'havia pensat que en els segles XII i XIII els senyors s'havien desentès de la gestió patrimonial directa, que el feudalisme havia portat a potenciar les tinences i acabar amb les terres dominicals. El cas de Mollet fa que s'hagi de matisar això, perquè si bé el bisbe no disposa d'una administració que depèn de la seva pròpia decisió de gestió sobre les terres, persistia un domini directe, senyorial, que estava en mans de gestors aliens, que eren qui decidien sobre la producció i, probablement, gestionaven en funció del mercat, on anava destinada la producció.

El senyor no només es va conformar en controlar les terres, sinó que també li va interessar sotmetre els homes. D'aquí que en

l'inventari de començaments del s.XIII, a més de citar les rendes per possessions senyorial, també es relacionen els pagaments pel reconeixement senyorial («*pro recognitione*»). Aquesta renda, que només era simbòlica -normalment una oca-, feia que els homes quedessin lligats al servei del senyor.

En esdevenir una renda inventariada per escrit, convertia la relació entre el senyor i el pagès en quelcom permanent, en un dret adquirit per aquell, que obligava al segon i a les generacions posteriors. El senyor s'assegurava així la mà d'obra i la continuïtat dels beneficis dels seus dominis.

3.4 La parròquia

El senyor, el bisbe de Barcelona, considerava les seves possessions de Mollet com «honor i batllia»³². Els espais que hem definit més amunt ens permeten definir l'honor com un domini territorial. En canvi, en l'inventari hi ha elements que no formen part d'un domini territorial convencional.

El quart espai precisament correspon a un àmbit diferent. Es tracta de la parròquia.

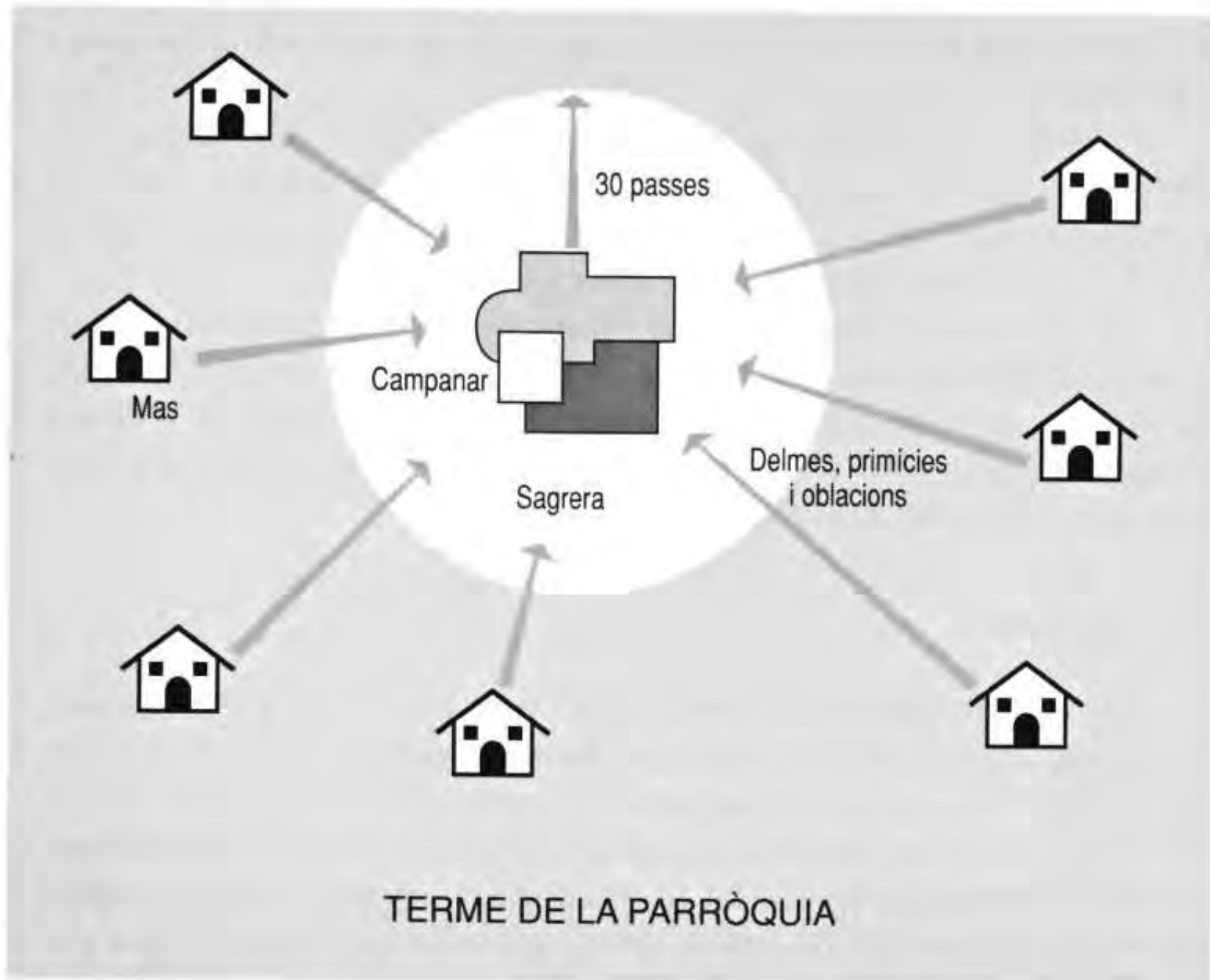
La parròquia és un fenomen que ressorgeix de nou i amb intensitat entre els segles XI i XII i no només com a territori eclesiàstic, sinó com a referent geogràfic i com a demarcació fiscal³³. Al Vallès, com a la majoria de les contrades de l'Europa occidental, es manifesta l'eclosió de la parròquia, per imposar-se com a demarcació geogràfica. Es un fenomen difícil de seguir a aquesta comarca, per la manca de dades que hi ha, però que no va únicament relacionada amb la iniciativa eclesiàstica, donat que moltes parròquies van ser fundades o apropiades ràpidament per senyors laics, que les van conservar amb ànsia, enfront de les reivindicacions eclesiàstiques.

El bisbe de Barcelona posseïa els drets de la parròquia de Mollet, com ho demostra el capbreu: «*habet ecclesiam sancti vicentii de molleto cum omnibus decimis et primiciis et cum omnibus que ad eam spectant*». Però no s'ha de considerar que el domini sobre la parròquia de Mollet estava relacionat amb el fet que el senyor era la màxima autoritat eclesiàstica. Les noves parròquies estaven controlades per senyors diversos, eclesiàstics (com monestirs) o laics (autoritats públiques o no), en feu o patronatge. Existeix un inventari episcopal, datable a finals del segle XI que esmenta les

Antiga església parroquial de Mollet, enderrocada l'any 1936. La foto pot correspondre a finals del segle passat. L'església estava situada on ara hi ha la rectoria, i la porta principal mirava en direcció a l'Ajuntament. Es pot observar a l'esquerra un mas que ocupava part de l'antiga sagrera.

ELS DRETS PARROQUIALS

- Els pagesos dels masos pagaven el delme (1/10 part de la collita); les primícies (els primers fruits de la collita) i feien donacions pietoses (oblacions), algunes establertes com a costum, com per exemple el salpàs (benedicció dels camps).
- Els propietaris de sagrers pagaven una renda per cada sagrer.
- Els parroquians pagaven per ser enterrats en el cementiri quan morien.

parròquies que estaven en mans laïques, com a feus, reconeguts o forçats. I són majoria en tot el bisbat³⁴.

L'àmbit de la parròquia esdevenia així un espai de domini privat, controlat pel poder senyorial.

L'interès pel control de la parròquia radicava en gran part en el control de les impositcions que li estaven associades, com eren el delme i la primícia; i totes aquelles impositcions de caràcter religiós, com les sepultures, el salpàs i tota mena de donacions pietoses³⁵.

A Mollet el senyor es repartia els beneficis dels delmes amb l'església. En el capbreu, s'establia que la parròquia rebés la cinquena part del vi, mentre que el senyor es quedava amb la totalitat del blat i la resta que es recaptava del vi.

Igualment, el domini de l'espai parroquial permetia tenir controlats els homes. En relació amb el que hem dit més amunt, el senyor, en controlar també l'espai parroquial, imposava el seu model de relacions socials, que implicava el sotmetiment dels habitants als seus designis.

4. Conclusió

Els quatre àmbits espacials que hem analitzat a Mollet són conseqüència d'unes relacions de poder (socials), entre un sector dominant i la majoria de la població, que iniciava un camí forçat de sotmetiment al primer. Es tractava d'unes relacions complexes, perquè generaren diversitat de posicions i crearen una jerarquia de desigualtats. La limitació de la present exposició impedeix analitzar-les en la seva totalitat. Però, només per esmentar-les, cal destacar el paper dels senyors laics, que van disputar al poder eclesiàstic el domini de la localitat, i de les diferències entre les famílies pageses, algunes de les quals van aprofitar-se de la nova situació per prosperar i, amb el temps, discutir col·lectivament l'autoritat del senyor.

El cas de Mollet ens permet observar un microcosmos social, l'anàlisi del qual es pot traslladar perfectament a altres localitats i a la totalitat de la geografia de la Catalunya medieval.

APÈNDIX

Sagrers que rendaven al bisbe de Barcelona (S.XII)

ACB LAIV,191,461

<u>POSSEÏDORS</u>	<u>PAGAMENT</u>	<u>OBSERVACIONS</u>
Petrus de Mola	1 par. capons	
Petrus Puculul	1 par. capons	
Petrus Dalmadeta	1 par. capons	
Petrus Celran	1 par. capons	
Petrus G. Coscoi	1 par. capons	
uxor Arnaldi Ros	1 par. capons	
Petrus de Puïol	1 par. capons	
Bernardus de Palacio	1 par. capons	
Miro de Maritimo et Poncio Fonoiar	1 par. capons	
Guillerma	2 par. capons	
Iudex de Palacio	1 par. capons	
Berengarius de Bannalocha	1 par. capons	de domibus de rego
Morages	1 par. capons	
Berengarius pvre.	1 par. capons	de domibus que fuerunt de G. Martini
Petri de Molleto	2 par. capons	de qd. partem domorum suorum
Guillermus de Brugariis	1 par. capons	de ipso sellario
Arnaldi Poncii	1 par. capons	solebat exire

Masos que rendaven al bisbe de Barcelona (S. XII)

ACB LAIV,191,461

<u>NOMS DELS MASOS</u>	<u>RENDES</u>	<u>OBSERVACIONS</u>
de Belsolano	1/5 pa i vi i 2 par. capons	in quo stat Petrus
de Baruz	1/5 pa i vi i 2 par. capons	in quo stat Guillermus Guanagol
ipsa manedia	1 par. capons	
Derdiant	1/5 pa i vi i 2 par. capons	in quo stat Morages
de Frigola	1/5 pa i vi i 2 par. capons	Petrus Andreas
de Brugariis	1/5 pa i vi i 2 par. capons	Guillermus
in villa	1/5 pa i vi i 2 par. capons	Petrus Borra

Capbreu de Mollet (S. XII)

Habet episcopus in villa de Molleto, Petrus de Mola de uno sacrario parilio ·i· caponum. Petrus Puculul alium de altero sacrario. Dalmadeta par unum caponum. Petrus Celran par unum. Geraldus de Coscoi paria duo. Uxor Arnaldi Rossi par unum. Petrus de Puiol par unum. Bernardus de Palacio par unum. Miro de Maritimo et Poncius de Fonoiar par unum. Guillerma paria ·ii·. Iudex de Palatio par unum. Berengarius de Baneloca de domibus de rego par unum. Morages par unum. Berengarius presbiterus de domibus que fuerunt Geraldini Martini par unum. Poncius de Molleto de quondam parte domorum suorum par ·ii·. Guillermus de Brugariis par unum de ipso sellario. De domibus que fuerunt Arnaldi Poncii solebat exire par ·i· et sic sunt paria XX et capo. De ipsa sacraria. Habet mansum de Belsolano in quo stat Petrus et donat quintum panis et vini et paria duo caponum.

Habet mansum de Baruz in quo stat guillermus Guanalgol et donat quintum panis et vini et paria ·ii· caponum. De ipsa manedia par unum. Habet mansum Derdiant in quo stat Morages et donat quintum panis et vini et paria duo caponum. Habet mansum de Frigola in quo stat Petrus Andreas et donat similiter quintum panis et vini et de caponibus paria duo. Habet mansum de Brugariis in quo stat Guillermus et donat quintum panis et vini et de caponibus par unum. Mansum in villa ipsa in quo stat Petrus Bora et donat de laboratione panis et vini quintum et de domibus par unum caponum et sic sunt in similiter paria xxv caponum. Habet de orta kaficios ·ii· tritici. Habet molendinum quod tenebat Hugo de Molleto in dominio. Habet subtus ipsam resclosam eiudem molendini campum unum in dominio. Subtus villam iuxta idem molendinum alterum campum in dominio. Habet super villam de Molleto ad ipsum Ledone campos ·v· in dominio qui se tenent et affrontant ab oriente in alodio episcopi quo tenent Guillermus de Brugariis et Petrus Andreas et Morages. A meridie in alodio Mironi de Molleto. Ab occasu in riera de Cagalel. A circio in alodio similiter episcopi que tenet Morages. Habet iuxta villa versus oriente campum unum que tenet Petrus Celran et Dalmadeta de quo donat quintum et braciaticum. Habet petiam unam terre iuxta villam ad ipsum Pedron quem tenet Poncius de Molleto de quod donat tascham. Habet ad ipsas Comas de Vilatzir terras quos tenent Morages de Vilatzir et donet eius de quibus donant tascham et braciaticum et affrontant ab oriente in ipsa strata que vadit de Vilatzir ad Molletum. A meridie in alodio sancti Stephani de Parietibus et Arnaldi Geraldi. Ab occasu in ipso margine. A circio in alodio sancti Cucuphatis quod tenet Morages iamdictus de Vilatzir. Habet super Bannelocam iuxta mansum de Ras petiam ·i· terre quem tenet Berengarius de Banneloca. Habet ultra rivum de Cagalel versus oriente petias ·ii· terre iuxta mansum de Taiant et Bernardi de Cirera quos tenet Berengarius de Banneloca et de istis tribus petiis terre donat idem Berengarius tascham. Habet subtus Bannelocam mansum de Pedron quod tenet Berengarius de Bannelocam et Guillerma filia Pinelli de Pedros de quo donant tascham et medium bracaticum. Et de fabrica de Molleto accipit partem ordeï. Habet ecclesiam sancti Vicentii de Molleto cum omnibus que ad eam spectant. De quibus decimis accipit ecclesia iamdicta quintam partem vini et aliarum menuderiarum. Episcopus habet totum illud dicumum de ipsis blats et quator

partes vini et aliarum menuderiarum. Hoc totum sicut superius scriptum est hostendit et affirmavit Berengarius de Banneloca baiulus episcopi esse iuris episcopi et tenuisse et habuisse voce episcopi in presentia Raimundi de Calidis Barchinonensis decani et Petri de Banneloca et B. de Pratiset Petri de Olmeto et Guillelmus de Fromigera.

Llevador de censos Mollet (començaments s. XIII)

De Raimundo de Prato unum par caponum pro vineis. De Guillermo de Belsolano unum par caponum pro vineis et ·i· ocham pro recognitione. De Iohane Morages ·i· par caponum et unam ocham pro recognitione. De Bernardo Andrea ·i· par caponum et ·i· ocham pro recognitione. De Iohane de Brugeris unum par caponum et unam ocham. De Ganangol unum par capon et unam ocham pro recognitione. De Petrus de Cirera ·i· par gallinarum et unam ocham pro recognitione. De Moreta unum par gallinarum. De Raimundo Mascord ·i· par caponum. De Petrus de Ruira unum par caponum. Berengarius de Rocens ·i· par caponum et ·i· par gallinarum. Guillelmus de Belsolano pro manso ·ii· paria caponus. Iohanes Morages pro manso ·iii· paria capo. B. Andreas ·ii· paria caponum. Iohanes de Brugeris ·i· par caponum. Petrus de Cirera ·i· par caponum. Guanangol ·ii· paria caponum et ·i· porch de ·v· solidus. Raimundus Mascord ·ii· paria. Petrus de Ruvira ·i· par de quibusdam domibus. Petrus de Brugeris ·iiii· par caponum. Bernardus de Palacio ·ii· paria caponum. Berenger de Torrente ·i· par capo. Faber una quarteram frumenti et ·i· ocha et ·iiii· denarios pro ferraturis et xii denarios de censu et ·i· par caponum. Filia Petri Sabatelli ·i· par capo et quarteram frumenti ad mensuram Sabatelli. Petrus Escuder ·i· par caponum. Petrus Sabbatelli ·ii· solidus et una migeram frumenti ad mensuram Sabatelli. Berenger de Torrente xii denarios. Petrus de Ruvira xii denarios. Raimundus de Oriach unam quarteram frumenti ad mensuram Sabatelli. Raimundus Maschor iii quarteras frumenti ad mensuram de Granolers. Preterea habet per omnes mansos cistelam et iovam et guardam. Summa caponum et gallinarum xxxiii paria. Summa ocharum ·vii· de censu et ·iii· de decimo. Summa frumenti ·i· sextarium. Summa denariorum x solidus et ·iiii· denarios.

NOTES

1. Sobre la geografia i la història de Mollet del Vallès, vegeu, AA.VV. **Moledo-Mollet. 993-1993**, Ajuntament de Mollet, 1993.

2. Els dos primers documents escrits de la localitat es troben a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), secció monacals, perg. de Sant Cugat n.73 i Cartulari de Sant Cugat, f.351, n.1044. Hem usat l'edició de Rius, J. **Cartulario de Sant Cugat del Vallés** (CSC), CSIC (Barcelona), 1945-47, docs. 289 i 294.

3. Flòrez, E. **España Sagrada**, vol. XXIX, apèndix 13. Vegeu Vilaginés, J. «Comentari al capbreu de Mollet del Vallès», **Notes**, n.1, pàgs. 19-24.

4. Vegeu **Moledo-Mollet...**, pàgs. 32-33.

5. La referència documental és: Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB), LA IV,191,461. El document, en ésser un capbreu, no té datació; Karen Kennelly el va datar l'any 1136 : «*Sobre la paz de Dios y la sagrera en el condado de Barcelona*», **Anuario de Estudios Medievales**, 5, Barcelona, 1968; posteriorment, el vàrem situar pels volts de l'any 1144; Vilaginés, J. «Comentari al capbreu de Mollet», **Notes** (Mollet), vol.1, 1987, pàgs. 19-24; Pere Benito el va transcriure, però no el va datar: Benito, P. **Tinença i renda de la terra al comtat de Barcelona, segons els més antics capbreus (ss. XI-XIII)**, Memòria de «Maîtrise», Universitat de Toulouse-Le Mirail, inèdita, 1991.

De tota manera, revisant els personatges que hi surten esmentats, un d'ells, Ramon de Caldes, firma com a degà del capítol de la catedral. Sabem que aquest personatge va detentar aquest càrrec des de 1162 fins a 1199. Igualment, per altres personatges que hi apareixen, podem situar cronològicament el document entorn d'aquestes dates.

6. La referència documental és: ACB LAIV,191,462. Com en el cas anterior, la manca de datació fa difícil situar el document. De tota manera, els personatges que hi apareixen ajuden a situar-lo a començaments del s. XIII. Alguns d'ells són descendents dels que surten en el capbreu anterior, la qual cosa obliga a localitzar el document almenys una generació després. Hi ha altres que surten en documents de finals del s. XII, però, en canvi, la resta no pot ubicar-se en aquestes dates. Això fa que el document s'hagi de situar a començaments del segle XIII.

7. ACB 1-2-818 (1060).

8. ACB LAIII,3,7 (1076).

9. En testar, Ramon Bernat va deixar com a lleixa «*libra i ordeï ad opera s. vicentii de molleti*»: ACB LAIV,4,12 (1076).

10. En el seu testament, Ramon Seniofred va deixar al seu fill Berenguer «*ipsos meos alodios que habeo in parrochia s. vicentii de moled, id sunt, casas et sacrarios et terras...*»: ACB LAIV,72,202 (1080).

11. Sobre la història d'aquesta usurpació i de les interpretacions que s'han fet d'ella, vegeu Vilaginés, J. «*Berenguer de Bannalocha, batlle episcopal de Mollet*», **Notes** (Mollet), vol.3 (1989), pàgs. 9-17. La referència documental és: ACB LAIV,195,449 (1122). La transcripció del document es pot trobar a l'article citat.

12. Sobre aquesta família i el batlle episcopal, vegeu l'article citat en la nota 12 i **Moledo-Mollet.**, pàgs. 40 i 42.

13. La sagrera és un fenomen característic de la Catalunya vella, que apareix en el segle XI per esdevenir una realitat paisatgística que perdurarà fins pràcticament l'actualitat. Com és sabut, apareix relacionat amb la difusió de la pau i treva de Déu. En relació amb el seu origen, característiques i funcions, vegeu: Junyent, E. **La Pau i Treva**, Barcelona, 1975; Gonzalvo i Bou, G. **La Pau i la Treva a Catalunya**, Barcelona, 1986; Kennelly, K. «*Sobre la paz de Dios y la sagrera en el condado de Barcelona (1030-1130)*», **Anuario de Estudios Medievales**, n.5, 1968, pàgs. 107-135; Cuvillier, J.P. «*Una societat en crisi: la sagrera, la parròquia i el castell de Taradell després de la Peste Negra (1352-1366)*», **Ausa** (Vic), 66-67, 1979, pàgs. 221-241; Bonnassie, P. **Catalunya mil anys enrera**, Barcelona, 1981, vol.2, pàgs. 110-113; Vilaginés, J. «*El fenomen parroquial en la societat del Vallès Oriental a l'Alta edat Mitjana*», **Acta historica et archeologica Medievalia**, n.9, 1988, pàgs. 125-142; Martí, R. «*Lensagrerament: l'adveniment de les sagreres feudals*», **Faventia**, n.10, 1988, pàgs. 153-182 i Farías, V. **La sacraria catalana (950-1200). Aspectos de un espacio social**, tesina de llicenciatura, Univ. Barcelona, 1989.

14. En endavant, les cites literals, si no s'especifica al contrari, corresponen al capbreu (ACB LAIV, 191,461).

15. A partir de casos de localitats properes, com Montornès o Llicà d'Amunt, hom pot adquirir una idea de com devia d'ésser la sagrera de Mollet. Vegeu, al respecte, Vilaginés, J. «*El fenomen parroquial...*» **Acta Archeologica Medievalia**, n.9, 1988, pàgs. 125-142.

16. Vegeu la figura 1.

17. ACB LAIV,195,447 (1136).

18. Vegeu la nota 10.

19. «*Ut filius meus et progenies mea ...ibi habitent et salvent ipsis qui illi colligere voluerint et teneant omni tempore in servitio iamdicta ecclesia...*» ACB LAIV,72,202 (1080).

20. L'edifici eclesiàstic tenia un element que simbolitzava el poder del senyor del lloc: el campanar, que erecte s'observava des de la distància. Vegeu: Paul-Lévy, F. i Segaud, M. **Anthropologie de l'espace**, París, 1983, pàgs. 71-89.

21. Vegeu, Martí, R. «*Lensagrerament: l'adveniment de les sagreres feudals*», **Faventia**, n.10, 1988, pàgs. 153-182.

22. Xavier Pérez va observar que les sagreres de les localitats properes a Mollet (St. Fost, Martorelles i Santiga) conserven referències toponímiques a arbres lledoners: Pérez, X. **Parròquia, territori i feudalisme al Vallès Oriental meridional (segles X-XII)**, treball de doctorat, inèdit, UAB, 1992.

23. A Mollet eren capons, un o dos per sagrer. A Corró d'Amunt era una lliura de cera per sagrer (ADB Reg. Dot. vol. VII, fol. 224 (1104).

24. Sobre el mas, vegeu To, Ll. «*El marc de les comunitats pageses: villa i parròquia en les diòcesis de Girona i Elna (final del s. IX- principi de l'XI)*», **Catalunya**

i França meridional a l'entorn de l'any mil. **Actes del Col·loqui Internacional Hug Capet**, Barcelona, 1991, pàgs. 212-239, especialment, les pàgs. 215-218 i Bonnassie, P. **Vocabulario básico de la Historia Medieval**, Barcelona, 1983, pàgs. 147-150.

25. Vilaginés, J. **La transició al feudalisme. Un cas original: el Vallès Oriental**, Estudis (Granollers), 1987.

26. Sobre l'aparició de la figura de l'hereu, vegeu: To, Ll. **L'evolució de les estructures familiars en els comtats de Girona, Besalú, Empúries-Perelada i Roselló (X-XIII)**, tesi doctoral inèdita, 1988, 2 vols. i Terrades, I. **El món històric de les masies**, Barcelona, 1984.

27. Apareixen descendents seus en el capbreu de començaments de segle: Pere de Bellsolà (1170) i Guillem de Bellsolà (s.XIII); Moragues (1170) i Joan Moragues (s. XIII), són exemples d'aquesta continuïtat que es perpetua en el temps: Ferré Moragues (1322).

28. Sobre els altres senyors que tenien possessions a Mollet, vegeu **Moledo-Mollet..**, pàgs. 29-54. En relació amb els senyors laics de la localitat, cal dir que en el segle XII va emergir una família que adoptà el cognom Mollet i que va disputar al bisbe el domini sobre la localitat. Els seus membres van formar part del grup de feudals que, en cada parròquia, apareixien per imposar-se com a poder privat. Els Mollet van intentar vincular-se amb altres famílies poderoses mitjançant casaments i el vassallatge. El seu principal representant va ser Mir de Mollet. Sobre el tema, vegeu: Vilaginés, J. «*Mir de Mollet: un senyor feudal del segle XII*», **Notes** (Mollet), n.2, 1988, 11-16.

29. CSC II, 382 (1002) i CSC III, 1320 (1234).

30. Sobre Berenguer de Bannalocha, vegeu: Vilaginés, J. «*Berenguer de Bannalocha. Batlle episcopal de Mollet*», **Notes**, n.3, 1989, pàgs. 9-18 i **Moledo-Mollet..**, pàgs. 40 i 42.

En relació a la forma de gestió dels administradors del poder públic, vegeu: Bisson, Th. **Fiscal accounts of Catalonia under the early count-kings (1151-1213)**, Berkeley, 1984, vol.1, pàgs. 59-71.

31. Vegeu nota 30.

32. ACB LAIV,195,449 (1122).

33. Sobre la parroquialització, és a dir la refundació o creació de noves parròquies, durant els segles XI i XII, hi ha nombrosa bibliografia, tant per a Catalunya, com per a l'Europa occidental. Com aportacions recents i interessants per a la zona, vegeu l'article de Lluís To que hem esmentat més amunt: «*El marc de les comunitats pageses: villa i parròquia en les diòcesis de Girona i Elna (final del s. IX- principi de l'XI)*», **Catalunya i França meridional a l'entorn de l'any mil. Actes del Col·loqui Internacional Hug Capet**, Barcelona, 1991, pàgs. 212-239 i Vilaginés, J. «*El fenomen parroquial en la societat del Vallès Oriental a l'Alta Edat Mitjana*», **Acta historica et archeologica Medievalia**, n.9, 1988, pàgs. 125-142.

34. Es tracta d'un inventari sense data, però que pels personatges que cita es pot situar a finals del segle XI. Comença de la següent manera: «*Hoc est*

commemoratio parrochiarum et decimarum .. procul dubio esse constat viris barchinonensis sedis quamvis a laicis teneant et possideant per fevum». Es tracta de parròquies que queden fora de la tutela de la diòcesi i que, malgrat es considerin cedides en feu, es reïvindiquen: ACB LAIV,140,342.

35. L'any 1196, la Seu barcelonina i el monestir de Sta. Eulàlia del Camp es disputaven els drets sobre els baptismes i les sepultures dels parroquians que depenien del segon en diverses localitats, entre elles Mollet. La seu de Barcelona va reconèixer el dret que tenia el monestir sobre els seus parroquians de rebre «*omnia beneficia et servitia oblationes et defunctiones et salspar et cuncta alia que fideles christiani in morte et in vita sue proprie ecclesie faciunt et facere debent*»: ACB LAII,124,310.

Lluís To engloba tots els pagaments que no són delmes o primícies en l'epígraf d'oblacions, encara que, com es pot veure en el document que hem esmentat a l'època, es distingia entre oblacions, sepultures i salpars. To, Ll. «*El marc de les comunitats pageses.*», pàg. 230.

UN EPISODI DE LA GUERRA DELS MATINERS: UN TEXT HISTÒRIC, UN TEXT LITERARI

Ferran Pérez i Gómez

1. La importància de la literatura oral

Vicenç Plantada i Fonolleda, la figura més rellevant del segle XIX molletà, va mostrar un gran interès per recollir les narracions populars que es transmetien oralment de pares a fills. Els homes de la Renaixença eren conscients que calia conservar tota la riquesa del folklore català i per això es van llançar a recórrer la nostra geografia amb aquest objectiu.

El mestre i veterinari de Mollet del Vallès, col·laborador assidu de la revista barcelonina *La Renaixença*, va publicar-hi entre 1883 i 1898 deu articles que són d'un gran valor per a la història local. Algunes d'aquestes històries encara són vives en la memòria de la gent de Mollet, tal com ho demostra el fet que ara breument explicaré: en una conversa informal amb Santiago Bastida, molletà que viu a Sant Fost des de fa molts anys, em va sorprendre l'ús que va fer d'una frase que en pronunciar-la em va resultar familiar: «M'agrada tot menys l'*era*».

Aquesta expressió, que en aquell context tenia una intenció humorística, té el seu origen en una conte vallesà força antic, *Lera y la era*, que Vicenç Plantada havia recollit i publicat l'any 1898. Per esvair els meus dubtes, vaig preguntar a Santiago Bastida quin significat tenia aquella dita i, efectivament, em va explicar la història de dos joves de la comarca (ella de Bigues i ell de Montornès) que havien trencat el seu prometatge perquè la pubilla es va adonar que l'hereu amb qui s'havia de casar, havia perdut totes les seves propietats. Ho va saber perquè el promès feia servir el pretèrit imperfecte per referir-se a les seves antigues possessions: «aquest regadiu *era* nostre; aqueixa camparra *era* nostra...». Això va fer sospitar a la noia i va precipitar la fi del festeig.

«*Un epissodi de la Guerra dels Matinés*»

La història que ara ens ocupa requereix, tanmateix, una altra perspectiva d'estudi. En *Un epissodi de la Guerra dels Matinés*, publicada l'any 1898, Plantada plasma una vivència familiar molt propera, un fet protagonitzat pel seu pare, Vicenç Plantada i Travé, a la darrereria de la Guerra dels Matiners o segona guerra carlina, pels volts de 1849. Els altres protagonistes de la narració són Isidre Duñó, famós carlí de Martorelles de Dalt, i el general Ramon Cabrera. El text és interessant per dos conceptes, l'històric i el literari, i serà des d'aquests dos punts de vista que ens hi acostarem. Llegim-lo doncs:

A cosa de las vuyt del vespre d'un dia d'hivern, entre las casas Gurguí y Trench de Montmeló, passava un individuo del Ajuntament de Mollet, quan de sobte li sortí un home d'una bardissa dihentli: -Alto. ¿No 'm coneixéu? -

Acabada la sorpresa respongué 'l preguntat:

-Me sembla que sí. Sou l'Isidro Dunyó, en Rana¹. ¿Qué voléu?

-Parlém baix que ningú puga sentirnos. Y á cau d'orella li digué: Avans de vuyt dias me portaréu la contribució² á Cánovas; si no ho feu baixaré y fusellaré á tots los del Ajuntament. ¡Cuydado ab la llengua que haguém tingut aquesta entrevista! Sols ho diréu al Alcalde.-

A la setmana entrant, recullits los diners pera satisfer dita contribució, foren elegits pera durla l'individuo del ajuntament que tingué l'entrevista y 'l propietari Ramón Vilá (a) Flequé.

Arribaren al vespre á Cánovas, y preguntáren per lo cobrador senyor Dunyó. Aquest, al véurels, per la bona nit que havia de tornarlos, ab veu imperativa digué: -Veniu molt á propòsit, -dirigintse al del ajuntament- estalviaréu lo venir aquesta nit á Mollet un sargento y set individuos pera que vos fusellessin devant del portal de casa vostra. Aquest acte 'l verificarán a la plassa d'aquí.

-Vosté sempre está de broma!- li respongué tot tremolós l'interpelat.

-No, no es broma, que vos parlo ab tota formalitat: vos encomano que vos preparéu; avans de mitja nit será feta la sentència.

-Si no 'm diu perque tinch d'esser fusellat no puch fer lo que vosté m'aconsella. No sé qu' hagi comés cap falta que pugui ser causa de tan terrible resolució.

-Aixó ho diheu vos. Pera que compreguéu que teniu vida per poch temps, quí ho mana y per qué ho disposa, teniu, llegiu -entregantli un ofici.- Aquest deya, poch més o menos:

«Al moment de rebre 'l present enviaréu á Mollet del Vallés un sargento ab set individus pera que fusellin, devant lo portal de sa casa, á V. Plantada individuo del ajuntament. De complerta aquesta disposició me'n dará compte á volta de correu.- Ramón Cabrera³.»

Al acabar de llegirlo se li nuá la gola; la boca li quedá seca; volía parlar y no podía. Mirava al cobrador aterroritzat.

-Ja ho veyeu, no es ordre meva, es del meu general. No puch deixar de complirla. Acabat de sopar daré las oportunas disposicions. Per aixó recomano que vos preparéu.-

Corrían los minuts. Volía enrahonar y no podía.

Fent un gran esforç, aixís que 'l cobrador acabava de sopar, pogué dir:-No 'm sab greu de morir; però voldria á lo menos poguer saber per quin motiu se'm mata.

-A mí m'ho preguntéu? De sobras que ho sabéu.

-Si ho sapigués no ho demanaria.

-Bé sabéu la entrevista que tinguérem de vespre prop del Trench. En ella vos vaig encomanar: ¡Cuydado ab la llengua! ¡Cuydado que 's sápigas que jo hagi sigut avuy aquí! ¡Y ho váreu complir bé!... ¡Quin goig hauriau tingut al saber que m'havían fusellat!

-No ho entench. Si no'm dona probas de lo que'm diu...

-Aquí son- entregantli un altre escrit.

«Vigili aqueix Vallés, donchs lo cabecilla Isidro Duñó sorprengué (tal dia) al vespre aprop del Trench, en lo terme de Montmeló, á un individuo del ajuntament de Mollet- Parra.»

Aquest crech qu' era 'l nom del general en aquell temps.

-Ja ho veyéu xerrayre si hi ha motiu per fusellarvos. Avans de que logréu que m'agafin y 'm fusellin, primer faré fusellar á tots los Ajuntaments.

-Jo vos asseguro que soch ignoscent. Jo no vaig enviar cap parte al general ni á ningú. Com varem quedar, jo vaig anar á mitja nit á trobar l'alcalde, al mitj de la seva era. Després d'havernos assegurat que ningú podia sentirnos, li vaig comunicar á cau d'orella lo vostre encárrech. Si ell va delatarvos, ètinch jo la més petita culpa? ètinch de pagar la indiscreció d'un altre? Si m'hagués temut d'una falta tan grossa com es aquesta delació⁴ èhauria vingut á portarvos lo recaudat per la vostra disposició?

-Son d'atendre las vostras rahons. Jo no vull fusellar cap ignoscent. Avuy no seréu fusellat; tornaré á oficiar al meu general; ell resoldrá lo que tindrè d'executar. Però tinguéu per cert que ó vos ó l'alcalde seréu fusellats.-

Si no's complí tan terrible amenassa fou perque s'acabá al poch temps aquella terrible guerra.

El general Ramon Cabrera amb el seu uniforme de guerra. Aquest famós general carlí va ordenar l'afusellament del pare de Vicenç Plantada. Els carlins no van tenir temps d'executar la sentència perquè la Guerra dels Matiners va acabar el maig de 1849.

Segons se dedueix, l'alcalde notificà al general de Barcelona la entrevista citada en lo Trench. Lo capità general oficià al comandant d'armes de Granollers; pero 'ls carlins s'apoderaren al indret de la Torra de Sallés⁵, en lo terme de Parets, de la maleta del correu en la que hi trobaren dit despaig.

Molts de fora que tenen fama d'esser alcaldes y d'ajuntament, si tinguessin present aquesta historia crech que's darian per satisfets.

Lo qui sufri aqueix terrible disgust era 'l meu pare (al cel sia.)

Vicens PLANTADA Y FONOLLEDA

2. Un text històric: *la Guerra dels Matiners* (1846-1849)

Aquesta narració ens ofereix un seguit de dades històriques força interessants, de la veracitat de les quals no podem dubtar ateses la rigorositat i seriositat que caracteritzaren la vida i l'obra del folklorista molletà.

La Guerra dels Matiners (setembre 1846-maig 1849) ha estat considerada la segona de les tres guerres carlines. Va tenir com a únic escenari Catalunya i com a principal protagonista el famós general carlí Ramon Cabrera, conegut com «el tigre del Maestrat». Aquest general va entrar al Principat des de França després de produir-se el casament de la reina Isabel II amb el seu cosí Francesc d'Assís (en contra dels desitjos dels carlins, que preferien el comte Montemolín com a cònjuge reial).

Un epissodi de la Guerra dels Matiners reflecteix una pràctica habitual de les partides carlines per tal d'aconseguir diners: l'extorsió dels ajuntaments, coneguda amb el nom de «contribució carlina». Els escamots carlins, molt inferiors en nombre de soldats a les tropes isabelines (és a dir, del govern legal presidit en última instància per la Reina), lluitaven principalment amb tàctiques de guerrilla. Els tradicionalistes van comptar en aquell conflicte amb el suport d'altres faccions polítiques descontentes, especialment els republicans⁶.

Al Vallès Oriental van ser força nombrosos els homes que es van incorporar a les files carlines, però això no va significar pas que la guerra en aquesta contrada fos molt cruenta. Les morts comptabilitzades a la nostra comarca durant la lluita foren escasses. Sí que van ser abundoses les extorsions (com la que narra el relat de Vicenç Plantada), encara que cal assenyalar que les tropes isabelines també van dedicar-se a recaptar impostos amb la força de les armes. Com a exemple de fet violent destacable es té constància de la pallissa que va rebre un pagès de Montmany, Francesc Garriga, a mans dels homes del cap carlí Marçal, a la plaça de La Garriga el 12 de novembre de 1848⁷. Un altre esdeveniment important que va tenir lloc en aquesta població va ser l'afusellament del baró de l'Abella, destacat carlí que havia redactat la «Proclama dels pagesos de La Garriga», document que va enfurismar Cabrera, qui no va dubtar a executar-lo per considerar que el baró era un derrotista i un conspirador.⁸

Can Duñó, a Santa Maria de Martorelles. En aquesta casa patral va néixer Isidre Duñó àlies *Rana*, el guerriller carlí més celebre del Baix Vallès i protagonista d'Un episodi de la Guerra dels Matines.

Isidre Duñó, àlies *Rana*

L'antagonista del pare de Vicenç Plantada és el cabdill carlí més famós del Baix Vallès, Isidre Duñó i Costa, natural de Santa Maria de Martorelles, on va néixer a les primeries del segle XIX. La primera notícia que tenim d'ell és, justament, gràcies al relat de Vicenç Plantada que cal situar a la fi de 1848 o començament de 1849. Duñó formava part aleshores de les tropes del general Cabrera, que va comandar una campanya per terres del Ripollès i de la plana de Vic entre el juny de 1848 i l'abril de 1849⁹. En aquesta època el carlí de Martorelles deuria ser força jove.

Vint anys més tard trobem una altra vegada Isidre Duñó protagonitzant un dels fets més sagnants de l'aixecament carlí de 1869: els afusellaments de Montalegre. En aquesta ocasió va ser l'únic supervivent d'una partida de nou carlins que sota les ordres de Josep Soler s'havia de reunir amb el general carlí Larramendi, que els esperava en un bosc al costat del riu Besòs, prop de Mollet (possiblement la Pineda Fosca).¹⁰ Aquesta partida havia sortit de Sant Andreu de Palomar (Barcelona), on tenien un dipòsit d'armes. Allà van esperar infructuosament que se'ls incorporés un grup

de 50 homes. La matinada del 5 d'agost de 1869, Josep Soler, cap dels carlins del districte de Granollers i Sant Celoni, i Isidre Duñó, el seu segon, van dirigir-se cap a la Font de les Monges de La Conreria, punt de trobada convingut amb altres tradicionalistes. En aquest lloc de les muntanyes de Montalegre foren sorpresos per un escamot de soldats governamentals comandats pel tinent coronel Josep Casalís, que havia estat informat per un confident que va traïr els seus companys carlins¹¹. Isidre Duñó sembla que va poder escapar-se'n i per això no va tenir la fi tràgica dels seus companys, els quals van ser afusellats davant de Can Gaig, a Sant Fost, mitja hora o una hora després de ser capturats¹².

Isidre Duñó va passar a ocupar el càrrec de Josep Soler, de 49 anys, que va ser un dels nou afusellats. Durant la Tercera Guerra Carlina (1872-1876), el carlí martorellenc fou tinent coronel de la Ronda de Vic (unitat militar carlista). Algun autor el situa capitanejant una partida carlina que va ocupar Santa Maria de Martorelles l'any 1873¹³. Aquest escamot formaria part de l'exèrcit del cèlebre general carlí Francesc Savalls, el principal protagonista de la Tercera Guerra Carlina. Duñó va ser capturat a Torelló¹⁴ el 29 de juliol de 1875 i bescanviat amb d'altres presoners a Vic el 29 d'agost de 1875. Va morir vers 1882 al carrer Poniente de Barcelona¹⁵.

3. Un text literari

En *Un epissodi de la Guerra dels Matinés*, Vicenç Plantada va centrar el seus esforços a plasmar el pànic que va sentir el seu progenitor arran d'una topada amb Isidre Duñó.

Es tracta d'un relat breu però molt intens, amb la reproducció dels diàlegs de forma molt real i dramàtica, la qual cosa s'entén perfectament si tenim en compte que Vicenç Plantada hauria sentit la història dels llavis del seu pare en nombroses ocasions. Per refermar la veracitat dels fets, l'autor reproduïx el text de dos escrits (un del general carlí Cabrera i un altre del general governamental Parra), el primer del quals se situa en el clímax de la narració, quan el protagonista pensa que no té salvació. Aquí cal destacar l'habilitat de Plantada per descriure la basarda del seu pare, que repeteix de forma quasi bé idèntica dues oracions coordinades: «Volía parlar y no podía», «Volía enrahonar y no podía». La tensió va decaient a mida que el condemnat a mort demana explicacions de la sentència i el carlí Duñó reacciona de

forma misericordiosa. L'aclariment dels darrers paràgrafs fa la funció de cloenda: l'autor dóna a conèixer la identitat del protagonista (cosa que fa encara més creïble la història) i n'extreu una lliçó moral.

Cal anotar que Plantada caracteritza Duñó com un home audaç i un xic arrauxat, però dotat d'un alt sentit de la justícia. Aquest retrat sembla correspondre's amb el Duñó històric, si hem de fer cas dels fets que va protagonitzar al llarg de la seva vida i que ja hem explicat anteriorment. L'estil del text és, en definitiva, àgil i viu, molt en la línia dels relats que Vicenç Plantada va publicar a la revista *La Renaixença*. És una prosa sòbria, amb predomini de verbs, que juntament amb els diàlegs donen una gran vivacitat a la narració.

Pel que fa a la moralitat que Plantada ofereix al lector (la crítica a l'ambició política d'alguns nouvinguts al Mollet d'aleshores), podria reflectir la desconfiança envers el sistema polític de la fi de segle, fruit de la seva militància en la Unió Catalanista, entitat que no va voler participar mai en les eleccions. El 1898, a més, va ser un any clau en la crisi que estava patint Espanya, arran de les pèrdues de les colònies i de la descomposició del sistema polític bipartidista. Tot plegat fa que Vicenç Plantada veiés amb certa ironia l'interès que tenien alguns molletans per entrar a formar part del consistori municipal.

4. Conclusions

1. Vicenç Plantada va donar gran importància a la literatura popular de transmissió oral, d'acord amb l'ideari de la *Renaixença*, i va recollir diversos contes i relats folklòrics o amb rerefons històric.
2. *Un epissodi de la Guerra dels Matinés* conté dades històriques força interessants per conèixer una mica més la incidència de la Segona Guerra Carlina a la nostra comarca.
3. Els protagonistes del relat de Plantada són molt representatius del que va significar el carlisme al Principat: d'una banda mostra els cabdills d'origen humil i que van assolir una fama gairebé llegendària (Isidre Duñó Costa àlies *Rana*); d'altra, testimonia l'importantíssim paper que van jugar els generals carlistes (Ramón Cabrera) en el desenvolupament del fenomen tradicionalista.

4. Com a text literari, aquest relat ens ofereix alguna de les millors virtuts narratives de Plantada, especialment l'habilitat per transmetre estats d'ànim, així com per descriure la tensió de situacions conflictives.

Gravat català que representa tropes governamentals afusellant un grup de presoners carlins (els fets de Montalegre?). Isidre Duñó podria ser un dels pocs supervivents d'aquesta matança que va commoure la Barcelona de 1869.

NOTES

1. Isidre Duñó i Costa, àlies *Rana*, va ser un famós guerriller carlí natural de Santa Maria de Martorelles. Va tenir importants càrrecs en l'exèrcit tradicionalista.

2. La *contribució carlina* era el rescat o impost que havien de pagar els particulars o els ajuntaments per evitar les represàlies dels carlins. Era el mitjà de finançament habitual d'aquestes tropes.

3. Ramon Cabrera i Griñó (Tortosa, 1806 - Anglaterra, 1877). Va ser el general carlí més cèlebre, juntament amb el guipuscoà Tomás de Zumalacárregui. Va participar activament en la Primera i en la Segona Guerra Carlina (dels Matiners). Es destacà per la seva gosadia i els seus dots de comandament. Féu del terror una arma en la guerra i era conegut com el «Tigre del Maestrat». Es va refugiar a Anglaterra, on es va casar el 1850 amb la dama anglesa Marian Katherine Richards.

4. Acció de delatar, denúncia.
5. Torre dels Cellers: casa fortificada de planta quadrada, amb dues torres rodones en cantonades oposades. Possiblement és medieval, encara que s'hi ha trobat un forn iberoromà molt ben conservat. Està situada prop de la carretera nacional 152 que segueix l'antic traçat del camí ral que unia Barcelona i Vic. Per aquesta raó era un pas obligat del correu i de les tropes.
6. Entre les quadrilles republicanes que van actuar per la zona del Vallès Oriental i el Barcelonès cal destacar la del guerriller Francesc Baliarda, que fou capturat i mort el 1850.
7. Jordi Abayà, «Las tres carlistadas», *Revista del Vallès*, número 619, 24 d'agost de 1988, pàg. 5-55.
8. El document en qüestió criticava el pacte dels carlins amb els republicans, pacte que era defensat pel general Ramon Cabrera. El baró de L'Abella hi insinuava, a més, que l'aixecament dels matiners no tenia cap sentit i estava abocat al fracàs, fet que Cabrera va interpretar com un acte de derrotisme i de traïció.
9. Plantada diu que el seu pare va haver d'anar a pagar la contribució a Cànoves, petita localitat del Vallès Oriental situada al vessant sud del Montseny. Aquesta dada és del tot versemblant si tenim en compte que els Matiners van dominar un extens territori que, per la part meridional, incloïa Aiguafreda i part del Montseny.
10. Carlos Constante, *Episodios tradicionalistas. Montalegre*, La Propaganda Catalana; Barcelona, 1883, pàg.77.
11. Xavier i Ferran Pérez Gómez, *Sant Fost, història d'un poble*, Ajuntament de Sant Fost; Sant Fost, 1990, pàg. 117-123.
12. Diverses fonts afirmen que el tinent coronel Casalís va afusellar el guardabosc de Tiana, Joan Villà, per tal de reemplaçar el carlí que havia pogut fugir (Isidre Duñó) i així completar el número de nou persones, que eren les que tenia previst capturar. Es tracta, tanmateix, d'una justificació poc versemblant, difícil de creure.
13. Jaume Sindreu, *Martorelles, històrica i llegendària*, Martorelles, 1985.
14. Informació facilitada per l'historiador Lluís E. Toledano i extreta del Servicio Histórico Militar.
15. Carlos Constante, *Episodios tradicionalistas. Montalegre*, La Propaganda Catalana; Barcelona, 1883, pàg.80.

BREU HISTÒRIA DE LA CONRERIA

Xavier Pérez i Gómez

Si als nostres encontorns hi ha un edifici certament emblemàtic i carregat d'història aquest és el de La Conreria, situat al terme de Tiana, tocant la ratlla divisòria amb Sant Fost. La Conreria ha tingut des de sempre una estreta relació amb Sant Fost de Campsentelles i també amb Martorelles, per raons que més endavant aniré explicant. El present article s'estructura en diferents etapes, que corresponen a les successives utilitzacions que ha tingut l'edifici.

1. Convent de monges agustines (1247-1362)

L'origen de l'actual edifici del Seminari de la Conreria està en un monestir de monges agustines fundat i construït a mitjan segle XIII. Graua de Campsentelles i el seu marit, Ferrer de Vilanova, senyors de la casa senyorial de Campsentelles¹, van fer donació de la peça de terra on es va edificar el convent de Montalegre. Era l'any 1247:

«Carta en la qual lo Bisbe de Barcelona confirma a la Prioressa y monastir de Montalegre la donació que Graua de Campcentelles y Ferrer de Vilanova, son marit, feren a dita casa de pasturas, honors, drets y feixes de terra en una de les quals dites cases de Montalegre estan construïdes y edificades. Consta en poder de Joan de Caldes, scrivà del Senyor Bisbe a 3 de les nones de juny de 1247²».

El 31 de juliol del 1250 el bisbe de Barcelona pujà a aquest bonic paratge i consagrà l'altar de la capella del convent en honor de la Verge Maria; hi posà també unes relíquies de sants, servades dins un reliquiari amb forma de peix, i les Sagrades For-

mes, segons consta en un petit pergamí conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó³.

El 1256 el bisbe Arnau de Gurb donà a les monges la regla de Sant Agustí i certs drets i beneficis sobre la parròquia de Sant Fost, entre ells el de patronat o nomenament del rector⁴. El juliol de 1286 Ramon de Sentmenat i la seva muller, senyors de Campsentelles, van confirmar la donació d'aquest terreny al convent de Montalegre. El document ens diu que el monestir encara s'estava edificant i que dins la donació s'incloïa una peça de terra on hi havia el castell de Montalegre⁵, castell o torre de vigilància que pertanyia a la família Campsentelles.

De l'època de les monges data la famosa llegenda de l'Arbre dels Nassos. Segons aquesta, un noble cavaller de les rodalies s'enamorà perdudament d'una de les monges de Montalegre i sempre que podia rondava el convent per poder veure-la. Un dia, la bella monja es decidí a parlar amb el cavaller i li digué que atès que la seva bellesa l'havia captivat, calia acabar amb aquella situació i aleshores es tallà el nas i la galta per tal de perdre la bellesa i desenganyar el cavaller. Diu la tradició que al lloc dels fets va néixer un arbre amb flors vermelles que recorden el nas de la monja⁶. D'aquest curiós arbre encara en queden avui alguns exemplars al davant del Seminari i a la Font de les Monges.

El 1362, quan les monges abandonaren el seu convent de La Conreria i es traslladaren a Barcelona, a l'actual carrer de Montalegre, el rector de Sant Fost fou l'encarregat de dir una missa setmanal en la capella de Montalegre⁷.

2. La Conreria, terme de Sant Fost

Tot i que avui l'edifici de La Conreria, fins avui Seminari Menor de Barcelona, és al terme de Tiana, això no sempre ha estat així, ja que des de temps immemorials i fins ben entrat el segle XIX, fou considerat terme de Sant Fost. De fet, la gran majoria de boscos coneguts com La Conreria pertanyen a aquest municipi del Baix Vallès.

Són diversos, variats i abundants els testimonis que demostren la veracitat de la nostra teoria. En primer lloc, ho confirma el fet que el primitiu convent s'edifiqués en uns terrenys cedits pels senyors de Campsentelles. En segon lloc, perquè quan el bisbe de Barcelona féu donació a les monges dels drets esmentats el 1256

es diu clarament al document que el convent es trobava al terme de Sant Fost:

*«Episcopus cum consilio et assensu capituli lecto Barcinonis concessit domui sororum Sancte Mariae de Montalegre, ad sustentationem earundem sororum, ecclesiam Sancti Fausti, in cuius parochia ipsarum monasterium erat constructum»*⁸

Altre fet que sustenta igualment la nostra afirmació és que els cartoixans també consideraven que l'antic convent i després Conreria, era dins del terme de Sant Fost, perquè en el seu arxiu, ja des del 1564 i com a mínim fins al 1718, tots els pergamins i papers relatius a aquest antic convent de monges eren guardats dins l'armari de Sant Fost⁹, i ocupaven els plecs o expedients números 4 i 5.

Altra prova molt clara ens la proporciona un pergami datat el 2 d'agost de l'any 1400, en el qual rei d'Aragó i comte de Barcelona, Martí l'Humà, atorgà un privilegi relatiu a un vedat de caça als ermitans que aleshores habitaven l'antic monestir de Montalegre. El solemne document expedit per la Cancelleria Reial torna a situar la casa de Montalegre, i futura Conreria, dins del terme parroquial santfostenc:

*«Fratrum heremitarum habitantium et servientum Deo in monasterio sive domo Beate Maria de Montalacri, in parochia Sancti Ffausti, in diocesis et vicarie Barchinone...»*¹⁰

I ja per acabar amb aquesta sèrie de proves fefaents, podem observar un plànol de les possessions de la Cartoixa, datable a la fi del segle XV, on es veu dibuixat l'edifici en qüestió, i una inscripció que diu: *«Casa o convent dit de Montalegre vuy Conreria, de pertinència de Campsentellas en lo terme de Sant Fost»*¹¹.

3. Aixopluc d'ermitans (1362-1415)

Des que les monges marxaren a Barcelona el 1362, l'antic ermitatge de Montalegre passa per diverses mans: primerament és adquirit pel monestir de Santa Eulàlia del Camp, fins que el 1399 un ermità anomenat Arnau de Torrevella el compra per tal de fer-hi vida eremítica juntament amb alguns companys ermitans. El 1409 el mateix Arnau de Torrevella¹² fa donació del convent a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, però amb la condició de poder-hi continuar residint mentre visqués.

4. Conreria de Montalegre (1415-1835)

El 1415 és una data cabdal per a la història d'aquest vetust edifici, ja que aquell any, en concret el 16 de febrer, el compren els cartoixans de la comunitat de Vallparadís de Terrassa ¹³. De seguida s'hi instal·la una petita comunitat de monjos encapçalada per dom Domènec de Bonafè i, al mateix temps, s'inicien les obres de construcció d'una nova cartoixa al peu de la muntanya, a la vessant marítima, és a dir, en terme parroquial de Tiana.

El 1448, i a causa de la manca d'espai, els cartoixans abandonen el petit convent i es traslladen a la nova cartoixa, encara en obres ¹⁴. A partir d'aleshores el vell convent-ermita de Montalegre és destinat a residència dels germans (monjos no sacerdots) i a casa de conreu o granja del monestir. Per això des d'aquell moment l'edifici va començar a ser anomenat «conreria», nom que ha perdurat fins avui.

Durant quatre-cents anys la Conreria va ser el centre econòmic del cenobi cartoixà. Des d'allà s'administrava el grandios patrimoni de Montalegre, residint-t'hi uns quants monjos amb diversos criats i treballadors que, dirigits pel pare conrer, s'encarregaven d'explotar els camps i boscos propietat del monestir. A la Conreria pujaren durant quatre-cents anys els pagesos de Sant Fost, Martorelles i Santa Perpètua a pagar els delmes i censos que devien a la Cartoixa com a pobles vinculats feudalment ¹⁵.

Poques són les notícies que hi ha d'aquell llarg període, a no ser que el 1568 el vell convent-ermita fou completament ampliat i es construí l'estructura de l'actual edifici de la Conreria, fent-se importants obres de reformes el 1799 ¹⁶. Altre aspecte remarcable és que el 1821 hi hagué una important epidèmia de tifus hicteroïdes o febre groga a Barcelona, i com que tant la Conreria com la Cartoixa estaven abandonades (ho estigueren al període 1820-1823), l'ajuntament de la Ciutat Comtal destinà la Conreria com a hospital per als afectats. Faria la mateixa funció d'hospital el 1870, durant una altra epidèmia de febre groga.

5. Lloc d'estiueig: hotel i restaurant (1844-1932)

El 1835 es produeix la desamortització de Mendizábal i totes les propietats dels monestirs i convents passen a dependre de l'Estat. El 25 de juliol d'aquell any els cartoixans abandonen

Montalegre, i tant el monestir com la Conreria queden en mans de la Hisenda Pública. Al cap d'uns anys, el 1844, un tal Jaume Tió, de Barcelona, compra a l'Estat l'edifici Conreria, per un preu de 45.000 duros de l'època¹⁷. Ignorem quin va ser el destí inicial d'aquesta grandiosa edificació, però podem suposar que els primers propietaris particulars van tenir moltes dificultats per començar a treure rendiment econòmic de la Conreria. És en aquells moments que es deuria veure que l'única sortida rendible era convertir l'antiga casa de conreu en una casa de colònies d'estiu, o sigui, una mena d'hotel on es llogaven habitacions per passar-hi l'estiu. La primera notícia que tenim al respecte d'aquest ús turístic data de l'agost de 1869, quan a la font de les Monges, situada prop de la Conreria, foren detinguts un grup de carlins, afusellats al cap de poc al davant de Can Gaig, a Sant Fost. Les cròniques esmenten que a la casa de la Conreria hi residia un guardabosc juntament amb un grup d'estiuejants estrangers que en aquells dies passaven les seves vacances¹⁸. Igualment ens consta que l'any 1883 funcionava a la Conreria un restaurant on els excursionistes hi anaven a dinar¹⁹.

En 1899 els cartoixans tornen a viure a Montalegre, però no recompren la Conreria fins al 1902, quan eren els seus propietaris els senyors Crespo i Giral. Malgrat haver retornat al patrimoni de

La Conreria, quan era un restaurant i hotel, vers 1915.

Montalegre, la Conreria continuà essent lloc d'estiueig i restaurant: el 1912 consta que l'edifici era utilitzat com a residència d'estiu per diverses famílies barcelonines que es trobaven distribuïdes en habitacions particulars²⁰. En aquell temps es començà a desenvolupar la urbanització anomenada Colònia-Bosc de la Conreria, al terme de Sant Fost, construïnt-se diverses torres, el restaurant Font de les Monges, l'Hostal d'en Dalmases i també l'anomenat Cau Brunet, residència d'un pintor. Fins al 1932 l'edifici de la Conreria fou focus, doncs, d'una important activitat turística, amb colònies d'estiu, restaurant i celebració d'aplecs de sardanes i balls.

I ja per acabar aquest apartat, cal dir que el 1909 es construï un petit quarter annex a la Conreria (al costat de les actuals piscines) on s'instal·là un destacament de la Guàrdia Civil, per fer front a possibles atacs contra la Cartoixa amb motiu de la revolta de la Setmana Tràgica, tal com explica Lluís Martínez en la seva monografia²¹. Els guàrdies s'hi estigueren fins al 1915.

6. Sanatori antituberculós (1932-1939)

Tal com hem explicat a l'apartat anterior, a redòs de la Conreria hi hagué des de començaments de segle un intens moviment d'excursionistes i estiuejants que trencaven la tranquil·litat i silenci que els cartoixans necessitaven per a portar a terme la seva vida monacal. Aquesta situació era insostenible a ulls dels religiosos i el 1932 decidiren cedir l'edifici a l'Ajuntament de Badalona perquè l'utilitzés com a sanatori. Fins a l'esclat de la guerra fou usat com a casa de salut i repòs, atès els aires tan saludables que s'hi respiraven i el privilegiat entorn natural que l'envoltava.

Un cop esclatada la guerra civil, el juliol de 1936, l'ajuntament de Badalona s'apropià de la Conreria, tot i estar al terme de Tiana, però la Generalitat es declarà com a propietària legal de l'edifici. El novembre del mateix any el consistori badaloní proposà a la Generalitat d'instal·lar-hi un sanatori antituberculós²², fent-se les obres d'adequació al llarg de 1937. Finalment la inauguració oficial es va portar a terme el 3 de desembre de 1937, essent presents a la Conreria el president de la Generalitat, Lluís Companys, el president del govern de la República, Dr. Negrín, el conseller Antoni M. Sbert i els alcaldes de Badalona i Tiana. Seguidament tots els assistents foren convidats a un dinar per l'Ajuntament de Badalona²³.

Interior de la Conreria, vers 1915.

7. Seminari Menor de Barcelona (1940-1998)

Al poc temps d'acabada la guerra civil, el 1939, el prior de la Cartoixa va oferir al Bisbe de Barcelona la possibilitat d'instal·lar a la Conreria el Seminari Menor de la Diòcesi. El Bisbat va acceptar, i el 16 de març de 1940 es firmà un contracte de cessió²⁴ pel qual només s'havia de pagar un lloguer simbòlic anual de 50 pessetes.

El 29 de setembre de 1940 s'inicià el primer curs a la Conreria, amb un total de 128 alumnes i quatre superiors. El Seminari Menor seria portat pels Sacerdots Operaris, que tingueren cura de la direcció des del 1942 fins 1961. Les primeres monges carmelites arribaren el setembre de 1943, per fer-se càrrec de la cuina, magatzem de queviures i menjadors²⁵. S'hi instal·laren a l'antiga caserna de la guàrdia civil i hi van romandre fins a l'estiu de 1993, quan van deixar definitivament el Seminari.

Durant aquests 50 anys les principals obres d'ampliació es dugueren a terme en dues etapes: la primera, entre 1941 i 1943, que consistí a aixecar un pis a la «part vella» per tal de fer-hi dormitoris, a més d'ampliar les capelles. En 1947-48 es construïren igualment més dormitoris. La segona etapa d'ampliacions, i la més notable, va tenir lloc quan s'edificà la «part nova», entre 1963

i 1966. Eren moments d'eufòria i poc es podia pensar en la crisi de vocacions que arribaria a la fi dels 60.

El 1967 el rector, Mn. Josep Campo, deixa el càrrec i el substitueix Mn. Carles Soler i Perdigó, fins aleshores vice-rector. El nou equip directiu el conformen, entre d'altres, Mn. Josep Anton Arenas i Mn. Blai Blanquer. Arribaren, però, temps de crisi i tensió al Seminari Menor, fruit segurament dels temps postconciliars, que culminarien al cap de tres anys amb la dimissió en bloc de l'equip directiu la primavera de 1970²⁶.

Mentre el bisbe auxiliar Dr. Capmany trobava una solució a l'assumpte, es fa càrrec provisionalment del rectorat Mn. Felip Casañas. El març del 1971 el Dr. Capmany nomena un nou equip directiu per tirar endavant el Seminari Menor de la Conreria: són Mn. Josep Manuel García-Die com a rector i Mn. Antoni Oriol com a vice-rector. Començava una nova etapa de la institució: seria a la vegada seminari menor i col·legi cristià, més obert a la societat però sense oblidar el seu caràcter de seminari, és a dir, de centre de vocacions.

Seminari de La Conreria, curs de 6è d'EGB, 1977-78.
Hi havia 10 alumnes de Mollet, 3 de Sant Fost i un de Martorelles.
- Tutor: Xavier Páramo.

El juny de 1978 Mn. García-Die deixa el càrrec per causa de la seva delicadíssima salut, i és nomenat rector Mn. Oriol. Mn. García-Die i Mn. Oriol van saber portar a bon terme la «nau» del Seminari Menor durant la difícil etapa que va ser la dècada dels 70. A mitjan dels anys 80 la tasca de l'equip sacerdotal que dirigia el Seminari començava a donar fruit, ja que fou aleshores quan començaren a augmentar les ordenacions sacerdotals de nois que havien estudiat a La Conreria.

Deixant de banda aquests aspectes més eclesiàstics, cal dir que el Seminari de la Conreria (oficialment «de Santa Maria de Montalegre») ha estat durant dècades un important centre de formació acadèmica per a molts joves del Baix Vallès. Així per exemple, al curs 1981/82 hi havia 16 alumnes de Mollet, 10 de Sant Fost, 5 de Martorelles i 6 de Parets, d'un total de 131 seminaristes²⁷.

Amb la sortida del cardenal Narcís Jubany de l'Arquebisbat de Barcelona, les noves autoritats eclesiàstiques de la diòcesi decidiren reconduir l'assumpte del Seminari Menor i per això, el juny de 1992, fou nomenat nou rector Mn. Josep Anton Arenas, essent traslladat Mn. Antoni Oriol a la parròquia de Sant Miquel del Port. Al cap de pocs mesos, l'abril de 1993, el nou rector comunica a professors i superiors que, efectuat un informe sobre la viabilitat futura del Seminari, l'Arquebisbat havia decidit que el curs 1993/94 seria l'últim. Es produí aleshores un discret però efectiu moviment de protesta, encapçalat per professors, pares d'alumnes i alguns ex-alumnes, i davant d'això l'Arquebisbe comunica que el Seminari de moment no seria tancat.

El febrer del 1997, però, el rector torna a comunicar a professors, primer, i a pares, després, que el Seminari Menor de la Conreria tancarà definitivament les seves portes el juny del 1998. La versió oficial, donada pel bisbe auxiliar i rector del Seminari Major, Joan-Enric Vives el 12 de març, parlava de «trasllat del seminari menor a causa de les dificultats d'adaptació a la reforma educativa»²⁸. També es feien referències a la inviabilitat econòmica del Seminari de la Conreria. A partir d'ara, doncs, els adolescents que tinguin vocació sacerdotal assistiran a un col·legi o institut privat de Barcelona i viuran en un edifici de l'Arquebisbat a la mateixa Ciutat Comtal.

El 1998, doncs, La Conreria tanca les seves portes com a seminari menor després de 58 anys d'existència com a tal.

NOTES

1. Els senyors de Campsentelles habitaren des del segle XIII i fins al 1432, una domus o casa forta situada a la falda sud del turó i bosc de La Nau, a Sant Fost. Diversos indicis ens fan pensar que es tracta de l'actual Mas Corts, ja que al segle XV aquest mas era ja propietat de la Cartoixa de Montalegre i hi feren obres. Per diversos documents sabem que la família Llombart s'establí com a masovers de la Casa de Campsentelles pels volts de l'any 1500.

2. ACA. Monacals. Hisenda, vol. 2082, fol. 182v-183r.

3. ACA. Montalegre, carpeta 8, pergami 356:

«Pridie calendas Augusti Anno Domini Millesimo Ducentesimo Quinquagesimo, Frater Petrus, Dei gratia Barchinonensi Episcopus, consecravit hoc altare ad honorem Beata et Gloriosae Virginis Mariae, reponens ibi reliquias sanctorum in pixi de inclusas et corpus Domini pretiosum.»

4. Josep M. Martí Bonet «La Priora de Montalegre, mestressa de Sant Fost». Sant Fost, setembre de 1976. Fulletó editat amb motiu de la XX Diada de la Parròquia.

5. ACA. Monacals. Hisenda, vol. 2082, fol. 182v-183r:

«Item una lloació, concessió, ratificació y confirmació feta per Ramon de Sentmenat y Saura, muller sua, y Graua, muller de Bernat de Pere, cavaller, a Nostre Senyor Déu y a la Verge Maria y al monastir de Montalegre y a Graua de Peñafort, Priora de dit convent, de tota la pessa de terra en la qual la casa de dit monestir se edifica, y altre pessa de terra nomenada de Font scituada prop lo castell de Montalegre, y de una altre pessa de terra scituada en lo puig de Perafel, y de tot lo honor que lo dit monestir ha comprat de Bernat de Puig de Campcentelles. Consta en poder de Pere Llobet, notari de Barcelona, a XII de les chalendes de juliol MCCLXXXVI.»

6. P. Clapés. «L'Excursionista. Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana», any I, 1880, p. 141, 153

7. Xavier i Ferran Pérez: «Sant Fost, història d'un poble.» Sant Fost: Ajuntament, 1990, p. 55-57

8. ADB. Speculum ecclesiae Barcinone. Campillo, vol. 5, foli 391

9. ACA. Monacals. Universitat, vol. 90.

ACA. Monacals. Hisenda, vol. 2082, fol. 182-184.

Biblioteca de l'autor: «Registre de l'archiu de Montalegre, fet lo any 1718", folis 299 i següents.

10. ACA. Montalegre, pergamins núms. 1951 i 1964.

11. F. Ribas. «La Cartoixa de Montalegre al segle XV», dins *Studia Monastica*, núm. 18, 1976. Plànol que es conservava a l'arxiu del Baró d'Esponellà, Can Sentromà (Tiana).

12. S. Pibernat. «Notes històriques del Vallès. Parròquia de Cabanyes». Badalona, 1936, p. 18

13. F. Ribas, op. cit, pp.
14. Lluís Martínez. «La Conreria de Montalegre». Mecanoscrit inèdit, 1986, p. 105. Es tracta, sense cap mena de dubte, de la millor monografia històrica sobre l'edifici de La Conreria.
15. X. Pérez, «Sant Fost i la Cartoixa de Montalegre», Notes, vol. 4, Mollet, 1990, p.
16. Ll. Martínez, La Conreria..., p. 95-96
17. Cayetano Barraquer. «Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX», 1906, vol. I, p. 215
18. Carlos Constante. *Episodios tradicionalistas. Montalegre*. Barcelona: La Propaganda Catalana, 1883. p. 42
19. Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana, volum V, 1884, pp. 158-163
20. Xavier i Ferran Pérez. «La Conreria, lloc d'estiueig» dins «Sant Fost, història d'un poble», p. 150-152
21. Ll. Martínez. «La Conreria...» p. 78-79
22. op. cit, p.85.86
23. La Vanguardia, 4-12-1937
24. «Guía-calendario del Seminario Menor Diocesano Ntra. Sra. de Montalegre, curso escolar 1977-78. Notas para la historia del Seminario Menor», p. 2
25. Lluís Martínez. «El Seminari Menor de Barcelona. 50 anys d'història». Mecanoscrit inèdit, 1987, p.1 i ss. Moltes de les dades referents al seminari les he extretes d'aquest completíssim treball de Lluís Martínez i Martínez.
26. Lluís Martínez, op. cit, p. 41
27. «Guia-Calendari del Seminari Menor Diocesà, curs 1981/82»
28. La Vanguardia, 13 de març de 1997: «Barcelona cierra el Seminario Menor de la Conreria», p. 32

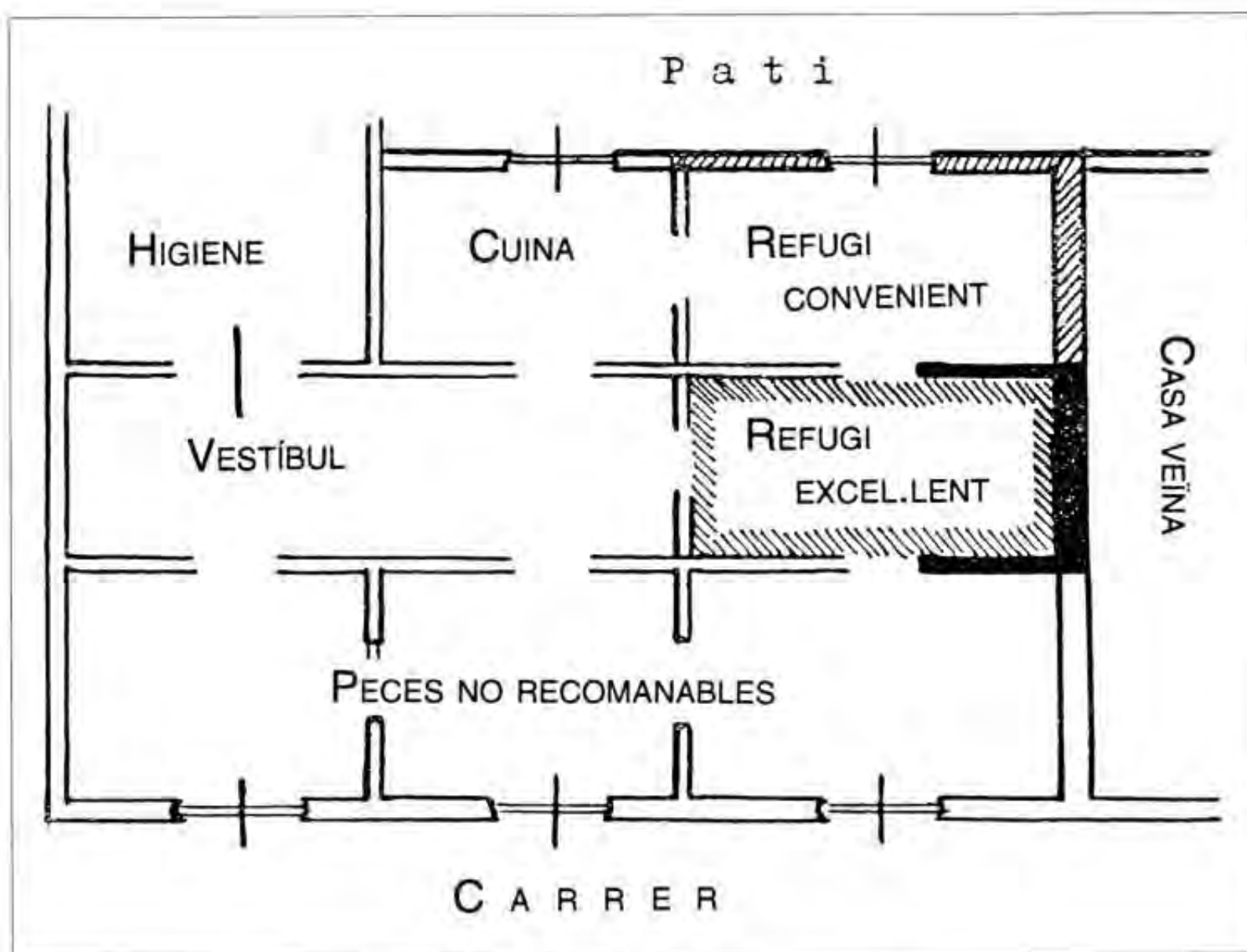
ELS BOMBARDEIGS A MOLLET DEL VALLÈS DURANT LA GUERRA CIVIL

**Mª Àngels Suárez i González
Lourdes Vilà i Armadans**

El primer bombardeig que pateix Catalunya té lloc a Roses el 30 d'octubre de 1936. Es tracta d'un atac del creuer «Canarias»¹ que junt al vaixell «Almirante Cervera» protagonitzaran els primers bombardeigs sobre la zona litoral. La majoria, però, van ser fets des de l'aire per l'aviació amb base a Mallorca. Els aparells que es fan servir foren els Savoia S-81 i Savoia S-79, italians, i els Dornier i Heinkel 111, alemanys.

A partir del bombardeig de Roses totes les poblacions es comencen a plantejar l'amenaça dels atacs aeris. A Mollet, tant el Comitè de Milícies Antifeixistes com la Comissió de Govern es plantejaren el tema de la construcció de refugis, però la impossibilitat econòmica de realitzar-los, així com la «possibilitat remota del perill»² farà que el tema passi a estudi³.

A l'agost de 1937 es crearà la Junta de Defensa Passiva de Catalunya, que depèn de la Conselleria de Treball i és l'organisme responsable de totes les tasques de protecció de la població civil als bombardeigs. Aquesta Junta donà ordres als municipis perquè constituïssin les Juntes de Defensa Passiva Locals⁴ que a Mollet es constituïran el juliol de l'any 38, una vegada que ja ha tingut lloc el primer bombardeig⁵. A nivell local, el president de la Junta era l'alcalde, el secretari era el de la corporació municipal. Com a vocals hi havia el comandant militar de la plaça, un metge, un arquitecte i representants dels diferents partits i organitzacions sindicals.

Selecció d'un refugi dintre de casa vostra. (Bruere-Vouloir.)

Els municipis catalans donaren una sèrie de normes aconsellant a la població civil el que havia de fer en cas de bombardeig:

- Si el toc d'alerta és una sirena seguida s'ha d'anar al refugi.
- La sirena interrompuda vol dir sortir del refugi.
- Resguardar-se en soterranis de dues sortides.
- Resguardar-se en el pis més baix si és un edifici baix.
- Resguardar-se en el pis mitjà si és un edifici alt.
- Resguardar-se sota les escales.
- Resguardar-se vora les parets mestres de la casa.
- Resguardar-se en la cambra més llunyana del carrer, la que tingui menys obertures.
- Protegir vidres i portes.
- Apagar llum i estufes.
- Proveïr-se de mantes i aigua.

És a partir del 1938 quan els bombardeigs s'intensifiquen, degut a que la guerra s'apropà més a Catalunya i a que l'aviació italiana amb base a Mallorca augmentà el nombre d'avions de bombardeig.

Vista dels Quatre Cantons on va caure una bomba
el 8 de gener de 1938.

El dissabte 8 de gener de 1938 és bombardejada la ciutat de Mollet. Serà la primera ciutat del Vallès Oriental en patir els bombardeigs. Sobre les 17'30 de la tarda els avions van deixar caure una bomba sobre els Quatre Cantons, que va provocar un incendi i va ocasionar ferits i morts als carrers Durruti i Fermín Galán (actualment Berenguer III i Burgos respectivament).

De seguida la població es va abocar a atendre els necessitats. Els primers auxilis es van fer des del dispensari que estava instal·lat als baixos de l'Ajuntament. La gent va contribuir portant matalassos de casa seva per posar els ferits. Almenys vint-i-cinc ferits van ser traslladats a l'Hospital General de Catalunya, de Barcelona.

Van perdre la vida catorze persones, entre elles una dona embarassada de vuit messos, Anita Tomàs i el Dr. Enric Rosés, el qual va estar exposat en una capella perquè els seus convilatans li poguessin dir l'últim adéu.

Quadre dels morts al bombardeig del 8 de gener de 1938⁶

<i>Cognoms i nom</i>	<i>Edat</i>	<i>E. C.</i>	<i>Professió</i>	<i>Natural de</i>	<i>Residència</i>	<i>Lloc de de la mort</i>	<i>Data</i>
Blasco Tello, Rafael	52	C		Terol	St. Fost	Hospital ⁷	9-I-38
Careta Pon, Marià	26	S		Mollet	Mollet	Hospital	9-I-38
Casals Concabello, Joan	54	C		Barcelona	Barcelona	Hospital	8-I-38
Damunt Rabassó, Elissa	26	c	S.L.	Sta Perpetua Mogoda	Mollet	c/Fermín Galán	20-I-38
Figueras Marimón, Maria	38	C		Sta Coloma de Farnés	Mollet	Hospital	20-I-38
Llonch Padrò, Enriqueta	25	c		Mollet	Mollet	Hospital	10-I-38
Montserrat Planas, Miquel	29	C		Vilanova de la Roca	Mollet	Hospital	8-I-38
Pi Baró, Anna	38	C		Mollet	Mollet	Hospital	8-I-38
Prat Mas, Josep	31	c	Pagès	Riells	Bigues		8-I-38
Ribas Camins, Ignasi	35	c	Mecànic	Barcelona	Barcelona	c/ Durruti	8-I-38
Rosés Folch, Enric	4	S		Mollet	Mollet	Hospital	8-I-38
Rosés Bruzos, Enric	39	c	Metge	Barcelona	Mollet	c/ Durruti	8-I-38
Tomás Ventura, Anita ⁸	25	c	S.L.	Mollet	Mollet		9-I-38
Vives Borrell, Josep	14	S		Mollet	St. Fost	Hospital	9-I-38

Entre els ferits es trobaven Josep Balcells, Antonia Busquets, Francisca Busquets, Joan Brunés, Maria Carbonell, Lluís Corominas, Salvador Defós, Pilar Fernandez, Narcís Genís, Marc Riera, Carmen Roca, Joan Sallent, Rosa Soler, Javier Tapias i Manel Tesifori.

Van caure tres bombes més entre la torre de Maya i Parets que no van ocasionar danys.⁹

Com a conseqüència d'aquest bombardeig van resultar afectades les cases del carrer Durruti: el número 8, on es van haver de reparar 3 baixos, 2 pisos i el dispensari del Dr. Tiffón, i el número 12 on residia Joan Molins¹⁰. Es va haver d'enderrocar la casa d'en Josep Martisella, al carrer Berenguer 2, on vivia l'Enriqueta Llonch. També es van veure afectats els vidres a l'escola ex-acadèmia.

A partir d'aquest moment, els bombardeigs es van convertir en una amenaça real per als veïns de Mollet.

Durant l'any 38 al Vallès Oriental, a més de Mollet, també va ser bombardejada Granollers. Va ser el 31 de maig de 1938, un dimarts a les 9 del matí en què se celebrava mercat a la capital del

Vallès pel que hi havia molt moviment de gent als carrers. Cinc avions Junker descarregaren 40 bombes en un minut. Els efectes van ser força dramàtics: van morir 224 persones¹¹. Entre elles es trobaven tres persones de Mollet: en Jaume Samón Riera, l'Elvira Falguera Busquets i la Margarita Anglés i Anglés¹²

Víctimes molletanes al bombardeig de Granollers

<i>Cognoms i nom</i>	<i>Edat</i>	<i>E. C.</i>	<i>Professió</i>	<i>Natural de</i>	<i>Residència</i>	<i>Data</i>
Samón Riera, Jaume	42	c	Empleat	Mollet	Granollers	31-V-38
Falguera Busquets, Elvira		c		Mollet	Granollers	31-V-38
Anglés Anglés, Margarita	78			Tarragona	Mollet	31-V-38

A Mollet, després del bombardeig del gener, el tema dels refugis serà una preocupació constant tant per l'Ajuntament com pels particulars, que construïran refugis o rases a casa seva per protegir-se de la metralla.

La Junta de Defensa Passiva de Catalunya prohibí la construcció de cap refugi sense l'execució prèvia d'un plànol de l'obra a realitzar, l'aprovació de l'obra per part de les Junes locals de Defensa Passiva i la seva construcció sota la direcció dels tècnics de les esmentades Junes. A nivell particular es van construir refugis subterranis, com el d'en Francesc Fradera al carrer Jaume I n°101 que tenia 16'8 metres linials. Al final de la guerra es construïen rases als patis privats, com la que es va fer a cal Palou.

A més dels refugis particulars també es feien servir com a refugis la mina d'aigua que hi havia a can Mulà i les caves d'en Vilarrosal.

Els principals problemes amb que es va trobar l'Ajuntament van ser la manca de capital i la falta de mans per treballar en la construcció dels refugis. Degut a les mobilitzacions, una gran part dels homes eren al front.

Per tal d'obtenir diners, la Junta de Defensa Passiva de Mollet feia pagar una quota de 2 ptes. als caps de família i 1 pta. a la resta de familiars¹³. També feia pagar un impost de 0'10 ptes. en un segell per cada carta que sortia de l'estafeta de correus¹⁴.

La Tèneria Moderna F.E., conscient de la falta de mà d'obra per a la construcció dels refugis subterranis a Mollet, va posar a disposició de l'Ajuntament el personal necessari per a l'esmentada construcció.

Plaça Mercadal, on es va construir un refugi de rasa al final de la guerra.

A les dificultats de la manca de mà d'obra i de recursos econòmics sembla ser que a Mollet se n'hi van afegir algunes més. Segons consta als comunicats que envia la Presidència a diferents organitzacions locals, es dona a conèixer la impossibilitat de construir refugis en aquesta vila, segons dictamen de l'arquitecte. Això és degut a l'existència d'una capa d'aigua d'escassa profunditat i a què els refugis semi-subterranis resulten d'un cost molt elevat i, a més a més, hi ha una gran falta de material¹⁵.

Malgrat aquestes dificultats es va aprovar la construcció de refugis en els grups escolars¹⁶ i a la plaça Mercadal¹⁷. Aquests refugis van ser del tipus rases, que servien per a protegir-se de la metralla.

A finals del 38, davant del perill de bombardeig segons missatges captats a l'enemic¹⁸ i segons el comunicat que envia la Comandància Militar al Consistori, anunciant que es preveuen atacs aeris, l'Ajuntament adopta les mesures següents:

- En cas d'alarma de bombardeig es farà sonar la sirena que es va instal·lar al campanar quan es van treure les campanes.
- Cal intensificar la construcció de refugis.
- Es demana al poble la construcció de «rases» per a protegir-se de la metralla.
- S'acorda fer rases a les escoles primer que a altres llocs.
- En lloc de destinar els diners a la construcció de refugis, es faran servir per fer rases.

La manca de recursos forçarà reunions amb sindicats i partits polítics ¹⁹ per trobar la manera de contribuir a les despeses de la construcció de refugis. I finalment s'arribarà al següent acord:

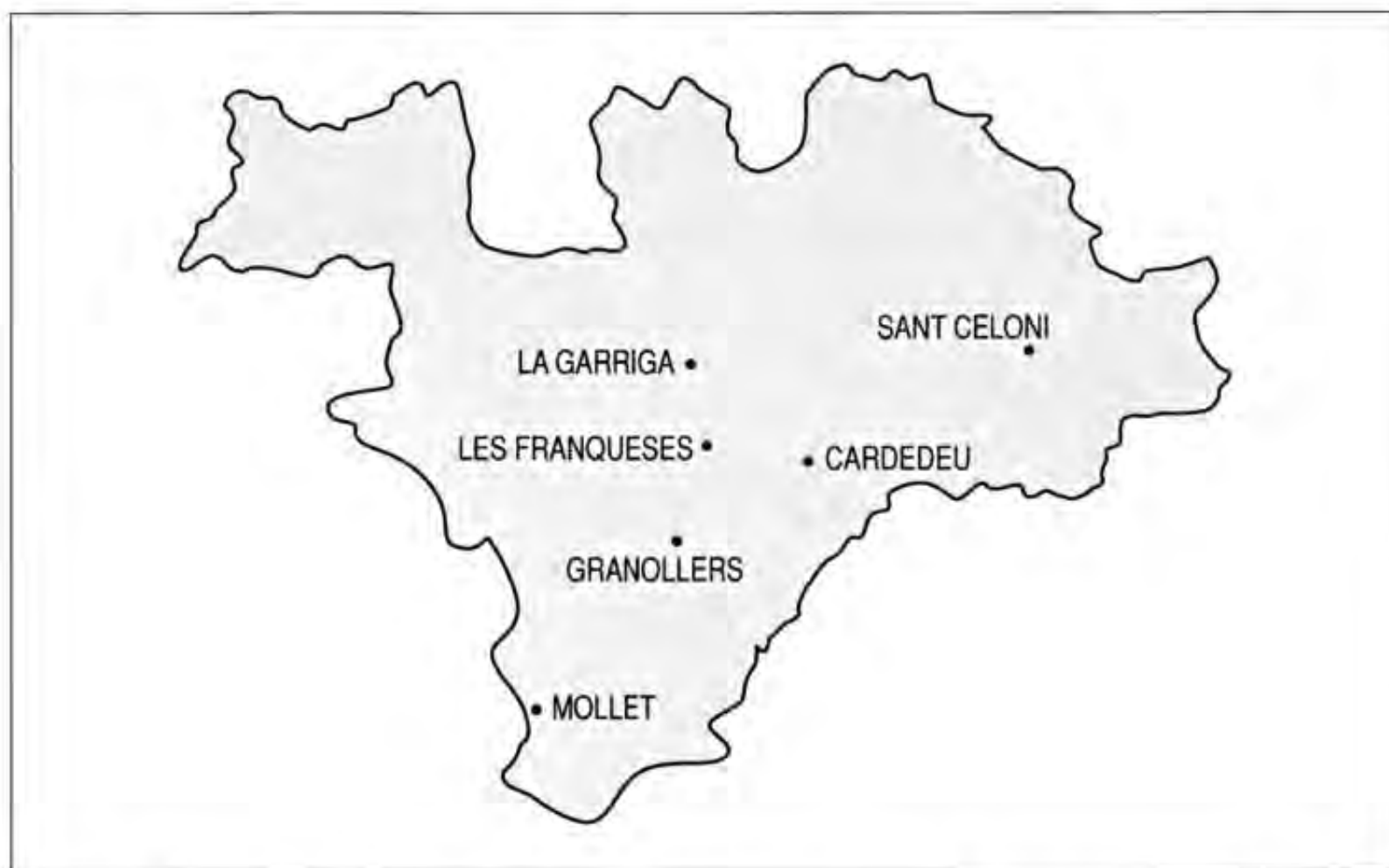
- 1. Tots els individus subjectes a la disciplina del treball es veuran obligats a contribuir amb un dia de sou per una sola vegada, com a impost, a l'efecte de la construcció de refugis.

- 2. A partir d'aquesta data queda anul·lat l'impost que venia fent-se efectiu sobre la Tarja de Raccionament pel mateix concepte.

- 3. L'esmentat impost es farà efectiu per mitjà de les empreses i organitzacions a què pertanyen els afectats per aquest Ban, i els que no siguin de cap Empresa ho faran directament en aquest Ajuntament.

Durant aquests dies es reparteixen entre els joves unes fustetes que portaran penjades per posar-se-les a la boca en cas de bombardeig. Això es feia per tal d'evitar que l'ona expansiva de l'explosió no els deixés sords o els fes esclatar el cap.

I, efectivament, el gener de 1939 comencen un altre cop els bombardeigs sobre el Vallès Oriental: són els atacs aeris que precedeixen l'avanç de l'exèrcit feixista. La primera ciutat del Vallès en partir l'atac aeri de l'any 39, el 23 de gener, és Les Franqueses. Allí moriran 3 persones.

Dels 27 municipis del Vallès Oriental 6 van ser bombardejats. Alguns d'ells dues vegades: Cardedeu, La Garriga i Mollet. Granollers ho va ser en 4 ocasions.

Seguirà Granollers, que durant els dies 24, 25 i 26 de gener torna a patir els bombardeigs, que no seràn tant devastadors com el del 38, però que causaran la mort a 36 persones.

El mateix dia 25 de gener, a les quatre de la tarda, li toca el torn a Mollet. Dues hores abans, les bombes queien sobre Cardedeu, que tornarà a ser bombardejada l'endemà, segant la vida de vuit persones. Els dies 28 i 29, catorze persones perden la vida en els bombardeigs de La Garriga i el mateix dia 29 una persona mor en el bombardeig a Sant Celoni.

A Mollet, com hem dit abans, eren les quatre de la tarda quan una esquadrata d'avions va sobrevolar el carrer Berenguer III i la Riera Seca fins a Parets, metrallant els carrers primer i després deixant caure unes 4 bombes. Una bomba caurà a la Riera Seca, «on precisament una colla d'homes estaven plantant faves»²⁰, entre ells en Ramón Padró i en Acebo Martí, que trobaran la mort. Una altra cau entre l'escorxador i els safareigs, on va morir en Gimeno, que venia carbó al carrer Lluís Duran, quan es va col·locar al costat del safareig on va caure la bomba.

Un total de vuit persones van morir en aquest bombardeig. No hem pogut localitzar els ferits: el fet que l'atac tingués lloc al final de la guerra ha impedit que es registrés o que s'en publicuessin dades.

Dos dies més tard del bombardeig, el 27 de gener, les tropes franquistes entren a Mollet.

Víctimes del bombardeig del 25 de gener de 1939 a Mollet

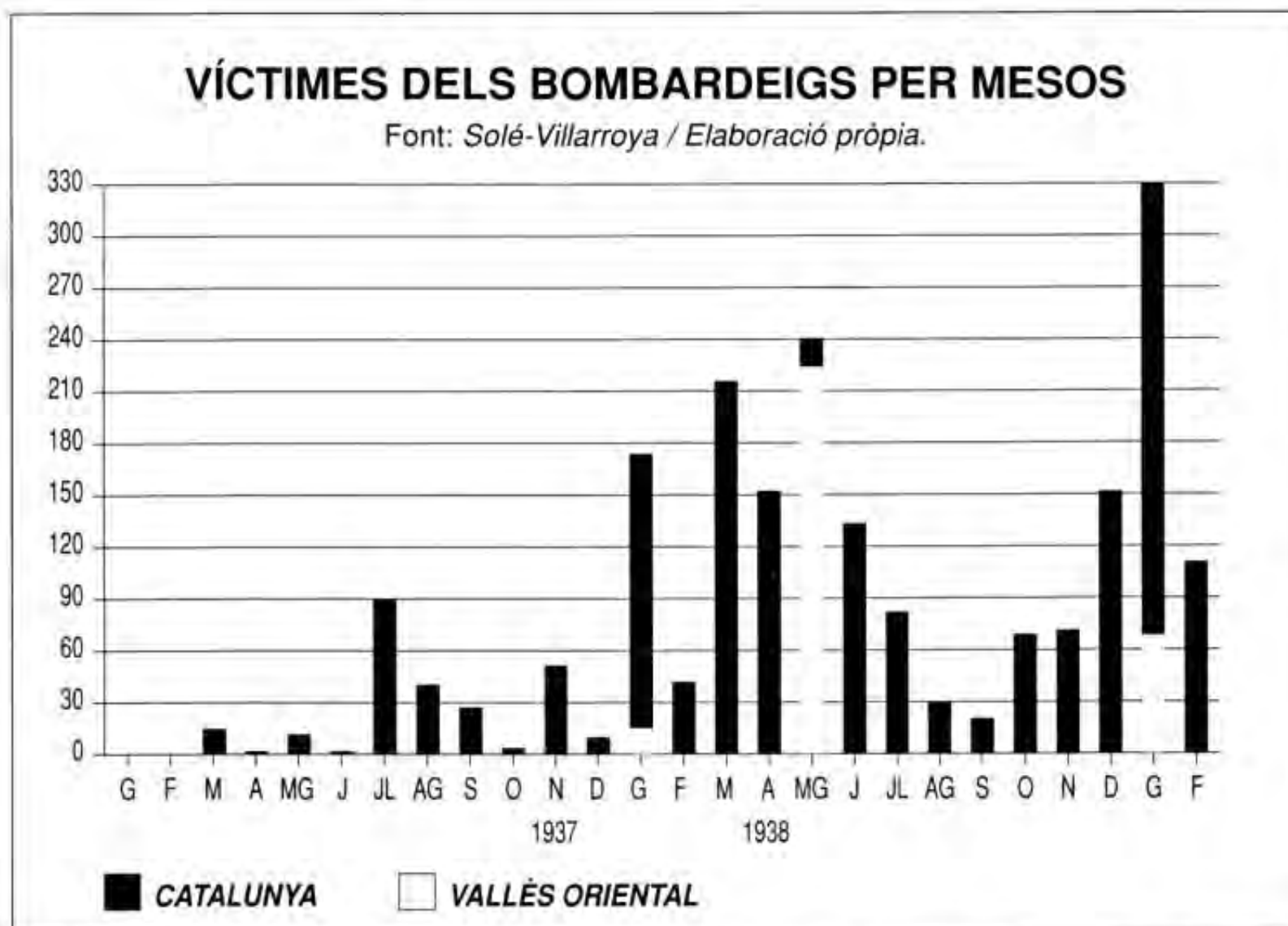
<i>Cognoms i nom</i>	<i>Edat</i>	<i>E. C.</i>	<i>Professió</i>	<i>Natural de</i>	<i>Residència</i>	<i>Data</i>
Barnils Pidevall, Rafael	46	C	Jornaler	Lleida	Mollet	25-I-39
Casals Picas, José	45	C	Jornaler	Barcelona	Barcelona	25-I-39
Colás Calvo, Miguel	9	S		Sta. Coloma de Gramenet	Mollet	28-I-39
Feliu Sayol, Marià	57	C	Jornaler	Montmeló	Mollet	30-I-39
Gimeno Domínguez, Vicente	49	C	Carboner	València	Mollet	25-I-39
Martí Serrano, Acebo	51			Toledo	Mollet	25-I-39
Marxuach Capella, Fernando	14	C	Jornaler	Mollet	Mollet	25-I-39
Padró Viñallonga, Ramón	51	C		Mollet	Mollet	25-I-39

Resultaran afectades diverses cases del carrer Berenguer III, entre elles el n° 84, propietat d'Antònia Creus, els núms. 92, 94 i 96

de l'Anna Torrens, el 98 i 100, d'en Joan Bas, el 148, de la Francisca Arboix, el 150 d'en Salvador Canals, els 176,178 i 180 d'en Josep Oliver i la casa d'en Ramón Prat, al carrer Lluís Duran 124.²¹

En conjunt, la comarca del Vallès Oriental no fou especialment castigada per l'aviació feixista. Malgrat això, un total de 308 persones deixaren la vida en els bombardeigs efectuats a la nostra comarca (de les quals 22 corresponen a Mollet), mentre que en total, a Catalunya, es comptabilitza un mínim de 4.736 persones que moriren a conseqüència de les ferides ocasionades per les bombes llançades per l'aviació franquista. D'aquest total, una mica més de la meitat (2.428) moriren a Barcelona capital. A més dels morts, però, hem de tenir en compte la quantitat de ferits que l'aviació va provocar, que no baixarà de 7.000 persones.

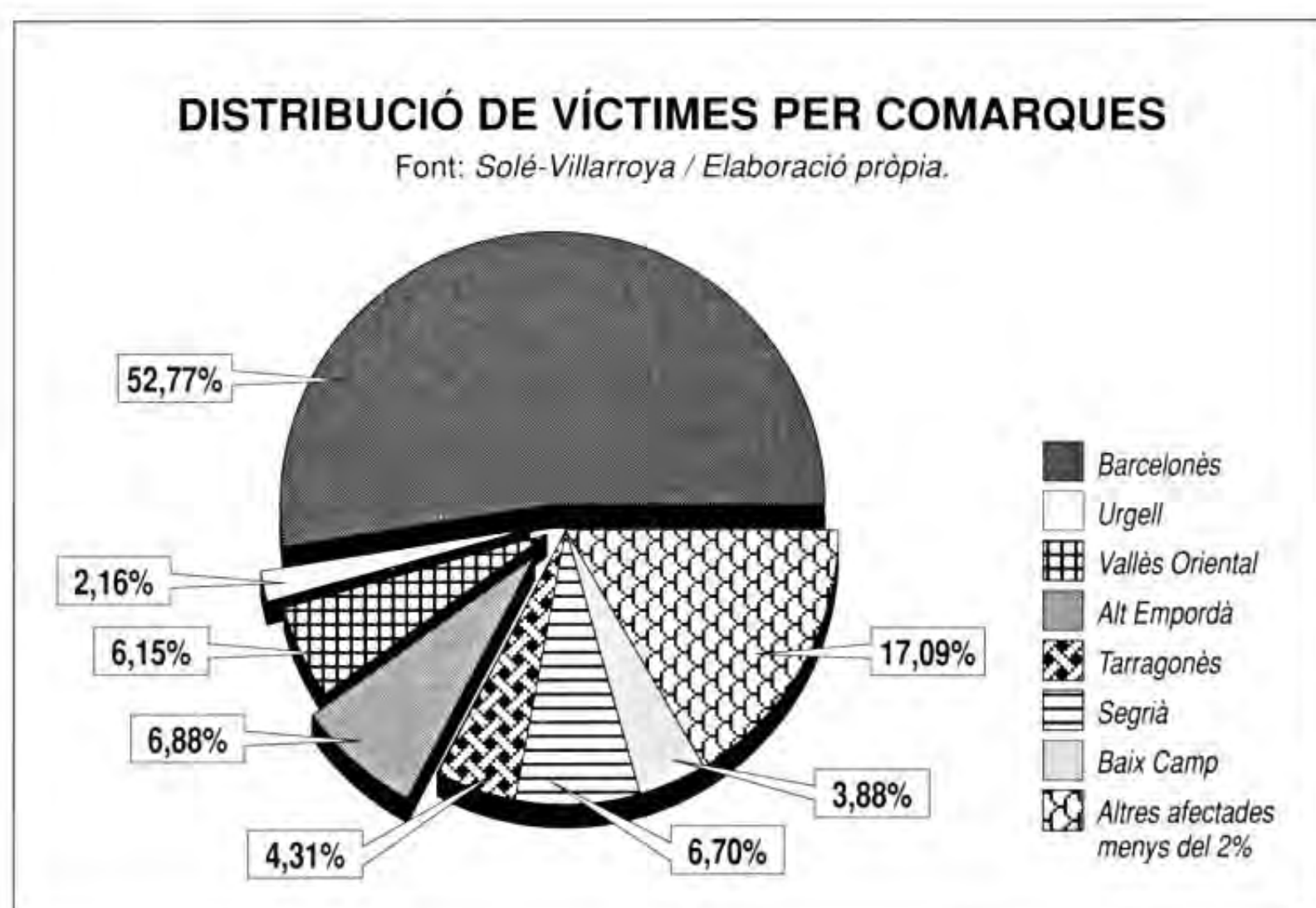
El nombre de víctimes a Catalunya s'intensifica durant el primer semestre de l'any 38, en què es donen el 53'39% de les víctimes, i torna a ser important el desembre del mateix any i el gener i febrer del 39 al quals correspon el 30'87 % dels morts. A Mollet els bombardeigs coincideixen justament en aquesta època de més víctimes, el gener del 38 i el gener del 39.

Els bombardeigs s'intensifiquen durant el primer semestre de l'any 1938 i tornen a ser importants el desembre del mateix any i el gener i febrer de 1939.

Destaca el mes de maig del 38 en què l'atac a Granollers fa que sigui un dels pitjors mesos dels bombardeigs. El mes amb més morts correspon al gener del 39, quan la guerra a Catalunya s'està acabant; és el mes en què la comarca del Vallès Oriental rep el major nombre de bombardeigs.

Les comarques més afectades pels bombardeigs durant la guerra van ser: el Barcelonès amb el 52'70% de les víctimes, seguida de l'Alt Empordà, el Segrià⁹², el Vallès Oriental, el Tarragonès, el Baix Camp i l'Urgell.

Les comarques més afectades pels bombardeigs van ser el Barcelonès, l'Alt Empordà, el Segrià, El Vallès Oriental, el Tarragonès, el Baix Camp i Urgell.

Les ciutats o pobles catalans bombardejats més intensament foren Barcelona, Tarragona, Reus, Tortosa, Sant Vicenç de Calders, Lleida, Tàrrrega, les Borges Blanques, Badalona, Sant Adrià del Besòs, Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Roses, Portbou.

Es pot afirmar que aquests atacs aeris no sempre tenien un objectiu militar concret. Molta gent pensa que les bombes que van caure a Mollet foren per equivocació, o per descarregar l'avió del seu pes. El seu únic objectiu era aterrir i desmoralitzar les poblacions de la reraguarda.

La comarca del Vallès Oriental quan és més bombardejada és al final de la guerra civil a Catalunya. El gener del 39 són bombardejades 6 poblacions dels 43 municipis de la comarca, on perdran la vida 70 persones. Abans, l'any 1938, hi havia hagut dos bombardeigs: el del gener a Mollet, on va haver-hi 14 víctimes, i el del maig a Granollers, on van morir 224 persones.

El bombardeig és un dels episodis de la guerra civil que es recorden amb més dramatisme. El fet que una bomba pogués caure a qualsevol casa sense distingir ideologia, sense haver fet res per trobar-s'hi, va crear un clima de por inesborrable.

Un cop acabada la guerra, les noves autoritats van aixecar un monument en record dels bombardeigs. Va ser un monòlit de pedra que primer es va col·locar a l'«Avenida de los Caídos» i després al costat del riu Besòs, per tal de retre homenatge a un aviador alemany que suposadament s'havia estavellat al terme de Mollet²³.

Les poblacions més atacades pels bombardeigs van ser les costaneres, les que es trobaven al llarg de les vies de comunicació, les comarques lleidtanès del sud de la província i els passos fronterers.

BIBLIOGRAFIA

- ALIGUER I VERGUÉ, JOAN, «*Mollet en deute*», Martorelles, 1992
- COMISSARIAT DE PROPAGANDA DE LA GENERALITAT, «*Ciudadà: Què has de fer davant la guerra aèria*», Barcelona, 1937
- GARRIGA I ANDREU, JOAN. CAMPS I GIRÓ, ALBERT, «*Granollers. Conflicte revolucionari i bèl·lic (1936-39)*», Oikos-Tau, S.A. 1990
- GARRIGA I ANADREU, JOAN, «*El Bombardeig de Granollers. 50è. Aniversari*», Museu de Granollers. 1988
- SOLÉ TURA, JOAN, «*Mollet, una mica d'Història*», Ed. L'Aixernador, Mollet del Valles. 1981
- SOLER I SABATÉ, JOSEP I VILLARROYA I FONT, JOAN, «*Catalunya sota les bombes (1936-1939)*», Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1986

ARXIUS

ARXIU MUNICIPAL DE MOLLET DEL VALLÈS

ARXIU HISTÒRIC DE L'HOSPITAL DE SANT PAU DE BARCELONA

REGISTRE CIVIL DE MOLLET DEL VALLÈS

NOTES

1. Solé i Sabaté, Josep. «Catalunya sota les bombes (1936-39)»
2. Comissió de Govern de Mollet del 7-12-36. AMMV
3. Acta de Govern del 7-12-36. AMMV
4. Decret del 17-8-37 D.O.G.C.
5. Acta de Govern del 23-7-38. AMMV
6. Registre Civil Mollet i Arxiu de l'Hospital de Sant Pau de Barcelons.
7. Hospital de Sant Pau de Barcelona
8. Segons testimoni d'en Josep Juliol Prunés, el seu marit, l'Anita Tomás i Ventura va morir embarassada de vuit mesos. També consta al padró municipal de l'any 41.
9. Segons testimoni d'el Sr. Emili Nicolas Butjosa
10. Segons les factures de la Comissió de l'Administració de la Propietat Urbana. AMMV

NOTES 11

11. Joan Garriga. «*El bombardeig de Granollers*»
12. Registre Civil de Mollet
13. Acta de Govern, 28-8-38
14. Acta de Govern, 17-9-38
15. Llibre de Registre de Sortides de l'Ajuntament, data 23-3-38
16. Acta de Govern Municipal, 16-7-38
17. Acta de Govern Municipal, 1-10-38
18. Ple Municipal del 3-12-38
19. Acta de Govern Municipal, 16-12-38
20. J. Solé Tura. «*Mollet, una mica d'Història*»
21. Arbitrios G-7. 1939. AMMV.
22. En Solé i Sabaté, parla de 46 morts a Lleida durant el bombardeig del 2-11-37, però nous estudis de l'historiador lleidatà Josep Tortosa, «*Les nostres vides*» parlen d'entre 270 i 380 morts.
23. Segons Joan Aliguer en el seu llibre «*Mollet en deute*», el monument que es fa a l'aviador alemany va ser per equivocació. Havia de ser a Mollet d'Empordà.

APÈNDIX: Què has de fer davant la guerra aèria.

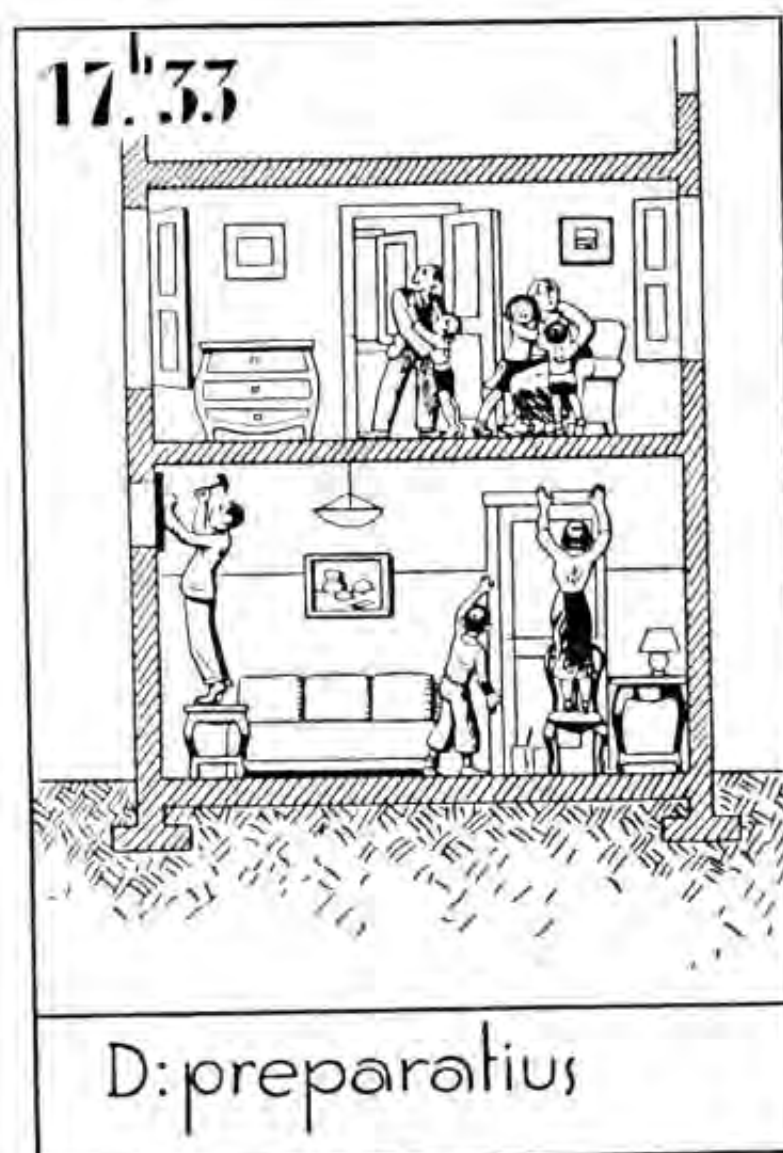
Marxa general d'un bombardeig: A les 5'28 de la tarda s'acusa la presència d'avions enemics.

Als 2 minuts és transmesa la notícia a tot el territori lleial.

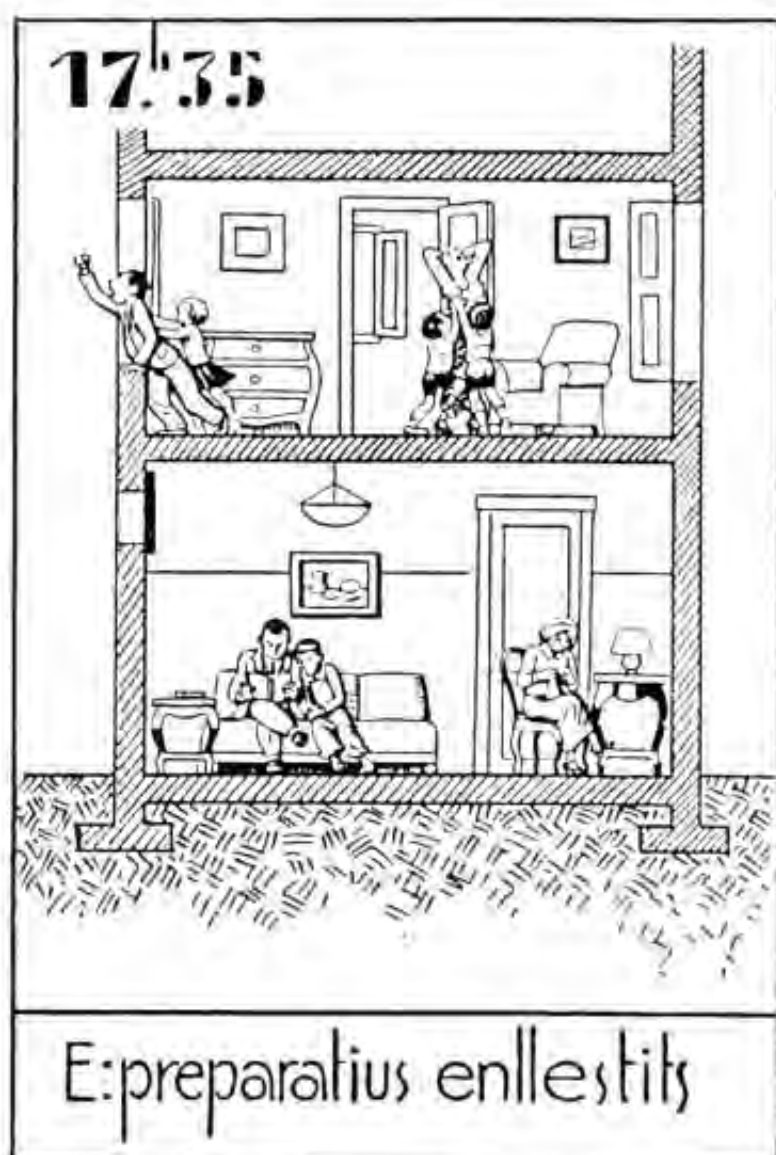

Als 4 minuts tothom s'ha protegit al seu refugi.

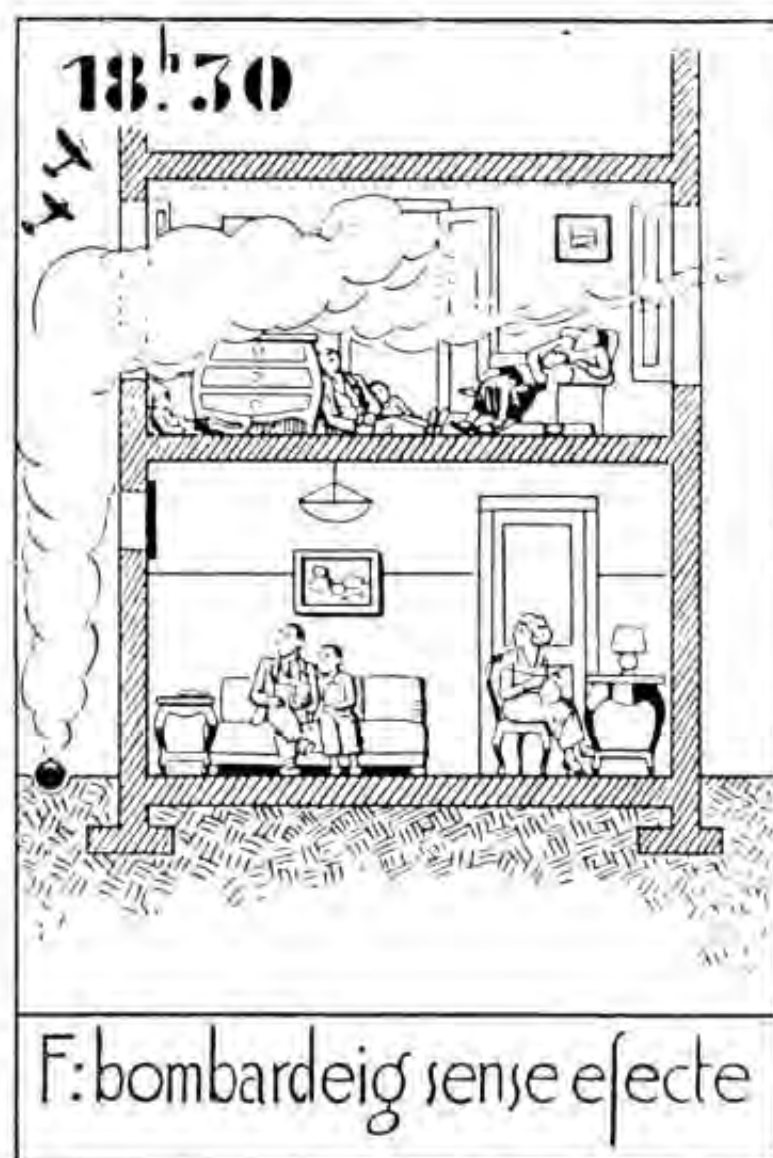

Als 5 minuts cadascú ha d'assegurar el seu refugi.

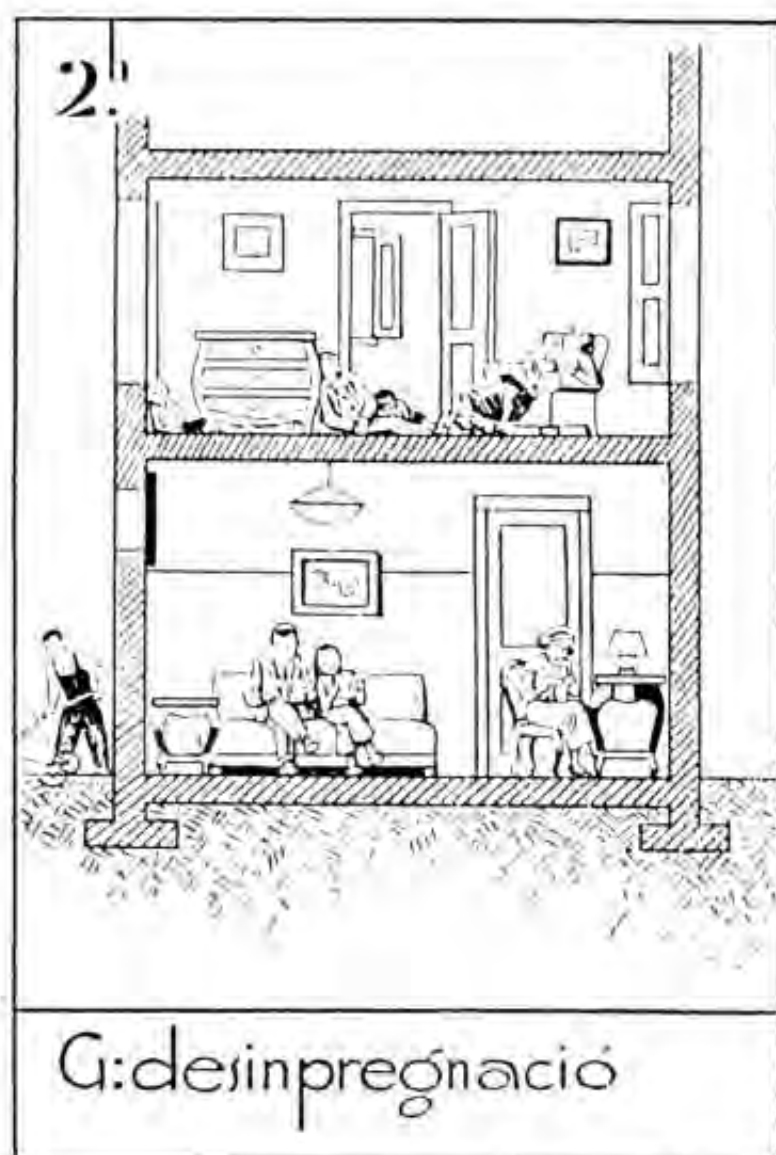
Com s'ha d'actuar en cas de perill de bombardeig.

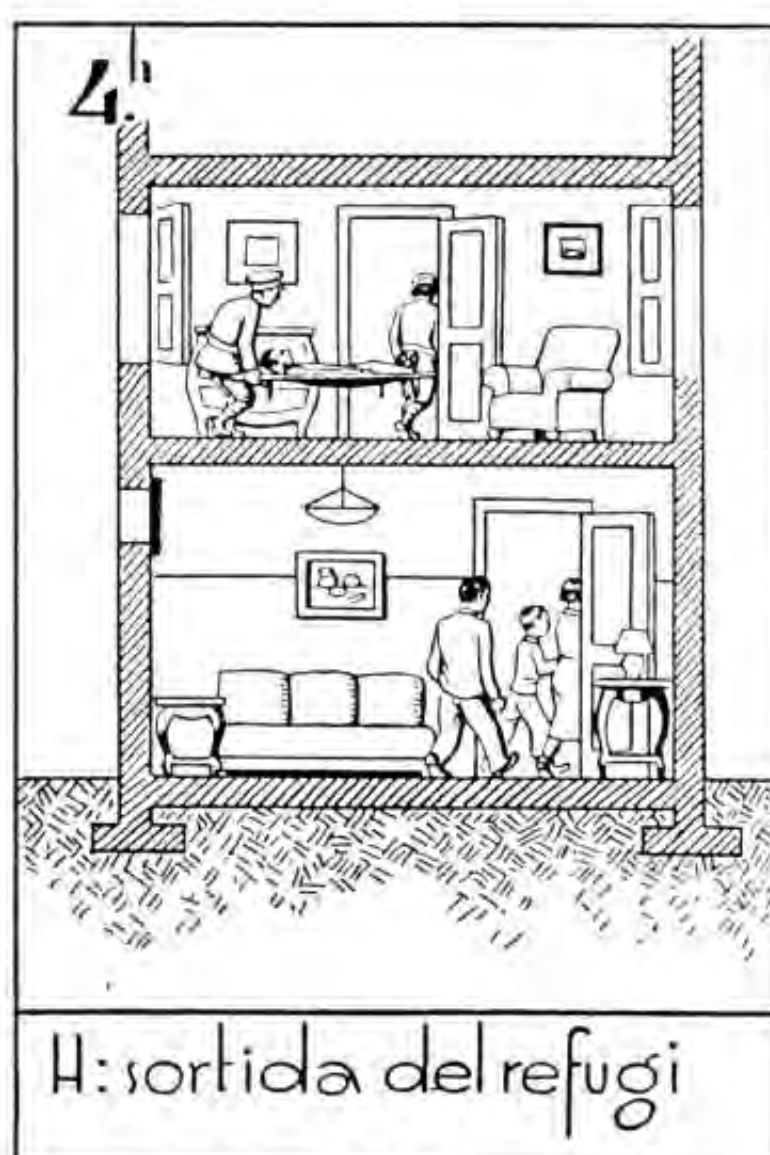
Al pis de dalt, una família que no sap què ha de fer. Al pis de baix una família que coneix els ressorts de la D. P. O.

Efecte d'una bomba incendiària ineficaç per haver caigut al carrer.

Acabat el bombardeig, hi ha el període de desinpregnació a càrrec de les brigades municipals. Ningú no sortirà del seu refugi.

Toc final de sirenes. Compareu les dues cambres. La de dalt, mal seleccionada, plena de finestres. La de baix, un interior.

L' ESTUDI DE LA MASIA I EL VALLÈS

Joaquim M. Puigvert i Solà.

L' objectiu d'aquest brevíssim article és el de recordar des d'aquestes planes, tot aprofitant l' avinentesa de la invitació feta per l' amic Josep Gordi, que durant els anys vint i trenta del segle actual es va dur a terme a la ciutat de Barcelona la constitució d'un arxiu fotogràfic centrat bàsicament en el tema de les masies; arxiu en el que hi estan prou ben representades, en general, les grans masies dels dos Vallès, l' Occidental i l'Oriental, i, en particular, les de la població de Mollet del Vallès (vegeu les fotografies reproduïdes i l' annex 1). Fou el 1923 quan es creà, a través del mecenatge de Rafael Patxot i sota la responsabilitat científica del Centre Excursionista de Catalunya, l' Estudi de la Masia Catalana, amb l' objectiu final de publicar una magna obra sobre la masia des de diverses perspectives que apleguessin els seus aspectes històrics, arquitectònics, jurídics i etnològics; els principals directors d'aquest projecte foren l' etnòleg Josep M. Batista i Roca i els arquitectes Josep Danés i Lluís Bonet i Garí¹.

Aquesta ambiciosa obra, al marge dels seus aspectes positius en tant que inventari d' imatges, era amarada, però, a la llum de les investigacions en història agrària desenvolupades pionerament de la mà d' Eva Serra², de considerables dosis d'idealització de les formes de vida pretèrites de la Catalunya rural. En efecte, a l'arxiu fotogràfic que es constituí, per posar un exemple d'aquest reduccionisme idealista, fou molt més representada la gran masia postremença amb elements arquitectònics d' una certa prestància (per exemple, portes adovellades, torres de defensa i finestrals gòtics) que no pas les petites i modestes cases de pagès dels nous grups socials (el dels rabassaires, parcers i subemfiteutes) o dels

petits menestrals de les viles, que sorgiren de manera paral·lela al procés de diferenciació social que experimentà el camp català al llarg dels segles XVII-XIX. Així mateix, són diversos els escrits que justifiquen l'Estudi de la Masia on són constatables diversos components prou representatius del pairalisme, entès aquest, per dir-ho a la manera de Llorenç Ferrer, com aquella "*ideologia que pretén justificar unes pràctiques familiars, contractuals, jurídiques i econòmiques que eren útils a un grup social determinat*", el dels hisendats o grans propietaris rurals catalans³.

Que la constitució més o menys metòdica d'un arxiu fotogràfic de masies (activitat, recordem-ho, de caràcter eminentment tècnic) fos, en siguessin o no conscients els autors de les fotografies, un instrument més a través del qual s'arribessin a poder vehicular actituds i posicions pairalistes, tanmateix, no ens ha de provocar massa estranyesa, en la mesura que, com ha dit recentment Llorenç Prats, cap repertori patrimonial, de cap mena, és neutral o innocent. És per això, doncs, que s'ha de tenir en compte que tota representació, imatge o discurs, lluny de ser una representació de la mateixa «societat» o del «subjecte col·lectiu», ha estat confegit per algú concret, amb noms i cognoms i al servei, més o menys conscient, d'idees, valors i interessos concrets i reals que mereixen (i poden), al seu torn, ser investigats i analitzats⁴.

Si bé l'obra projectada de l'Estudi de la Masia no s'arribà a publicar, en bona part com a conseqüència de la Guerra Civil i el posterior exili de Patxot a Ginebra, durant el període 1926-1936 es constituí un notable arxiu gràfic (de dibuixos i, especialment, fotografies) que arribà a aplegar un total aproximat d'unes set mil fotografies i uns 300 dibuixos que a l'actualitat es custodien al Centre Excursionista de Catalunya. En la confecció d'aquest arxiu d'imatges hi participaren, al seu torn, uns 141 col·laboradors, dels quals 50 eren, tal com hem pogut comprovar, socis del Centre Excursionista de Catalunya⁵. Entre aquests col·laboradors, a més de la presència d'alguns fotògrafs professionals del moment (com ara Adolf Mas, Joan Estorch, Joan Vilà, Adolz Zerkowitz i Valentí Fargnoli) cal destacar de manera especial el col·lectiu professional dels arquitectes format per Jordi Audet, Lluís Bonet i Garí, Josep Danés i Torras, J. Domènech Mansana, Francesc de Figueres, Francesc Folguera, Sixt Illescas, Isidre Puig i Boada i Lluís Riudor. Alguns d'aquests arquitectes, com és el cas de Folguera, Bonet i Garí o Lluís Riudor, són prou representatius de

l'arquitectura noucentista dels anys vint que, a part d'inspirar-se en l'arquitectura clàssica mediterrània, s'interessava, així mateix, per l'arquitectura "popular" catalana dels segles XVI-XVIII. A més d'aquests arquitectes cal assenyalar com a col·laboradors, pels nombrosos clixés aportats, l'enginyer Antoni Gallardo (que esdevindria l'autor de la major part de fotografies referents a Mollet del Vallès) i el metge i propietari Lluís Vila i Abadal, entre molts d'altres.

És interessant, així mateix, parar atenció en quines foren les comarques més ben representades a l'arxiu fotogràfic de l'Estudi de la Masia i intentar-ne esbrinar, en la mesura del possible, els seus perquè. De fet són set les comarques que sumen un total de 1.357 masies fotografiades, que representen un 70,27 % del total. Es tracta d'Osona (amb 282), Maresme (amb 277), Vallès Oriental (amb 228), el Barcelonès (amb 179), Garrotxa (amb 152), Baix Llobregat (amb 120) i el Vallès Occidental (amb 119). Tres són les constatacions que s'han de fer d'aquesta geografia: en primer lloc, cal constatar que coincideix, a grans trets, amb les comarques de la Catalunya Vella amb majors quotes d'hàbitat dispers; en segon lloc, hi ha un predomini de les comarques més properes a la ciutat de Barcelona (Barcelonès, Baix Llobregat, Maresme, Vallès Oriental i Occidental); i, en tercer lloc, respon en bona part a la geografia preferida pels excursionistes d'aleshores (els grans col·laboradors de l'Estudi de la Masia, recordem-ho) que, tal com es pot llegir en el *Butlletí de l'Agrupació Excursionista Tagamanent* (març-abril 1932), donaven preferència en les seves excursions i itineraris "a la Catalunya humida, a la del nord, la que amb abundoses deus d'aigua permet arreu una floració rica i nodrida de masies"⁶. El fet que les masies més properes a la ciutat de Barcelona fossin les més fotografiades mereix, al seu torn, uns comentaris específics. En mots de l'arquitecte Josep Danés, veritable factòtum de l'Estudi de la Masia, aquestes comarques a més del seu interès estricte per l'afer que portaven entre mans, eren les més exposades, i per això calia actuar amb diligència i decisió, al "risc de perdre's el que en elles existeix"⁷. En aquest sentit només cal recordar que Barcelona i el seu hinterland durant les tres primeres dècades del segle XX protagonitzaria transformacions econòmiques i demogràfiques notables (que de retruc suposarien canvis en el terreny de l'urbanisme i l'arquitectura, de manera especial en els masos més propers a les zones urbanes). En efecte, seria durant

aquest període de trenta anys, que Barcelona, de 1900 a 1930, passaria de 533.000 habitants a 1.005.565; i que els dos Vallès, l'Occidental i l'Oriental, passarien de tenir 129.000 habitants, el 1910, a tenir-ne 121.000 el 1936. I així mateix seria, recordem-ho, durant les tres primeres dècades del segle XX quan Mollet del Vallès, doblaria amb escreix la població, convertint-se els 2.130 habitants del 1900 als 5.527 de 1930; creixement demogràfic de Mollet que es donaria de manera paral·lela, especialment d'ençà la Primera Guerra Mundial (1914-1918) a la instal·lació de fàbriques tèxtils, d'adobs químics i adoberies, tot i que l'activitat agrària continuaria, però, mantenint el seu pes fins a la dècada dels anys cinquanta. És, així doncs, dins aquest context de canvis socioeconòmics que l'inventariació de fotografies de masies del Vallès pren, en bona part, la seva veritable dimensió històrica al ser-ne, al mateix temps, una conseqüència més.

Dels canvis socioeconòmics que experimentà el Vallès d'ençà el 1900 n' existeixen, ben segur, altres diversificats testimonis qualitatius de l'època que fóra, certament, d'interès recollir, sistematitzar i analitzar. Ara i aquí, però, d'aquests testimonis coetanis n' esmentarem un que, al nostre entendre, és especialment remarcable, a saber, el de l' influent crític i estudiós de l'art català Feliu Elias (1878-1948), altrament conegut amb el pseudònim de Joan Sacs. I ho és en la mesura que, en un exercici no massa freqüent entre els estudiosos i erudits de l'art d'aleshores, va interpretar (en un interessant article sobre "El Vallès i la conservació de monuments", publicat a l'obra col·lectiva sobre *La comarca del Vallès*, editada a Barcelona el 1930 per l'activa Casa del Vallès) la progressiva desaparició del patrimoni arquitectònic i artístic del Vallès durant els segles XIX i XX com a signe d'uns canvis més globals de caràcter econòmic i social. Joan Sacs, en efecte, en aquest article després de constatar "*la quantitat enorme de destruccions d'obres d'art antic que s'han produït en terres del Vallès*", afirmava que si "*es pogués fer una estadística comarcal de les destruccions d'obres d'art antic perpetrades pels catalans, particularment a partir del segle XVIII, veuríem probablement que la comarca del Vallès fou, després del Pla de Barcelona, la més destructora*"⁸. Dues foren les explicacions proposades per Joan Sacs per entendre aquest fenomen que resulten, al nostre entendre, prou versemblants: per una banda, les transformacions econòmiques experimentades en el Vallès (que crearien, per dir-ho d'una altra manera, les condicions objectives

per a renovar l'arquitectura i l'urbanisme); i, per l'altra, *"el fet del veïnatge de Barcelona"*⁹, que, convertiria aquesta ciutat com a model per a ser imitat arreu del Principat amb un cert deix «provincià». Així, per exemple, el mateix estudiós afirmava que les viles i ciutats del Vallès estaven *"a l'aguait de qualsevulla innovació urbanista, de qualsevulla costum imposat per l'aglomeració demogràfica de la gran urbs, per tal d'imitar-lo cuita-corrents"*¹⁰. Serien tots aquests factors, així doncs, que portarien el Vallès a una certa uniformització urbanística, *"perdent llur caràcter, llurs particularitats, llur color local, llur sabor únic"*¹¹. En definitiva, Joan Sacs es planyia i lamentava tothora que en el Vallès dels anys vint no hi hagués qui s'interessés per tot allò que tenia valor històric, arqueològic, artístic o etnogràfic, tot afirmant que a d'altres països europeus *"la modernització no es produeix allí a despeses del que es característic i arqueològic"*¹², essent, en general, els urbanistes més respectuosos amb els testimonis arqueològics del passat¹³.

En definitiva, hem pogut constatar, de manera un xic massa breu i concisa, com de manera paral·lela a les transformacions econòmiques i socials que es donarien al Vallès en els anys vint i trenta del segle actual s'anava constituïnt, de Barcelona estant, l'arxiu fotogràfic de l'Estudi de la Masia, que esdevingué (al marge de les limitacions, esbiaixaments i deformacions derivades de les interpretacions pairalistes de les quals els propis fotògrafs, conscient o inconscientment, en podien participar) un esplèndid arxiu d'imatges que fa referència al passat agrari i rural del Vallès, i que paga la pena conèixer.

ANNEX 1

Masies de Mollet a l'Arxiu del CEC: Estudi de la Masia Catalana

<i>Nom de la Masia</i>	<i>Nº fotografies</i>	<i>Autors</i>	<i>Any</i>
Can Prats	2	J. Dolcet, Josep Danés	-
Can Besora	2	Eduard Marí	1927
Can Flaquer	4	A. Gallardo, Joan Estorch J. Dolcet	-
Can Borrell	5	Eduard Marí	1927
Can Pujol	3	J. Dolcet	-
Vistes de la Població	2	Joan Estorch	-

Vista de Mollet a principis de segle.
(Arxiu: *Estudi de la Masia*. CEC)

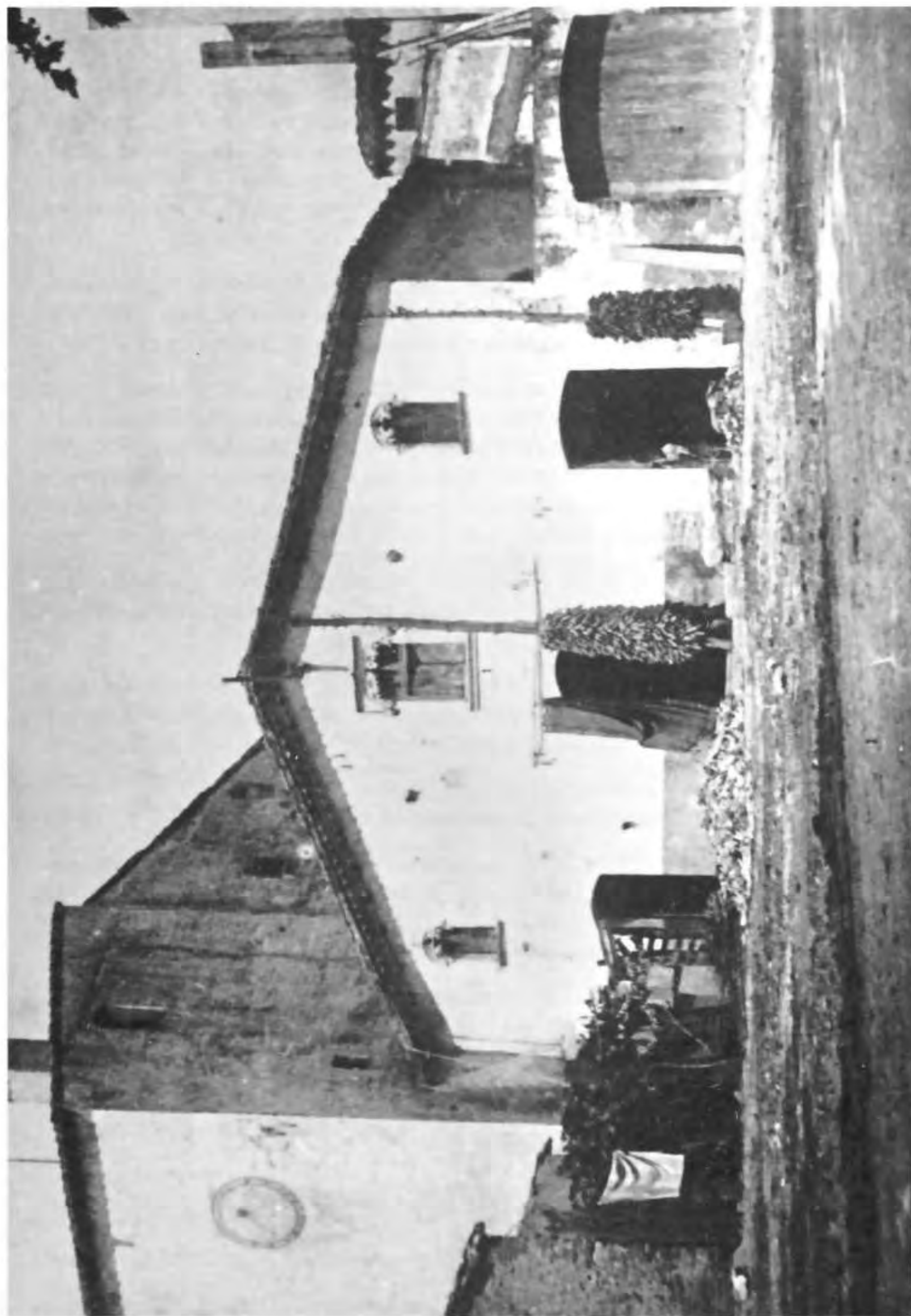
Masia de Can Pujol a principis de segle.
(Arxiu: *Estudi de la Masia*. CEC)

Masia de Can Prats l'any 1927.
(Arxiu: *Estudi de la Masia*. CEC)

Masia de Can Besora l'any 1927.
(Arxiu: *Estudi de la Masia*. CEC)

Can Flaquer, a principis de segle. (Arxiu: *Estudi de la Masia*, CEC)

NOTES

1. Sobre l'Estudi de la Masia, Llorenç Prats, Dolors Llopart i Joan Prat en varen fer, ja fa uns quans anys, una valoració global i general (a *La cultura popular a Catalunya. Estudiosos i institucions, 1853-1981*, Barcelona: Serveis de Cultura Popular, 1982, ps.82-83). Recentment Joaquim M. Puigvert ha tornat incidir en el tema, en l'article "L'elaboració del discurs pairalista a la Catalunya contemporània. La contribució dels arquitectes i els estudiosos de la masia (1908-1936)", dins *Estudis d'Història Agrària*, 12 (1998), en premsa. Si no s'indica el contrari les dades i les interpretacions que es donen procedeixen d'aquest darrer article, al qual remetem.

2. Vegeu d'Eva Serra: *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat, 1590-1729*, Barcelona: Editorial Crítica, 1988 (es tracta de la publicació de la tesi doctoral de l'autora presentada a la Universitat de Barcelona el 1978)

3. Vegeu Llorenç Ferrer: "La crisi del pairalisme", dins Jordi Casassas: *L'època dels nous moviments socials, 1900-1930*, vol. 8, de la *Història. Política, societat i cultura dels Països catalans*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, p. 122. Un breu estat de la qüestió sobre l'estudi del pairalisme com a construcció ideològica de la Catalunya contemporània es pot resseguir a la primera part de l'article de Joaquim M. Puigvert: «L'elaboració del discurs pairalista: la contribució de Josep Torras i Bages», dins *L'Avenç*, 210 (1997), ps. 6-11.

4. Les referències a Llorenç Prats procedeixen del seu recent llibre *Antropologia y patrimonio* (Barcelona: Ariel, 1997, ps.32-33).

5. Una relació exhaustiva dels col·laboradors de l'Estudi de la Masia, amb indicació, quan ha estat possible identificar-ho, de les seves professions es pot consultar als annexos 1 i 2 de l'article, citat a la nota 1, de Joaquim M. Puigvert.

6. Extret de l'article anònim "I pel camí...una masia", publicat a *Tagamanent. Butlletí de l'Agrupació Excursionista Tagamanent*, 14 (març-abril 1932), ps.13-14

7. Josep Danés: «Estudi de la Masia catalana», a *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 458 (juliol 1933), p. 275. Sobre l'arquitecte Danés vegeu Jeroni Moner, Arcadi Pla, Josep Riera: «Notas biográficas de Josep Danés i Torras (1891-1855)», dins «2C. Construcción de la Ciudad», 17-18 (1976), ps. 87-89.

8. Joan Sacs: «El Vallès i la conservació de monuments», dins AA.VV.: *Comarca del Vallès*, vol. I, Barcelona: Casa del Vallès, 1930, p. 149.

9. Joan Sacs: *art. cit.*, ps. 149-150.

10. Joan Sacs: *art.cit.*, p. 151.

11. Joan Sacs: *art.cit.*, p. 151.

12. Joan Sacs. *art.cit.*, p. 152.

13. Actualment l'interès per refer la història i el passat del patrimoni històric està augmentant de manera considerable i ràpida. Vegeu, a tall d'exemple: Josep Ballart: *El patrimonio histórico y arqueológico: Valor y uso*, Barcelona: Ariel, 1997; i Llorenç Prats: *Antropología y patrimonio, op.cit.* (de manera especial el capítol 1 sobre «el patrimonio como construcción social», ps. 19-38).

ESCALADA ARQUEOLÒGICA URBANA

Josep Mª Blanch i Esteve

El campanar de l'Església Parroquial de Sant Vicenç de Mollet del Vallès sempre m'ha cridat l'atenció, i em costa de comprendre que hagi perdut la gran importància que tenia en altre temps aquesta torre.

Al campanar de Mollet, a més a més de la funció de símbol que exerceix, hom hi veu significada la història de la Vila, car és l'edificació més notable i la més eloqüent del pas del temps que, des de fa segles, s'alça com un sentinella damunt del poble i li dona un segell de distinció.

Aquest edifici arrossega una càrrega constructora d'èpoques passades (*fig. n.º 1*). S'hi poden trobar diverses normes de construcció que, sobreposades, formen el conjunt d'una sola torre alta i sòlida. Té tres cossos, que corresponen a tres èpoques distintes.

La base, o primer cos, correspon a la primitiva Església Romànica. La seva construcció segueix la tècnica de les edificacions militars romanes, que s'empelten amb altres d'orientals i visigòtiques. Hi domina l'estàtica sobre l'estètica, és a dir, dóna la impressió d'una gran solidesa i no conté cap element ornamental. El segon cos és de pedra carejada, té sis buits i paraments adornats amb quatre gàrgoles: correspon a l'Església Gòtica tardana. El tercer i últim cos fou construït als inicis de l'era industrial, per col·locar-hi les esferes del rellotge, ja que era cada vegada més necessari anar a l'hora.

Aprofitant un esplèndid matí de tardor, vaig decidir pujar a la torre del campanar. Em va rebre Mn. Joaquím, amb l'atribut de Sant Pere a la mà, al fons del reduït claustre parroquial que confronta amb l'Església. Va obrir una petita i misteriosa porta, i em va dir: «tu mateix».

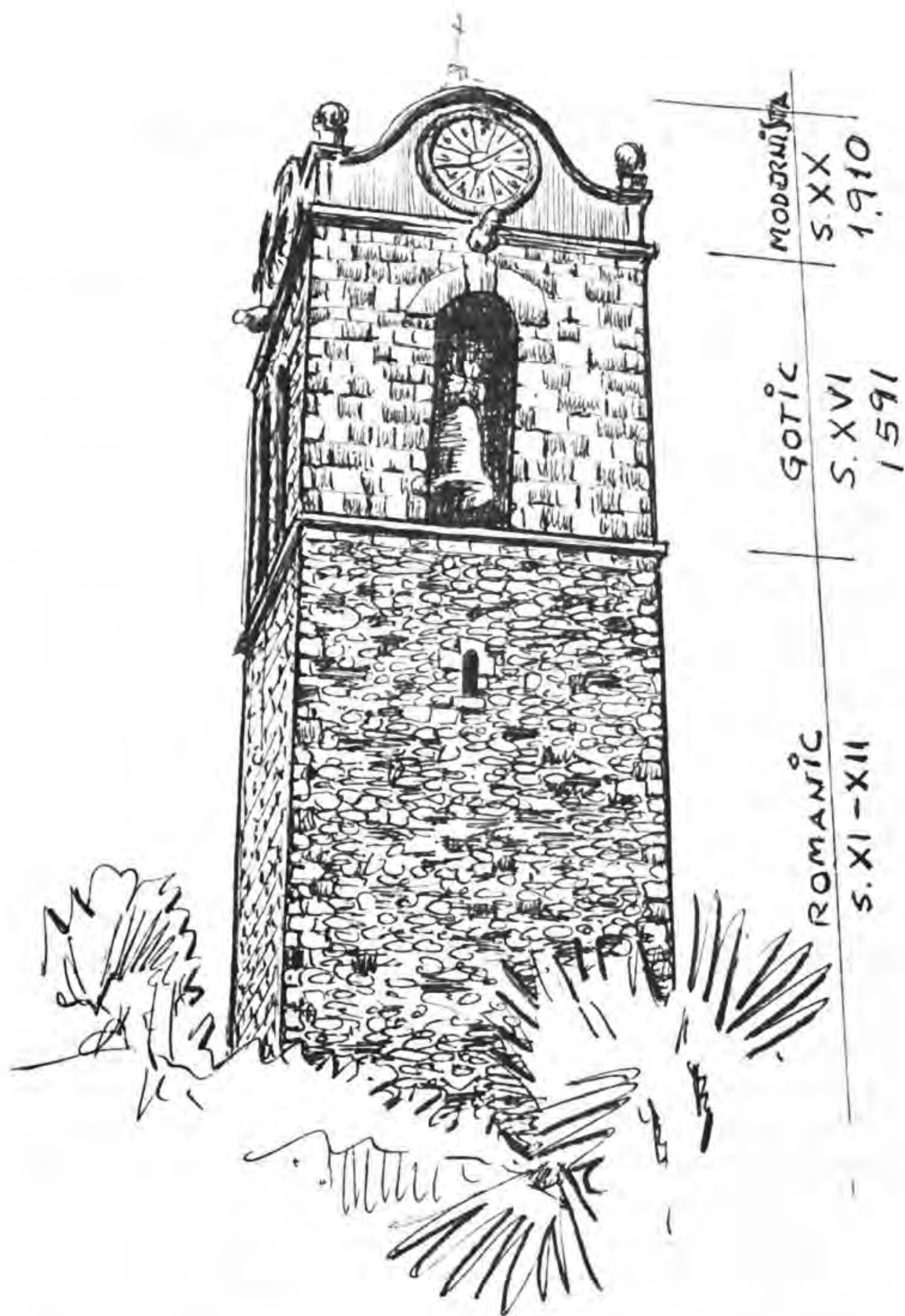

Figura 1

En tancar la porta, vaig sentir els gemecs esgarrifosos dels rovellats ferratges i semblava, tanmateix, que demanaven a crits un xic d'oli. La porta em va aïllar totalment dels sorolls exteriors; els gruixuts murs de maçoneria, amb mil anys d'història, que, com hem vist més amunt, formen el primer cos de la torre, em van introduir en un món de noves i estranyes sensacions i em feren sentir, per primera vegada, un silenci sonor. Tot va ser començar a pujar els graons de la reduïda escala com afegir nous descobriments als meus limitats coneixements sobre fenòmens naturals. Vaig entendre la foscor que es palpa i, tot seguit, un petit punt de llum que va entrar pel badalot de l'escala, em va indicar la continuïtat del meu camí i la direcció a seguir.

En arribar al primer descans, l'escala, fins aleshores de tramades rectes, va prendre la forma de cargol. Es troba un nou recinte, a l'interior del qual jeuen els contrapesos de pedra del primer rellotge, del segle XVIII. Aquell rellotge no tenia esferes com l'actual, i només assenyalava els quarts i les hores amb campanades, funció que ja era suficient pel vell món rural.

Aquest primer rellotge fou construït amb l'ajut de la Pia Almoina del Bisbat de Barcelona, l'any 1742, segons consta; la pedra dels contrapesos és treballada, té 1'20 metres de llargària i 0'35 metres de diàmetre. Entre el silenci, la foscor i la seva posició (tombat en un angle del recinte), sembla talment que dormi les hores de la jubilació.

També oblidats, i sota una gruixuda capa de pols, hi ha un antic bagul i una senyera enrotllada al pal. No va ser gens fàcil dominar el primer impuls i la curiositat d'obrir el bagul; calia però deixar-lo intacte: no fos cas que s'escapessin els records que portava dins, tal vegada símbols de la fe dels molletans traspassats. Tampoc vaig desenrotllar la senyera: val més guardar-la adormida ja que ella, tal com diu en Raimon, tampoc és «d'eixe» món.

Segueixo pujant al segon cos del campanar, les parets són de pedra carejada i corresponen a l'església gòtica. De sobte em sorprengué un fascinant contrallum, provinent de sis grans finestrals que, a més a més d'hostatjar les campanes, converteixen l'interior en un gran colomar. Xiulava el vent pels finestrals i sonava una dilatada i delectable música, composta per l'ordenació de sons en el temps. A primer terme, els aguts del vent; més enllà, els forts del trànsit de la ciutat estesa a l'entorn del

Figura 2

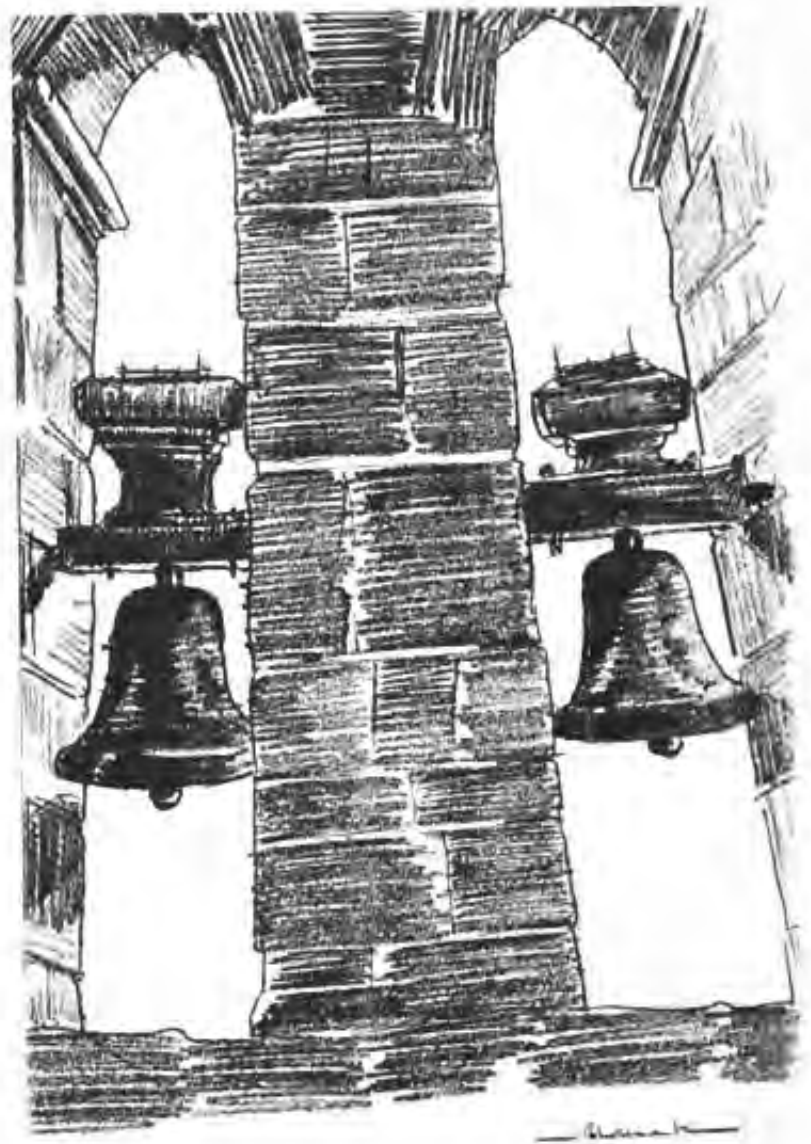

Figura 3

campanar. Arriben, una mica més rars, nets i purificats per la distància, els sorolls dels vehicles, els gemecs de les grues i l'estridència d'una ràdio llunyana. En fi, tots aquells sorolls que abans embogien i recentment han estat incorporats a l'art musical, es fonen en un to suau, esmorteït pels greus dels coloms. Tant la melodia com l'harmonia tenen un element comú, l'interval i la distància, la composició, una autèntica música de fons.

La planta dels finestrals imposa els contrallums enmig de les campanes fins que enlluernen (*figs. núms. 2 i 3*). Cal obrir bé els ulls i observar curosament per adonar-se que les quatre cares del campanar estan perfectament orientades, de Nord a Sud les dels dos finestrals grans, i d'Est a Oest, les dels quatre més petits. Al damunt dels finestrals i enmig dels paraments, estan col·locades en forma d'ornamentació unes magnífiques i monumentals gàrgoles gòtiques de pedra, que representen els quatre Evangelistes:

A la cara Nord, la gàrgola que representa Sant Joan en la figura de l'àliga (*fig. n.º 4*); a la cara Sud, l'evangelista Sant Mateu, en la figura de l'àngel (*fig. n.º 5*); a l'Oest, la figura d'un brau, que representa l'evangelista Sant Lluç (*fig. n.º 6*) i a l'Oest, l'evangelista Sant Marc, en la figura del Lleó (*fig. n.º 7*).

Cal ressaltar que l'àngel que representa Sant Mateu és portador dels escuts de Barcelona i de Mollet, per testimoniar el carreratge amb la capital i, a part de portar gravada la data de construcció d'aquest tram de la torre (1591), conserva restes de la policromia original.

En els buïts dels finestrals hi ha les campanes destinades al servei del culte, que porten noms femenins. Es diferencien per la seva mida, semblen germanes en la forma: la germana gran, Antònia (*fig. n.º 2*), pesa 800 Kg. i porta la inscripció llatina que vol dir: «Alabo al Déu veritable, convoco el poble, ploro els difunts, foragito la pesta, honoro les festes». La seva veu arriba a tota la ciutat i substitueix, des de l'any 1942, a la campana «grossa», aquella que torbava la quietud de les nits, gelant el cor de la gent amb anuncis de foc, aiguats i guerres. A la solitària grandesa de la campana Antònia li fan companyia, ben ordenades com els pots d'una farmàcia, les germanes menors: Eulàlia, de 300 Kg., Roser, de 250 Kg. de pes (*fig. n.º 3*) i, finalment, la més petita, Emília, de 150 Kg.

Passat el primer enlluernament, torno a mirar la campana

Figura 4

Figura 5

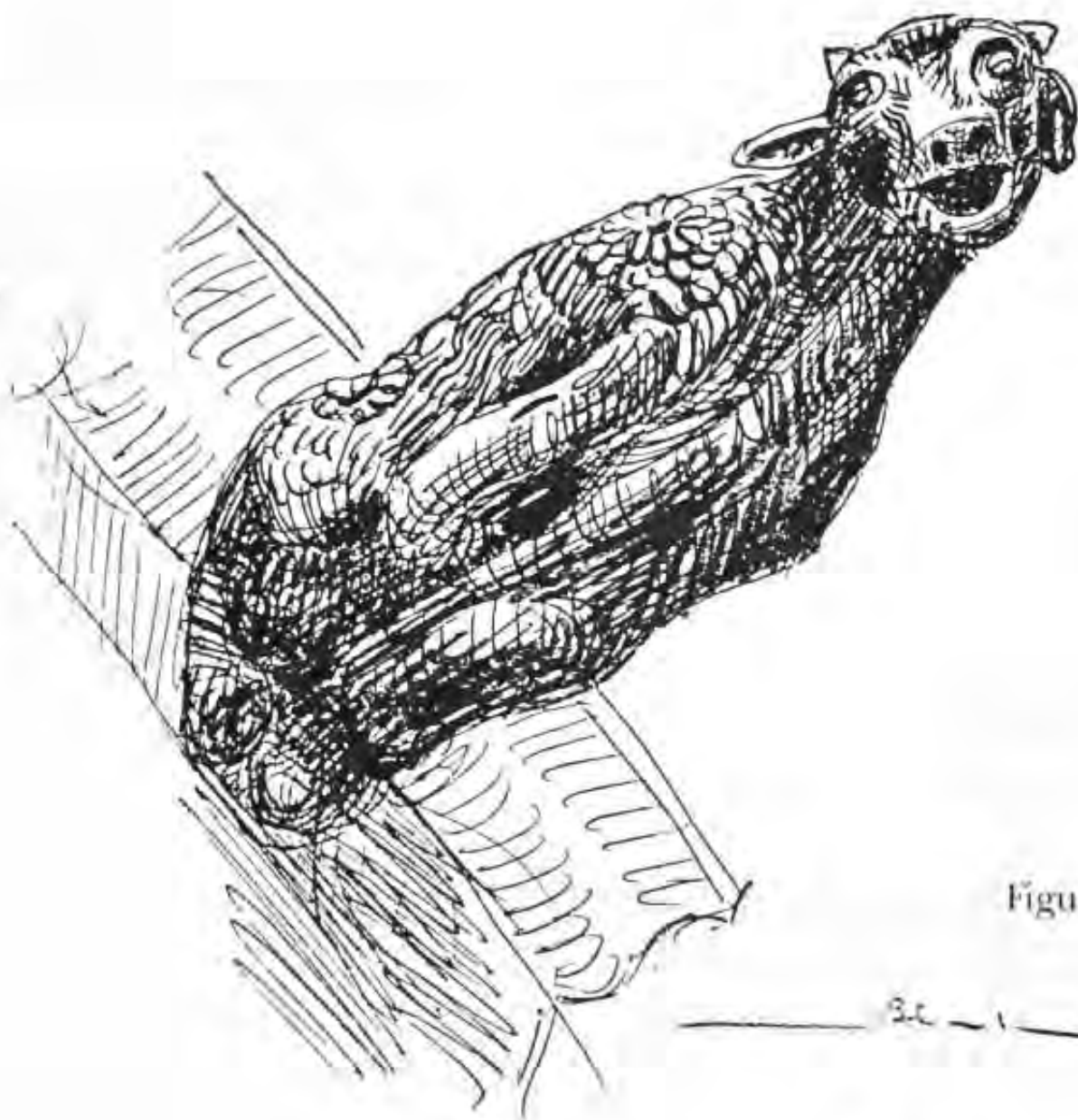

Figura 6

Figura 7

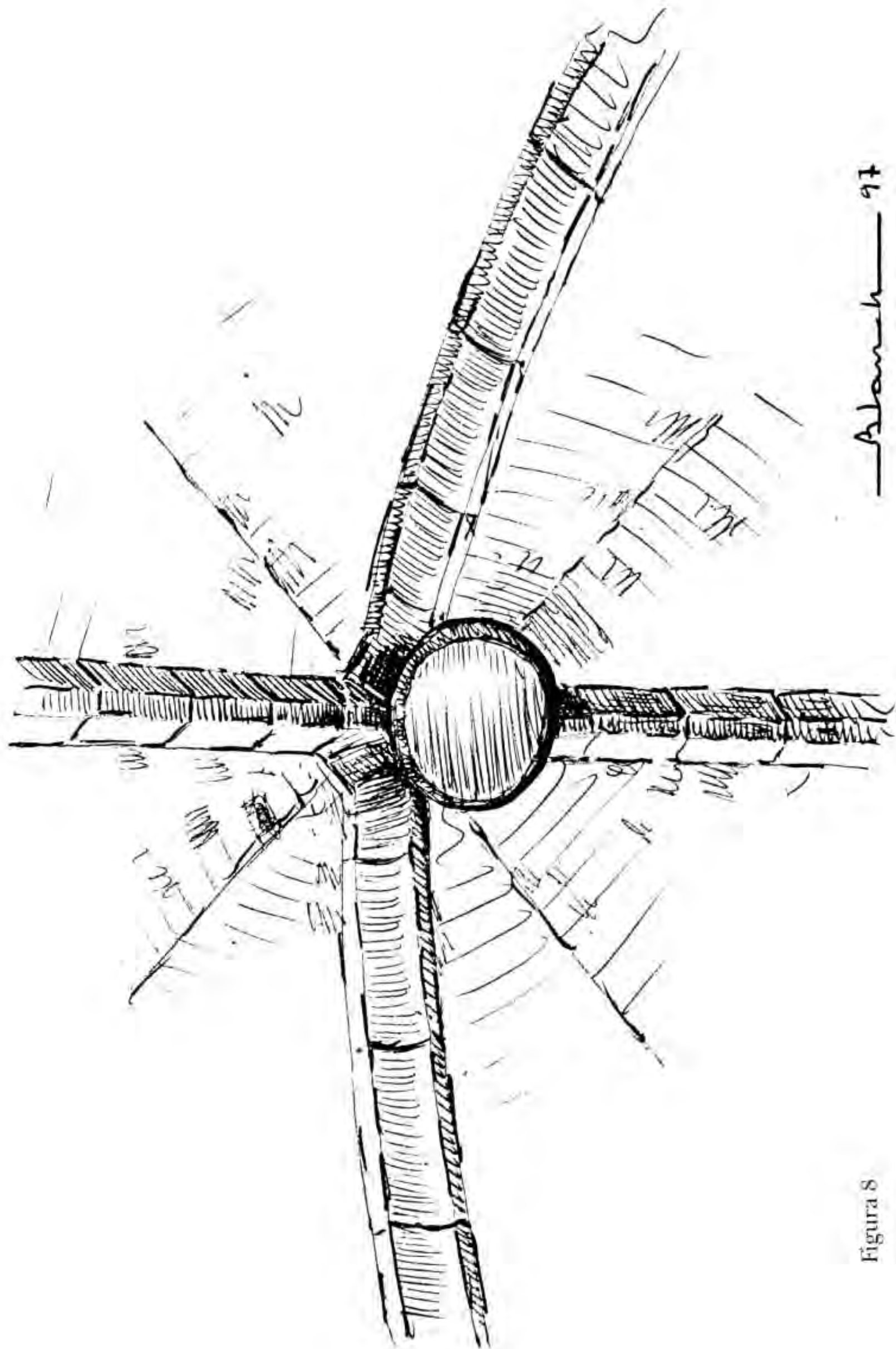
gran, en el contrallum, i m'imposa cada vegada més respecte. Es robusta, muda i greu en el silenci, però, quan batega, arriba als ossos. Per això deuen dir-li la campana de la mort.

El sostre del recinte està format per una extraordinària volta gòtica (*fig. n.º 8*) de tipus ojival, característica de finals de l'Edat Mitjana. Consta de quatre nervis de pedra arquejats i convergents, amb una clau de botó central. Els nervis descansen directament al damunt de quatre mènsules de suport i tenen un encant especial. Novament, els quatre Evangelistes, quatre meravelles d'escultura, Sant Joan (*fig. n.º 9*), Sant Mateu (*fig. n.º 10*), Sant Lluç (*fig. n.º 11*) i Sant Marc (*fig. n.º 12*), sembla que dormin des de 1591, impassibles al pas del temps. Penso que s'han conservat gràcies a les dificultats d'accés; les notes que hem esbossat de les quatre obres d'art, donen constància de la seva existència.

En aquesta planta gòtica s'inicia una escala més reduïda, més dreta, que puja a la coberta (terrassa), datada l'any 1910, i que constitueix el tercer i últim tram de la torre, aquell que va ser construït per col·locar-hi les esferes del rellotge. Un últim esforç, i al final de l'escala, una nova meravella: l'aire fresc (sembla impossible!) i el cel obert, el mirador, el cim; a dalt, tot blau, a baix, la ciutat. Una petita ciutat de joguina, per on circulen, d'un costat a l'altre, multitud d'afanoses formigues, cada una amb els seus problemes i la seva feina. Fora del laberint de cases, la dilatada verdor de l'infinit. L'amplitud de Mollet sembla imponent.

Ha valgut la pena haver-se imposat l'esforç de pujar més escales; queda compensat de bon tros per la panoràmica, per veure la terra i el cel com a premi, per contemplar a soles... Bé, a soles no, perquè sempre, en ocasions com aquesta, ens acompanya la imaginació i es desperta la fantasia i venen a la ment els records i les històries.

La terrassa superior està ornamentada amb quatre florons amb garlandes de flors, de pedra artificial i d'estil modernista (*fig. n.º 13*), col·locades a les arestes. Al centre, i coronat per un castellet d'acer forjat, el suport de les campanes del rellotge (*fig. n.º 14*). Campanes que, com feien antigament, segueixen assenyalant els quarts i les hores i, per aquesta raó, s'anomenen «el seny de les hores». La campana gran porta gravat l'any 1794 i la inscripció en honor a la Verge Maria i a Sant Esteve. Tot fa

Blanch 97

Figura 8

Figura 9

Figura 10

Figura 11

Figura 12

Figura 13

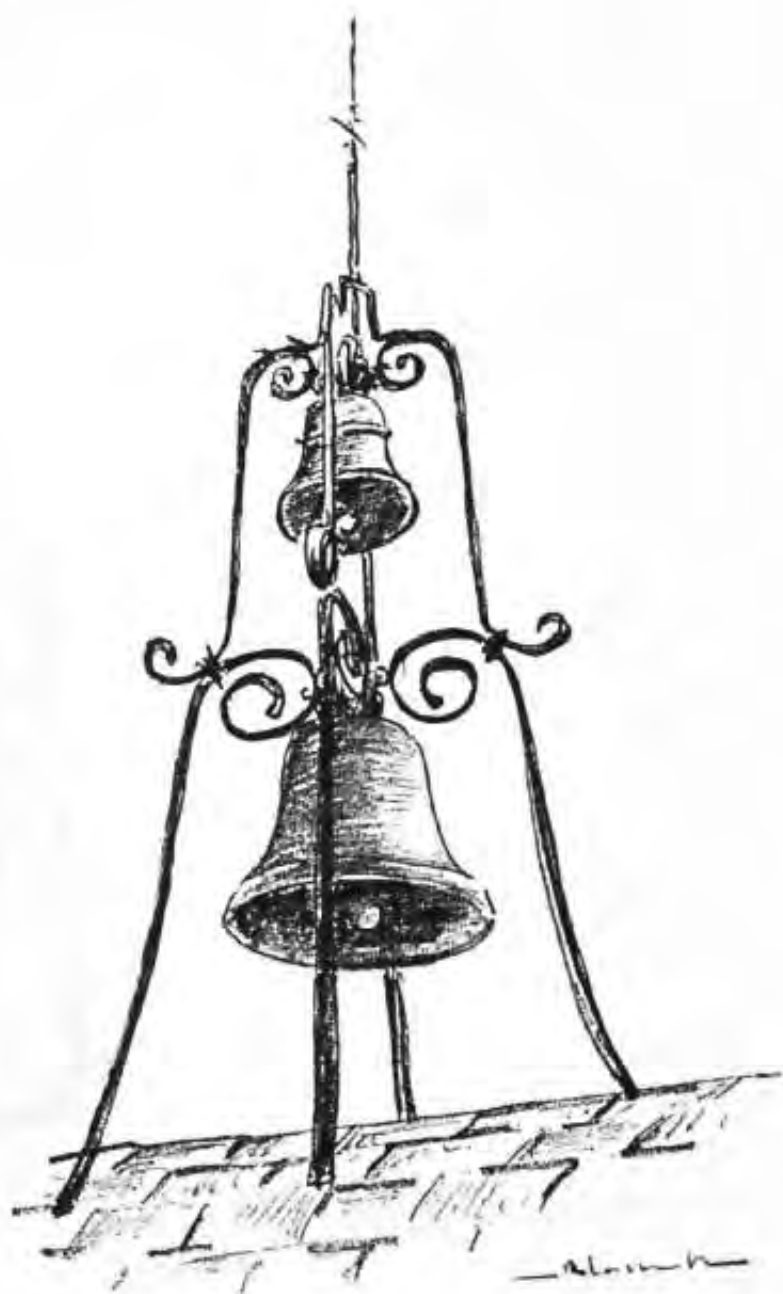

Figura 14

pensar que assenyalava el temps per Mollet i per la rodalia de Sta. Maria de Gallecs i de St. Esteve de Parets, que en aquella època formaven un sol municipi depenent del Corregiment de Mataró.

Al centre de la terrassa hi ha una petita barraca; en obrir la porta, ens espera una nova sorpresa, la maquinària del rellotge. Ben mirat, hom contemplava el cor del temps i, parant l'orella, escoltava l'intens batec dels segons que fugen: un... dos... tres... fins a seixanta; aleshores, un nou soroll de rodes, es paren i... s'enfonsa un nou minut a l'eternitat. El rellotge continua sense parar la marxa: un... dos... tres... i, a la fi, precedit per un tremolor preventiu i esgarrifós de moltes rodes, una campana retrona a dins del cap. És migdia, el toc de l'«Ave Maria», dotze campanades que fan volar una munió de coloms.

En sortir de la barraca, tot respirava aire fresc i jo pensava en el premi que m'havia tocat aquell matí. Mirava novament la terra i el cel i em semblava veure i palpar quelcom tan impossible com el temps. La imaginació em torna a jugar una mala passada i em fa sentir campaner: explico històries de campanes i el meu habitatge és de maquinària i, al mirador, tinc cura dels engranatges i els greixos. Toco alegries i penes que fan córrer a la gent. Frueixo de moltes hores d'oci per a lliurar-me als meus propis pensaments. Llegeixo i intento assimilar l'àmpli món que m'envolta, immers en el contrast de baix, en el panorama urbà format per cases, xemeneies, carrers i places, és a dir, per la nostra vila. Puc assegurar que el campanar la mostra amb una nova dimensió i l'agitació dels carrers, el mercat, les tendes i les fàbriques es converteixen en ordenades expressions de la voluntat i les energies dels ciutadans.

Començo a baixar, pausadament. No cal córrer, a baix ja se què m'espera. Els afers diaris em convertiran en una formiga més, però, això sí, ara amb el bagatge d'haver vist des de dalt el garbuix que formen la barreja de passat i present.

Penso que la història és com una imponent torre de l'experiència, edificada en el temps, el dilatat temps de les edats. No és fàcil arribar al cim de tan antic monument i, tal vegada, menys fàcil treure el profit degut de la lliçó que dóna la panoràmica del cim. Per a pujar-hi no cal buscar ascensors ni dreceres. Una escala única ens obliga a l'esforç, però la joventut preparada la pot escalar i treure les seves pròpies conclusions.

Si llegiu aquest article, sabreu que Mn. Joaquím , el rector de Mollet, té la clau i us obrirà la porta. La resta és cosa vostra. El qui tingui el delit de pujar, agrairà introduir-se en aquest «túnel del temps». Els que, per motiu de l'edat o la salut, no hi puguin pujar, poden esperar-se en el petit claustre i conversar amb el mossèn. Els serà gratificant, els omplirà de calma interior. El mossèn també té la clau de la teràpia que fruïen els nostres avantpassats, quan el temps era temps i es conversava en silenci. Xerrades que de tan intrascendents i sense fons, arriben al fons, franques i senzilles, que arriben a tot arreu i no porten enlloc.

Cal parar la imaginació. Ja toco de peus a terra. He baixat dels núvols del campanar i espero que compregueu el meu entusiasme en escriure aquest modest article.

Llibre consultat:

GALTÉS, J. (1985): *Guia Històrico-Artística de Sant Vicenç de Mollet del Vallès*. Ed. Parròquia de Sant Vicenç de Mollet.

FREDERIC ROS i CHACÓN: UN HOME DE CULTURA

Santiago Villanueva i Falomir

Introducció

El senyor Ros ha estat des de sempre un home especialment participatiu en totes les activitats culturals que s'han fet a Mollet. La seva presència i col.laboració en tot tipus d'entitats ha estat essencial per la difusió i l'enriquiment de la cultura a la nostra vila. En aquest breu article exposem la gran tasca cultural vers el poble i la seva vivència personal. Ha organitzat, participat i col.laborat en tantes activitats que ens resulta difícil exposar-les totes en un resum biogràfic. Demanen disculpes si no ha estat així. El senyor Ros és una persona oberta, activa, amb una gran memòria: la conversa amb ell resulta amable, distesa i enriquidora. Pocs homes com ell han fet tant per la seva ciutat, sense buscar l'èxit l'assolit, perquè un home que estima la seva història, estima el seu poble.

En Frederic Ros i Chacón va nèixer al carrer Aribau, nº 39, de Barcelona, entre la mitja nit de l'últim dia de l'any i la una del primer dia del nou any 1912. No sabien si posar al registre 1911 o

Agraïm especialment a Núria i Montserrat Ros Sabaté la seva col.laboració sense la qual no hagués estat possible la redacció d'aquest article, així com el material fotogràfic i de documentació que han aportat. Tot aquest material és propietat de la família Ros i es troba dipositat a El Castell dels Tres Dragons.

1912, però al final van posar 1912. El senyor Ros va començar any, mes, dia i setmana (era nit de diumenge a dilluns segons ens diu). El van batejar a la Catedral de Barcelona. Els seus pares es deien Pere Ros Sallent i Pia Chacón Garcia, tenia dos germans, la Teresa i el Pere. El pares d'en Frederic tenien una pastisseria-confiteria i forn de pa, anomenada la Puritana, al mateix número del carrer Aribau.

En Frederic va ser criat a dida (pràctica molt comuna en aquella època), una dida que es deia Maria Tolsa i el seu marit Enric. Aquest matrimoni tenia una filla, la Margarida, i és clar, es "barallaven pel menjar".

L'any 1913 la família es va traslladar a viure a Mollet, al carrer Barcelona nº 12 (on ara es troba cal Guasch), cantonada carrer de la Pau. Cantonada que en aquella època no existia. En aquell carrer hi havia una tanca que el tallava. Aquell tros de carrer era el pati que compartien amb una casa gran de pagès antiquíssima, cal Soca. A més, servia per poder entrar la llenya per al forn. Al nou forn de pa i pastisseria li van posar Forner Nou, ja que era el més nou a la població. Molt aviat van tenir anomenada els tortells, braços de gitano, mones, coques... (Vegeu fotos).

El pare d'en Frederic, Pere Ros i Sallent, al c/ Barcelona nº 12.

La pastisseria al nº 9. Per la dreta: la germana d'en Frederic, la Teresa, el senyor Pere Ros i en Frederic.

Al llarg de l'any 1927 la pastisseria va ser traslladada al lloc on avui es troba (va passar del número 12 al número 9 del mateix carrer). Allà hi havia hagut el cafè Carreras, on es feien partides de cartes que en ocasions duraven tota la nit; més d'un s'havia arruïnat. El cafè Carreras tenia deutes amb l'Ajuntament: no estava al dia del pagament dels impostos. Un dia l'alcalde de l'època s'hi presentà i d'una revolada agafà els diners que eren sobre les taules de joc. Però aquesta no va ser l'única topada amb les autoritats: els veïns protestaven pels sorolls que s'hi produïen, hi havia sala de jocs, habitacions, sala de ball i el primer cinema de Mollet. Com que els requeriments de l'Ajuntament no eren escoltats, una nit l'alcalde, el *sereno* i dos o tres regidors més, sobtadament van entrar al cafè i es va produir un aldarull molt confús que encara no s'ha aclarit: el resultat va ser que el *sereno* va treure la seva pistola i va matar l'amo. Aquests fets van ser l'inici de la fi del cafè.

A l'edifici de can Carreras, que ocupava des de la cantonada del carrer Barcelona fins a les escales de cal Capeta, hi havia un pati amb arbres i un pou d'aigua boníssima, que comunicava, per darrera, amb el Torrent Caganell sense cobrir.

En fer l'edifici nou, allà on era el cafè, van obrir el carrer de la Pau. Així els carros podien circular fins a la riera Seca, que és ara la rambla Pompeu Fabra. Amb el canvi de lloc el forn va canviar també de nom: a partir de llavors el coneixem com Forn de Sant Vicenç, en honor del patró del poble.

L'escola

Quan el petit va començar a caminar el van portar a Mollet a ca la Rosenda, on s'estava amb altres nens mentre els pares treballaven; aquesta mena de "guarderia" era coneguda com *els Caganers*. Per aquells dies el petit Frederic s'empassà una moneda de deu cèntims que no s'ha trobat mai.

En Frederic, de petit, volia ser capellà, perquè havia fet els set diumenges de Sant Josep i els nou primers divendres de mes. Aquesta desig el va comunicar al seu oncle Frederic, que era molt de missa; però és clar, el petit volia ser bisbe: menjar xocolata amb melindros. Coses d'infants...

Enfront de la plaça Catalunya hi havia una font de pedra i vidre, de dos pisos i un brollador, plena de peixos. Uns peixos que el petit Frederic i els seus amics pescaven, la qual cosa feia enrabiard molt *el Pillo*, el jardiner municipal (Vicenç Arimon), que anava sempre amb barretina i un bastó. Els nanos li cantaven una cançó: "*Pillo, rito sens, tu al carrer i la dona a casa, tu al carrer collint fems...*" i ell els empaitava amb el bastó.

Va estudiar amb el senyor Llorenç Marrugat Anglés, al *Colegio Ibérico Molletense*, a l'edifici actual de la Caixa (carrer Jaume I cantonada Plaça de l'Església), després amb el senyor Ninou (davant mateix de l'església, a la casa que fa cantonada amb la baixada de cal Dingo, local que havien dit de cal Menna, un cafè amb sala de ball) i, finalment, a l'escola La Salle de les Escoles Cristianes, a Montcada i Reixach. Evidentment havia d'anar a peu, ens diu en Frederic: "Tot i que començàvem a les 8 del matí no vaig fer tard cap dia. Sempre anàvem amb compte, ja que es deia que podíem trobar bandolers dels que atracaven els traginers". A la riera de Caldes, continua Frederic, hi havia una creu que recordava la mort d'un traginer. Casualment, molt a prop d'allà, a la carretera, abans d'arribar a la Rania, a mà esquerra, tot just davant d'on era l'hostal de l'Arengada, hi havia una creu de terme que separava els termes de Mollet i Santa Perpètua. L'altra creu de terme era pujant

cap al cementiri pel carrer Palaudàries, allà on es bifurcaven dos camins, un cap a Xampany Gomà i l'altre cap a Gallecs.

El treball

Després del seu pas per l'escola va treballar a la fàbrica del seu oncle, la Tèxtil Ibèrica, Fàbrica de Teixits Ros i Campanyia, a can Mulà. Però veient que no estava preparat per manar, li van encomanar altres feines: recollir les pues per als telers en un taller del barri de Gràcia de Barcelona que es deia Sant Martí; a les nits muntar telers...

Però aquest no era el seu destí i es va quedar a treballar al forn de la família. Repartia el pa amb un cove a l'esquena: a la senyora Rosita de cal Mitjà, als Quatre Cantons, al barri de la Torre Pardalera, a les monges, que essent de clausura els deixava el pa al torn, després de dir *"Ave Maria Puríssima... les deixo el pan... bé, bon dia tinguin..."*

D'aquesta època recorda especialment que l'any 1932 van comprar la primera nevera elèctrica del poble, amb la qual feien els gelats (trossos de gel aromatitzats) i l'èxit i la fama que van assolir.

Els seus escrits

Els de la seva joventut van ser uns anys molt profitosos. Als divuit anys, com representant del Foment de la Sardana, es va presentar a un concurs literari que coordinava en Josep Maria Lladó¹, amb el títol *On va la joventut?* Arran d'aquest fet va convertir-se en corresponsal-redactor de *La Publicitat*². També va col·laborar a la *Rambla*³, *El Diluvió*⁴, *las Noticias*⁵ i *El Mundo Deportivo*. (Vegeu fig. 1).

Fig. 1.- Capçalera del periòdic *La Rambla*, 15 de Novembre de 1934.

El seu interès per la literatura va fer que escrivís l'obra de teatre *El Secret*, drama en tres actes, escrit a mà, en català. A la llibreria Millà, del carrer Sant Pau de Barcelona, li van transcriure a màquina. Va escriure la revista musical, *Savoy Mollet-Revue*, amb música del mestre Catafau i amb la parella de ball Lola i Joan Coma Riera (Jack Hole), representada amb gran èxit de públic al Tabaran. I *Una revista més*, també amb gran èxit a l'Ateneu.

A més a més va interpretar altres obres: *El Pau de les calces curtes*, *Els Porucs*, *El Secret del bé...* (Vegeu figures 2, 3 i 4).

Teatre Cooperativa Obrera-Mollet

La Penya UNS I ALTRES ha organitzat per el dissabte, dia 28 a la nit i el diumenge, dia 29 a la tarda, dues funcions teatrals amb el següent PROGRAMA

1. Estrena del diàleg en un acte, original de J. M., que porta per nom:

L'anónim

a càrrec de la senyoreta Teresa Sabater i els joves Lluis Arregui i Josep Oset, que interpretaran respectivament els papers de Doña Laura, Don Pere i criat.
Apuntador: Fred

2. Per primera vegada serà posat en escena el drama en un acte i un epíleg, original del nostre convilatà FREDERIC ROS CHACON, que té per nom:

El Secret

amb el següent repartiment: Mado, Lluís Chacón, Mado, Teresa, Lluís, Josep, i Arregui. Llotgedà: Joan, Fred Ros Chacon, Norbert, Lluís Arregui, Miquel, Josep Oset, Vicent, Vicent Arimón, Gent del poble, Balladors, Mainada, Pianista, etc. etc.
Apuntador: Miquel Bachs

Durant la representació d'aquest drama, les parelles VICENTS SANS - MIQUELA GALLEGÓ i VICENTS ROSÉS - LLÚCIA ROCHE ballaran el PERICON de la revista SAVOY-MOLLET-REVUE, acompanyats al piano per ANGEL CATAFAU, autor de la música de dita revista.

3. Es representarà la comèdia en dos actes, original d'En RAMON FRANQUEZA (autor de l'obra «En Pau de les calces curtes»), que porta per nom:

Els Porucs

amb el següent repartiment: Donya Angela, Paquita Bages, Juanita, Lluís Pedragosa, Pilar, Teresa Sabater, Don Bernat, Lluís Arregui, Ramon, Frederic Ros Chacon, Nonito, Andreu Ambrós, Pau, Josep Oset, Joanet, Vicent Rosés, Tomàs, X. X. — Apuntador: Miquel Bachs.

PREUS			
Butaques numerades	1'00 pesetes	Llotges no abonats	7'50 pesetes
Circulars plates i es. pte	1'00 "	Entrada general	0'80 "
Llotges abonats	6'00 "		

NOTES: Per millor comoditat del públic s'han numerat les butaques sense augmentar el preu.
Es despatxaran localitats el dimecres i dijous, a les 9 de la nit i una hora abans de començar les representacions. El dissabte es començarà a dos quarts de deu i el diumenge a les quatre de la tarda.

Imp. Vox de J. Caballot - Mollet

Fig. 2.- Anunci de les obres teatrals: *L'anónim*, *El Secret* i *Els Porucs*.

TEATRE CINE COOPERATIVA OBRERA

II GRAN ACONTEIXEMENT ARTÍSTIC MUSICAL I TEATRAL!!

Dia 26, a la nit **Dia 27, a la tarda**

¡2 úniques representacions 2!

Benya Uns i Altres, amb la col·laboració de simpàtics damisetes

PRESENTA

1.ª. Es posarà amb escena la divertida comèdia, amb un acte i prou, original del aplaudit autor Lluís Millà, que porta per títol:

SABATES NOVES

amb el següent repart:

CINTETA. Teresa Sabater Don LLEÓ. Lluís Arregui
PÉRRICO. Enric Mogas ROS. Ferran Rafols

Aprobador: F. ROS CHACÓN - Traspunt: J. AMBRÓS I LLOREDA

LA RIURE UNA HORA SEGUIDA!

1.ª. 2.ª. El sainet amb un acte i prou, original de Ramon Franquesa

En Pau de les calces curtes

amb el següent repart:

D. SIMFOROSA Lluís Pedragosa PAU. Frederic Ros Chacon
MARINA. Paquita Pages PEPTO. Joan Casals
ADELA. Teresa Sabater RAMÓN. Josep Oset
QUITERIA. Miquela Gallego

Aprobador: J. AMBRÓS I LLOREDA - Traspunt: L.L. ARREGUI

¡¡MARRITS!!

Aquí veureu un pobre home casat, marit i víctima de la sogra, la dona i la cunyada.

3.ª. Estrena per primera vegada al mon civilizat, de la atracció amb cants, balls i diàlegs, que porta per nom

"SAVOY MOLLET-REVUE"

Letra original d'en FREDERIC ROS CHACÓN

Musica d'ANGEL CATAFAU. Professor de ball PERE SOLÉ

INTERPRETES:

Pere Caoreres-Vicens Sams-Narcís Alemany-Vicens Rosés-Pere Ros Chacon-Joan Casals-Francesc Turu-Joan Segalés-Pere Solé (excéntric)
Lluís Arregui-Joan Alemany-Agustí Bachs-Josep Oset-Ferran Rafols Vicens Armon i la senyoreta Lluïsa Pedragosa.

Hem vos aet alguns dels principals quadres musicals:

Posa el "DANDY'S C.F." Pericon "ELS APATXES" Ones-tep "LES ESCOMBRES".

DANCA MORA, ballada per un célebre ballarina del país, acompanyada per pians seus

PAS - DOBLE, cantat i ballat.

TANGO ARGENTÍ

Intermedis còmics per els senyors Oset, Rafols, Ros, (P) Bachs, Segalés, Alemany (J) i senyoreta Pedragosa.

L'últim quadre representarà la cuiguda de la monarquia espanyola, amb la "guillada" d'en KAMETTES i la seva família.

Proclamació de la Republica, al so de "La Marsellesa", que serà cantada per tot hom

Director escène: FREDERIC ROS CHACÓN

Director Orquestra: ANGEL CATAFAU

Director dels balls: PERE SOLÉ

Traspunt: ENRIC MOGAS

Aprobador: J. AMBRÓS I LLOREDA

La part musical anirà a carrec de l'orquestra

"CATALUNYA"

(vegi les notes al altra full)

Figs. 3-4.- Anunci de les obres teatrals: Sabates Noves, En Pau de les calces curtes i Savoy Mollet-Revue.

Fig. 5.- Capçalera de *La Nostra Veu*, gener 1931.

Va col.laborar al setmanari local *La Nostra Veu*⁶ (Vegeu fig. 5) del *Foment de la Sardana* (fundat a la Marineta l'any 1926) i a la publicació quinzenal *La Lluita* (Vegeu fig. 6). Va fundar *Art i Esport* (1932), una entitat que va impulsar l'interès per la literatura i l'esport a Mollet: feien tota mena d'actes en benefici de les biblioteques, col.legis, hospitals... Organitzaven excursions culturals a l'Observatori Fabra, al Tibidabo, als museus... Una d'aquestes excursions va ser a Puigcerdà al mòdic preu de 12'50 ptes i de 8'5 ptes. per als socis (Vegeu fig. 7). Volien comprar un terreny al carrer Félix Ferràn per fer un camp de bàsquet, ja que tenien seccions d'aquest esport i d'atletisme, però el preu era tan elevat que no el van poder adquirir.

Fig. 6.- Capçalera de la revista *Lluita*, 8 de novembre de 1930.

Per la seva participació en aquesta entitat va arribar a col.laborar a Ràdio Barcelona, com en aquella ocasió en que van fer unes funcions benèfiques. De fet havia estat al locutori amb el Toresquí, el Miret i altres estrelles radiofòniques.

El Servei militar a Osca

En Frederic va fer el servei militar a Osca (1933-35), tot i que es podia haver lliurat. La família de la seva mare era de *militares y curas*. La família tenia un amic que era capità a Barcelona, *el Juanito*; gràcies a ell el seu germà gran va fer el servei fent d'assistent d'un oficial. Però en Frederic va voler lliurar-se pels seus mitjans, al·legant la seva hèrnia, però el van declarar *útil para todo servicio*.

Notes i detalls, del viatge col·lectiu que "Art i Esport" té organitzat pel dia 1.er de Maig a PUIGCERDÀ, en magnífics i moderns autocars.

Mollet 3 d'Abril del 1936.

LAURENCE V. C. SCHOOL. MOUNTAIN

119

Després d'aquest comunicat va parlar amb el *Juanito*, qui per cert li va recriminar que no hi hagués anat abans. En aquesta entrevista el senyor Ros va demostrar la seva bondat. La conversa amb l'oficial va anar de la següent manera:

- ... *Mira que hacer sufrir así a tu madre...*
- *Pero, ¿qué hubiera conseguido?*
- *Hombre, habría pasado tu nombre y en tu lugar hubiera ido el siguiente de la lista...*
- *Sí, pero ¿es que el siguiente no tiene madre?...*

Finalment el Frederic va anar a fer el servei a Osca, al regiment d'infanteria nº 20.

Aquest període va estar ple d'anècdotes, però en destacarem només alguna d'elles. L'oficial de l'exèrcit don Manuel Martínez Sánchez va voler passar-se al cos de l'exèrcit català, però havia de recollir signatures de catalans que avalarien la seva persona. El Sr. Ros, sense qui ningú li demanés va recollir firmes per l'oficial. Sembla ser que aquesta recerca no va ser gaire ben vista pels comandaments superiors i els van arrestar, tant a l'oficial com al Sr. Ros. El primer a les seves habitacions i el segon als calabossos de la caserna. Quan el van cridar per declarar al jutjat d'Osca va ser custodiat per dos dels seus companys, i com que la caserna era al costat de l'estació i el jutjat a la part alta de la ciutat, van fer un petit passeig. El jutge volia saber si l'oficial li havia demanat que recollís firmes, en Frederic va dir que no, que ho havia fet per ell mateix. També van anar a declarar els seus companys de caserna, per comprovar les seves declaracions... La qüestió es va resoldre així: uns dies al calabós... va tenir molta sort.

A Osca es va trobar amb uns familiars dels fusters i carreters dels Quatre Cantons, els Reiner, que li van donar suport i consol, especialment després de la mort del seu pare, el 13 de desembre de 1934. L'havia anat a visitar poc abans i encara recorda la seva imatge, caminava ajudant-se d'un caminador. Justament quan arribava de permís li van comunicar que el seu pare havia mort. Li van tornar a donar permís per assistir a l'enterrament.

Els catalans que feien el servei amb el Frederic van fer un concert de sardanes al teatre Olimpia d'Osca, amb gran èxit de públic i de crítica. El senyor Ros se'n recorda del fred que feia, "anàvem abrigats fins al coll, i se'ns feia gel a sobre de l'abric". Per sort hi havia cal *Serafín*, un bar que tenia uns *corazones*, una

salsa feta amb vinagre, bitxos i altres fuites, que només posar-se'ls a la boca feien passar el fred. Al cementeri d'Osca van veure la tomba d'un dels primers màrtirs de la República, en Fermín Galán, mort el 14 de desembre de l'any 1930.

En el temps de la col·lectivització

Quan es produí la col·lectivització van entrar al forn dos pistolers, per obligar-los a complir-la. Hi havia el seu germà, l'aprenent, la seva mare. El senyor Ros es va encarar amb ells dient-los que com volien fer el que demanaven si gairebé no tenien per mantenir-se amb el seu propi negoci. Els pistolers van marxar, però van tornar un matí a buscar-lo i dur-lo a Montcada. Sortosament era a Barcelona, havia anat a portar els articles de les seves publicacions. En Frederic recorda que en la seva absència el va ajudar en Martí Pou (*el Xafacarros*). Quan va tornar va saber el que havia passat i va anar a parlar amb el Domínguez, i tot va quedar solucionat: s'havia escapat, una vegada més...

La guerra

Poc després de tornar del servei militar va haver d'anar a la guerra. Es va presentar a Capitanía acompanyat per Joan Castells, fill de Pere Castells (conegut per "l'Anís Castells"), home d'esquerrres que desenvolupà diversos càrrecs de responsabilitat política a la Generalitat. Va declarar la seva hernia, però li van dir que el destinarien a Serveis Socials. Primer va anar a Tres Torres (Barcelona) i d'aquí el van enviar a Premià, Artesa, Ponts, Montblanc, Lleida, Igualada, Gavà... Però, anem a pams.

El van enviar a la DECA, Servei de Vigilància Àeria. La seva funció consistia en avisar de l'arribada dels avions franquistes. Per fer-ho llençaven uns cohets de colors (depenia si era de nit o de dia, o segons els tipus d'avió). Per això es passava moltes hores dalt de les torres d'observació: el sol el va cremar de tal manera que li deien *el negre*.

On va estar més temps va ser a Ponts i a Comiols⁷, lloc des d'on va enviar unes cartes dibuixades molt boniques a la seva promesa, i on, segons ens diu, van veure l'aurora boreal: el ponent es va posar molt vermell, no eren els bombardeigs... A Comiols hi havia uns camps de pèsols fantàstics, i amb els conills que caçaven amb llaç, feien uns àpats força bons. Al Frederic li deien el *Vinagre*, perquè en posava molt als menjars.

Entre Gavà i Castelldefels, hi havien *els camps d'Esparraguera*, un camps abandonats, plens de tomàquets (venien dones de Barcelona a buscar-los). En una d'aquelles incursions àerees va caure un aviador i van anar a recollir el cos i el que duia: unes botes amb el seu nom escrit: Daniel Garcia.

Recorda un dels episodis més dolorosos de la guerra viscut a Lleida: es trobava acompanyat per un periodista anomenat Coromines, i un dibuixant, als Camps Elisis⁸, al costat del quiosc de música, i van bombardejar. Es van amagar com van poder: les cadires apilades van rodolar per terra. Entre els núvols de pols i fum va veure com el dibuixant va començar a córrer en mig de les bombes i mai més van saber d'ell. Va ser horrible. Després de l'atac van passar pel carrer Major: plors, crits, foc, vidres trencats, runes, la gent saquejant les botigues... Des de la Comandància els ordenaren destruir la centraleta i que es retiressin cap a Igualada. Havien tallat el pont del Segre, però ells es trobaven a l'altra banda i van poder sortir sense problemes (si es pot parlar en aquests termes en temps de guerra).

Recorda també situacions que podrien fer riure sinó fós per la tragèdia en què estaven immersos, com la d'aquell company andalús, anomenat Chamizo, que en sentir els cohets d'alerta que avisaven de l'arribada dels avions franquistes des de Mallorca, s'escapolí creient que eren bombardejats. En aquests moments es trobaven a Premià, ja de retirada.

La darrera destinació era Barcelona, amb l'ordre de concentra-se al carrer Nàpols, a l'estació del Nord. Però primer va passar per Mollet, es va dutxar i va agafar menjar. Des d'aquella estació sortien els cotxes cap a la frontera, l'exili. Però això d'exiliar-se no ho veia clar; fent-se el ronso va deixar que marxessin els cotxes: "feu tard, aneu al parc de la Ciutadella, ràpid, allà surten els altres cotxes, no perdeu temps..." En comptes d'anar a la Ciutadella va anar a casa de la seva cosina, que vivia a la plaça Urquinaona, la Rosa. El va acollir, de fet no era l'únic, ja que hi havia alguns capellans amagats. Quan ja portaven un temps amagats la seva cosina els hi va dir que anessin a buscar aliments. Van anar al carrer Muntaner, on hi havia uns baixos plens de queviures, i d'un d'ells van agafar un saquet de sucre. Quan ja tornaven, a l'alçada de la Rambla de Catalunya ja van sentir les cornetes de les tropes franquistes que entraven per Gràcia. Es van amagar en un portal del carrer Mallorca i es va treure les insígnies que duia a la granota

de la DECA, va deixar el saquet: "ja tornarem a buscar-lo", i van sortir al carrer barrejant-se amb les tropes enemigues. D'aquesta manera, entre crits de suport a l'exèrcit franquista, van tornar a casa de la Rosa. Dies després la gent d'aquella casa del carrer Mallorca no sabia res del sucre...

Quan va tornar de Barcelona havia de presentar-se a l'Ajuntament. Van posar unes taules a la plaça i cadascú donava el seu nom, i sense cap requisit més el van deixar marxar a casa (Vegeu fig. 8).

Com que encara no havia acabat la guerra estaven obligats a fer guàrdia a l'Ajuntament. Al senyor Ros li va tocar un Dijous Sant, tenia feina al forn, però no s'hi podia negar. Estant de guàrdia van arribar les autoritats municipals, entre elles el conegut Segura, cap de la Falange a Mollet. El Frederic no els va saludar militarment i a més portava el fusell a la funerala. Aquesta actitud va molestar al Segura que l'escridassà: "*si no saludas a las jerarquías lo menos que puedes hacer es llevar el arma como está mandado...*" I ell, amb tota la tranquil·litat del món, li respongué que en Dijous Sant no havien jerarquies i les armes havian d'estar a la funerala... i en Segura no va dir res més.

Fig. 8.- Rebut de la *Depuración militar*, 6 d'abril de 1940.

Després de la guerra

En Frederic es va casar, finalment, amb la seva promesa, la Teresa Sabaté Boquera, nascuda a Vilanova i la Geltrú, el 7 de juny de 1939, al Centre Parroquial (església eventual), per mossèn Cayo. El matrimoni va tenir tres filles, la Marta, la Núria i la Montserrat.

Van anar de viatge de nuvis a Barcelona, a l'hotel Gran Via, i dos dies a Montserrat.

Durant dos anys el domicili de la parella va ser a la *Avenida de los Caídos*, al costat de cal Bartalot, una botiga de queviures. Després van viure a l'Avinguda Balmes, cantonada carrer Dos de Maig.

El Frederic continuava treballant al forn. En les estones lliures, una de les seves aficions era collir bolets. Anava a buscar-los als Pinatons, passant per cal Besora, cal Xato, la bòbila de l'Esteve (ex-alcalde); a can Teià; a Martorelles; al voltant de les cases del Torrens de Sant Fost; a can Fanosa...

Va romandre al forn fins l'any 45, aproximadament. Al carrer Sant Vicenç nº 5 es traspassava una botiga de la vídua de Gay, un treballador de l'Ajuntament, i el senyor Ros se la va quedar. Per Nadal va ser inaugurada. Venien queviures i articles alimentaris al detall: bacallà, arengades, pesca salada... La botiga no tenia nom, li deien cal Frederic o cal bacallaner. La família es va traslladar a viure al pis de sobre.

Davant de la botiga, on ara hi ha l'edifici de Correus, hi havia la masia de cal Dragó (casa de pagès començada a construir l'any 1714 i derruïda per l'Ajuntament l'any 1965). Enfront es va contruir el Mercat Municipal (l'any 1948). La senyora Cariteu va ser la primera en instal·lar-se per vendre menuts d'aviram i despulles.

La botiga va agafar fama, sobretot, quan el 25 de març del 1945 va tocar la loteria que hi venien. El número va ser el 26.088, premiat amb quatre mil pessetes per pesseta, corresponent al segon premi. El senyor Ros recorda que molta gent no podia comprar-la, tot i que només valia una pesseta. Va regalar algunes participacions, com a l'escombriaire que netejava el carrer de Sant Vicenç i, ves per on, li va tocar la grossa.

El senyor Torrens de Sant Fost, que jugava cent pessetes, el va acompanyar a Barcelona a cobrar el milió de pessetes del premi (Vegeu fig. 9). En comptes d'ingressar el xec al banc, per tal que els agraciats el fessin efectiu, va decidir fer-ho a la botiga.

BANCO HISPANO COLONIAL

710 000 BARCELONA 1912

C. J. A.

NOTA DE ABONO

para el HABER de Federico Ros Chacón
mollet

Son Pesetas (en letra) un millón

Entrega de D.

Barceloná, 8 de Abril de 1946

Interventor,

Cajero,

		PESETAS			Cts.
Billetes	de 1000				
	• 500				
	• 100				
	• 50				
	• 25				
	• 5				
	• 2 y 1				
Pico y calderilla					
Talón de cta. cte. N.º					
• • • • •					
• • • • •					
• • • • •					
Total					

1000000 -

Fig. 9.- Rebut de l'abonament del Banco Hispano Colonial, 8 d'abril de 1946.

Evidentment aquest sistema va crear més d'una confusió: algun espavilat va cobrar quan no li pertanyia.

Aquest premi, tal com hem dit, va fer que la botiga agafés molta fama al poble. Fins aleshores encara treballava al forn de la família, però a partir d'aquest moment es dedicà de ple al seu negoci.

En els anys seixanta, amb l'augment de les vendes, li van proposar adherir-se a la incipient cadena de supermercats alemanya Spar, però el senyor Ros sempre ha volgut ser independent i no va acceptar-ho.

L'any 1958 va llogar una petita llibreria, que ja duia el nom de Casa Blava. Les filles van deixar el mateix nom, i fins avui.

El negoci prosperava de tal manera que fins i tot no sabien on emmagatzemar la mercaderia. El pis estava ple de caixes per tot arreu. La gota que va fer vessar el got va ser quan un any, pels volts de Nadal, el mateix dia van arribar d'Andalusia dos camions, un carregat amb 2.250 kilos de *mantecados de Estepa* i l'altre ple de caixes de *aceite Manolete* i de *vino de Moriles*. Aquesta situació va fer que les seves filles, la Núria i la Montserrat, decidissin convèncer el pare d'un canvi de negoci: "L'Ocell de Paper" seria una botiga especialitzada en disfresses i articles per festes.

El senyor Ros ha estat un botiguer molt conegut, podriem dir popular; la gent gran li recorda les famoses partides d'oli i de vi, el bacallà, la sort de la loteria... I les últimes generacions recorden aquelles novedoses disfresses.

Altres activitats

Però el senyor Ros és molt popular també perquè sempre ha estat present en tots els actes culturals i esportius que s'han desenvolupat a Mollet.

Ha fet presentacions de llibres d'autors molletans: Garriga, Aliquer, Vilardell..., així com de la Coral El Clavell, en els concerts a les esglésies de Mollet, Caldes, Terrasa, Sant Felip Neri de Barcelona, etc.

També ha participat en diferents emissions radiofòniques a Ràdio Sabadell i a Ràdio Mollet. Ha estat portaveu de la Coral El Clavell, vocal del Casal Cultural, del Club Ciclista, organitzador de la Festa del Pedal (1945), etc.

Com a soci de la Societat de Socors Mutus fou elegit i nomenat, l'any 1941, per la Directiva, comptador. Anys més tard, el President el va nomenar assembleïsta i, des de l'any 1977, ho és amb caràcter vitalici.

L'any 1944 el senyor Pere Màrtir Montanyà, que era President del Club de Futbol Mollet, el va nomenar Secretari de l'entitat (1944-45). L'any 1961, l'alcalde Francesc Llorens va haver de fer-se càrrec de l'entitat, degut a causes que ara no venen al cas. Per aquest motiu va convocar una reunió general de socis a la Marineta, per tal de resoldre la difícil situació. Els socis van elegir el senyor Ros com a President. En Frederic va impulsar de nou el Club: el va inscriure a la Federació Catalana de Futbol, va fitxar nous jugadors que cobraven, a parts iguals, al final de temporada, sempre i quan hi haguessin diners. Va reorganitzar el club i, tot i les limitacions econòmiques, van pujar de categoria.

El maig de 1953 es va celebrar per primera vegada la Festa d'Homenatge a la Vellesa, la qual s'ha perllongat durant 27 anys, sempre amb el senyor Ros com a organitzador i presentador-animador dels diferents actes. Aquesta festa s'iniciava amb una salutació del senyor alcalde a la gent gran de Mollet, a la plaça de l'Ajuntament. Després d'oïr missa, l'aperitiu a l'Ateneu, on s'obsequiava els homenatjats i les padrines acompanyants, donava pas a les ballades de sardanes i al recital de poèsies. A la tarda, a l'esplanada que hi ha davant del Tabaran es feien actuacions musicals, de les corals i balls regionals, a càrrec dels esbarts dansaires. I la cloenda dels actes la feien els parlaments del senyor alcalde i els representats de l'obra social.

L'any 1962 es va posar la primera pedra del Casal Cultural (Vegeu foto) i, el 7 de juny de l'any 1964, es va inaugurar.

Acte de la col·locació de la primera pedra del Casal Cultural, l'any 1962

Evidentment el senyor Ros hi era present en aquell moment i durant molts anys...

Va col·laborar a la *Revista del Vallès* amb ressenyes dels partits de futbol, a la secció esportiva i, més endavant a l'apartat *Tiros a Gol*. I també corresponsal de la *Hoja deportiva*, publicació de Granollers.

Ha escrit articles en programes de la Festa Major, dels aplecs de Tradicions i Costums, d'actes a la entitat Set Plomes, presentacions dels concerts de la Societat Coral el Clavell, etc. Des de l'any 1993 col·labora a la publicació setmanal *Mollet a mà*, a la secció "Una Mica d'Història", que ens ajuda a conèixer com era Mollet.

NOTES

1. Periodista i advocat de Barcelona (1910-1996). Col·laborà en publicacions com *La Publicitat*, *L'Opinió* i *La Humanitat* i dirigí *Última Hora*. Va ser secretari de l'Associació de Periodistes de Barcelona. Oficial de la columna Macià-Companys durant la guerra civil.

2. *Diari català publicat a Barcelona de l'1 d'octubre de 1922 al 23 de gener de 1939. Va ser dirigit per Lluís Nicolau i d'Olwer, Martí Esteve (1924-29), Carles Capdevila (1929-38) i per Antoni Vilà-Bisa (1938-39). Va ser el principal òrgan del catalanisme intel·lectual. Entre els seus col·laboradors destaquen: Antoni Rovira Virgili, Carles Soldevila, Jaume Bofill, Pompeu Fabra, J. V. Foix, Carles Riba, Carles Sentis, Josep M. de Sagarra, Josep Pla, etc.*

3. *Setmanari catalanista i esportiu. Publicat des del febrer de 1930 fins al gener de 1939. Finançat per l'advocat Josep Sunyol i Garriga, fou dirigit per Josep M. Massip. Hi col·laboraven Nicolau d'Olwer, Josep M. Sagarra, Francesc Macià, Carles Soldevila, etc.*

4. *Diari en castellà, molt popular a Barcelona. Continuador d'El Telégrafo. El primer número va sortir el 10 de febrer de 1879 i l'últim el 25 de gener de 1939. Fundat per Manuel de Lasarte. Hi col·laboraren: Robert Robert, Conrad Roure, Màrius Aguilar, etc.*

5. *Diari en castellà de Barcelona. Fundat l'any 1896 per Rafael Roldós i Viñoles com a Diario Ilustrado de Avisos, Noticias, Anuncios y Telegramas. Fou editat fins el 25 de gener de 1939.*

6. *Fundada el gener de 1931. El consell de redacció estava format per Joan Ambrós i Lloreda, Joan Oliveres, Martí Pou, Bonaventura Ametller, Joan Mayol i Frederic Ros. Va ser una publicació amb un fort contingut literari, sense oblidar-se de l'exaltació de la sardana. Van publicar 41 números: l'últim el de juliol de 1936.*

7. Ponts i Comiols pertanyen a la Noguera.

8. Jardí públic a la esquerra del riu Segre, situat a l'antiga Poble del Capponí. Hi havia, fins l'any 1936, un teatre municipal i un quiosc de música.

EN RECORD I HOMENATGE A JOSEP SOLÀ I PUJOL

Jaume Boix i Prat

Fou el primer músic professional de qui tenim constància en tota la història coneguda de Mollet; fou un molletà que traspassà fronteres donant concerts de piano a molts indrets del món.

Els nostres autors locals: Joan Aliguer (*Mollet en Deute*) i Joan Solé Tura (*Cent Vides, Cent Històries*), ja l'han esmentat en aquestes obres; per tant, ja és immortal en la història de Mollet.

La meva intenció és intentar donar una pinzellada més a la faceta musical i humana d'aquest jove músic, amb una trajectòria molt ascendent, que malauradament va ésser patèticament trencada.

Compto per aquest intent amb l'amistat dels seus més directes parents: els germans Josep i Andreu Solà (nebots seus) que guarden com un tresor tot un recull de programes, ressenyes musicals, correspondències, cartells, articles periodístics... tot gelosament recopilat per la seva àvia (mare del músic). Cal dir que el Mestre Josep Solà, que tots coneixem, també n'és emparentat, i moltes vegades hem comentat la llàstima d'aquesta pèrdua.

Davant d'aquest recull de tota la seva vida artística, quan s'arriba a les últimes pàgines, només es pot pensar que varen ser testimoni de moltes llàgrimes d'una mare i un pare que recollien tots els èxits del seu fill.

Nasqué a Mollet el dia 9 de setembre de 1890. Els seus pares Josep i Antònia, regentaven un local anomenat «LA TENDA» (famós en aquella època) en que hi havia: tenda, cafè i sala de ball... (en la qual era obligació que els balladors portessin corbata... així els besavis ho afirmaven)

De molt jove ja va demostrar molta afició i talent per la música. Els seus pares no s'ho varen pensar gens, i el varen matricular

a l'Escola Municipal de Música de Barcelona (Institució fundada en 1886). Fou deixeble del l'inoblidable Mestre Enric Morera en solfeig i teoria, i en piano, de Joan Bautista Pellicer. Bon començament per un alumne tenir la sort de donar els primers passos de la mà de tan bons Mestres.

Totes les seves notes varen ser excel·lents i matrícules d'honor.

Per cert que hi ha un fet que és poc conegut, i és que el mestre Enric Morera havia vingut en diverses ocasions a Mollet, a casa dels pares d'en Josep, i en una ocasió, després de dinar, va demanar al seu alumne que interpretés davant dels seus pares una obra de piano en la qual en Josep havia sobresortit en els exàmens (aquest fet sempre el contava l'àvia Antònia als seus nets)

Més endavat rebé lliçons magistrals del gran pianista Joaquim Malats, un dels més grans pianistes que hem tingut a Catalunya, guanyador del primer Premi al Conservatori de Paris, i Premi Dénier l'any 1903. (Va estrenar la famosa i difícilíssima obra *Suite Iberia* d'Albeniz, arreu del món).

En Josep aviat va començar a donar concerts, assolint molts èxits ja en plena joventut doncs tenia 15 o 16 anys.

Arribant aquí hem de fer constar un fet que segurament influí molt per la seva anada a l'Argentina: El Mestre Morera va estar en tres ocasions al llarg de la seva vida a Buenos Aires. La primera d'infant, amb els seus pares, el 1883 vingué a Barcelona i del 1886 al 88 tornà a Argentina, i va ser després d'un tercer viatge que, de tornada, va ser nomenat Sots-Director de l'Escola Municipal de Música de Barcelona i ja sempre més va quedar-se aquí.

Sens dubte això influiria en la decisió d'en Josep, ja que el Mestre Morera l'orientaria de les possibilitats musicals i pedagògiques d'aquell país, que ell coneixia prou bé.

Mentrestant va conèixer un bon violinista, López Naguil, més o menys de la seva mateixa edat, i junts varen donar diversos concerts a l'Ateneu Barcelonès, dels quals hi ha diversos programes conservats en el recull esmentat. En ells hi figuren tres parts de concert: la primera, piano-violí, la segona, piano sol, i la tercera, piano-violí. Varen assolir molt èxit pel que esmentava la premsa d'aquell temps (Novembre de 1908).

Els dos, tan joves i esperonats per l'èxit assolit, decidiren donar el gran pas: emprengueren el viatge a Buenos Aires, a principis del 1909.

Josep Solà i Pujol

Varen donar molts concerts junts; hi ha un programa del mateix 1909 al Prince George's Hall de Buenos Aires, i un retall de diari amb una crítica molt elogiosa.

Al cap d'un temps, en Josep va conèixer també a un argentí de procedència italiana: Joan Maffioli, violinista i músic molt conegut a l'Argentina, el qual de seguida va captar la gran qualitat musical d'en Josep i, junts, van fundar un Conservatori de Música al mateix Buenos Aires. De seguida assoliren un alumnat molt selecte, i així l'activitat d'en Josep Solà va créixer notablement, doncs a part de les seves aportacions pedagògiques al Conservatori, multiplicà les seves actuacions concertístiques per tot el país.

Es formà un Quintet anomenat *Sociedad Argentina de Música de Cámara* format per: Josep Solà, López Naguil, Fontova, Sanchez i Vilaclara. (Es disposen de molts programes d'aquest Quintet, amb actuacions per tot el país).

La seva vida estava adreçada a aconseguir uns alts nivells d'èxit, tenint en compte la seva joventut i l'alta categoria musical que havia assolit.

De tant en tant, i quan era possible, venia a Mollet a veure els pares. En l'últim viatge que feu, fins volia convèncer al seu germà Vicens que anés amb ell a l'Argentina, el qual va estar a punt d'acompanyar-lo, encara que a última hora en desistís (no podia imaginar-se l'encertament de la seva decisió).

En Josep, com sempre, s'embarcà al vaixell «Príncipe de Asturias», el qual feia la línia regular Barcelona-Buenos Aires. Segurament aprofitava els dies de viatge per planificar totes les seves activitats que allà l'esperaven.

Però arribà el moment fatal. Era el dia 5 de Març de 1916, hi havia una espessa boira baixa, el vaixell es dirigia per fer escala al port de Santos i a les 4'15 de la matinada va xocar contra les roques, prop de l'illa de San Sebastià. S'obriren unes vies d'aigua gravíssimes...

La mort en un naufragi crec que és, potser, la més tràgica, la més patètica, la més cruel. Ineluctablement, una persona amb plenes facultats físiques i intel·lectuals té d'enfrontar un traspàs immediat que deu esdevenir horrible, el pensament deu buscar una raó que no troba... la vida deu passar pel cervell com un llamp...

Pares, germans, projectes, il·lusions... desesperació (sols es deu mitigar al pressentir que la ma de Déu és a prop).

Què més podem dir? Els pares tancarien el llibre en què guardaven tots els passos del seu fill que morí en mar, plorant per un fill que no pogué complir ni tan sols els 26 anys, tot hi haver assolit un alt nivell professional. Molt trist.

En el recull s'hi troben varies cartes; en una, el Sr. J. Maffioli dóna el seu condol als pares, i els diu que seguidament els envia els seus objectes personals.

En una altra carta de quasi un any després, els hi comunica que està gestionant per obtenir l'acta de defunció a Santos, que es on jurídicament pertany redactar-la, i els comunica que en un naufragi es tarden 3 anys en obtenir-la, ja que el cos no va ésser trobat.

Descansi en pau. És de justícia que Mollet sempre el tingui com un fill que malauradament va perdre massa jove, amb una trajectòria tan ascendent. Que no s'esborri ja mai el seu record.

MONTSERRAT - MOLLET

Joan Ventura i Maynou

1. Introducció

La muntanya de Montserrat, que està situada al cor geogràfic de Catalunya, també ho està al cor dels habitants d'aquesta terra.

Hi ha hagut moltes frases que al llarg del temps han definit aquest lloc. L'hem anomenada: *la muntanya santa, símbol de Catalunya, pedra angular de Catalunya, la muntanya dels 100 cims...* Lloc d'inspiració d'escriptors, artistes i pensadors; muntanya de monjos i ascetes; lloc itinerant de reis i nobles; estada de sants; pelegrinatge constant de rics i pobres; i centes de paraules que identifiquen l'unió i l'amor del nostre poble a la seva patrona la Verge de Montserrat.

Al llarg de la nostra història hi ha hagut molts escriptors i poetes que han dirigit a la muntanya de Montserrat la seva inspiració literària. El nombre és elevadíssim i ho trobem natural. Ara bé, que siguin pensadors o poetes estrangers els qui manifestin la seva devoció o admiració cap aquest lloc ja no ens sembla tan quotidià.¹

2. Relació de Mollet amb Montserrat

La relació que ha mantingut el poble de Mollet amb Montserrat suposo que serà la mateixa que la major part de les poblacions catalanes. I que haurà estat una relació d'espiritualitat, una total simbiosi de catalanitat, unes vivències mútues històriques i socials, en un paisatge irrepetible en el món, i, més últimament, un pol d'atracció cultural i humanístic.

Mollet, en el decurs d'aquest segle, ha marcat unes petites petjades que demostren l'actitud de respecte i veneració envers la Verge de Montserrat, normalment a redós de la Parròquia.

I ho ha fet en dues direccions. Una, en les obres artístiques o simplement peces decoratives, sola o juntament amb altres pobles; i l'altra

amb persones o institucions que han col·laborat, d'una manera més o menys concreta, en alguna obra cultural, artística o pastoral del Santuari.

2.1. Imatge del Sant Crist

Ofrena de tots els cossos de portants del Sant Crist del Bisbat de Barcelona, l'any 1933. Imatge feta per l'escultor Josep Llimona i Bruguera (Barcelona 1864-1934). Estudià a la llotja de Barcelona amb els escultors Vallmitjana i Nobas com a mestres, passant després a formar-se a Itàlia.

Les obres seves més importants són a Barcelona, com l'estàtua eqüestre de Ramon Berenguer III el Gran, diversos relleus en el monument a Colom, monument al Dr. Robert (Plaça de Tetuan), Sant Jordi (Parc de Montjuïc), el Forjador (Parc de Montjuïc), màrtirs de la Independència, (Plaça Garriga i Bachs). Però és potser en les escultures femenines on es mostra com un dels principals escultors del Modernisme, amb Desconsol, Cordèlia, Modèstia, Joventut, Meditació, ...

2.2. Làmpara votiva

Està penjada al lateral esquerre de la nau de la Basílica i és la cinquena des de l'entrada. Va ser una donació de les parròquies del Vallès Oriental, el dia 27 d'abril de 1947. L'orfebre i dissenyador fou Alfons Serrahima, artífex de diverses llànties votives instal·lades en el Monestir, i considerat com el dissenyador més original.

Actualment totes les 173 làmpares estan restaurades, coincidint també amb les obres de restauració de l'interior del temple, després d'haver-se realitzat el projecte de la nova teulada.

La idea de les ofrenes de les llànties va sortir de la "Comissió Abat Oliva", amb motiu de l'Entronització de la Verge l'any 1947, ara fa exactament 50 anys.

L'aportació massiva es va realitzar entre els anys 1947 i 1967, oferint un dels conjunts d'orfebreria catalana més importants.

2.3. Placa commemorativa de la Guerra Civil

Creiem que posar aquesta senzilla placa, situada al Camí de Sant Miquel (pujant a la dreta), pot ajudar a no oblidar un fet històric que tant va convulsionar dramàticament tot Catalunya.

Montserrat no es va poder aïllar d'aquella ensulsiada, ja que va patir 21 morts de monjos durant la guerra, i després, en temps de la dictadura, va rebre una forta pressió política. L'exponent més representatiu va ser l'Abat Escarré, amb les seves manifestacions al diari "Le Monde" a França i el seu posterior exili.

Aquesta placa confirma un principi de reconciliació entre les dues Catalunyes; recordem que el primer pas es va donar precisament en la Diada de l'Entronització de la Verge.

També es pot inscriure el nom de Mollet, ja que com quasi tots els pobles de Catalunya, no va quedar al marge d'aquests sofriments.

2.4. *Monòlit de les Joventuts d'Acció Catòlica*

El dia 30 d'abril de l'any 1961 es reuniren a Montserrat 5000 joves de tot Catalunya en representació del moviment juvenil de la J.A.C., i Mollet hi participà activament.

Aquest moviment, que tenia com a prioritat l'apostolat de la joventut mitjançant una formació humana amb criteris de generositat i d'aprofundiment de l'espiritualitat, va donar uns grans resultats de cara als futurs moviments que van continuar i en la formació de persones que, poc temps després, eren capdavanteres de l'associacionisme cultural, polític o religiós.

En aquesta diada es va col·locar un monòlit de pedra original de Montserrat, que portà grafiades unes paraules que representen la ideologia de tota una època; són les de la poesia de Joan Maragall que diu,

<i>Esforça't en el teu quefer</i>	<i>de cada cop de martell que donis,</i>
<i>com si de cada detall que pensis</i>	<i>depengués la salvació de la humanitat.</i>
<i>de cada paraula que diguis,</i>	
<i>de cada peça que posis,</i>	<i>Perquè en depèn, creu-ho.</i>

Està situat també al Camí de Sant Miquel (pujant a l'esquerra).

2.5. *Majòlica del mil·lenari*

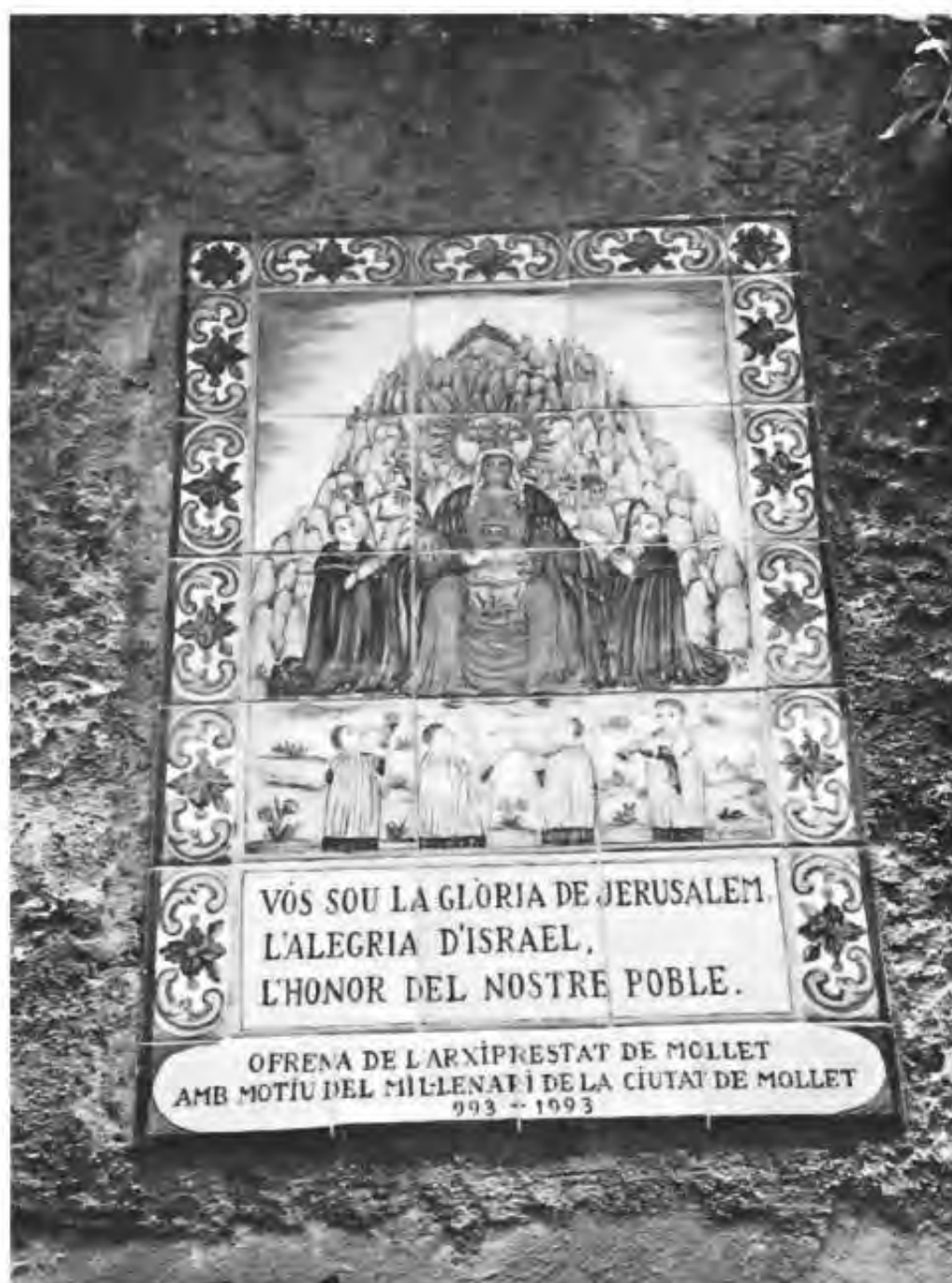
Coincidint amb el mil·lenari de la ciutat de Mollet, es va col·locar una Majòlica de l'Arxiprestat de Mollet del Vallès al camí del Ave-Maria, on es recullen ara els ciris, llànties i ex-vots dels pelegrins degut al continu augment de les ofrenes.

És una ceràmica de 55 centímetres d'ample per 87 d'alt. Feta al taller Guivernau, representa una imatge gòtica de la Verge, pelegrins, escolania, amb les muntanyes al fons.

Porta el següent escrit:

VÓS SOU LA GLÒRIA DE JERUSALEM
L'ALEGRIA D'ISRAEL
L'HONOR DEL NOSTRE POBLE.

Ofrena de l'Arxiprestat de Mollet
Amb motiu del mil·lenari de la ciutat de Mollet
993-1993

2.6. Biblioteca del Monestir

Incloure la famosa biblioteca de Montserrat en aquest escrit és una simple anècdota, ja que sembla que Mollet o algun personatge que hi estigui vinculat hagi col.laborat en el seu engrandiment, i no ha estat així (almenys que hi hagi notícies).

Aquesta biblioteca, potser la més important de Catalunya, disposa de més de 250.000 volums, 400 incunables, 200 papirs egipcis, 2000 manuscrits i el famós còdex *El Llibre Vermell*, salvat de la total destrucció del Monestir durant la Guerra del Francès.

El lligam que té amb Mollet, dit amb molta modèstia i, repetim, més com a tall d'anècdota, és la col.lecció completa de la revista NOTES des del primer número de l'any 1987.

3. Romeria a Montserrat

Des de molts segles ha estat una tradició dels pobles de Catalunya pujar a Montserrat com a pelegrins o romeus, ja sigui a nivell personal o col·lectiu. Mollet també ha practicat aquesta devoció mariana, i sabem per la tradició oral que ja a primers de segle es feia anualment una romeria.

Hem de suposar que aquells anys el nombre de pelegrins seria bastant reduït si ens fixem en les fotografies que ens han arribat. Cap a la dècada dels anys 1945-1955 es va donar la màxima concentració de fidels de Mollet. Es té constància que un any varen ser 1500 romeus, malgrat les dificultats que això representava en el transport ja que es tenia de fer un tren especial de Mollet a Monistrol i d'allí amb el cremallera fins al Santuari. Dificultats, incomoditats, pluja i també dificultats econòmiques per la situació d'aquell temps.

L'any 1957 va ser l'últim de pujar amb el cremallera, per l'accident que aquest va sofrir. Llavors es van continuar les romeries amb autocars.

En els temps actuals, degut als canvis de la pròpia societat, també ha canviat el sentit general de la romeria; amb un nombre molt més reduït, amb la participació de les altres parròquies de l'arxiprestat i amb un caràcter més pastoral i de pelegrinatge.

Sigui com sigui, Mollet ha demostrat una continuïtat pràcticament ininterrompuda en la seva visita anual a la Patrona de Catalunya.

4. L'Ermità de Montserrat

A Montserrat existeixen unes 18 ermites, distribuïdes per tota la muntanya. Algunes d'elles segles enrera estaven habitades per monjos; eran els ermitans que, essent monjos, volien portar una vida eremítica.

Aquesta tradició va anar perdent-se excepte en una ermita, en la qual encara hi viu, avui dia, un monjo ermità. Aquest monjo es diu Basili Girbau; va substituir l'anterior ermità i va escollir l'ermita de la Santa Creu, a mig camí de Sant Geroni, més amunt del Pla dels Ocells. Home de profunda espiritualitat, d'un gran nivell intel·lectual, és llicenciat en diversos estudis i té oberta l'ermita per a qualsevol visita que se li presenta a fi de dialogar o donar consell. D'esperit equilibrat i plè de pau interior que contagia als visitants. Els ocells, vells coneguts d'ell, venen cada dia a menjar a la seva mà.

Un dia, en saber que nosaltres érem de Mollet, ens deia que de petit estiuejava a Sant Fost cap els anys 30 i tants, i que llogava una bicicleta per anar de Sant Fost a Mollet a uns senyors que tenien un taller a Martorelles (eren el Sr. Simeó Rabassa i la Sra. Rosa Negre). Un dia se li va rebentar la cambra d'una roda i, en no adonar-se'n, va destrossar el neumàtic. Li va saber molt greu i a peu i amb por va retornar la bicicleta al taller. La senyora sense enfadar-se li va dir que no es preocupés i n'hi va deixar una altra. Em deia que algunes vegades hi havia pensat, i que potser els hi va fer un perjudici econòmic, i ens preguntava com estaven aquells senyors. Li vàrem respondre (en aquell temps eren vius) que estaven molt bé, que econòmicament no els va perjudicar... i que no es preocupés...

APÈNDIX

Relació de persones de Mollet vinculades a Montserrat i que han estat estudiades a la revista NOTES.

Francesc Folguera i Grassi

Arquitecte autor de la nostra Església Parroquial de Sant Vicenç de Mollet del Vallès, ja estudiat en una petita biografia que surt en el Volum 3 de NOTES. En realitzar el nostre temple (1939-1941) va rebre conjuntament l'encàrrec de la restauració de bona part del monestir de Montserrat.

El primer treball fou el projecte de la façana encara inacabada, i va seguir la urbanització de les tres places d'accés al Monestir. La nova sagristia el 1946. El 1947 el tron de la Verge, coincidint com és obvi amb la gran festa de l'Entronització. Seguiren després les obres de reforma de les façanes de l'Hotel Cisneros, cel·les de l'Abat Marcet i el nou camí del Via-Crucis.

Fou un arquitecte d'una vàlua professional extraordinària, d'una humanitat plena de valors religiosos. Montserrat ho va reconèixer i va col·locar la seva escultura en baix relleu a la pròpia façana del Monestir.

Francesc Juventeny i Boix

Figura paral·lela a l'anterior, en el temps, circumstàncies i dedicació a l'art.

Escultor de gran sensibilitat, també han coincidit treballs seus en el Temple Parroquial de Mollet i a Montserrat (volum 6 de NOTES). A Mollet hi van quedar les imatges del Sant Crist, Sant Vicenç i la Verge dels Àngels.

A Montserrat hi ha el grup escultòric de l'última estació del Via-Crucis, la imatge de Sant Josep de Calassanç a la plaça del Monestir i l'estatua de l'Abat García de Cisneros (germà del Cardenal Cisneros), situada a la sala del Cigne, al costat del cor superior de la Basílica.

NOTES

1. N'hi ha hagut d'un nivell intel·lectual i artístic admirable com:

Wilhelm von Humboldt (1767-1835), escriptor alemany, que ens va dir de Montserrat que *representava la pau augusta de l'esperit...*

Johan Wolfgang Goethe (1749-1832), quan escriu que *l'home no trobarà la felicitat i la pau sinó és en el seu propi Montserrat...*

Friedrich von Schiller (1759-1805), *Montserrat s'emporta l'home del món exterior al món interior..*

O escriptors de fora de Catalunya, que en visitar-la han creat poemes que demostren la seva vinculació espiritual quan ens diuen:

Pedro López de Ayala (1332-1407), *Prometo a Montserrat hacer mi oración...*

Lope de Vega (1562-1635), *Virgen serrana celestial de esta montaña...*

Miquel de Cervantes (1547-1616), *Virgen de Montserrat que de esta áspera tierra hacéis cielo...*

BIBLIOGRAFIA

JORDI SANSANEDAS, 1967. *Montserrat Pedres i Homes*, publicacions de l'Abadia de Montserrat.

JORDI OLAVARRIETA, 1991. *Oh Montserrat*, Gràfiques Ibèria.

Mª MERCÈ BRUGUERA I JOAN DUCRÓS, 1997. *Montserrat, rutes literàries*, Edicions de la Magrana.

Butlletí del Santuari de Montserrat, número 49, 1997.

Enciclopèdia Catalana, volums 9 i 10.

LES FONTS DE SANT FOST DE CAMPSENTELLES: HISTÒRIA I PERSPECTIVES DE FUTUR

**Josep Gurri i Cañomeras
Amadeu Rovira i Boix**

Les fonts: brolladors d'aigua, de vida i de tradicions

L'aigua dóna forma a la terra. L'aigua ha esculpit durant milions d'anys el paisatge que avui veiem: ha gratat les valls, ha format els oceans, els mars, els llacs, els rius, les glaceres, s'ha acumulat a sota terra, ha jugat un paper decisiu en la formació de les planes al·luvials, els deltes o les platges. Les grans masses d'aigua líquida dels oceans i el vapor d'aigua de l'atmosfera temperen les oscil·lacions tèrmiques del planeta, fent més agradable la vida sobre la Terra.

L'aigua és vida. Tots els éssers vius, des d'un bacteri fins a nosaltres, depenem de l'aigua: la vida va aparèixer a l'aigua, molts organismes viuen submergits en aquest líquid, d'altres viuen a terra ferma però en depenen imperiosament per poder reproduir-se, els que més n'han pogut prescindir en depenen tant com nosaltres mateixos. El component essencial de la vida és l'aigua. L'ésser humà està format aproximadament per un 65% d'aigua.

L'aigua és cultura. L'aigua és indispensable per satisfer les necessitats biològiques més bàsiques dels éssers humans, per a la seva higiene, per a l'agricultura, per a la ramaderia, per a l'indústria o per a divertir-se. La cultura d'aquesta espècie, autodita humana, està estretament relacionada amb l'aigua. És possible imaginar l'existència de qualsevol societat antiga sense la presència d'un riu o aigua subterrània?

L'aigua de pluja, després d'aterrar sobre els continents, es passeja per la seva superfície modelant tot allò que es troba al seu abast. Cal tenir en compte que no tota viatja per sobre, una part molt important ho fa sota terra: són les aigües subterrànies. El viatge "espeleològic" d'aquestes aigües pot ser molt curt -pocs metres- o molt llarg -milers de quilòmetres-, molt ràpid -pocs minuts- o molt lent -milers d'anys-, però sigui com sigui acostuma a tenir un final: una sorgència, una deu, una font o un pou.

Les fonts no tenen la magnificència del oceans, dels mars, dels llacs, de les glaceres o dels rius cabalosos. Són punts d'aigua isolats i petits, modestos, fets a la nostra mida. Consisteixen en eixides naturals d'aigua que brolla de terra. Poden ser totalment naturals o bé estar arranjades: amb un canal, una aixeta, amb alguna construcció de pedra, de rajola o de ferro. La modèstia de les fonts no els treu pas importància, ans el contrari en tenen molta. Les fonts estan estretament lligades a l'història humana de les nostres contrades: pobles que van néixer al voltant d'una font, masos que reguen i beuen d'aquestes aigües, matèria primera per a les primeres fàbriques del nostre país -els pous de glaç-, llocs d'esbarjo i indrets de tradicions i llegendes.

Quantes fonts hi ha a Mollet del Vallès? I a Sant Fost de Campsentelles? I a tot el Vallès Oriental? Quantes estan arranjades? Totes ragen? Quines històries amaguen moltes de les nostres fonts? Quin interès pot haver-hi en conservar-les i protegir-les?

Aquestes i altres preguntes són el motiu que ens ha portat a començar un treball de recerca i documentació sobre les fonts de la comarca, així com el nostre interès per la situació dels paratges naturals que ens envolten. Quan passegem pels boscos gaudim de moltes petites coses que en la vida quotidiana potser no ens són gaire evidents: les flors, els ocells, els arbres, poblats i cases antigues, i de la vida que proporciona l'aigua. Les fonts formen part d'aquesta vida i per a nosaltres hi tenen un racó molt important.

Aquest treball, coordinat per l'Àrea de Ciències Naturals del Museu de Granollers, pretén inventariar totes les fonts del Vallès Oriental. L'escrit que teniu a les mans és un petit avenç sobre algunes de les curiositats que amaguen les fonts d'un dels municipis ja inventariats: Sant Fost de Campsentelles. Volem agrair la col·laboració d'en Jordi Bertran i Duarte i de na Núria Rovira i Buendia, els quals han fet possible amb el seu suport tècnic i els seus comentaris que aquest treball veiés la llum.

Sant Fost de Campsentelles i les seves fonts

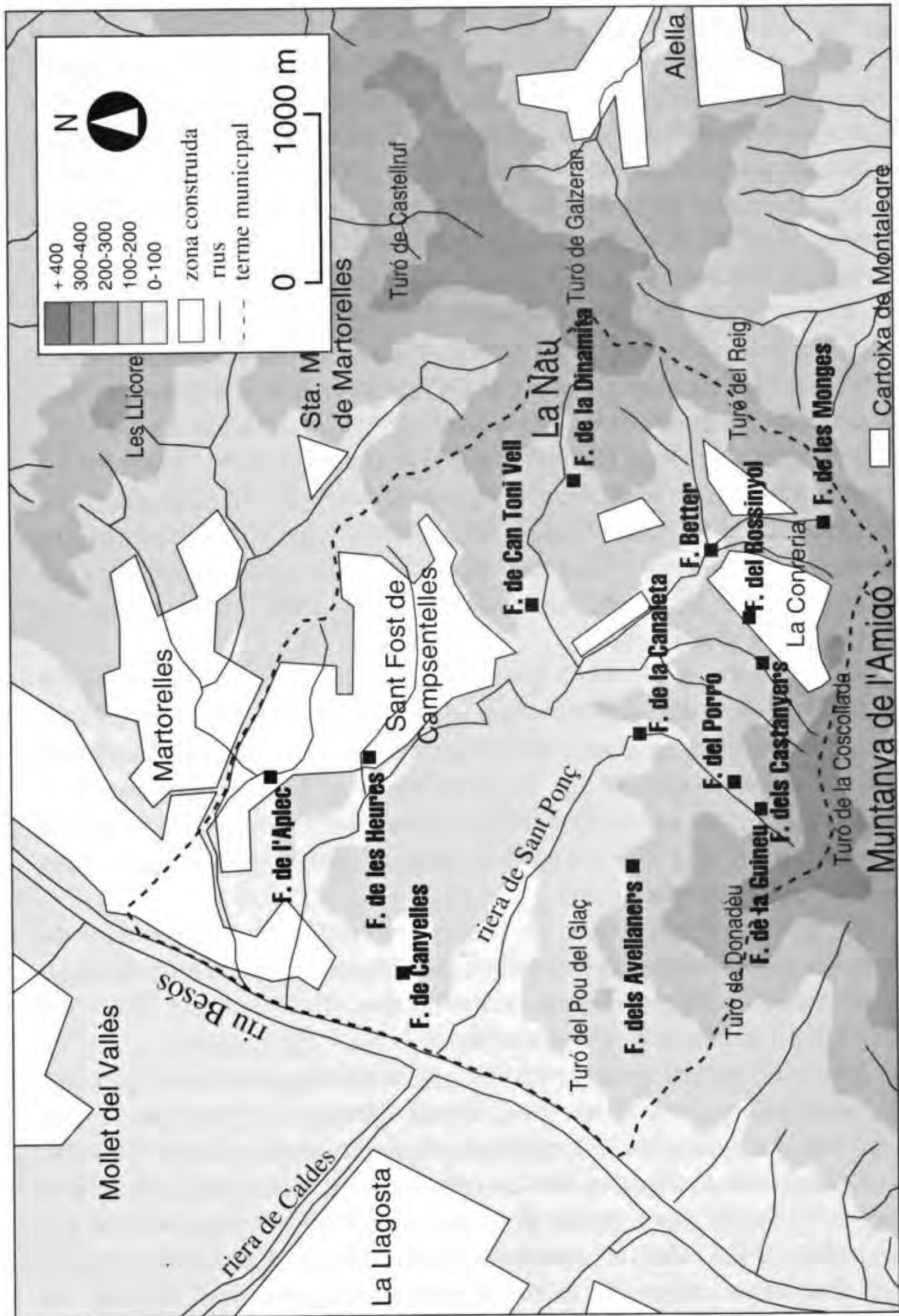
Sant Fost de Campsentelles es situa a l'extrem més meridional del Vallès Oriental. És un municipi muntanyenc, d'alçades no gaire altes però desnivells considerables: en tan sols 2,5 km. es passa del punt més baix del municipi (el Besòs, 39 m. sobre el nivell del mar) al mes alt (la Coscollada, 446 m.). Té 13,16 km², dels quals no n'hi ha pràcticament cap de pla. Turons i valls recobertes d'alzinars, pinedes, brolles, riberes, urbanitzacions i zones cremades constitueixen el paisatge actual del municipi, però no sempre fou així.

A garbí (SW) el terme municipal s'enfila fins el carener principal de la cadena litoral (la Conreria, el turó de Galzeran), on limita amb Tiana (Maresme). A mestral (NW) baixa fins a la plana vallesana, on el Besòs fa de límit amb Mollet del Vallès i la Llagosta. A xaloc (SE) s'enfila dalt de la Coscollada (límit amb Badalona, Barcelonès) per després perdre ràpidament alçada per baixar fins al Besòs (límit amb Montcada i Reixac, Vallès Occidental). A gregal (NE) diferents carenes i turons van perdent desnivell fins enllaçar el turó de Galzeran amb la plana vallesana (límits amb Santa Maria de Martorelles i Martorelles).

Dues rieres -la de Sant Ponç i la de can Torrent- recullen les aigües de pluja per portar-les fins al Besòs. Tretze fonts contribueixen amb els seus rajolins a incrementar el cabal d'aquestes rieres. Podriem pensar que és un nombre escàs si tenim en compte el tamany del terme municipal de Sant Fost, però hem de situar-les en el moment en que foren creades, quan el poblament a les nostres contrades no era tan dens.

En general, hem trobat en la nostra recerca dues categories de fonts: les relacionades amb espais urbanitzats i les relacionades amb espais naturals. Algunes estan construïdes, d'altres estan fins i tot dedicades a un sant, d'altres són tan sols un fi fil d'aigua...

Dins del primer grup englobariem totes aquelles fonts que van ser construïdes prop d'un mas, d'una fàbrica o a una plaça, per posar alguns exemples. La característica que uneix a moltes d'elles és que han estat, algunes fins fa relativament pocs anys, un indret d'aplec i esbarjo per a molta gent del municipi i de la comarca. En l'actualitat el fet comú a la majoria és el seu estat d'abandó. Formen part d'aquesta categoria la Font dels Castanyers, la Font de les Monges, la Font Better, la Font de Canyelles, la Font de les Heures, la Font de la Canaleta, la Font de la Dinamita i la Font de l'Aplec.

Les fonts de Sant Fost de Campsentelles.

Les fonts que pertanyen al segon grup es caracteritzen per trobar-se al mig dels boscos, alguns d'ells recentment cremats, o d'antics camps de conreu i camins que envolten el nostre municipi. Aquestes fonts han estat generalment construïdes amb senzills materials per caçadors, pagesos o excursionistes que han necessitat alleugerir la seva sed. De vegades, degut a la seva dispersió i ús ocasional, moltes d'aquestes fonts s'han perdut o, a causa del progressiu abandonament dels camins, et veus obligat a lluitar desafortadament amb bardisses i ginebrons per obrir-te pas. Es troben dins d'aquest grup la Font de la Guineu, la Font dels Avellaners, la Font del Porró, la Font del Rossinyol i la Font de Can Toni Vell.

Les fonts de Sant Fost : petites gotes d'història

En les properes línies volem fer un breu recull sobre els fets més destacats que han succeït al voltant de les fonts de Sant Fost. Per realitzar aquesta tasca hem recorregut a dos tipus diferents de fonts d'informació: les escrites i les etnogràfiques. Les primeres han constatat del processament d'informació recollida a diverses publicacions, les segones d'una sèrie d'entrevistes amb persones del poble sobre els esdeveniments i curiositats que sabien i recordaven al voltant de les fonts. Des d'aquí volem agrair la desinteressada col.laboració de'n Jaume Torrens i Suñol (Sant Fost), Pere Suriñac i Ordeig (Casa Nova de Canyelles), Andreu Carrillo i Maria do Carmo Ferreira (La Conreria), que ens han indicat en molts casos on es trobaven les fonts i ens han explicat moltes fets que hi succeïren.

Font de l'Aplec

A frec de la carretera de la Conreria, en el trencant que mena cap a l'església nova, trobem una font que hem batejat amb el nom del restaurant veí a falta d'un nom propi popular. El seu cabal és abundant i és aprofitat tant per la família que viu a la casa adjacent com pels propietaris de Can Baliarda per regar els seus horts.

No es coneix cap esdeveniment cultural relacionat amb aquesta font però molta gent para a buscar aigua, malgrat l'existència d'un cartell que diu que no és potable. No gaire lluny de la font hi ha l'actual església parroquial dedicada a Sant Faust, patró del municipi, que va ser construïda l'any 1941 després que l'antiga església fos cremada i destruïda durant la guerra civil (Jaume Rifà, 1983: 36; Pérez i Pérez, 1990: 161-162).

Font dels Avellaners

A prop de l'ermita de Cabanyes, entre un munt de rocs, brolla amb l'ajut d'un galet l'aigua d'aquesta font. L'esmentada ermita data del s. XII, encara que se'n té constància des d'almenys un segle abans (Pérez i Pérez, 1990: 51). Malgrat tot, com passa amb d'altres fonts, no se sap el moment en que es decideix la seva construcció.

Font dels Avellaners

El que sí que hem pogut conèixer, molt a pesar nostre, és el moment de la seva última destrucció. Volem deixar constància en aquestes pàgines d'un fet, per a nosaltres molt lamentable, que ens mostra l'actitud que prenen algunes persones davant els intents benintencionats d'altres que creuen que la natura és quelcom d'especial del que tothom té dret a gaudir. L'any 1995 un grup de persones jubilades de Badalona van prendre la iniciativa de netejar i arranjar aquesta font, així com els seus accessos, degut al deplorable estat de conservació que patia. Malauradament, el propietari de la masia de Can Torrens, en els terrenys del qual es troba la font, va obligar aquest grup de jubilats a tornar a enderrocar la font al·legant que l'havien arreglada sense el seu permís. Ens aquí un altre cas de bones intencions recompensat amb la intolerància...

Font Better

A prop de la masia de Mas Llobart trobem aquesta font, avui en dia en un estat de conservació lamentable malgrat ser la que més cabal té de tot el terme municipal de Sant Fost. Antigament, la font estava situada en una marquesina de voltes construïda amb pedres de riu i adossada a un edifici que hi havia al costat, i envoltada de bancs (Rifà, 1987: 98).

Font Better

Aquest edifici era un restaurant que comptava també amb una sala d'actes on als anys seixanta i setanta es van celebrar nombrosos espectacles musicals i esdeveniments culturals, entre els que destacaríem una Trobada de Colles Sardanistes de tot Catalunya a l'esplanada que hi ha prop de la font. Com ha passat a d'altres fonts del municipi, a la Font Better també li va arribar l'hora de l'abandonament, essent fins i tot traslladada del lloc que ocupava. Actualment és propietat de l'Ajuntament de Sant Fost i des de fa almenys deu anys diverses entitats culturals del poble reclamen el seu arranjament per convertir els antics edificis en un Centre cultural i el paratge de la font en un lloc d'esbarjo natural (op. cit.: 98-99).

Font de la Canaleta

És una altra de les fonts que es troben prop d'un mas, en aquest cas de Can Torrens Vell, a l'antic terme municipal de Cabanyes. Del mas hi ha documentació que es remunta a l'any 1386 (Pérez i Pérez, 1990: 79), però no podem saber amb seguretat quan es va construir la font. Té un doll d'aigua abundant, i és freqüentment visitada per les persones que van al restaurant en que s'ha convertit ara la masia. L'aigua de la font, antigament feta amb una canaleta de fusta, es condueix a una bassa, des d'on s'aprofita per regar els horts de la finca.

Sempre ha estat un lloc de referència quasi obligada per totes aquelles persones que han sortit a caminar per les rodalies de l'ermita de Cabanyes i durant els aplecs que els anys vuitanta es celebraven en aquesta parròquia. Avui en dia els visitants ocasionals continuen gaudint de l'agraïda ombra que proporcionen els plataners i les alzines que l'envolten.

Font de Can Toni Vell

Trobarem aquesta font davant mateix del pont del Llop i seguint el torrent, en un paratge on els plataners saluden els visitants amb una bona ombra. En l'actualitat la font ha perdut la seva antiga fesomia, doncs una esllavissada de terres l'ha tapada quasi completament i ara l'aigua surt de terra, de sota unes pedres.

Els usos que ha tingut durant els seus anys de funcionament han estat bàsicament dirigits cap a l'agricultura i cap a totes aquelles persones que han necessitat un glop d'aigua per apagar la seva sed. Avui, pràcticament només la coneixen els caçadors, doncs d'excursionistes n'hi ha pocs per les seves rodalies. Una anècdota relacionada amb el proper pont del Llop és que l'últim animal d'aquesta

espècie que va ser vist a Sant Fost fou mort vers el 1872 per l'avi Font, al·lies l'Escabellat, als sots de Can Torres (Pérez i Pérez, 1990: 136).

Font de Canyelles

Aquesta font es situa prop de la masia homònima, dins del bosc. La seva aigua prové d'una mina que abasteix alhora a la masia de Canyelles, casa pairal documentada a partir de la segona meitat del s. XV (Pérez i Pérez, 1990: 71).

No hem documentat cap esdeveniment al voltant d'aquesta font. Pensem que el seu ús era particular, segurament per regar els camps i proveir d'aigua la casa abans que existís l'aigua corrent. Avui en dia raja abundantment, i hi ha molta gent que hi va a buscar aigua perquè es diu que té propietats diurètiques.

Font dels Castanyers

Al peu del cim més alt del nostre municipi, la Coscollada, trobem una de les fonts més conegudes i amb un doll d'aigua més abundant. Al seu voltant encara es poden trobar castanyers, dels

Font dels Castanyers

quals la font ha adquirit el seu nom. La seva construcció, malgrat que senzilla, es troba en un estat de conservació força bo, ja que continua essent un lloc d'esbarjo popular per a moltes famílies.

Als anys cinquanta i seixanta l'aigua d'aquesta font va ésser comercialitzada per una empresa de Badalona, principalment a aquesta ciutat degut a les propietats medicinals que se li atribuïen. L'extensió de l'ús de l'automòbil particular va fer que la gent pogués arribar a la font pels seus propis medis i s'abastissin d'aigua gratuïtament, fet que va provocar la interrupció de la seva comercialització. Des de fa una quarantena d'anys hi ha un restaurant al voltant de la font que aplega els caps de setmana d'estiu un bon nombre de persones que venen a gaudir tant del menjar com de l'ombrívol indret (Rifà, 1987: 86).

Font de la Dinamita

Al bell mig d'un gran alzinar, al costat de la Nau, es troba aquesta font que prengué el seu nom d'una antiga fàbrica de dinamita instal·lada a les rodalies a finals del segle passat i que explotà a inicis d'aquest segle (Pérez i Pérez, 1990: 136). Aquesta fàbrica, segons el Sr. J. Torrens (comunicació personal), subministrava la dinamita amb carros tirats per "matxos" a una fàbrica de Riotinto, al sud de la

Font de la Dinamita.

península. Una anècdota sobre aquesta fàbrica és que l'any 1886 el Sr. Vicenç Plantada i Fonolleda, mestre i veterinari de Mollet del Vallès, s'hi va haver de desplaçar per guarir un "matxo" que s'havia cremat la pell amb àcid nítric (Pérez i Pérez, 1990: 130).

Desconeixem que s'hi celebressin esdeveniments culturals o de qualsevol altre tipus. És un indret on la gent hi va regularment a buscar aigua, doncs hem pogut observar que algú ha deixat en una petita lleixa al costat de la font una imatge de plàstic de la Verge Maria.

Font de la Guineu o del cul

A l'obaga de les muntanyes de l'Amigó es troba una de les fonts de Sant Fost que encara manté un cabal d'aigua petit però constant al llarg de tot l'any. El seu nom li fou donat pel grup de caçadors que la van descobrir a les acaballes del segle passat, quan caçaven aquests animals. Temps després, un altre grup de caçadors va tenir la idea de fer un cul de persona de ferro colat i posar-lo on brollava l'aigua (Rifà, 1987: 34). Avui, però, l'aigua ja no surt pel forat d'aquest "cul" sinó uns metres més enllà, on s'ha construït un nou brollador entre mig de les heures i alzines que, una vegada més, tornen a repoblar un indret freqüentment afectat per incendis forestals.

Mai s'hi ha realitzat cap esdeveniment cultural, ans el contrari és una de les fonts més desconegudes de la zona degut a la pràctica inexistència de camins ben fressats que hi menin. Ocasionalment és visitada per algun caçador o per algun excursionista que ha pujat a fer un vol pel poblat ibèric de les Maleses, que és just al capdamunt de la muntanya on hi ha la font. La vista de que es gaudeix des de la font és espectacular: el Montseny, el Castell de Sant Miquel, Castellruf,...

Font de les Heures

És una de les fonts més antigues del poble que es troba prop de la masia de Can Lledó, al costat del torrent de Can Boc. Va ser construïda probablement a mitjans del segle passat, al mateix temps que es van anar poblant els carrers que avui formen part del que s'anomena el casc antic (Rifà, 1987: 66; Pérez i Pérez, 1990: 128). El seu nom prové del mateix indret on es troba, doncs, fins que es va començar a edificar massivament la urbanització de Sant Fost Residencial, era ple d'heures i grans alzines (Rifà, 1987: 66).

Font de les Heures.

No hi ha cap esdeveniment cultural testimoniats que afectés aquesta font, però era un indret on sovint la gent anava a dinar o berenar i la mainada es banyava a les aigües del torrent (op. cit.: 66-67). Actualment, es tracta d'un indret pràcticament enrunat, ple d'escombraries i brolles, i sense les magnífiques alzines que proveïen d'ombra i frescor les xafogoses tardes d'estiu. Ara la font quasi ja no raja i baixa molt poca aigua pel torrent.

Font de les Monges

En un paratge encisador i antigament ben cuidat trobem una de les fonts artísticament més boniques de Sant Fost, malgrat que en l'actualitat l'entorn tant sols és un reflex dels bons temps passats. El seu nom l'ha obtingut del fet que era un indret assíduament freqüentat per les monges del convent de Montalegre, lloc que es troba a la falda de la muntanya a l'altra banda del turó (Rifà, 1987: 74).

Es tractava d'un paratge ajardinat, malgrat que avui només hi creixen brolles i esbarzers, amb diversos edificis al seu voltant, un dels quals era un restaurant, que també es troben quasi enrunats. A principis de segle hi havia al costat de la font una imatge de Sant Bru, patró de l'ordre dels frares de la cartoixa de Montalegre, però aquesta va desaparèixer durant la guerra civil. La Font de les Monges

Font de les Monges.

ha viscut al llarg d'aquest segle èpoques d'esplendor i d'abandó, doncs contrastant amb els aplecs de sardanes que s'hi acostumaven a celebrar, o amb la vida que aportava el restaurant s'han succeït períodes com l'actual en que tot el conjunt cau a trossos (op. cit.: 74-75). Com a anècdota curiosa volem destacar que en aquesta font foren preses nou persones durant la darrera guerra carlina (1869) i afusellades més tard davant les cases de Can Gaig i Can Matansa (Pérez i Pérez, 1990: 132).

Font del Porró

Aquesta font es troba a la Conreria, prop de la plaça de la Creu, i està completament abandonada, fins i tot l'aigua no està canalitzada. El seu accés és també impracticable degut als camins embrossats i quasi inexistents actualment.

No hem trobat cap referència a aquesta font a la bibliografia consultada, i tampoc ningú ens ha informat sobre si ha existit mai cap esdeveniment cultural relacionat.

Font del Rossinyol

També a la Conreria, prop de la plaça de la Creu i al final del carrer que porta el seu nom, trobem una altra font en un estat de

conservació deplorable. Tot al seu voltant són bardisses, les quals creixen ufanosament aprofitant l'aigua de la mateixa font.

Tampoc hem pogut documentar en aquest cas cap notícia que ens indiqui que allà s'hi feia algun tipus d'acte o activitat cultural, però ens sembla lògic suposar que era un indret visitat pels excursionistes o els caçadors.

Cap on van les nostres fonts? Una proposta de futur

Ben cert que la principal resposta que podem donar a la pregunta formulada de cap on van les nostres fonts és cap a la seva destrucció i desaparició. L'equilibri que s'havia anat mantenint durant centenars i milers d'anys entre l'ésser humà i la natura va començar a trontollar en el moment en que els primers van disposar d'una tecnologia prou complexa com per actuar sobre el medi natural deixant de banda les lleis naturals. Parlem també de fa milers d'anys.

No obstant això, fins fa relativament pocs anys, quan encara es vivia de l'agricultura, ha existit un respecte per la natura fonamentat en la reciprocitat. Es sabia reconèixer el valor de tots els recursos que la natura ofereix, d'entre els quals l'aigua és un dels principals. Per això, les fonts eren considerades espais molt importants i que calia protegir i mimar amb cura. Només cal que demanem als nostres pares i avis, sobre tot si vivien a pagès, que ens descriguin alguna font. Ben segur que ho fan amb reverència, parlant del seu cabal d'aigua i de que s'aprofitava per a centenars de coses...

Aquesta és precisament l'actitud que vam prendre nosaltres quan ens vam decidir a "rescatar de l'oblit" les fonts de Sant Fost de Campsentelles. Ens hem trobat al llarg del nostre recorregut amb un trist panorama d'abandonament i destrucció de bells paratges, freqüentats antigament per moltes famílies del poble i dels pobles veïns. Pensem que aquesta situació hauria de canviar.

És per això que la nostra proposta es dirigeix vers la recuperació de les fonts de Sant Fost i, com potser veurem en futures publicacions, de molts altres municipis del Vallès Oriental. En el cas concret que estem tractant es podria intentar de confeccionar uns itineraris de natura pel nostre municipi, en el marc del nou projecte del PEIN (Pla d'Espais d'Interès Naturals) a la Serra de Marina (Bellapart, 1997), que englobessin les fonts que es troben en aquesta serralada (Font Better, de la Guineu, del Porró, del Rossinyol, dels Castanyers,

de les Monges i de la Dinamita) i la resta que es troben en els camins que hi menen si es ve de Mollet del Vallès (Font de l'Aplec, de les Heures i de Can Toni Vell) i de Montcada i Reixac (Font de Canyelles, de la Canaleta i dels Avellaners). No ens hem d'oblidar tampoc del pla impulsat per l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, que tot just acaba de començar i que pretén l'adequació de les ribes del riu Besòs, així com la neteja de les seves aigües, per convertir-les en un espai ajardinat d'esbarjo.

L'existència d'itineraris turístics i de natura que haurien d'integrar explicacions sobre les diferents masies i cases pairals de Sant Fost (i.e. Rifà, 1983 i 1987; Pérez i Pérez, 1990; X. Pérez, 1996), els diversos jaciments arqueològics (i.e. Rifà, 1987; Pérez i Pérez, 1990; X. Pérez, 1995; Rovira, 1996), i la flora i fauna que es troba a les nostres contrades (i.e. X. Pérez, 1995; F. Pérez, 1996), serien un bon reclam per tal de potenciar la vida i el coneixement de les fonts del nostre poble. Un projecte de tals dimensions sabem que no és fàcil de gestionar i dur a terme, però pensem que si tots hi posem una mica de voluntat seria possible de portar-lo endavant. Esperem que el nostre treball sigui, almenys, un granet de sorra en el camí de la defensa i conservació dels espais naturals, cada cop més minvants.

Bibliografia

Vallès Oriental (1993), Col·lecció de Mapes Comarcals de Catalunya, escala 1: 50.000, Generalitat de Catalunya i ICC, El Periódico de Catalunya, n. 41.

Bellapart, J. (1997), *La Serralada de Marina*, Proposta de la Reunió sobre Espais Naturals organitzada pel PSC de Sant Fost, Sant Fost, 25 de novembre.

Pérez, X. (1995), "La protecció del patrimoni natural de Sant Fost", *Campsentelles*, n. 1, Sant Fost de Campsentelles, pp. 25-45.

Pérez, F. (1996), "Fauna de Sant Fost a finals del segle XX", *Campsentelles*, n. 2, Sant Fost de Campsentelles, pp. 66-91.

Pérez, X. i Pérez, F. (1990), *Sant Fost, història d'un poble*, Ajuntament de Sant Fost de Campsentelles.

Rifà, J. (1983), *Una Mica d'Història del Poble, amb imatges del Sant Fost dels nostres avis*, ed. L'Aixernador, Argentona.

Rifà, J. (1987), *Guia turística de Sant Fost de Campsentelles*, Associació de Veïns de Dalt de Sant Fost de Campsentelles.

Rovira, N. (1996), "Què ha passat amb Castellruf? Unes quantes notes sobre el patrimoni arqueològic i la seva funció", *Notes*, n. 10, Mollet del Vallès, pp. 13-28.

UN PASSEIG PELS BOSCOS DEL VALLÈS ORIENTAL

(dels alzinars de Castellruf
a la fageda de la Sauva Negra)

Josep Gordi i Serrat

1. Introducció

Els boscos ocupen una part molt important del nostre territori, producte, sobretot, de l'abandó demogràfic i econòmic que pateix el territori rural o "no urbà". En anteriors ocasions hem repassat la història del paisatge forestal de la comarca (Gordi i Boada, 1993) o bé hem reflexionat sobre les funcions i la situació actual dels boscos de la comarca (Gordi, 1996); en aquest article seguirem reflexionant sobre què és el bosc, però també esperonarem el passeig i per tant la contemplació i observació dels boscos d'un sector de la comarca. Perquè caminar pel bosc ens ha de servir per recuperar la memòria, per retrobar els orígens, per comprendre l'univers natural i personal, per esperar a somriure, per cercar l'equilibri... Aquestes paraules d'Alfonso Alessandrini (1993) ens serveixen per capir que per entrar al bosc cal un estat d'ànim, no hi podem entrar com si anéssim al cinema. D'altra banda, cal saber i entendre que aquestes sensacions són molt prop de nosaltres, és a dir, en les muntanyes i planes del Vallès.

L'article es divideix en dues parts. En primer lloc definirem i matisarem el concepte bosc des de diferents punts de vista. En segon lloc presentarem una proposta de passeig o itinerari que travessa el Vallès Oriental transversalment, el qual ens servirà per tenir una guia de passeig sobre aspectes forestals i paisatgístics. En concret, la nostra proposta partirà dels alzinars del Turó de Castellruf (459 m)

situat al sud-est de la comarca i arribarà fins l'obaga del Serrat Rodó (942 m) on trobarem una de les fagedes més meridionals d'Europa. Cada cop que aparegui el nom d'un bosc en negreta vol dir que més endavant s'explicaran les seves característiques.

2. Sobre el concepte de bosc.

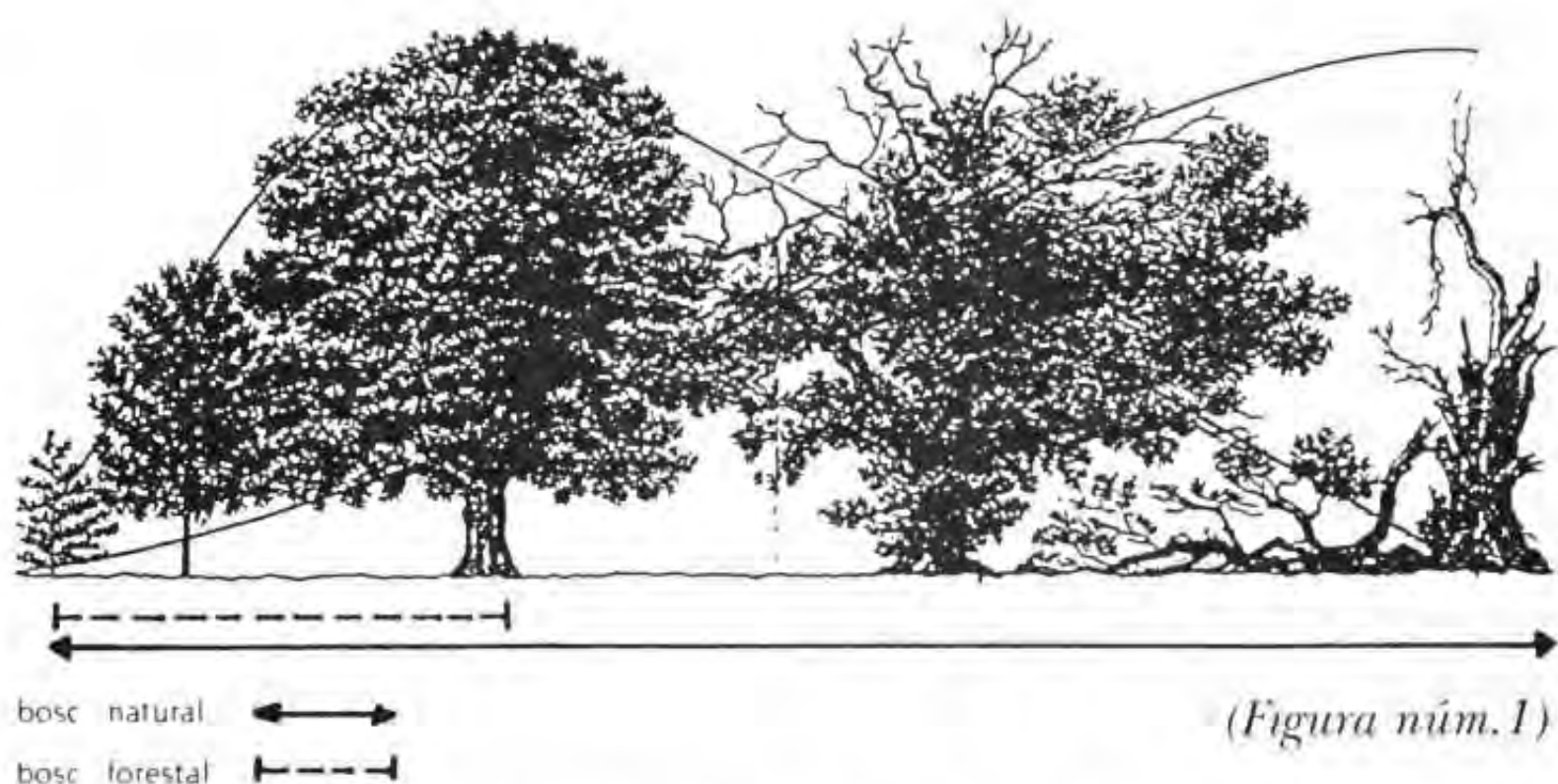
Si consultem el Diccionari de la Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans, trobarem que l'entrada bosc es defineix simplement com un lloc poblat d'arbres, encara que a continuació apareguin moltes matisacions a aquesta definició ja que es parla de : bosc baix, alt, regular, irregular, primari, secundari... En canvi, des d'un punt de vista científic, es restringeix el concepte bosc a aquella formació arbòria amb una estructura suficientment densa per tal d'establir sota seu unes condicions microclimàtiques diferents a les del seu entorn. Aquestes condicions d'ombra, temperatura, humitat... influeixen i determinen la composició del sotabosc, és a dir, només les plantes adaptades a les condicions de l'espècie arbòria dominant podran créixer i desenvolupar-s'hi en bones condicions (Blanco et al, 1997, p.18). Per tant, el bosc més que un conjunt d'arbres és un sistema ecològic. Una definició sistèmica i divulgadora del bosc ens la proposa Joandomènec Ros (1997, p.153) en dir-nos: un bosc és una comunitat constituïda per moltíssimes espècies de plantes, animals, fongs, microorganismes, totes elles interconnectades mitjançant relacions que suposen una mútua dependència alimentària, reproductiva i d'altres tipus. Des d'aquest punt de vista científic l'espai forestal es pot classificar en diferents tipologies: boscos naturals, boscos modificats i plantacions. El bosc natural és el que correspon amb l'anomenada vegetació potencial o climàtica. Alguns autors (Ibero i Dudley, 1995) estableixen uns requisits per poder parlar de bosc natural: composició natural de l'estrat arbori, és a dir, que els arbres corresponguin amb la flora de la regió, variació natural dels tamanys, edats i tipus d'arbres, continuïtat del bosc en l'espai i el temps i, finalment, integració del bosc en el paisatge.

Quan s'ha destruït el bosc natural o climàtic per un incendi o per una tala, en el seu lloc comença a desenvolupar-se una nova combinació de plantes que rep el nom de comunitat secundària o transitòria. Es tracta de comunitats de vida passatgera, no indefinidament estabilitzada ja que, a la llarga, deixaran pas a comunitats

de caràcter permanent o climàtic de tipus forestal. Cal tenir present que en el món mediterrani, producte del gran nombre de pertorbacions que pateix el medi forestal, les comunitats transitòries o secundàries són les més abundants i les permanents les més escasses (Folch, 1981). Un dels problemes més importants de classificació de les formacions forestals mediterrànies es produeix amb les pinedes. La causa és que les pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*), pi pinyoner (*Pinus pinea*) i pi rodo o pinastre (*Pinus pinaster*) si la societat no intervé cedeixen el lloc, amb el temps, a l'alzina (*Quercus ilex*); és a dir, si el pi blanc i l'alzina creixen junts i competeixen entre ells, tots dos sota condicions de vida no gaire allunyades de l'òptim, necessàriament l'alzina elimina el pi. Ara bé, cal precisar que no elimina els pins adults, que sovint són més alts que les alzines, sinó els plançons que garanteixen la continuïtat de la població, els quals no toleren l'ombra d'un sostre dens de capçades d'alzina (Bolòs, 1993). Aquesta situació dóna lloc a que, a nivell dels estudis de vegetació, les pinedes mediterrànies es trobin tractades dins de les brolles i per tant es parla simplement de brolles amb pins. Per exemple, és molt corrent trobar la brolla d'estepes i bruc boal, que es pròpia dels terrenys silícoles de la Serralada Litoral, com a sotabosc d'una pineda de pi pinyoner.

Si llegim la llei forestal de Catalunya 6/1988 trobarem que es parla de forest o terreny forestal i sota aquest concepte entenen: els sòls rústics poblats d'espècies arbòries o arbustives, de matolls i d'herbes, els erms situats en els límits dels boscos que siguin necessaris per a la protecció d'aquests, els erms que, per llurs característiques, siguin adequats per a l'aforestació o la reforestació. També són terrenys forestals els prats de regeneració natural, els aiguamolls, els rasos poblats anteriorment i transformats sense l'autorització corresponent i les pistes i camins forestals i, finalment, també són terrenys forestals els terrenys agrícoles que circumstancialment són objecte d'explotació forestal amb espècies de creixement ràpid.

En relació a l'explotació forestal podem diferenciar dos grans tipus de boscos: un és l'anomenat bosc baix o menut, que és resultat de l'aprofitament per llenya i que dóna lloc a un conjunt de pomells d'arbrissos que surten d'una mateixa soca. En oposició a aquest concepte ens apareix el de bosc alt o gros integrat per arbres nascuts de llavor. Finalment, volem presentar l'opinió de Roberto Buffi (1996) que contraposa i compara els conceptes de bosc natural i forestal. (*Figura 1*). Per aquest autor, sota el concepte bosc forestal

El desenvolupament de l'arbre i el bosc

Font: BUFFI, R. (1996); "Dal bosco forestale al bosco naturale" *Dendronatura*, Semestrale dell'Associazione Forestale del Trentino, Anno 18, núm. 2, pp 27-33

es comprenen els estadis de van des de la germinació i creixement del plançó fins que l'arbre arriba al màxim nivell de creixement. Aquesta situació correspon amb el torn de l'arbre i per tant amb el moment de tallar-lo. Segons Buffi aquesta concepció del bosc redueix les potencialitats naturals i de biodiversitat d'aquest. En contraposició al concepte de bosc forestal apareix el de bosc natural que ha de ser resultat d'una evolució natural i que presenta un major nombre de fenòmens i estadis naturals, ja que hi trobaríem des del nou plançó fins a l'arbre caigut i mort. Per tant, el bosc natural té un nombre més gran de potencialitats funcionals que el bosc forestal.

En conclusió, podem definir i contemplar el bosc des de tres òptiques diferents. En primer lloc, la fisionòmica, és a dir, la presència d'arbres. En segon lloc, la científica, segons la qual per parlar de bosc cal que es compleixin alguns requisits i, en conseqüència, podem parlar de diferents tipus de boscos. I en tercer lloc, la legal, que és la més àmplia de totes, ja tant compren el territori ocupat per arbres com el que potencialment ho pot ser, tot excloent l'espai agrícola i urbà.

En el següent apartat d'aquest article —que és un itinerari pels boscos del Vallès— presentarem exemples de la major part de les definicions esmentades.

3. Un passeig pels boscos del Vallès. Dels alzinars de Castellruf a la fageda de la Sauva Negra

3.1. Introducció

Abans d'introduir-nos en els boscos d'aquest sector central del Vallès ens agradaria comentar dos temes. El primer fa referència a la història dels boscos i el segon constitueix unes breus reflexions sobre la predisposició que cal tenir per passejar i observar el paisatge forestal. Respecte a la vessant històrica hem de tenir present que ens trobem en una època d'augment de la superfície forestal, sobretot en les àrees de muntanya. Les principals causes d'aquesta situació són la davallada demogràfica que han patit els espais rurals i la baixa rendibilitat de les explotacions forestals mediterrànies. Ara bé, també hem de recordar que els boscos del Vallès han viscut moments molt diferents i no cal recular gaire en el temps per trobar situacions ben diferents de l'actual. A finals del segle XIX i com a resultat de l'empenta de les vinyes al Vallès, el bosc va reduir-se molt. Com a document d'aquesta situació tant diferent a l'actual transcrivim un fragment d'un article que Vicenç Plantada va publicar al Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural: *"L'any 1840, els boscos y vernedes del Vallès presentaven un aspecte completament diferent al que tenen avuy. En aquells, les estepes (Cistus), gatoses (Ulex), y romanins (Rosmarinus), de més de vuit pams d'alçada, hi estaven tant atapaits que ab prou feines podien passar-hi'ls animals selvatges; y, per altra part, en les segones, les eures, verduçars y ridoltes s'enfilaven pels tronchs dels verns, pollanques y albes, vestint-ho tot de verdor y hermosura. Els mamífers y reptils hi eren molt abundants, mentres en l'espès brancatge de la frondosa boscuria una infinitat d'aus hi niaven, refilant en cada primavera ab una harmonia tal, que donava bo de sentir. En els rius, gorchs, torrents y xaragalls no hi faltava may aigua, veyent-s'hi, ab aquest motiu, una continua bellugadica de peixos, ademés dels batracis, que, com les granotes y salamandres, busquen sempr'ls llocs humids, que necessiten pera créixer y desenrotllar-se en el transcurs de llur existencia. Algun d'aquests boscos era tant espès y antich, que difícilment podia entrar-s'hi. Ara pot dir-se que sols en queda un: el de Can Tarrés de la Garriga. Més extens y bonich que aquest era'l de La Moguda, que ocupava, quasi en sa totalitat, el Baix Vallès. Avuy solament cap a la part alta, en les reconades de les muntanyes que volten la comarca, se'n pot trobar algun que recordi aquells que la cobrien aleshores en tota sa extensió y per això, quan s'expliquen aquests extrems als noys y joves de l'encontrada,*

queden tant parats que sembla que se'ls parli d'altres contrades. Y es pel gran canvi que tot ha sofert. Despullats els boscos, caigut el brancatge, rendits els arbres centanaris als cops de la destrul del llenyataire, l'antiga abundancia d'animals selvatges tendeix'a disminuir rapidament, havent-ne ja desaparegut alguns, y estan pròxims a desaparèixer altres.."

La segona qüestió a tractar dins d'aquesta introducció és presentar un breu elenc de qüestions que cal tenir presents abans de començar l'itinerari.

En primer lloc, contemplar l'itinerari com un conjunt de petits punts d'observació i passeig i, per tant, pensar que l'ordre pot variar tranquil·lament en funció de les pròpies necessitats. En segon lloc, entendre que les voreres del bosc no són una imatge clara de l'estructura d'aquest, ja que és molt comú que l'interior de la formació forestal sigui molt diferent. En conseqüència, sempre cal introduir-se dins del bosc, encara que la primera imatge sigui de barrera o mur. En tercer lloc no contemplar l'interior del bosc com un espai brut o net en referència a la presència d'espècies vegetals. Cal comprendre que el sotabosc és el resultat, normalment, d'una dinàmica natural i en ocasions d'una activitat antròpica (pastures, estassades...) i per tant, catalogar-lo com a brut o net és una barbaritat. I en quart lloc, creiem que cal una certa predisposició cap a l'observació i a la concentració que ens permetrà gaudir molt més del nostre passeig. Sobre aquest tema venen en ment unes paraules, altre cop de Vicenç Plantada, pronunciades en una conferència a l'Associació d'Excursions Catalana¹: "*També necesito que'm dissimulin las faltas que observin de llenguatge y coordinació de ideas que exposi, donchs que no pot usar un, ni altre, el que viu en un raconet de Catalunya faltat de llibres, el que no pot conversar mes que ab tres ó quatre persones científicas, avegades un cop a la semana al temps de saludarse: el que sols pot recrearse reflexionant sobre el llenguatge, usos y costums dels aucellets y animalons que'l rodejan: y per fi, el que per gran distracció té lo passar la major part del temps entre boscos y camins solitaris, ahont passa mols ratos observant la lleugeresa dels nuvols, que arrastrats, en general per la fresca Marinada, passant de Sud á Nort ab sos brassos agegantats estesos, no clohuenlos fins poder dar una carinyosa abressada al turó del Home, los quals, al ser per aquest pich corresposts, sembla s'explican ab falaguères paraulas la historia de lo que'ls ha pasat des sa última entrevista...*" Que hem d'aprendre de les paraules del mestre Plantada? Doncs el seu estat d'ànim per sortir a passejar entre camins i boscos, és a dir, deixar-se emportar per l'espectacle de la natura entesa en la seva globalitat i observar en silenci i deteniment tot el que tenim davant dels nostres ulls.

3.2. *Des del Turó de Castellruf*

El nostre passeig comença al cim del Turó de Castellruf (459 m). Hi podem arribar per dos camins. Des de Santa Maria de Martorelles, tot resseguint el camí que voreja l'antiga pedrera, o bé des del coll de la Conreria d'on surt una pista forestal que segueix la carena la qual ens ofereix unes belles panoràmiques del Maresme. Des del magnífic mirador de Castellruf, i si el dia acompanya, podreu contemplar una esplèndida visió de tot el Sistema Mediterrani —unitat geogràfica formada per la Serralada Litoral, la Depressió pre-litoral i la Serralada pre-litoral—. És d'un gran interès aturar-se sobre les restes d'aquest poblat ibèric i contemplar el camí per on transcorre l'itinerari, el qual podem seguir amb la vista a partir de Mollet, ja que des d'aquest punt continuarem pel camí de Sant Valerià que es troba en una de les carenes de Gallecs, després ens endinsarem pels boscos de Palau de Plegamans i continuarem en direcció dels Cingles de Gallifa fins arribar a Castellsir.

Només voldríem assenyalar tres qüestions o pautes a observar. En primer lloc, com les serralades constitueixen dos grans eixos verds que només es veuen afectats per les urbanitzacions, les zones cremades —tal com succeeix als Cingles de Bertí, cremats l'estiu del 1994— i les pedreres, com les que hi ha sota mateix de Castellruf o la del Farell. En segon lloc, cal fixar-se en la plana vallesana i adonar-se que en veritat és ondulada i que bascula cap a l'est, és a dir, que el seu punt més baix i pel qual circulen el Mogent i després el Besòs és sota d'on ens trobem. Resultat d'aquesta situació, la plana del Vallès és una alternança de valls fluvials i d'interfluvis orientats de nord-oest a sud-oest. Fixem-nos com les valls fluvials són els espais ocupats pels principals eixos de comunicació i pels pobles i ciutats, i en contrapartida les carenes o interfluvis són, majoritàriament, espais lliures, és a dir, ocupats per terrenys agrícoles i forestals. Observem aquesta disposició en detall i ens adonarem com la vall de la riera de Caldes està ocupada per Santa Perpètua de la Mogoda, Palau de Plegamans i Caldes de Montbui; la vall del Tenes per Parets del Vallès, Lliça de Vall, Lliça d'Amunt, Santa Eulàlia de Ronçana i Bigues i Riells; a la vall del Congost hi trobem Montmeló, Granollers, Les Franqueses i La Garriga; a la vall de la riera de Vallforners hi ha Cardedeu i Cànoves i a la vall de la Tordera hi ha Sant Celoni i Santa Maria i Sant Esteve de Palautordera. I en tercer lloc, adonar-se com en la part sud-est del Vallès o Baix Vallès és on es concentren la major part dels eixos de comunicacions i nuclis de població.

Foto 1 , Les albes de la font de can Gurri

3.3 De Castellruf al Besòs

Baixarem de l'antic poblat ibèric de Castellruf, ocupat avui en dia per una densa brolla on predomina l'arboç, el llentiscle (*Pistacia lentiscus*), el marfull (*Viburnum tinus*) i el bruc boal (*Erica arborea*) fins arribar a una cruïlla de camins. Des d'aquest punt tenim dues possibilitats. La primera és baixar de forma ràpida, per entre alzinars i camps de cireres, fins la Font de la Mercè per un camí que hi ha baixant a l'esquerra i que està indicat per una senyalització de l'Espai Natural Conreria- Sant Mateu-Cellecs. I la segona opció és continuar caminant tot dret fins al pla de la Caseta del Guardià seguint la direcció del Turó de Galzeran, sempre per les marques blanques i verdes. En aquest recorregut hi ha dos elements que cal observar: en primer lloc, uns importants exemplars de Pi rodó o pinastre (*Pinus pinaster*) situats al peu mateix del camí, i en segon lloc, i abans de trobar aquests pins i tot enfilant-nos a mà dreta, quan veiem una indicació que diu dolmen hi trobarem el dolmen de Castellruf (Vila, 1993).

En el pla de la Caseta del Guardià es van fer unes tales desmesurades a principis dels noranta (Gordí i Lloret, 1992) que van deixar dempeus les alzines més primes, fet que ha ocasionat que, en pocs anys, aquest espai sigui ocupat per un dens esbarzer que ralentix la instal·lació de l'alzinar. Des del pla continuarem per una ampla pista forestal que segueix la carena fins al coll de la font de Can Gurri. Per aquest camí trobarem dues possibilitats de descendir cap a la font de la Mercè, la primera és un enclotat camí que baixa a ma esquerra i que ens permetrà veure els interiors d'uns interessants **alzinars**; (Figura 2) la segona, la trobem en una cruïlla a partir de la qual seguirem a mà esquerra tot seguint les marques blanques i verdes fins que arribem a trobar una torre d'alta tensió. Pel camí trobarem la indicació de la font del Llorerer o de ca la Tressa que es troba a pocs metres de la pista i que és de gran interès per observar un magnífic exemplar de llorer (*Laurus nobilis*). En aquest punt baixarem a ma dreta pel tallafoc fins arribar a la font de Can Gurri, en la qual observarem uns magnífics exemplars d'albes (*Populus alba*). (Fotografia 1). Seguirem per un petit camí que davalla pel torrent de Can Gurri fins a la font de la Mercè. Baixant per aquest camí podrem observar com l'obaga està ocupada per alzinars, vernedes i camps de cirerers, i la solana per pinedes de pi blanc i pi pinyoner, i vinyes.

Un cop arribats a la font de la Mercè continuarem baixant per la pista forestal fins arribar a una petita plana flanquejada per un

(Figura núm.2) Estructura interna d'un alzinar típic

Font: FOLCH, R. (1981) : La vegetació dels Països Catalans, Ed. Ketres, Barcelona.

parell d'imponents pins pinyoners. En aquest punt trobarem, a mà esquerra, un petit sender que ens permetrà arribar al cor d'una exuberant **verneda** anomenada el Sot dels Arbres. Si continuem pel camí que s'enfila pel vessant ens endinsarem en un dens **alzinar amb roures** (Fotografia 2) dins del qual encara són visibles els forats d'antigues carboneres (Gordi, 1984). Aquest camí ens portarà fins a la carena. A partir d'aquest punt podem dirigir-nos cap a Santa Maria de Martorelles o bé davallar fins a Can Girona. En tots dos casos la continuació del passeig serà pels carrers o carreteres de Martorelles que ens portaran fins al pont peatonal que travessa el Besòs.

LA VERNEDA

Aquest és un bosc de ribera propi de terres centreeuropees i que penetra en terres mediterrànies, encara que on creix bé és en els obacs frescs i humits com els del torrent de Can Gurri. En aquestes torrenteres de la Serralada litoral hi creix la verneda amb consolda que és pròpia d'altituds menors, penetrant també cap a les planes. Les vernedes són boscos en galeria que ressegueixen els torrents i rius, dominats pel vern (*Alnus glutinosa*), que sobresurt entre els alzinars que el rodegen ja que arriba als quinze metres d'altura i en ocasions resta recobert per heures. També podem trobar, en algunes

ocasions, avellaners (*Corylus avellana*) El sotabosc de la verneda és format per un dens estrat herbaci on predominen els equisets (*Equisetum telmateia*), els càrexs, com el càrex pendula (*Carex pendula*) i les falgueres, com la falguera mascle (*Dryopteris filix-mas*). En aquesta verneda hi troben refugi plantes comunes d'ambients atlàntics (Bolòs, 1951) com la didalera de sant Jeroni (*Digitalis lutea*) o de zones eurosiberianes, com el marcòlic (*Lilium martagon*) citada per Montserrat (1968) en les fondalades properes a Sant Fost de Campsentelles.

L'ALZINAR

L'alzinar és el bosc característic de la mediterrània septentrional. El que trobem en el Vallès és l'anomenat alzinar litoral típic o amb marfull. Aquest alzinar es troba presidit per l'alzina (*Quercus ilex*) que pot arribar als 10-15 m, encara que quan es troba aïllada pot esdevenir un arbre d'un gran port. És un bosc molt ombrívol, amb un dens sotabosc on predominen els arbusts de fulla perenne, com el marfull o l'arboç (*Arbutus unedo*). Entremig d'aquest sotabosc hi trobem un bon nombre de lianes com el lligabosc (*Lonicera implexa*) o la ridorta (*Clematis flammula*).

Foto 2 . Alzinar amb roures del torrent de Can Gurri

L'ALZINAR AMB ROURES

En els vessants més obacs del torrent de Can Gurri hi creix un alzinar que té l'aspecte de bosc mixt, car és un barreja d'alzines i roure martinenc (*Quercus humilis*). Al sotabosc també hi penetren alguns arbusts caducifolis, com l'arç blanc (*Crataegus monogyna*) o la moixera de pastor (*Sorbus torminalis*). Aquest bosc és considerat una variant de l'alzinar litoral típic (Bolòs, 1962)

3.4 Des del pont del Besòs

Convé aturar-se al bell mig del pont peatonal que creua el riu Besòs i observar la vall en direcció al Montseny. Davant dels nostres ulls contemplarem un dels ambients naturals més transformats d'aquest passeig ja que de l'originari sistema ambiental format per bosc de ribera, aiguamolls i riu només en resta aquest darrer, i en unes condicions no gaire naturals. Per poder testimoniar el passat arbori d'aquest ambient hem de cercar fotografies antigues o bé referències documentals. Com les de Ferran Canyameres (1961) o Pau Vila (1930). El primer autor en el seu capítol sobre Mollet en parla del Besòs amb les següents paraules: *"Encara es viu el record de les arbredes alteroses que hi havia en els riberals del Besòs, abatudes durant la guerra civil, segons sembla per ocupar els obrers en vaga forçosa"* o bé *Els aiguamolls que abans servien per amagar el cànem van ésser eixugats i convertits en terres de conreu irrigades per recs i sèquies molt ben ordenats".* D'altra part Pau Vila també referència les basses o aiguamolls del Besòs: *"Era molt estès per les vores del Besòs i del Mogent, on encara hom pot veure mig colgades les velles basses d'amarar cànem. L'abundor que n'hi havia i la poca condícia que devien tenir per a donar sortida a les aigües eren la causa que les febres intermitents hi fossin endèmiques. Aquest conreu s'estenia, vers l'any 1845, des de Cànoves fins a Mollet".*

3.5 Del Besòs a Sant Feliu de Codines

Aquest sector de l'itinerari transcorre plenament per la plana vallesana dins la qual el bosc des de fa segles només representa petits fragments del territori, envoltat sempre de camps o masies. Passejant per les planes del Vallès es poden entendre perfectament les paraules del geògraf Pau Vila: *"En travessar sovint d'un cantó a l'altre, la terra vallesana, en tots temps de l'any i a totes les hores del dia, sempre la veiem igualment atractiva amb el seguit de canviants que donen els seus panorames i els seus*

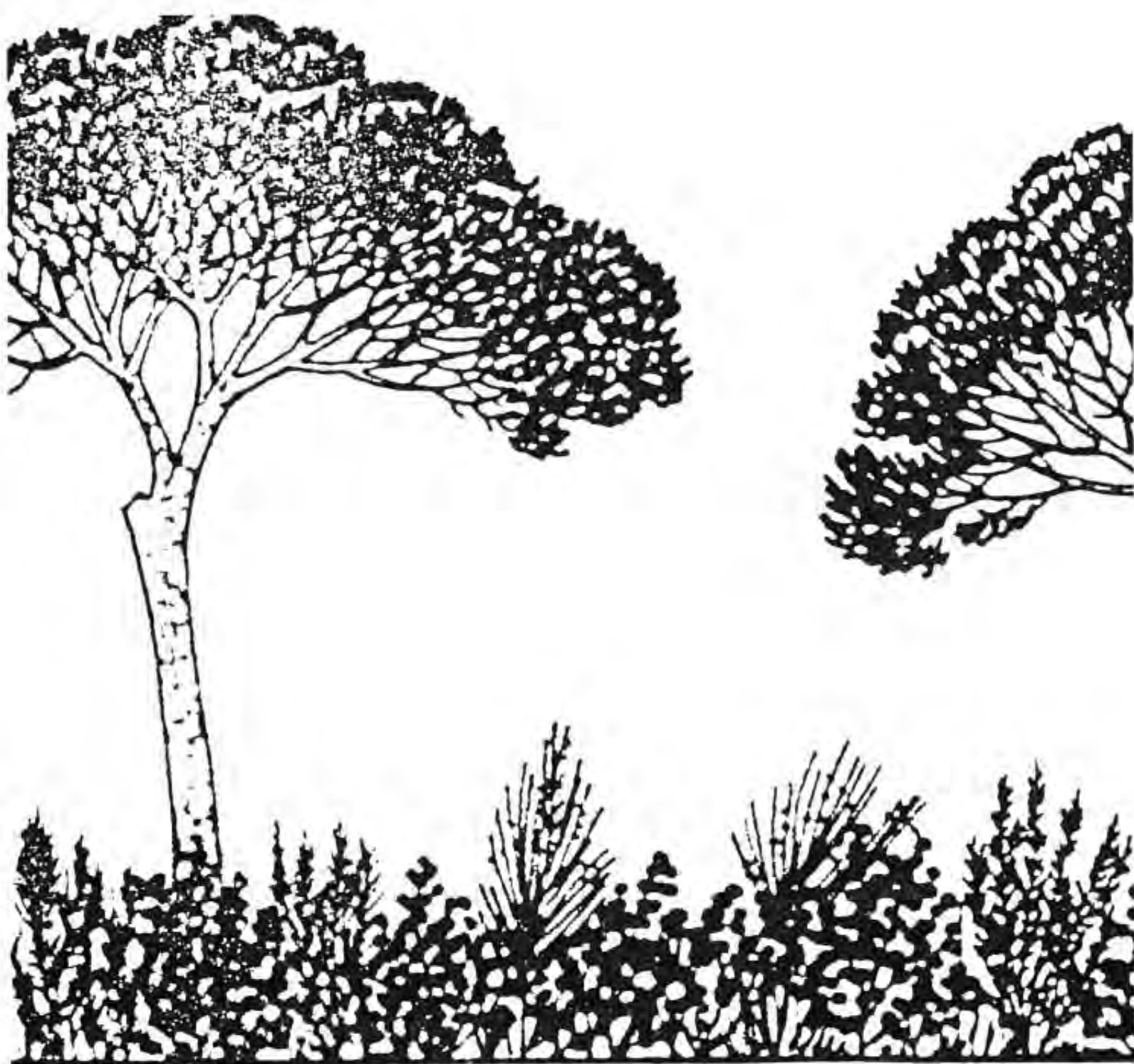
Foto 3 . Bosc de Can Torres a Gallecs

paratges, ..., aquesta riquesa de manifestacions en la fesonomia vallesana, una i diversa, li ve externament del tapís vegetal que la cobreix; però té arrels més profundes: el terreny, i també causes més enlairades: el clima; de manera que la vegetació és filla de l'un i de l'altre" o els versos de Joan Oliver:

*En ma terra del Vallès / tres turons fan una serra
quatre pins un bosc espès / cinc quarteres massa terra.*

Un cop travessat el nucli urbà de Mollet ens endinsarem a la plana vallesana per Gallecs, en concret pel camí de Sant Valerià. Un dels primers fragments forestals que trobarem és el bosc de Can Torres (*Fotografia núm. 3*) el qual està format per un estrat arbori de pi pinyoner que sobrepassa els 10 m d'alçada. Sota seu s'hi desenvolupen petites bosquines d'alzinar amb algun roure martinenc barrejat o bé brolles (*Figura 3*) on predominen el romaní (*Rosmarinus officinalis*) i l'estepa negra (*Cistus monspeliensis*).

Amb el pas dels anys aquestes pinedes, que de forma natural tenen una capçada molt esclarissada i oberta, com que no produeixen una gran ombra amb prou feines modifiquen les condicions ecològiques del sotabosc i permeten que les brolles i garrigues es converteixin en alzinars els quals sí que generen una gran densitat de capçades i una forta ombra sota seu que impedeixen la regeneració natural dels pins. Aquest fet que podem apreciar al bosc de Can Torres dóna lloc a una formació forestal amb dos estrats arbo-

(Figura núm. 3) Brolles amb pi pinyoner

Font: FOLCH, R. (1981) : *La vegetació dels Països Catalans*, Ed. Ketres, Barcelona.

ris: el primer format per imponents pins pinyoners i, sota seu i en segon lloc, un alzinar amb algun roure barrejat.

Un altre indret interessant per passejar-s'hi és l'alzinar de rebrot que hi ha darrera Can Jornet, el qual té una elevada cobertura de les capçades que generen una forta ombra en el seu interior, que d'altra banda només presenta un discontinu estrat herbaci. Una de les possibles causes d'aquest fet és el pastoreig de ramats d'ovelles. Un fet en que cal fixar-se és que de moltes soques d'aquest bosc en surten de dos a quatre peus. Aquesta situació és resultat de l'antiga explotació per llenya a que era sotmès l'alzinar.

Si retornem al camí de Sant Valerià i seguim en direcció a Palau de Plegamans trobarem al cap de pocs metres el bosc de la torre de Malla (*Fotografia 4*) situat dins del terme municipal de Parets del Vallès. En aquest bosc trobem un bon exemple del que podem qua-

Foto 4. Interior del bosc de la Torre de Malla

lificar com a bosc humanitzat, ja que la pineda de pi pinyoner i pi blanc que forma aquest bosc té com a sotabosc només un continu estrat herbaci. És el que molta gent en diu un bosc net. Ara bé, si comparem aquesta imatge amb el bosc de Can Torres ens adonarem que hi ha quelcom que no funciona, ja que malgrat tenir la mateixa composició arbòria el sotabosc és totalment diferent. La causa d'aquest contrast cal cercar-la en l'ús social que es fa del bosc de la Torre de Malla com ho posa de manifest les deixalles que amb facilitat es troben pel bosc. Dins del bosc de la Torre de Malla també hi podem trobar els mateixos contrastos: només ens cal endinsar-nos fins a trobar el terreny més inclinat que dificulta l'ús social del bosc i que, per tant, permet desenvolupar la seva dinàmica natural, la qual origina que sota els pins ens trobem amb alzines, roures i fins i tot oms (*Ulmus minor*) juntament amb arbusts, herbes i lianes pròpies de l'alzinar.

Aquestes tres situacions que fins ara hem descrit: bosquines de pi pinyoner o pi blanc amb brolles o bosquines d'alzines sota seu, alzinars i pinedes amb un senzill estrat herbaci, les continuarem troben pels boscos de Palau de Plegamans, Caldes de Montbui i Sant Feliu de Codines. Per arribar a Sant Feliu de Codines tenim dues possibilitats. La primera és continuar per la carena del camí de Sant Valerià fins a Caldes i després enfilar-nos cap a Sant Feliu. I la segona és davallar cap a la vall del Tenes i resseguir aquesta vall fins a l'alçada de Bigues per enfilar-nos a continuació cap a Sant Feliu. Aquesta segona opció ens permetrà observar alguns retalls de vegetació de ribera que encara conserva el Tenes.

3.6 De Sant Feliu de Codines a la Sauva Negra

Des del terme municipal de Sant Feliu de Codines seguirem pels engorjats del riu Tenes fins arribar a Sant Miquel del Fai. En aquest recorregut podrem contemplar els efectes de l'incendi de l'estiu del 1994 sobre Sant Miquel del Fai i els Cingles del Bertí, el qual va ser un dels més greus que han afectat aquestes terres en molts decennis; només cal tenir present que es van cremar 3.000 Ha dels municipis de Bigues i Riells, Sant Feliu de Codines, Sant Quirze Safaja, l'Ametlla del Vallès, la Garriga, Motmany-Figueró i Tagamanent (Galobart, 1995).

Un cop deixem enrera els efectes del foc i continuem per la vall del Tenes trobarem un gran nombre de boscos. Per exemple, a les mateixes obagues dels Cingles de Bertí podem trobar alguns exemplars de pi roig (*Pinus sylvestris*), els quals poden arribar a constituir

petits bosquets. També a les obagues del davant de Sant Quirze de Safaja trobarem pinedes de pi roig. Aquestes pinedes, com les mediterrànies, tenen un caràcter secundari o temporal, ja que creixen en els terrenys que són propis de la roureda de roure martinenc. El fet que millor demostra aquesta afirmació és la composició del sotabosc d'aquestes pinedes, ja que hi predominen les espècies de la roureda o de l'alzinar. Si volem observar alguns exemples, encara que una mica malmesos, de roureda de roure martinenc caldrà anar fins l'altiplà del Moianès, en concret en les proximitats de la carretera de Castellterçol a Castellcir en trobarem alguns exemples.

Si seguim la capçalera del Tenes, és a dir, de Sant Miquel del Fai cap a Sant Quirze de Safaja, Castellcir i fins a l'església de Santa Coloma de Sasserra, trobarem un paisatge majoritàriament forestal dominat per les pinedes mediterrànies i els alzinars; però en arribar a l'obaga de la serra de la Sauva Negra ens trobarem amb una fageda que rep el mateix nom que la serra. Aquesta fageda està formada per faigs no gaire desenvolupats barrejats amb roures i altres caducifolis. Només prop de la font de la Sauva Negra hi trobem notables exemplars de faig. La **fageda** de la Sauva Negra es troba en un dels seus límits més meridionals, fet que dóna lloc a que tingui una estructura diferent de les fagedes típiques i que estigui inclosa dins del Pla d'Espais d'Interès Natural (P.E.I.N.). Cal ressenyar que al costat de l'església de Santa Coloma de Sasserra hi trobem un roure monumental protegit, anomenat el roure del Giol, el qual té un tronc que ni dos homes poden abraçar-lo i un brancatge immens.

FAGEDA

Aquest és un bosc típicament atlàntic que té com a arbre predominant al faig (*Fagus sylvatica*). Les capçades del faig formen un estrat alt i dens que dóna al seu sotabosc un ambient de gran penombra. L'interior de la fageda sol ser buit ja que només hi acostumen a créixer una catifa d'herbes, les quals, majoritàriament, són de floració primaveral.

Nota

1. El títol d'aquesta conferència és: "*Modo de coneixer ahont hi ha aigües y metalls subterrànies*" i va ser pronunciada per Vicenç Plantada i Fonolleda el 5 d'abril del 1881.

Font: Arxiu del Centre Excursionista de Catalunya

4. Bibliografia

- ALESSANDRINI, A. (1993): *Pensare il bosco*, Edizioni Abete, Roma.
- CANYAMERES, F. (1960): *El Vallès*, Editorial Selecta, Barcelona.
- BLANCO, E. et al. (1997): *Los bosques ibéricos. Una interpretación geobotánica*, Ed. Planeta, Barcelona.
- BOLOS, O. de (1951): "El elemento fitogeográfico eurosiberiano en las sierras litorales catalanas" *Collectanea Botanica*, Vol. III, Fasc. I pp.1-42.
- BOLOS, O. de (1962) *El paisaje vegetal barcelonés*, Ed. Universidad de Barcelona
- BOLOS, O. de (1993): "La funció dels pins en el paisatge dels Països Catalans" *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm.35, pp.17-25.
- BUFFI, R. (1996): "Dal bosco forestale al bosco naturale" *Dendronatura. Semestrale dell'Associazione Forestale del Trentino*, Anno 18, núm. 2, pp. 27-33
- FOLCH, R. (1981): *La vegetació dels Països Catalans*, Ed. Ketres, Barcelona.
- GALOBART, LL. et al (1995): *La Vall del Tenes. natura, passat i present d'un racó del Vallès*. Ed. Mancomunitat de la vall del Tenes.
- GORDI, J. (1984): *Boscos i brolles del Vallès*, Ed. L'aixernador, Argentona
- GORDI, J. (1996): "Bosc i societat al Vallès Oriental", *Notes*, núm. 10, pp. 79-95.
- GORDI, J. i LLORET, J. (1992): "El medi ambient en el Vallès Oriental II" *Notes*, núm. 6, pp. 63-79.
- GORDI, J. i BOADA, M. (1993): "L'evolució del paisatge vegetal des de l'antiguitat fins al s.XVIII, al Vallès Oriental", *Notes*, núm.7, pp. 77-91
- IBERO, C. i DUDLEY, N. (1995): "Criterios para valorar la calidad de los bosques" *Quercus*, 131, pp.10-15.
- MONTSERRAT, P. (1968): *Flora de la cordillera litoral catalana*, Ed. Caja de Ahorros de Mataró, Mataró.
- PLANTADA, V. (1898): "Vertebrats del Vallès. Catàleg dels observats en aquesta comarca". Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural.
- ROS, J. (1997): *Trossos de natura inacabats*, Edicions de la Magrana, Barcelona
- TERRADES, J. (1997): "Bosques, silvicultura y desafíos ambientales", *Ecosistemas*, 20-21, pp. 8-13.
- VILA, Ll. (1993): "Prehistòria i època antiga" dins *Moledo-Mollet*, De. Ajuntament de Mollet del Vallès
- VILA, P. (1930): *El Vallès. Assaig geogràfic*. De Casa del Vallès, Barcelona.
- VV.AA. (1992) *Cuidem la Terra. Segona Estratègia Mundial per a la Conservació*, Dept. de Medi Ambient, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

INCIDÈNCIA DELS FLUXOS MIGRATORIS METROPOLITANS A MOLLET DEL VALLÈS

Manel Carreira Cerdeira

És prou conegut que aproximadament 3.640.000 dels actuals habitants de Catalunya, més del 60% del total, són fruit directe o indirecte de la immigració de l'últim segle que ha portat cap a Catalunya uns 3 milions de persones. Dels catalans actuals, més del 75% són migrants del segle XX o hi estan emparentats en primer grau, per filiació o matrimoni. Aquesta immigració, resultat del cúmul d'un saldo migratori fluctuant però sempre, durant un segle fins 1980, de signe positiu, ha alimentat principalment els graons inferiors de la piràmide social propiciant la promoció del conjunt dels habitants, incloent-hi els propis migrants, i ha esdevingut una part integrant del sistema de reproducció demogràfica i social de Catalunya. Les successives onades migratòries han aportat els treballadors necessaris per a sostenir el creixement econòmic cada vegada que s'ha produït una conjuntura favorable ¹.

Des del màxim nivell dels primers anys seixanta, el saldo migratori disminueix en volum i esdevé pràcticament nul entre 1975 i 1980 i, per primera vegada al segle, es torna negatiu entre 1981 i 1986, amb una pèrdua emigratòria neta de 100.000 habitants. ¿Què ha passat des de 1986 ençà i, sobretot, què cal esperar que passi endavant? A Catalunya la situació es caracteritza per un creixement vegetatiu pràcticament nul: la natalitat es troba en el seu punt més baix, la taxa bruta de mortalitat s'aproxima al seu nivell, l'edat a la maternitat augmenta contínuament i la nupcialitat creix lentament, en part per les segones nupcies dels divorciats. Les migracions de curta distància es converteixen en el factor principal explicatiu de les diferències de creixement

demogràfic a nivell local i, molt especialment, a l'entorn metropolità. En el quinquenni 1991-1996, 141 dels 163 municipis de la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB) tenien com a component principal del seu creixement (positiu o negatiu) els moviments migratoris interiors a la pròpia RMB². Aquesta evolució té importants repercussions en les estructures demogràfiques territorials i locals, socio-econòmiques i en el mercat de l'habitatge, que l'analizarem posteriorment.

Arran dels costos de congestió que suporta Barcelona, la millora de la xarxa ferroviària de rodalies i de l'accessibilitat viària a la ciutat central, des de la segona meitat de la dècada dels vuitanta, i de forma més accelerada els darrers anys, assistim a una progressiva desconcentració de la seva activitat i població vers ubicacions més perifèriques al llarg de l'anomenada segona corona metropolitana, un arc situat entre 25 i 50 km de Barcelona al voltant de 8 polaritats principals: Granollers, Martorell, Mataró, Mollet, Sabadell, Terrassa, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú³. En totes elles influeix notablement en el seu desenvolupament el procés de metropolització, i les seves dinàmiques productives s'integren cada cop més en el context metropolità. Les 8 polaritats tenen com a punt de referència una ciutat "madura" i un entorn cohesionat, i apleguen en el seu conjunt un total de 835.000 habitants, més d'un 13,5% de la població catalana i al voltant del 20% dels habitants de la Regió I⁴. (*Taula 1*)

Taula 1. Taxes migratòries per comarques (%)

	1982-1985			1987-1990		
Comarca	immigració	emigració	saldo	immigració	emigració	saldo
Baix Llobregat	16,80	17,84	-1,04	22,26	18,53	3,73
Baix Penedès	26,01	20,55	5,46	46,43	27,19	19,24
Barcelonès	5,04	10,62	-5,58	7,48	15,36	-7,87
Maresme	19,88	14,62	5,26	27,39	17,33	10,07
Vallès Occidental	12,19	13,37	-1,18	18,62	14,26	4,36
Vallès Oriental	18,23	16,20	2,03	30,36	18,76	11,59
Catalunya	11,09	12,76	-1,67	15,90	15,97	-0,07

Font: "La desconcentració de la població", op. cit.

Tant a nivell demogràfic com constructiu, aquestes 8 polaritats constitueixen actualment les zones més dinàmiques de Catalunya. El factor determinant d'aquest dinamisme és l'arribada de població

procedent de Barcelona i de la seva corona metropolitana. De fet, Barcelona ha perdut en els darrers 5 anys 169.000 habitants que es distribueixen, fonamentalment, per la Regió I. Les majors pèrdues (-105.000 habitants, el 62%) provenen de saldo migratori negatiu (immigracions-emigracions) i només un 11% (-18.000 habitants) es deu al moviment natural (naixements-defuncions). Una mesura significativa del fenomen la dóna el càlcul de les distàncies mitjanes de les emigracions entre Barcelona i la regió metropolitana: l'any 1994 les emigracions marxaven a 24 Km. (27 km. per a l'emigració neta). Aquest valor ha augmentat de forma regular a raó d'entre 0,3 a 0,5 km. cada any al llarg dels darrers 6 anys. En conseqüència, més de les dues terceres parts d'aquestes pèrdues migratòries netes de Barcelona es dirigeixen al seu entorn metropolità, el 24% a l'AMB o primera corona i quasi el doble, el 44%, a la resta de la Regió Metropolitana. La resta de Catalunya en rep el 19% i la resta d'Espanya el 13%.

Com indica la *taula 2*, les emigracions de la ciutat central es distribueixen de manera diversificada per municipis tant de nivell residencial alt com de nivell mitjà-baix i sovint externs a l'AMB, pel davant de la majoria de ciutats del seu continu urbà, de la resta de l'Àrea o dels principals centres de la segona corona.

Taula 2. Distribució fluxos migratoris BCN-segona corona. 1991-96

Municipis	Immigració a BCN	Emigració de BCN	Saldo migratori de BCN
Mollet del Vallès	389	1.980	-1.591
Cerdanyola del Vallès	735	3.349	-2.614
Sant Cugat del Vallès	823	5.782	-4.959

Barcelona no és l'única ciutat que presenta pèrdues. Segons les dades provisionals del Padró de 1996, l'Àrea Metropolitana ha perdut en els darrers cinc anys 172.000 habitants i no pas majoritàriament cap a l'àmbit més proper, sinó cap a la segona corona metropolitana que obté un saldo positiu de 72.000 habitants, confirmant la tendència general de "dins cap a fora", del centre metropolità cap a la perifèria, dels subcentres cap els respectius entorns i dels municipis grans cap els petits. A més de la ciutat central, 8 dels altres 12 municipis que conformen la resta del continu urbà central també perden habitants per les sortides

de migrants, atès que no n'hi ha cap (a excepció de Barcelona) que tingui creixement natural negatiu. (*Taula 3*)

Taula 3. Evolució demogràfica AMB. 1991-96

Municipi	Pobl.91	Pobl.96	Creix. Natural	Creix. Total
Badalona	218.725	214.173	2.260	-4.552
Barcelona	1.643.542	1.520.840	-17.848	-122.702
Cornella de Llob.	84.927	80.650	644	-4.277
Esplugues de Llob.	48.310	47.260	539	-1050
L'Hospitalet de Llob.	271.578	255.641	176	-16.937
El Prat de Llob.	64.321	63.803	1230	-518
Sant Adrià de Besos	34.154	33.820	468	-334
Sant Feliu de Llob.	36.608	35.218	432	-1390
Santa Coloma de Gramenet	133.138	125.590	1.129	-7548

De forma general es podria dir que tots els municipis grans es desconcentren cap els més petits perdent densitats residencials. De fet, totes les capitals de la segona corona guanyen habitants de Barcelona i el seu continu urbà i en perden cap a les respectives àrees d'influència.

De tots els elements que condicionen l'orientació d'aquestes migracions el territori mana. Les condicions físiques, ja siguin naturals o urbanes, i molt especialment l'espai urbanitzable disponible que condiciona els preus de l'habitatge (*Taula 5*), dirigeixen els moviments i els asentaments dels migrants⁵. La comarca del Barcelonès presenta una situació de dèficit en la construcció de nous habitatges, una oferta insuficient que justifica l'alt nivell dels preus de l'habitatge i les migracions cap a altres àmbits metropolitans. Els àmbits subcomarcals que en reben, Cornellà, Sant Boi, Molins, Sant Cugat i Cerdanyola, tenen una mitjana de 4.730 habitatges/any en l'etapa 1991-95 i, pràcticament tots superen els ritmes de l'activitat immobiliària dels anys vuitanta (3.150 habitatges/any). També la resta de polaritats metropolitanes es manifesten amb notables creixements. Terrassa se situa en una mitjana de 7,3 habitatges per mil habitants i any (abans 4), Sabadell se situa en 5,1 (abans 3,9), Mataró 5,5, Mollet duplica els habitatges acabats en els vuitanta i se situa en 9,9 habitatges per mil habitants (*Taula 4*) i any, i Martorell passa de 6,4 a 13. Igualment se signifiquen Cardedeu (14,4), la Garriga (13,1), Santa Perpètua (11) i Sant Celoni (7,4)⁶.

Taula 4. Habitatges acabats 1991-1995

	Anys 1991-95			Anys 1981-90
	TOTAL	Mitjana	per 1000 hab./any (cens 1991)	per 1000/any (mitjana població 1981-1991)
Barcelona	14.085	2817	1,7	2,1
Badalona	4.384	876,8	2,3	1,3
L'Hospitalet	1.286	257,2	0,9	0,6
Cornellà	3.577	715,4	3,5	2,6
Molins	4.358	871,6	10,5	7,3
Martorell	3.507	701,4	13	6,4
Terrassa	6.161	1.231,2	7,3	4
Sant Cugat	5.476	1.095,2	11,6	6,3
Santa Perpètua	1.776	355,2	11	8,8
Mollet	5.014	1.002,8	9,9	5,9
Granollers	3.007	601,4	7	5,8
La Garriga	1.212	242,4	13,1	12,2
Cardedeu	1.373	274,6	14,4	11,6
Total RMB	91.802	18.360	4,3	3,6

Font: Elaboració pròpia amb dades de la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge de la Generalitat de Catalunya.

Taula 5. Evolució del preu de l'habitatge nou, 1990-95.

Preus mitjans/m² construït (PTA/m²)

Municipis	1990	1995
Barcelona	203.274	245.239
Cerdanyola	140.636	150.090
Granollers	117.165	146.480
Ripollet	-	119.561
Sant Cugat	222.785	207.099
Terrassa	94.934	128.091
Sabadell	125.772	156.028
Conurbació de Barcelona	198.867	220.218
Catalunya sense Conurbació	104.515	118.968

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la DGAH, Generalitat de Catalunya.

Les dinàmiques de descentralització de la població des de la ciutat central i la primera corona cap a les ciutats mitjanes i des d'aquestes cap a les localitats més petites del seu entorn immediat, venen acom-

panyades d'altres tendències que es consoliden en l'última dècada:

- increment de l'ocupació de sòl que comporta un creixement important del consum d'energia lligada a la dispersió de les activitats i persones sobre el territori
- descentralització de les activitats productives amb destí als corredors de les ciutats mitjanes, amb un augment de la segmentació i especialització de les instal·lacions
- la difusió de les activitats i de la població sota els principis de l'expansió difusa provoca un fort increment de la mobilitat obligada i dispersa, no concentrada en el temps, lligada a l'especialització funcional dels nous espais ocupats (residència, comerç, indústria, oci) i de difícil encaix en l'eficiència que requereix el transport públic. L'augment d'aquesta mobilitat comporta una demanda de nova infraestructura viària que es satura ràpidament i accelera les tensions sobre el territori disponible⁷.

Els factors que incideixen en la lògica de les localitzacions industrials en l'entorn metropolità ha anat evolucionant de forma constant. Inicialment van anar lligats a la utilització dels recursos naturals, especialment els hidràulics, que configuraren la concentració d'activitats industrials al llarg de l'eix del Llobregat en les conegudes colònies industrials, del Mogent, el Congost, el Besòs i el Ripoll, en el cas del Vallès. Posteriorment, amb la introducció de la tecnologia lligada al vapor, es primaren les localitzacions més avantatjoses per al transport i les àrees amb densitats de mercat importants. Aquestes condicions van accentuar de forma destacada el paper de les comarques litorals i especialment Barcelona i la seva àrea d'influència. En la dècada dels cinquanta els processos productius basats en el model fordista de producció massiva de bens de consum a través d'economies d'escala i de la concentració de les activitats econòmiques, orienten les localitzacions cap a l'àrea metropolitana de Barcelona que es configura com la peça central del desenvolupament industrial català.

La llarga crisi econòmica posterior a 1970, la millora sobre les infraestructures del transport durant la dècada dels vuitanta, l'elevada congestió assolida en el nucli metropolità, la disponibilitat d'espai i els canvis en el mode d'organització industrial han tingut un efecte difusor de l'activitat productiva, articulant-se i vertebrant-se sobre els municipis de la segona corona. En xifres de 1990, de les comarques amb més superfície destinada a les activitats industrials, les comarques del Barcelonès, el Baix Llobregat i el

Vallès Occidental presenten un espai ocupat superior a les 1.000 ha, mentre que el Vallès Oriental i el Tarragonès assoleixen xifres de 88 ha i 774 ha respectivament. En percentatges d'ocupació del sòl industrial total disponible, tant el Barcelonès com el Baix Llobregat presenten un alt grau de congestió amb un 94,9% i un 74,3% de la superfície neta industrial ja actualment ocupada respectivament. Al contrari, el Vallès Oriental i el Maresme presenten els índexs d'ocupació més baixos dintre de les comarques de la Regió I, amb un 55% i un 29% respectivament ⁸.

Fora de municipis de la primera corona que encara disposen de quantitats significatives de sòl industrial desocupat com Sant Boi de Llobregat, Viladecans i Sant Cugat, seran els municipis de la segona corona en millor situació respecte a la xarxa d'autopistes i amb més disponibilitat de sòl industrial els que acolliran en un futur pròxim la demanda en l'àrea metropolitana per a noves implantacions productives ⁹.

Aquest és l'escenari que dibuixa el Pla Territorial Metropolità de Barcelona traspasant els conceptes del sistema isòtop i homogeneïtzador de l'eixampla Cerdà al conjunt de comarques metropolitanes i al Vallès Oriental concretament. Nogensmenys els redactors destaquen com un dels encerts del "pioner i del més complet tractadista de la història mundial de l'urbanisme", que "l'homogeneïtat i l'ortogonalitat del viari i la generositat dels paràmetres mínims (...) han pogut absorbir la mobilitat creixent d'una trama tres vegades més densa de la prevista" ¹⁰. La següent taula sobre l'evolució del consum de sòl (*Taula 6*) és indicativa del fenomen de redistribució de la residència i les activitats dins l'espai metropolità.

Taula 6. Consum de sòl en Ha

		1950	1980	1992
Vallès Oriental	Residencial	964	4.267	6.530
	Industrial	12	615	1.630
Baix Llobregat	Residencial	1.585	7.592	6.577
	Industrial	30	765	1.991
Vallès Occidental	Residencial	3.454	6.812	8.218
	Industrial	38	808	2.164
Barcelonès	Residencial	7.101	9.333	6.008
	Industrial	-	953	1.741

Font: PTMB (1993), dades numèriques, pp. 16-17.

Com a la resta de comarques metropolitanes, al Vallès Oriental aquesta ocupació de sòl per ubicar-hi habitatges i activitats repercuteix sobre la mobilitat interior a la comarca (83,94% de la mobilitat obligada total) en vehicle privat, que ha crescut espectacularment, sobretot entre 1986 i 1991, en detriment dels desplaçaments fets a peu, i del transport públic, en especial el ferroviari. (*Taula 7*)

Taula 7. Distribució de la mobilitat intracomarcal

	1981	1986	1991
Ferrocarril	1%	1%	1%
Bus	3%	3%	4%
Cotxe	25%	29%	46%
Vehicle d'empresa	6%	6%	5%
A peu	65%	61%	41%

Font: PTMB, "Documentació de Treball, Vallès Oriental", Op. cit., 3.3 Xarxa ferroviària, pàg. 1.

Igualment, a la *Taula 8* es poden observar els forts creixements que s'han produït a totes les infraestructures viàries de la comarca en la mobilitat intercomarcal.

Taula 8. Evolució del trànsit al Vallès Oriental (vehicles/dia)

TRAM	1975	1992
A-7: Mollet-Vilanova	22.100	71.900
A-17: Montmeló-La Llagosta	28.900	39.700
N-152: La Llagosta-Granollers	22.100	34.900
C-155: Parets-Granollers	3.700	8.500
B-143: Mollet-Palau de Pl.	4.000	11.000
B-143: Palu de Pl.-Caldes	1.600	15.400
B-500: Tiana- Martorelles	4.400	11.300

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del PTMB, "Document de treball", op. cit., pàg. 4.

Analitzant els orígens i destinacions de la mobilitat obligada es poden comprovar les grans diferències existents entre els nuclis d'atracció comarcal en la relació residència/treball. Així Granollers atrau viatges de la major part dels municipis de la comarca i manté una relació equilibrada. Igualment Caldes, que recull els viatges de la zona nord-occidental a través del corredor de la B-143, (*Taules 8 i 9*) mentre que Mollet manté relacions preferents amb els municipis del Baix Vallès i amb l'AMB, amb un dèficit considerable en la localització de llocs de treball.

Taula 9. Viatges Totals/dia

	Total	Municipi	Sortida Municipi
Caldes de Montbui	3.565	1.848	1.717
Cardedeu	3.375	1.407	1.968
La Garriga	3.272	1.706	1.566
Granollers	15.612	7.267	8.345
La Llagosta	3.314	302	3.012
Mollet del Vallès	11.583	2.609	8.974
Montmeló	2.426	376	2.050
Parets del Vallès	4.330	1.678	2.652
Sant Celoni	3.494	1.974	1.520
Sant Fost de Camps.	2.430	425	2.005

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del PTMB, op. cit., pàg. 10.

També contemplant la superfície generada en m² a través de les llicències d'obra de noves edificacions podem constatar clarament el dèficit existent en la relació residència/treball. Així, mentre en el període 1990-96 (*Taules 10 i 12*) a Mollet del Vallès s'incorporaven 500.000 m² de superfície en habitatges (que empenyen, en molts casos, el terciari lligat a la població: 37.400 m² de superfície comercial) només es generaven 12.000 m² de nova superfície industrial, distribuïts en 12 nous edificis. En el mateix període pràcticament no s'han incorporat nous edificis per a ubicar usos lligats al terciari més estratègic, amb més valor afegit (oficines, financer, suport a les empreses, *know how*, investigació, etc.) que normalment no es desplaça amb les migracions de les persones i es queda a la ciutat central.

Taula 10. Nombre d'edificacions de nova planta per tipologies (en milers de m²)

	Hotels i rest.				Ind. m ²				Magat. m ²				Ofic. m ²				Com. m ²				Tran.I com m ²				Educ. m ²				Esp., cult. i relig. m ²			
	Edific.	m ²	collec	m ²	Ind. m ²	Magat. m ²	Ofic. m ²	Com. m ²	Tran.I com m ²	Educ. m ²	Esp., cult. i relig. m ²																					
1990	26	41,6	0	0	1	0,3	6	1,3	2	0,2	6	7,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1991	18	74,2	0	0	4	1,6	2	1,5	1	0,4	3	2,6	1	3,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1992	14	15,5	0	0	1	1,7	0	0	0	0	2	5,9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1993	30	70,6	0	0	4	4,5	2	0,7	0	0	2	4,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1994	81	140,9	0	0	1	1,5	0	0	0	0	2	12	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1995	54	125,2	1	1,3	0	0	0	0	0	0	8	1,3	0	0	0	0	0	0	0	2	1,9											
1996	38	31,1	0	0	1	0,4	1	0,2	0	0	1	3,8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totals	261	499,1	1	1,3	12	10	11	3,7	3	0,6	24	37,4	2	3,1	0	0	2	1,9														

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes de "Llicències d'obra municipal a Mollet del Vallès, 1990-96" de la DGAH del Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Generalitat de Catalunya.

L'entorn metropolità de Barcelona forma una àrea molt integrada i amb una ampla xarxa de comunicacions, cosa que facilita la mobilitat de la població. Això fa que la disponibilitat i el preu de l'habitatge siguin elements determinants en la localització dels futurs creixements. Les ciutats de la segona corona tenen en conjunt uns preus força menors que els de Barcelona i la primera corona. Si be aquestes diferències de preus es justifiquen per diversos motius, estadísticament es pot observar una correlació significativa entre el preu de l'habitatge, la distància a Barcelona, la dimensió de la ciutat i l'oferta d'habitatges de protecció oficial. En aquest aspecte, l'oferta de sòl residencial a bon preu, sovint per actuacions de l'INCASOL, (*Taula 11*) permet construir un major volum d'HPO o de preu taxat, cosa que constitueix el principal factor per a reduir la mitjana dels preus de l'habitatge i, de fet, hi ha una forta correlació entre els preus i el pes de la protecció oficial¹¹. Tenint en compte les actuacions que ja estan en marxa, es pot estimar que abans del 2000 entraran en el mercat de les polaritats de la segona corona més de 6.000 nous habitatges en promocions de l'INCASOL, la meitat dels quals repartits entre Mollet, amb uns 1.800 habitatges, i Martorell, amb 1.500 més.

Taula 11. Actuacions residencials de l'INCASOL a la polaritat de Mollet

Promoció	Municipi	Inici	Habitatges	Esatat exec.
Sector Sud de Gallecs	Mollet	1982	3.200	90% venut
Pla del Pedregar	Montmeló	1982	170	Exhaurida
Quintana Baix	Montmeló	1985	169	Exhaurida
La Bòbila	Montornès	1989	229	Exhaurida
Quintana Dalt	Montmeló	1990	271	85% venut
St. Crist de la Grua	Montmeló	1993	—	urbanitz.

Taula 12. Activitat constructiva a Mollet en nombre d'habitatges. 1990-96

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Totals
Nombre de llicències	32	21	15	29	50	44	40	231
Nombre d'edificis	42	29	17	38	86	65	41	318
Superfície (milers de m ²)	51,70	83,50	22,20	80,19	156,87	129,80	35,47	559,73
Sòl ocupat (milers m ²)	29,07	26,38	26,60	91,76	174,38	55,06	27,52	430,77
Nombre d'habitatges creats	236	461	99	504	839	781	200	3120
Nombre d'habitatges suprimits	2	2	3	3	1	3	4	18

Com hem dit, la polaritat de Mollet del Vallès constitueix una de les zones més dinàmiques de Catalunya. En el cas del municipi central, Mollet, hem anat desgranant els principals factors explicatius d'aquests dinamisme: cruïlla de comunicacions, proximitat a Barcelona, sistema urbà madur i entorn cohesionat del seu hinterland ¹², influència dels procés de metropolització, dinàmica productiva integrada en l'escala metropolitana, millora de les infraestructures d'accessibilitat, dinàmica constructiva creixent i prolongada, oferta de sòl públic impulsada majoritàriament per l'INCASOL, gran volum d'habitatges de protecció oficial o de preu taxat, disponibilitat i preu de l'habitatge competitiu, fort component productiu de la polaritat i elevat balanç de mobilitat laboral, intensament negatiu en el cas de Mollet, tant respecte a la resta de la polaritat com pel que fa a l'exterior.

Com es pot veure a les taules següents, el fenomen migratori metropolità ha estat l'element que més ha afectat al volum i la composició de la població de Mollet la darrera dècada. Un moviment natural moderat, amb clara tendència a créixer, especialment per la nupcialitat (*Taula 13*) (un 19% de la població actual té entre 25 i 33 anys) i saldos migratoris positius (*Taules 14 i 15*) (1.200 persones l'any 1996), procedents majoritàriament de Barcelona i la seva conurbació.

Taula 13. Moviment natural 1986-1991-1995

	Població	Mortalitat	Natalitat	Nupcialitat	Creix. Vegetatiu
1986	38.407	4,7	10,9	4,2	6,1
1991	40.877	5,6	9,1	6,1	3,4
1995	43.502	6	9,9	7,8	3,9

Taula 14. Evolució nombre d'altres/baixes Padró Municipal 1997

Lloc de procedència	Altes	Baixes	Saldo migratori
Província de Barcelona	1.855	-718	1.137
Província de Girona	31	-20	11
Província de Lleida	25	-16	9
Província de Tarragona	45	-35	10
Resta d'Espanya	156	-123	33
TOTALS	2.112	-912	1.200

Font: Elaboració pròpia amb dades del Padró municipal.

Taula 15. Distribució altes/baixes. Padró Municipal 1997

Municipi	Altes	Baixes	Saldo
Badalona	109	13	96
Barcelona	637	66	571
Hospitalet de Llobregat	42	13	29
La Llagosta	63	28	35
Martorelles	70	25	45
Montcada i Reixac	62	24	38
Parets del Vallès	74	93	-19
Sant Fost de Campsentelles	104	36	68
Santa Coloma de Gramenet	159	5	154
Santa Perpètua de Mogoda	60	25	35
TOTALS	1.380	328	1.052

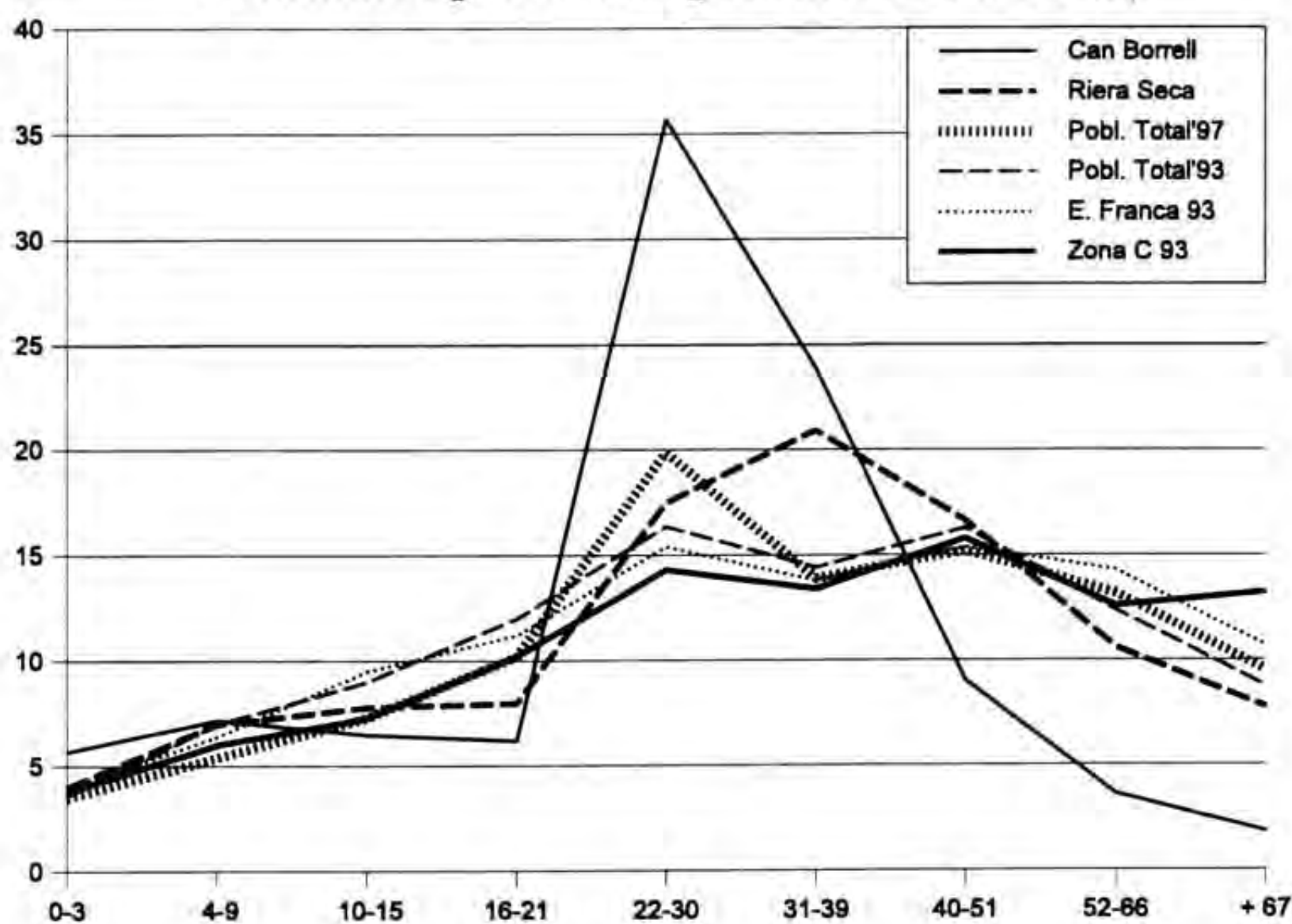
Font: Elaboració pròpia amb dades del Padró Municipal.

Segons les últimes dades padronals de les que disposem, Mollet del Vallès compta amb 42.688 habitants censats. Un 9,52% són persones majors de 66 anys, un 14% correspon a persones entre els 52 i els 66 anys, un 16% es situen en l'interval 40-51 anys, un 13,67% correspon a les persones que tenen entre 31 i 39 anys, el 19,37% són persones joves amb edats compreses en l'interval 22-30 anys, els joves amb edats entre els 16 anys i els 21 són el 10,21% de la població, els adolescents més petits, entre 10 i 15 anys, representen el 7,36% i els infants i nadons el 9,67%. Aquesta distribució de l'estructura demogràfica ha estat condicionada els darrers anys per l'elevada taxa d'immigració metropolitana que acull Mollet (fenomen extensiu al conjunt de la comarca).

Si comparem per exemple la piràmide d'edats dels barris de Can Borrell i de Riera Seca, on s'incorporaran, amb l'execució final dels respectius plans parcials, 3.600 noves vivendes ¹³, es constata, en primer lloc, l'elevat contingent de parelles joves que s'estan instal·lant, atretes entre d'altres pels factors ja comentats: millors condicions d'accés a l'habitatge, infraestructura viària i qualitat urbana. A la vegada, l'existència de moltes dones al voltant de 30 anys, l'edat en què se situa ara la taxa més alta de maternitat, es tradueix, posteriorment, en un nombre elevat de naixements, fenomen extensiu al conjunt de la comarca ¹⁴. Com es pot observar en les gràfiques següents, la situació es especialment visible en l'estructura demogràfica del barri de Can Borrell, on el 50% dels

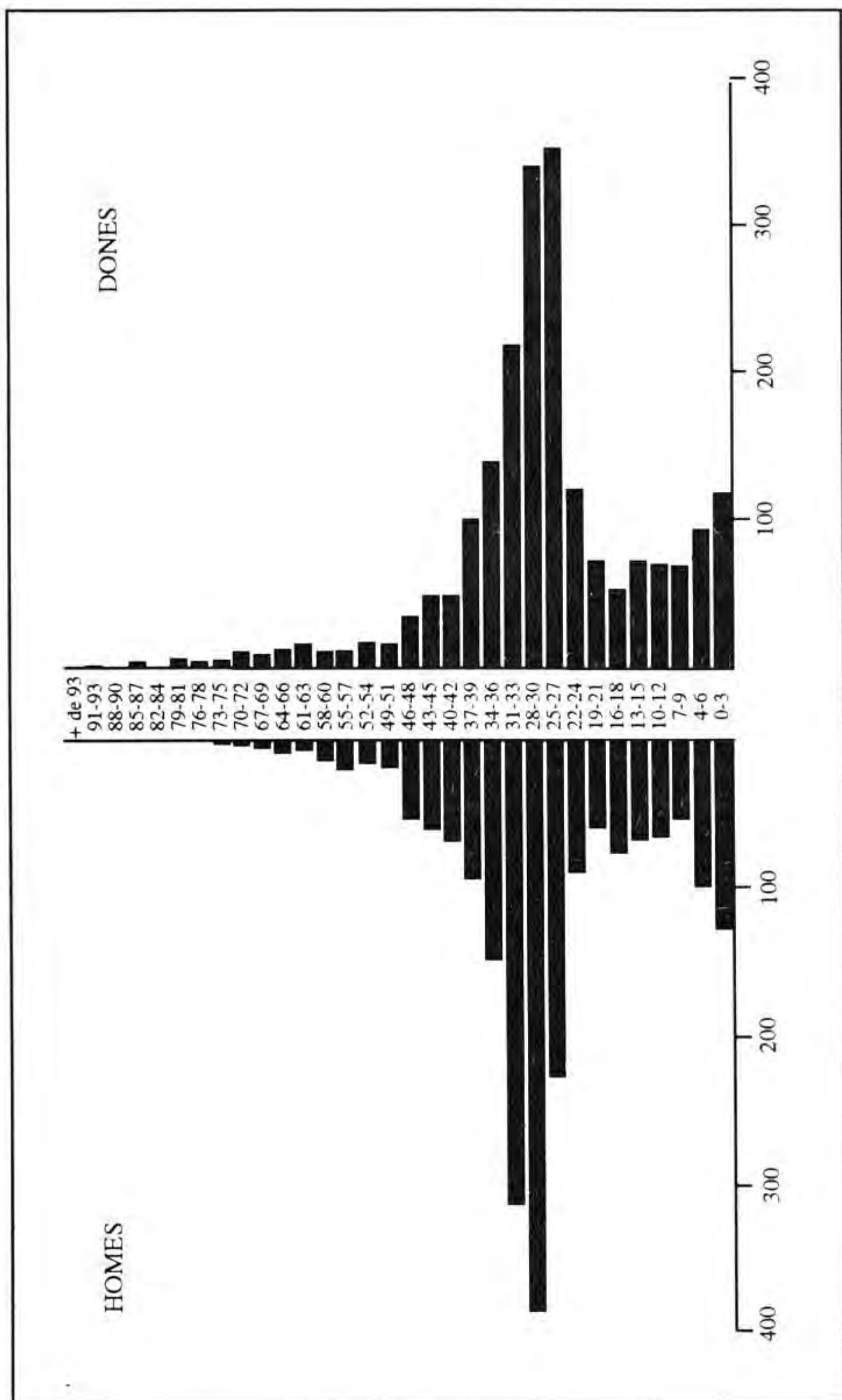
seus habitants es situen en l'interval d'edats 25-36 anys. Lògicament, el percentage de nens i nenes menors de 3 anys és també molt elevat (5,75%) mentre que el de les persones grans (majors de 66 anys) és molt baix (1,83%) en relació al de la població total (9,52) o de barris com el de Riera Seca (7,78), on la incidència del fenomen de la immigració metropolitana és menor.

Distribució percentual per intervals d'edat.

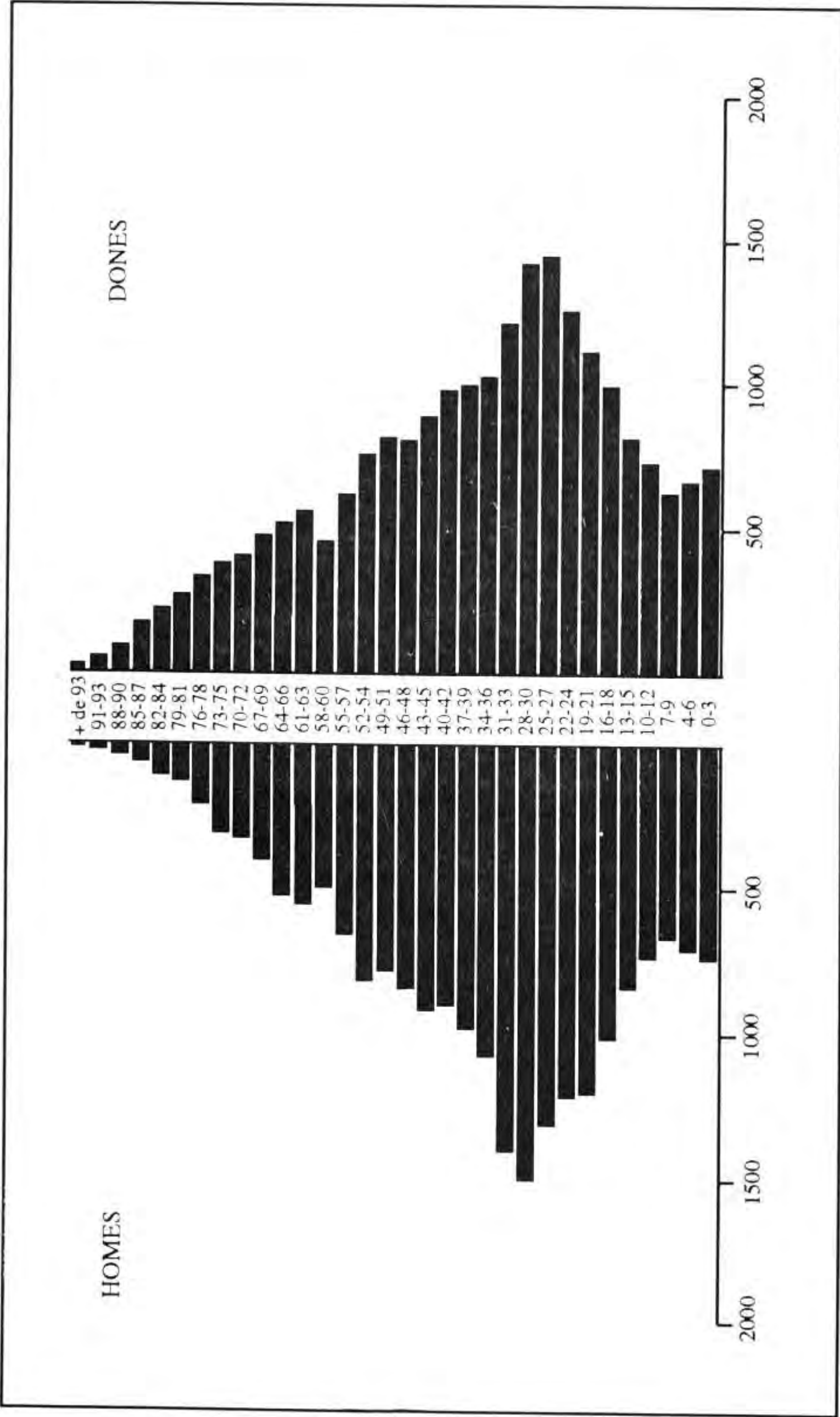
Gràfica 1

Can Borrell. Piràmide de població. 1997.

Gràfica 2

Riera Seca. Piràmide de població. 1997.

Gràfica 3

NOTES

1. Anna Cabré, "Algunes reflexions sobre el futur de la població de Barcelona", a *Papers*, nº 5, pàg. 12, IEMB, 1991

2. D.S. d'Ordenació Urbanística, Servei d'Estudis territorials (de.), "Migracions metropolitanes 1991-1996 (avanç de dades)", *Documents d'estudis Territorials*, núm. 2, Gener 1997, pàg. 1.

3. Elisabeth Sau i Genís Carbó, , "La desconcentració de la població", en *Espais*, núm. 43, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1996, pàg. 45 i ss.

4. Pere Lleonart et alii, "La dinàmica residencial de les polaritats de la segona corona metropolitana de Barcelona", en *Revista Econòmica*, núm. 110, desembre 1996, Barcelona, pàg. 26

5. Ibidem, pàg. 23

6. Es refereix a índex d'habitatges per mil habitants i any, essent la relació global de la RMB de 4,3

7. Xavier Ludevid, "Mollet del Vallès, el model de creixement d'una ciutat mitjana" (inèdit), en *El Vallès Oriental*, Debats Territorials, Consell Comarcal, Granollers, novembre 1997, pàg. 2

8. Veure Jordi Casso, "El planejament urbanístic vigent al Vallès Oriental" en *El Vallès Oriental: planejament urbanístic i problemàtica territorial*, *Papers*, núm 21, IEMB, Barcelona, novembre de 1994, pàg. 34 i ss

9. Generalitat de Catalunya, Quaderns de competitivitat. El sòl industrial, Direcció General d'Indústria, Departament d'Indústria i Energia., Barcelona, 1992

10. PTMB, "Objectius metropolitans", octubre 1992, Dpt. Política Territorial i Obres Públiques, Generalitat de Catalunya, Barcelona, pàg. 3.9

11. Pere Lleonart et alii, op. cit., pàg. 29

12. Martorelles, Sant Fost, Parets del Vallès, Montmeló, Montornès i Palau, principalment

13. Ajuntament de Mollet del Vallès, "Texto refundido modificación puntual del Plan Parcial de ordenación urbana zona 'Sa Garbí'", desembre de 1992 i "Pla Parcial del Sector Sud de Gallecs", octubre de 1982

14. Veure "La projecció de la població de Mollet del Vallès" (inèdit), Carles Galup de Lacanal, Ajuntament de Mollet del Vallès, 1997 i "La comarca concentra una setena part de l'augment de natalitat català" en el *Nou 9*, dilluns, 1 de desembre de 1997, pàg. 3.

MOLLET, EL BAIX VALLÈS I L'ESPECIALITZACIÓ DELS SERVEIS

Pere Gordi i Serrat

Introducció.

L'objectiu d'aquest article no és altre que el d'aportar una reflexió sobre els canvis socioeconòmics que s'han produït a Mollet en els darrers anys. Ara ja en fa quinze de l'aprovació del Pla General d'Ordenació Urbana (PGOU- 1982), i s'ha encarregat una diagnosi sobre el nivell de desenvolupament urbanístic assolit, que ha de proporcionar els criteris per una propera revisió del planejament. Per altra banda, fa ja cinc anys que es varen iniciar els treballs per posar en marxa el Pla Estratègic de la ciutat de Mollet (1992). Una altra eina per dur a terme el disseny polític, a través del lideratge d'un projecte de ciutat, on el component expert és força important.

L'article també pretén ésser un contrapunt, tant a les veus pessimistes com a les optimistes que hi poden haver sobre el futur de la ciutat. Així, des del posicionament que s'ha triat de cara als reptes de futur, es vol constatar que ens queda molt més camí per recórrer que el que s'ha anat fent fins ara. Sense desmerèixer, en cap moment, el que s'ha aconseguit.

El creixement de les ciutats.

La rellevància de les transformacions urbanístiques i els canvis que les ciutats experimenten en grandària, superfície, població i funcions, s'han analitzat en un model seqüencial del procés d'urbanització, estructurat en diferents etapes i nivells de centralització-descentralització. Aquest model, acceptat a l'Europa Occidental, explica el desenvolupament dels sistemes urbans segons el seu grau de maduresa i la seva situació en una determinada etapa. Encara que darrerament s'ha demostrat que no sempre és així, i el grau de descentralització també està relacionat amb el model de desenvolupament regional.

El que s'anomena model clàssic de centralització-descentralització és aplicable al sistema urbà català. Aquest sistema té una estructura piramidal, del més general al més concret. El planejament global es duu a terme a través del Pla Territorial General de Catalunya (PTGC- 1995), que marca les línies generals d'ordenació i desenvolupament del territori català i tots els elements que hi tenen incidència. El més concret es materialitza a través del planejament urbanístic municipal. El PTGC es desenvolupa a partir dels Plans Territorials Sectorials¹ i dels Plans Territorials Parcial. El Pla Territorial Metropolità (PTM) té rang de pla parcial². Però independentment de la seva nomenclatura formal i la seva delimitació, cal tenir molt present que la vertebració d'aquest territori ha esdevingut de vital importància pel conjunt del país.

Els efectes de la metropolitanització de Barcelona.

El fet metropolità, tal com els experts l'anomenen, significa que el territori s'ha estructurat, en àrees funcionals de diferent magnitud, a partir de les relacions establertes entre elles. L'àmbit metropolità s'organitza en diferents anelles concèntriques a partir de la ciutat de Barcelona³.

Al Vallès Oriental, Granollers ha conseguit erigir-se com un subcentre metropolità de primer ordre, figura clau del poder d'atracció de la comarca i centre de referència de les relacions comarcals, supracomarcals i metropolitanes. El major grau de maduresa de la ciutat ha estat l'element determinant d'aquest procés. La ciutat es troba en l'etapa de "desconcentració absoluta", amb el trasllat de la població benestant vers àrees menys denses, i el desplaçament de la població amb rendes més baixes de zones cèntriques en procés de degradació, etc. Els municipis del seu entorn, immediat i proper, amb nivells de creixement importants, són els principals receptors de població.

L'àrea que s'articula al voltant de Mollet s'ha desenvolupat condicionada per la forta polaritat exercida per Barcelona. La bona xarxa de comunicacions, el sòl lliure (residencial i industrial) i en un primer moment la proximitat a la capital catalana, han estat els principals actius que han fet que Mollet hagi assolit el creixement actual. Altres característiques del fet metropolità són: els fluxos migratoris entre els municipis que integren la regió metropolitana, la construcció de noves infraestructures viàries i el ràpid creixement de la mobilitat obligada per raons de treball.

L'equip redactor de la diagnosi del Pla Estratègic de la ciutat de Mollet, afirma que aquesta polaritat condiciona qualsevol projecte de futur per a Mollet.

Mollet del Vallès i el seu entorn.

Quan es revisen les diferents ponències, documents de treball, propostes d'actuació i anàlisi del territori, hom observa que es produeixen diferents agrupacions territorials de caire funcional, en el marc de propostes d'ordenació a escala regional. Però la qüestió radica en la definició de simples àmbits supramunicipals o àmbits metropolitans que puguin esdevenir àrees de nova centralitat (àrees dinamitzadores), que limitin la congestió d'altres àrees, en el marc d'una racionalitat metropolitana. On s'integrin les noves infraestructures, les zones de creixement (illes metropolitanes) i els seus diferents usos, els espais naturals (espais oberts)¹, etc.

La delimitació d'aquests àmbits es duu a terme a través de criteris tècnics com: la mobilitat obligada per raons de treball, el grau de terciarització, la distància de les capitals comarcals i la població total de l'àrea, etc. La flexibilitat o rigidesa d'aquests criteris pot delimitar una àrea petita o més gran. A tall d'exemple, si emprem un nivell d'autocontenció del 75% en la mobilitat residència-treball, l'àrea de Mollet s'integraria en el mercat de treball de Barcelona, però si només fem servir una autocontenció al llindar mínim del 50%, s'articula el mercat de treball de Mollet amb els municipis de Lliça de Vall, Lliça d'Amunt, Martorelles, Parets, Sant Fost i Santa Maria de Martorelles.

Entre altres exemples tenim que: El PGTC assenyala que el sistema urbà de Mollet del Vallès està constituït pels municipis de Mollet, Martorelles i Sant Fost. Els analistes de la Regió Metropolitana l'integren en l'àmbit Vallès-Besós, dins de l'Àrea Metropolitana però fora del continu urbà, per tant molt depenent de la dinàmica barcelonina. I Per últim, el Pla Estratègic de Mollet ens parla d'un espai territorial i subcomarcal, anomenat el Baix Vallès.

"La ciutat transformada"⁵.

Mollet ha fet un important esforç urbanístic per adaptar-se als canvis soferts en el context metropolità, que ha estat reeixit. Per tant, en aquest àmbit podem parlar d'un procés de transformació

urbanística, iniciat a partir de l'aprovació del PGOU de Mollet, al llarg del qual s'ha aconseguit l'esponjament de la ciutat, refet les principals infraestructures de sanejament (col·lectors i clavegueram), millorat la connectivitat interna i externa, creat nous barris, etc.

La ciutat s'ha renovat i ha aprofitat esdeveniments importants, per accelerar i contextualitzar els seus avenços. Els nous equipaments, el mobiliari urbà, l'augment de la superfície arbrada i ajardinada, també han contribuït a l'esforç d'oxigenar i augmentar la qualitat de vida de la ciutat.

Hom ha pensat alguna vegada que no s'ha anat prou de pressa, que les solucions aportades no resolen definitivament els problemes. Però no podem oblidar que la ciutat està gairebé permanentment en obres, amb una urbanització constant. Aquest fet ha significat que l'esforç econòmic de totes les institucions que hi han participat hagi estat encomiable.

El ritme de desenvolupament urbanístic ha estat en molts casos trepidant, i ha dut a l'extrem les possibilitats del planejament vigent. El sòl urbanitzable resta pràcticament exhaurit i encerclat pels principals eixos de comunicació, els mateixos que converteixen Mollet en un veritable nus de comunicacions. Només queden dues zones d'expansió urbanística: al Nordest, en la perllongació de la zona anomenada la Vinyota i al Sudest, al voltant de l'antic traçat del Calderí.

La transformació socioeconòmica.

El creixement espectacular de Mollet, tal com s'ha esmentat, s'ha vist afectat per la descentralització de l'estructura productiva i de serveis de Barcelona, així com per altres factors de metropolització. Les singularitats d'aquest creixement i l'afectació del terme municipal per l'ACTUR, han convertit Mollet en la ciutat amb major densitat poblacional de la comarca. I això considerant tota la superfície del terme municipal (1.072 ha), doncs si no consideréssim les 512,63 ha de sòl urbanitzable no programat (Gallecs), les densitats serien les pròpies dels municipis suburbials que envolten Barcelona.⁶

Malgrat tot, cal destacar que la taxa de creixement ha davallat espectacularment (*veure quadre I*), sobretot si prenem com a referència la mitjana comarcal. Mollet ha continuat creixent en el decenni

1986-1996, però el ritme s'ha alentit en progressió geomètrica, la qual cosa contribueix a que l'esforç de racionalització urbanística es consolidi.

Quadre I. Població de Mollet i el Vallès Oriental (1981-1996)

Any	Mollet del Vallès	Taxa de creixement	Vallès Oriental	Taxa de creixement
1981	35.480	—	225.095	—
1986	38.407	8,25	240.464	6,83
1991	40.877	6,43	262.513	9,16
1996	41.911	2,52	285.129	8,61

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, dades definitives del Padró de 1996.

El procés de terciarització de l'economia local, iniciat arrel de la crisi de la segona meitat dels setanta, ha estat afavorit per les reconversions industrials de les indústries tradicionals localitzades al municipi i pel desenvolupament de nous serveis. Aquest procés es constata tant en l'evolució de la població ocupada resident a Mollet (POR) en el sector serveis, que ha augmentat en un 7,9%, com en

Quadre II.

Població ocupada resident a Mollet per sectors econòmics (1981-1991)

Any	Agricultura ramaderia i pesca	Indústria	Construcció	Serveis
1981	0,6	64,6	6,0	28,8
1986 ¹	0,6	54,7	4,3	30,9
1991	0,5	56,0	7,0	36,5

1. 1097 persones resten catalogades com "no hi consta" i representen un 9,5%

Font: CIDC (1981), IEC (1986 i 1991)

Quadre III.

Llocs de treball localitzats a Mollet per sectors econòmics (1986-1991)

Any	Agricultura ramaderia i pesca	Indústria	Construcció	Serveis
1986 ¹	0,5	45,8	5,5	40,5
1991	0,5	44,2	7,0	48,3

1. 696 persones resten catalogades com "no hi consta" i representen un 7,7%.

Font: IEC (1986 i 1991)

els llocs de treball localitzats a la ciutat (LTL) on els serveis, l'any 1991, significaven gairebé el 50% (*veure quadres II i III*).

La ma d'obra de Mollet, malgrat la pèrdua de llocs de treball a les indústries del municipi, continua essent bàsicament industrial. Les dades del sector industrial a l'any 1986 estan condicionades, d'una banda, pels percentatges respectius de "no hi consta". I de l'altra per la destrucció de llocs de treball industrials característica d'un cicle econòmic regressiu.

El fet que la població resident sigui majoritàriament industrial, ha estat la base del nostre creixement i la causa dels problemes d'atur que arrossega la població de Mollet, amb taxes d'atur molt superiors a la mitjana comarcal. Per tant tenim un atur, amb un elevat component estructural, que fluctua amb els cicles econòmics, provocant importants oscil·lacions en el nombre de desocupats. Les crisis econòmiques afecten principalment a la indústria i és allí on es destrueixen el major nombre de llocs de treball. Per contra, en èpoques de bonança econòmica, és en el sector industrial on es generen més llocs de treball.

En els darrers anys la conjuntura econòmica ha estat favorable i s'està arribant a nivells de creixement força destacables. En un primer moment aquest creixement no va crear ocupació, però després progressivament els nivells d'atur van anar disminuint. A Mollet la taxa d'atur ha disminuït un 4% en tres anys (*veure quadre IV*), s'ha concentrat bàsicament en els desocupats de caire industrial, encara

Quadre IV. Evolució de l'atur a Mollet. (1994-1997)

Any	Mes	Total	Taxa d'atur
1994	març	3.389	18,60%
1995	març	2.848	15,63%
1996	març	2.528	13,88%
1997	març	2.306	12,66%
1997	octubre	2.241	12,30%

Font: INEM. Dades facilitades per l'Observatori del mercat laboral del Baix Vallès (1997)

que també és significatiu el descens de les persones sense ocupació anterior (*veure quadre V*).

El perfil del desocupat de Mollet, majoritàriament, respon a una persona d'entre 20 a 40 anys, dona, amb un baix nivell d'instrucció

(certificat d'escolaritat o EGB) i amb una baixa qualificació professional.

Quadre V.

Evolució de l'atur a Mollet per sectors econòmics (1996-1997)

Any	Mes	Agricultura ramaderia i pesca	Indústria	Cons- trucció	Serveis	No ocupació anterior	Totals
1996	abril	7	1.164	185	815	296	2.467
1996	octubre	4	1.076	210	894	286	2.470
1997	abril	6	973	205	878	235	2.297
1997	octubre	5	956	204	851	225	2.241

Font: INEM. Dades facilitades per l'Observatori del mercat laboral del Baix Vallès (1997).

Per analitzar l'evolució de l'activitat econòmica d'una ciutat com Mollet, no hi ha cap font que ens ofereixi plenes garanties d'objectivitat. Per veure els nivells d'ocupació per branques d'activitat, potser la més fiable, però de caràcter estàtic, és la que elabora l'Institut d'Estadística de Catalunya (IEC), a partir de l'explotació del cens i el padró. Per comprovar l'evolució de les empreses del municipi considero que les dades que ofereix l'IEC, a partir de l'Impost sobre Activitats Econòmiques (IAE) de Mollet, són les que ofereixen majors garanties.

Fetes aquestes salvetats cal constatar que, tant en nombre de treballadors ocupats com en nombre d'establiments empresarials localitzats, les activitats pròpies del sector serveis són les ofereixen uns nivells de creixement més significatius, malgrat que les dades corresponen a la fi d'un període expansiu.

Pel que fa referència a l'evolució dels llocs de treball localitzats a Mollet (*veure quadre VI*), destaquen els creixements de serveis a les empreses i transports i annexes, amb proporcions de 34,34% i 25,57% respectivament. El primer dona fe de la necessitat de cobrir una demanda existent, i el segon es deriva, com a principal factor explicatiu, de la internalització d'efectes positius derivats de la localització de l'empresa SEUR a la nostra localitat. També són destacables els creixements sorgits de les millores en Educació, Sanitat, Serveis Culturals i Socials. I en menor mesura en el comerç i reparacions, la restauració i l'hoteleria. Per últim, a la indústria és força significatiu l'augment de llocs de treball a la metal·lúrgia, així com

a la construcció. També cal destacar la continuïtat de l'evolució regressiva del sector tèxtil, confecció i cuir, amb un decreixement del 3,58% en la seva ocupació.

Quadre VI.

Llocs de treballs localitzats al municipi per sectors d'activitat (1986-1991)

Sector	1986	1991	Taxa de creixement
Agricultura ramaderia	45	51	0,20
Pesca	1	5	72,28
Extracció i prep. combustible	4	5	3,07
Electricitat, gas i aigua	39	61	8,87
Extracció i transf. minerals	150	166	0,43
Indústria química	698	893	3,61
Metal·lúrgia, màq. i mat. elèct.	1.114	1.538	5,48
Material de transport	212	284	4,73
Alimentació, begudes i tabac	409	517	3,33
Tèxtil, confecció i cuir	998	888	-3,58
Fusta, suro i mobles fusta	177	256	6,69
Paper, arts gràfiques i edició	202	243	2,20
Cautxú, plàstic i similars	131	234	12,97
Construcció	495	805	10,02
Comerç i reparacions	1.228	1.570	3,60
Restaurants, cafès i hoteleria	283	391	5,89
Transports i annexos	273	674	25,57
Comunicacions	46	54	1,61
Finances, asseg. i immobles	225	254	0,84
Serveis empreses i lloguers béns	126	371	34,34
Adm. pública. Def. i Seg. Social	387	510	4,32
Educació, Inv. i Serveis culturals	537	795	7,32
Sanitat i assistència social	273	433	9,27
Altres serveis	271	495	13,71
No consta	696	—	—
Total	9.020	11.499	5,50

Font: IEC (1986 i 1991)

Les dades de l'IAE (*veure quadre VII*), malgrat que no permeten establir cap tendència, són més recents i complementen l'evolució de les dades d'ocupació a Mollet. Pel que fa als decreixements, tenim que la disminució d'establiments industrials de l'àmbit tèxtil i metal·lúrgic, respon a elements estructurals, com seria el cas de la disminució dels comerços d'alimentació. Pel que fa als creixements a l'àmbit industrial, només és destriable l'augment del sector de paper,

Quadre VII.

Establiments empresarials per sectors d'activitat (1994-1995).

Sector	1994	1995	Taxa de creixement
Indústria bàsica	18	19	5,56
Metal·lúrgica, màq. i mat. elèct.	115	109	-5,22
Alimentació, begudes i tabac	16	16	0,00
Tèxtil, confecció i cuir	47	43	-8,51
Paper, edició, fusta i suro	67	75	11,94
Altres indústries	31	30	-3,23
Comerç productes alimentaris	269	254	-5,58
Comerç tèxtil i confecció	137	136	-0,73
Parament de la llar	85	102	20,00
Llibres i revistes	33	37	12,12
Productes químics	45	46	2,22
Material de transport	29	28	-3,45
Altres establiments comercials	102	120	17,65
Comerç a l'engròs	127	136	7,09
Restaurants i hotels	249	266	6,83
Transports i comunicacions	271	280	3,32
Finances i assegurances	46	48	4,35
Serveis empreses	109	139	27,52
Ensenyament	40	46	15,00
Sanitat	9	13	44,44
Altres serveis	224	231	3,13
Total	2.069	2.174	5,07

Font: IEC. Localització de l'activitat econòmica, a partir de l'Impost sobre Activitats Econòmiques (IAE).

edició, fusta i suro, encara que integra a dos sectors del quadre VI. En relació a les empreses de serveis, tenim un augment general dels comerços, i en concret dels establiments de parament de la llar. Finalment, destacar la continuïtat del creixement de les empreses de serveis a les empreses. La resta de dades no esdevenen significatives.

Pel que fa a l'àmbit més social de l'economia cal considerar aspectes, ja coneguts, que condicionen el devenir de la ciutat, doncs manca una burgesia autòctona i emprenedora. La progressiva desvinculació de Mollet de famílies que podrien desenvolupar aquest paper, agreuja el problema i limita la implicació social i econòmica en els projectes de futur de la ciutat.

Quadre VIII.

Renda familiar disponible per habitant en pessetes. (1989-1991)

Municipi	1989	1990	1991
Caldes de Montbui	1.135.759	1.207.579	1.378.123
Granollers	1.184.016	1.205.057	1.407.057
Mollet del Vallès	940.249	1.022.486	1.192.024
Sant Celoni	1.126.813	1.282.527	1.392.166
Vallès Oriental	1.091.776	1.180.693	1.354.289
Catalunya	1.094.295	1.237.333	1.360.599

Font: Arcarons, J. Garcia, G. i Parellada, M. (1991).

La comparació de Mollet amb altres municipis que actuen de referents d'una àrea territorial al Vallès Oriental, ens dona l'abast del problema (*veure quadre VIII*). Mollet presenta una situació força desfavorable respecte aquest indicador, i amb un nivell de renda del 87,6% respecte a la mitjana catalana de l'any 1991, només té per sota a La Llagosta (85,5%), amb nivells de renda similars.

Si prenem com a referència la distribució de la renda familiar per recursos principals (*quadre IX*) o pels rendiments declarats a l'IRPF (*quadre X*), es copsa el nivell de desajustament social existent a Mollet en comparació amb el conjunt del Vallès Oriental i Catalunya. De tota manera, l'evolució que ens ofereixen les dades de l'IRPF (*veure quadre X*) ens indica que el desajustament no va a més, malgrat que continua l'augment proporcional dels rendiments del

Quadre IX.

Distribució renda familiar per recursos principals en % (1991)

Concepte	Mollet	Vallès Oriental	Catalunya
Remuneració salarial	65,2	59,0	58,8
Rendes empresarials i professionals	24,5	32,8	32,8
Prestacions socials prejubilació i atur	10,3	8,2	8,4
Total	100	100	100

Font: IEC. Macromagnituds bàsiques de les economies comarcals i locals.

Quadre X.

Impost sobre la renda de les persones físiques (IRPF) en % (1986-1993)

	Mollet		Vallès Oriental		Catalunya	
	1986	1993	1986	1993	1986	1993
Principals rendiments declarats						
Del treball	82,9	83,3	77,3	78,7	75,4	76,6
Empresarials i professionals	9,3	9,3	14,2	13,2	13,5	12,4
Altres	7,8	7,4	8,5	8,1	11,1	11,9
Total	100	100	100	100	100	100

Font: IEC. Macromagnituds bàsiques de les economies comarcals i locals.

treball per compte d'altre, que és la tendència que s'està observant tant pel Vallès Oriental com per Catalunya.

Conclusions.

L'arquitecte Manuel de Solà-Morales catalogà Mollet, conjuntament amb d'altres ciutats de la primera corona de Barcelona, de ciutat "recent". L'ús d'aquest terme guarda relació amb la gran transformació de Mollet, la que va assolir en el decenni 1965-1975, en el qual va créixer en 18.163 h, i va passar de 10.644 h a 28.807 h. Era la transformació d'una ciutat que acabava de néixer, que canviava camps i conreus per carrers i edificis. Un creixement "en taca d'oli"

condicionat per l'ACTUR i l'amenaça de la creació d'una macrociutat de més de 100.000 h.

Mollet s'ha fet gran com a ciutat des de l'aprovació del PGOU, ha configurat la seva forma actual i ha canviat la veu. El disseny polític ha aprofitat les possibilitats del planejament urbanístic i amb un gran esforç, ha recuperat senyals d'identitat perduts i se n'ha dotat de nous. En aquest procés el sòl urbanitzable (programat i no programat) s'ha anat exhaustint. Ara sembla que només ens queda Gallecs ("el germà pobre"), un dels pocs espais verds al costat de l'autopista A-7 al seu pas pel Vallès. De fet, Gallecs no és l'objecte d'aquest article i només l'esmento perquè la meua esperança és poder dir allò de "sempre ens quedarà Gallecs".

La consolidació de la ciutat ha posat sobre la taula noves formes d'intervenció pública en l'activitat social, urbanística, econòmica, cultural, educativa, sanitària, etc. El Pla Estratègic de la ciutat dóna forma global a un projecte de ciutat liderat pel govern municipal i dut a terme pels diferents departaments municipals i les societats públiques. Es pretén el posicionament de Mollet com a nova centralitat comarcal al voltant d'una àrea que es defineix com "Baix Vallès". És el projecte amb el qual Mollet s'acostarà a la maduresa. Per tant, cal no oblidar els aspectes socioeconòmics més rellevants i no perdre de vista l'evolució futura, per si cal redreçar la direcció o redefinir objectius. Les principals reflexions que voldria aportar al respecte, més enllà de les transformacions urbanes i la creació de nous equipaments i serveis, són les següents:

1. Mollet del Vallès està totalment immers en la dinàmica metropolitana i presenta fortes dificultats per millorar els seus nivells d'autocontenció; en el període 1986-1991, les persones que treballen fora del municipi han augmentat en un 6,91%⁷. Aquest factor esdevé un element clau a l'hora d'articular i vertebrar un mercat de treball al voltant de Mollet.

2. El saldo de mobilitat negatiu ha augmentat en un 10,96% i ara ja és de -3.578 persones. Els molletans que treballen a Mollet són únicament el 52,4% del total dels llocs de treball de Mollet. Aquest fet agreuja el desarrelament de Mollet dels seus residents.

3. La continua davallada de la taxa de creixement de la població, a més trencar les diferents projeccions demogràfiques que es van realitzant, esdevé un element favorable per limitar els efectes de la metròpolitanització que presenta Mollet.

4. El manteniment de l'ocupació a la indústria dels molletans/es en nivells per sobre del 50%, és sinònim de nivells baixos d'auto-contenció, saldos de mobilitat negatius i taxes d'atur elevades.

5. Per guanyar estabilitat social i econòmica cal reduir significativament els nivells d'atur en el sector serveis i en les persones que busquen la primera ocupació. El camí és l'especialització dels serveis, però és indispensable millorar la qualificació, fomentar la requalificació professional en noves ocupacions i estimular l'esperit emprenedor dels nostres desocupats.

6. Els municipis que integren el "Baix Vallès" presenten molts trets comuns i característiques pròpies dels municipis que han assolit un ràpid creixement, fruit d'una immigració elevada, que condicionen i limiten el seu desenvolupament. Mollet del Vallès és la població més important d'aquest àmbit territorial, però li manca entitat, poder d'atracció, centralitat i capitalitat per poder vertebrar, a mig termini, una àrea que s'articula en el context metropolità barceloní, on els canvis es succeïxen amb molta celeritat i la millora ostensible de les comunicacions fa que les distàncies siguin molt petites.

7. Els principals creixements per sectors d'activitat s'han donat als serveis i destaquen els creixements en el sector de serveis a les empreses, tant en ocupació com en nombre d'establiments. De tota manera, cal destacar que el procés de terciarització impulsat pel procés urbanitzador ha estat limitat per les característiques socioeconòmiques de la població de Mollet: manca d'una classe mitja-alta de caràcter emprenedor i per nivells de renda força per sota de la mitjana comarcal i catalana.

8. Les dades disponibles no contemplen els darrers avenços en matèria d'especialització dels serveis. En aquest sentit, no podem oblidar l'assoliment d'un centre universitari per a la ciutat de Mollet, que passa a ésser la vint-i-dosena ciutat de Catalunya que aconsegueix gaudir d'estudis universitaris. Cal esmentar que, d'aquesta manera, s'ha aconseguit que el Vallès Oriental deixi de ser l'única comarca de la Regió I que no reunia cap equipament que oferís una titulació universitària.

9. El referent històric del Baix Vallès és una anècdota curiosa i no un antecedent de la situació actual. De tota manera, el projecte nascut del Pla Estratègic i els seus objectius de ciutat són una aposta

interessant per millorar la consciència com a poble, facilitar la integració dels nouvinguts i limitar els desajustaments socials. La majoria dels objectius que s'esmercen en el Pla Estratègic vinculats amb la millora socioeconòmica de la ciutat són força lloables com a objectius per a Mollet. Només voldria reflexionar sobre la importància d'algunes accions i comentar altres elements rellevants:

- Tant important com promoure una oferta comercial agrupada o centralitzada en una àrea comercial urbana o en eixos comercials, cal tenir en compte que, per millorar el poder d'atracció comercial, cal que els potencials compradors puguin accedir a aquesta àrea o zona comercial i hi puguin aparcar. Si els aparcaments existeixen cal informar sobre la utilització, i si no existeixen places suficients, cal dotar-ne de noves amb l'objectiu que l'àrea no perdi competitivitat.

- El procés d'urbanització ha significat la construcció de nous equipaments i serveis. El darrer que es planteja és la construcció d'un complex esportiu amb una piscina coberta a les instal·lacions de Can Arimón. Però tant important com la construcció d'equipaments, és aconseguir que els ciutadans els facin seus. Les pistes d'atletisme de la "Pedra Salvadora" i les instal·lacions del Tir Olímpic, són exemples d'equipaments desaprofitats per a ús ciutadà de manera general.

- La manca d'una burgesia emprenedora és la causa, entre d'altres, que ha estimulat que l'ajuntament assumeixi i capitalitzi les diferents actuacions socioeconòmiques que tenen lloc al territori. Però és necessari per al futur de Mollet que la ciutat tingui una estructura social equilibrada. Per aquesta raó, seria convenient fomentar la cultura emprenedora des dels centres de secundària, impulsar i tutelar un centre de projectes empresarials especialitzat en l'àrea de serveis a les empreses, despertar la consciència de l'empresari local, facilitar l'establiment d'associacions sectorials i contribuir a professionalitzar la Federació de Comerç i Serveis perquè pugui assolir reptes comercials vinculats amb objectius de ciutat.

La principal característica de Granollers, que reforça el seu poder d'atracció i capitalitat, és la menor presència de trets comuns amb l'àrea més propera a Barcelona. En aquest sentit, trobo adient significar les diferències amb Mollet a partir de les desviacions gràfiques de les seves estructures socioeconòmiques, respecte el mateix factor per al conjunt de Catalunya. (*Veure figures 1 i 2*).

Bibliografia.

- CONSELL COMARCAL VALLÈS ORIENTAL (1994); Programa d'actuació comarcal del Vallès Oriental i Diagnosi comarcal. Inèdit.
- ESTEBAN, Juli (1992); "Els objectius territorials per a la Regió Metropolitana" a Planejament i àmbit territorial. Regió Metropolitana de Barcelona. Col·lecció Papers nº 2, Barcelona.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1995); Els mercats de treball de Catalunya, 1981-1986-1991. Direcció General de Planificació i Acció Territorial. Col·lecció perspectives territorials nº6. Barcelona.
- GORDI, Josep i VILAGINES, Jaume -coord.- (1993); moledo-Mollet (1993-1993). Ajuntament de Mollet del Vallès. Barcelona.
- GORDI, Josep i LLORET, Josep (1991); Mollet i la seva àrea d'influència. Grup Municipal de Convergència i Unió. Mollet del Vallès.
- DIVERSOS AUTORS (1994); El Vallès Oriental: planejament urbanístic i problemàtica territorial. Regió Metropolitana de Barcelona. Col·lecció Papers, nº 21. Barcelona.
- OBSERVATORI MT DE GRANOLLERS (1996); Butlletí d'ocupació i activitat econòmica. Ajuntament de Granollers, nº0. Granollers.
- PLA ESTRATÈGIC DE LA CIUTAT DE MOLLET (1993); Diagnosi. Ajuntament de Mollet. Inèdit.
- PLA TERRITORIAL METROPOLITÀ DE BARCELONA (1996); Àrees dinamitzadores. Inèdit.
- RIERA, Pilar i altres (1993); "El sistema urbà" a Geografia General dels Països Catalans, *Les ciutats*. Enciclopèdia Catalana. Volum 4. Barcelona.
- SÁNCHEZ, Joan-Eugeni (1997); Perfil socioeconòmic dels municipis catalans. Fundació CIREM. Barcelona.
- SOLÀ-MORALES, Manuel de (1979); "Capital i ciutats a Catalunya: una perspectiva de futur", dins *Catalunya cap a l'any 2000*. Editorial Blume. Barcelona.

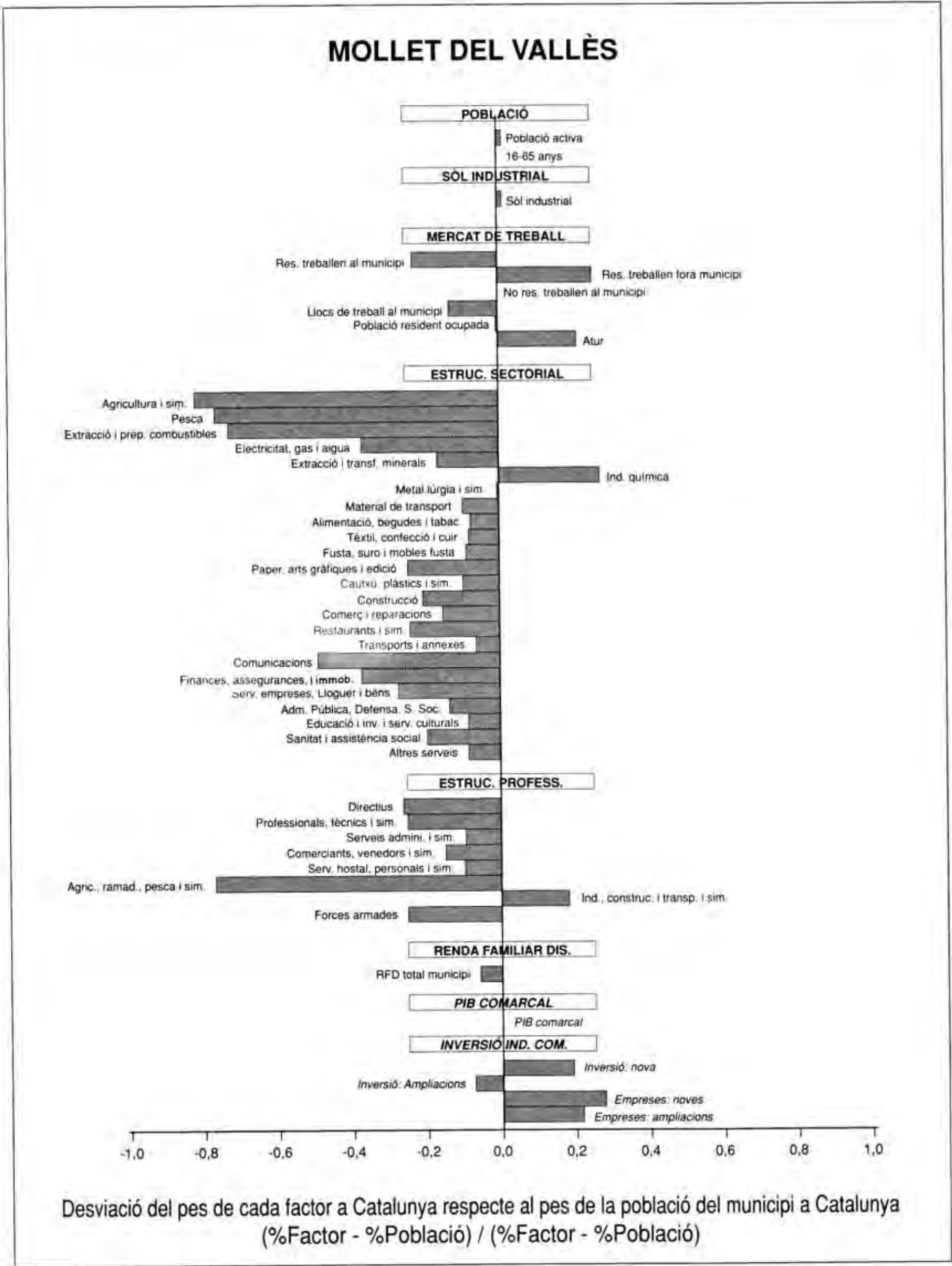
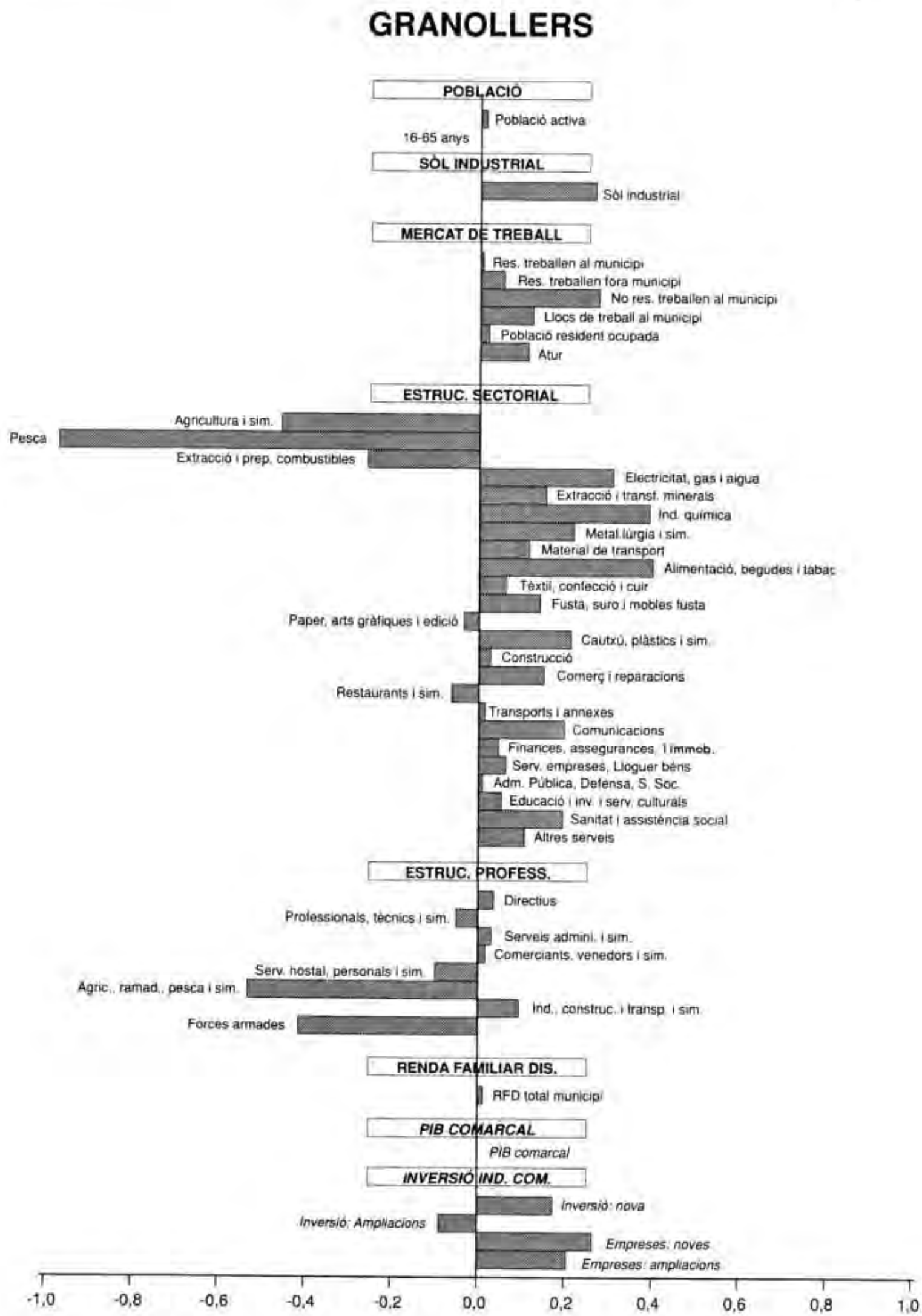

FIG. 1 - Perfil socioeconòmic de Mollet del Vallès (1991).
Font: Sánchez, Joan-Eugeni (1997).

Desviació del pes de cada factor a Catalunya respecte al pes de la població del municipi a Catalunya
 $(\% \text{Factor} - \% \text{Població}) / (\% \text{Factor} - \% \text{Població})^B$

FIG. 2 - Perfil socioeconòmic de Granollers (1991).
Font: Sánchez, Joan-Eugeni (1997).

Notes

1. Els plans sectorials són els instruments que veritablement estan incidint sobre el territori, provocant reserves de sòl per a la construcció de noves infraestructures de comunicació (viàries i ferroviàries) i de serveis, així com de reserva d'espais naturals (PEIN), etc.

2. La redacció del Pla Territorial Metropolità és un mandat de la Llei 4/1987 del Parlament de Catalunya, que va suprimir la Corporació Metropolitana de Barcelona i va crear diferents entitats metropolitanes sectorials amb diferents àmbits d'actuació.

3. La Regió Metropolitana de Barcelona és un àmbit geogràfic, no institucionalitzat, que aplega les comarques de la Regió I (Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental), més les comarques del Garraf i Alt Penedès. Una amplada de 110 Km. entre els rius la Tordera i Foix, els límits de la província de Barcelona.

4. Illes metropolitanes i espais oberts són dues noves definicions del PTGC sobre el sòl urbanitzable i el no urbà, que conceptualment pretenen estructurar el territori metropolità a partir d'espais oberts, limitant així el consum de sòl.

5. Durant els mesos d'octubre i novembre de 1997 s'ha dut a terme un cicle de debats i campanyes als mitjans amb aquest títol, amb motiu dels deu anys d'alcaldia de Montserrat Tura.

6. El 1991 la densitat era de 3.813 h/km² mentre que l'any 1996, ja és de 3.910 h/km². Cal esmentar que els municipis, que seguien a Mollet en densitat de població, La Llagosta i Granollers, han perdut població.

7. Els residents que treballen fora del municipi han passat de 5.850 (1986) a 9.052 (1991). En termes relatius han passat d'un 15,23% a un 22,14%.

8. La gràfica ens il·lustra sobre les diferents variables que integren l'estructura socioeconòmica d'un municipi, ponderades pel total de la variable a nivell de Catalunya i pel pes de la població del municipi sobre el conjunt de Catalunya. L'ús d'aquesta metodologia ens ofereix un indicador que oscil·la entre -1 i 1, i que respecta les condicions de normalitat, semblança i estabilitat. Per tant, tenim que quan més s'acosta a zero l'indicador de les diferents variables socioeconòmiques del municipi, major proporcionalitat guarda entre el pes dels seus habitants i el pes que tenen tots els altres factors. Els valors entre 0 i 1 reflecteixen un domini d'aquest factor al municipi en relació al conjunt de Catalunya. Al contrari, tots els valors negatius entre -1 i 0 assenyalen una menor presència del factor de referència, fins a la no presència del factor en el municipi. En definitiva, estem davant d'una metodologia que ens permet comparar-nos amb municipis de diferent magnitud però que, alhora, actuen de referent. Així com veure el nivell d'especialització d'algun factor.

En el cas de Mollet tenim que gairebé tots els factors es troben amb valors negatius, i dels positius podríem considerar que l'atur i els molletans/es que treballen fora del municipi tenen una valoració negativa com a valors positius. També, d'acord amb l'estructura social de Mollet, hi ha un excedent de llocs de treball de baixa qualificació, com és el cas dels llocs de treball a la construcció i als transports. Només destaca la presència de la indústria química. Tots aquests condicionants negatius limiten les pretensions de capitalitat i de centralitat de Mollet, però, de tota manera, caldrà estar atents a les dades del padró de 1996 per veure si aquests aspectes negatius han millorat. Granollers, al contrari, ens ofereix el positiu de la imatge o perfil que tenim a Mollet:

OBSTACLES PER A L'APRENENTATGE EN CIÈNCIES SOCIALS

Santiago Cucurella i Fernández

Introducció

L'any 1976 vaig començar a treballar en l'ensenyament de la Geografia i de la Història al Batxillerat. Aleshores, per a mi, eren només unes matèries escassament globalitzades i interrelacionades que, de manera poc concreta, eren considerades com «unes» Ciències Socials, amb objectius escadusserament definits, amb una concreció de valors extremadament difusa i amb uns procediments i tècniques que tot just començaven a redefinir-se i a divulgar-se. Tot plegat, amb una total imprecisió pel que fa al significat, la utilitat i la transcendència de les Ciències Socials que no anava més enllà de tòpics coneguts; les estratègies per a l'aprenentatge anaven, en uns casos de professors d'escoles tradicionals i/o positivistes, poc més enllà de l'estímul a la memorització, mentre altres sectors del professorat estava convençut que per a la configuració del pensament de l'alumnat era absolutament secundària la informació conceptual, i només tenia vagues intuïcions sobre el paper del context en el procés d'aprenentatge. Aquest segon model veia la hiperactivitat de l'alumnat com una estratègia insubstituïble i, en molts casos, única, que, en obviar per poc concrets els continguts actitudinals, va arribar a eliminar totalment, per considerar-lo desferrat i inútil, qualsevol mena de coneixement conceptual, oblidant que l'alumnat difícilment pot construir el seu pensament si no té una informació conceptual mínima (que no necessàriament ha d'anar gaire més enllà de les seves idees prèvies) i que aquesta informació només resulta efectiva si té en compte el seu context (i probablement el del seu mestre/a).

En aquella època el context era un element ignorat i la constatació de les idees prèvies dels alumnes pràcticament inexistent, tot i que el corrent humanista, en teoria, partia de les estructures cognitives prèvies (capacitats). Així, doncs, ens trobàvem davant uns plantejaments que generaven un procés d'aprenentatge igualment esbiaixat en el millor dels casos, per molta «escola activa» que es practiqués.

Tanmateix, de cap manera pretenc negar l'avenç que va representar aquest segon corrent ni el paper que van jugar institucions com ara Rosa Sensat, que darrerament estan força qüestionades¹; es tracta, simplement, de desmitificar estratègies, no tant errònies com incompletes, basades molt més en la simple intuïció i bona voluntat que no pas en l'aplicació d'una metodologia didàctica prou elaborada i contrastada.

Àdhuc els sectors que aleshores més al dia estaven dels corrents pedagògics, seguidors generalment de les tesis de Bloom (pedagogia conductista)², les aplicaven incorrectament, i la majoria de les escoles que las van adoptar -majoritàriament privades- ho van fer per tal d'adquirir un vernís de modernitat de cara a les famílies, més que no pas a partir d'un convenciment de la bondat d'aquelles tesis. Així es va començar a programar a partir d'objectius, a diferenciar les activitats del professorat de les de l'alumnat, va aparèixer la seqüenciació de les diverses matèries, alhora que es distribuïa el temps i l'espai físic de forma no aleatòria, de manera que es contemplava el concepte de reiteració i el d'aprofundiment: d'alguna manera, es va intentar començar a aplicar el que després es va conèixer com a ensenyament personalitzat. En qualsevol cas, absolutament totes les experiències que vaig conèixer durant la dècada dels setanta³, pretesament seguidores dels principis teòrics de Bloom, no van assolir els seus objectius, fonamentalment a causa d'una incorrecta formació del professorat i, molt especialment, per no invertir el capital suficient per a fer possible a la realitat el que en teoria eren uns plantejaments innovadors francament estimulants.

Plantejament del problema

Poc temps després de començar a ensenyar vaig plantejar-me les causes de l'elevat fracàs escolar (tal com s'anomenava en aquells anys) que es produïa entre determinats sectors d'alumnes (independentment de la nota que obtenien, ja que aquesta obeïa sovint a raons

molt diverses), i a interrogar-me no només sobre les causes d'aquest fet sinó, molt especialment, sobre què calia entendre per fracàs escolar en Ciències Socials. No va ser fins el 1980 que em vaig començar a preocupar sobre quins eren els principals obstacles al procés d'aprenentatge de les Ciències Socials i a intentar elaborar estratègies que contribuïssin a pal·liar el fracàs. Això darrer ho vaig començar a fer de manera intuïtiva a partir dels primers anys vuitanta, i de manera més sistemàtica a partir de 1995, quan vaig optar per realitzar els cursos de doctorat de Didàctica de les Ciències Socials a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Fruit dels primers anys d'observació a les aules i de contrast amb Pere Ramon i Roca, un piagetia convençut, van aparèixer publicades les primeres reflexions al respecte ⁴.

Atès que, des de ben aviat, vaig creure que un dels obstacles per a l'aprenentatge de les Ciències Socials era la manca de qualitat del material didàctic, vaig optar per començar, a partir de 1988, una activitat professional nova: l'elaboració de material, especialment llibres de text, en editorials especialitzades ⁵. En aquesta tasca bàsicament vaig contemplar diversos objectius: suprimir qualsevol mena de llenguatge sexista, de manera que poguessin ser dels primers llibres que permetessin fer exitosament lectures no androcèntriques, evitar en la mesura possible l'eurocentrisme, aspiració força limitada pel currículum oficial, donar presència a aspectes de les Ciències Socials explícitament referenciats en el territori al que anaven adreçats els llibres, introduir procediments i tècniques, actituds i valors i, ja en la darrera experiència dels llibres per al batxillerat postobligatori, seguir les pautes corresponents al corrent crític o democràtic de les Ciències Socials, començant per l'atenció als coneixements previs i continuant per la regulació de l'aprenentatge, i per plantejaments epistemològics que tinguessin present de manera destacada els fets més rellevants, la seva problematització, la transmissió d'uns valors molt més específics, bàsicament a l'entorn dels defensats per la UNESCO, l'adquisició de procediments i de tècniques més estimulants per a l'aprenentatge de l'alumnat, i l'ús d'un llenguatge que li fos fàcilment assequible.

Poc després vaig entendre que calia sintetitzar el que la doctora Pilar Benejam, juntament amb l'equip d'investigació de didàctica de les CCSS de la UAB, anomenen «conceptes clau», i la importància en el procés d'aprenentatge de l'elaboració de material i d'experiències didàctiques amb l'alumnat.

En qualsevol cas, totes les intuïcions que havien intentat donar resposta al problema detectat no tindrien prou validesa efectiva fins que no vaig aconseguir determinar una definició clara sobre què calia entendre com a fracàs escolar en Ciències Socials.

En aquest sentit, vaig passar per diverses fases que anaven des de trobar definicions parcials sobre les diverses disciplines que configuren les Ciències Socials fins a obtenir-ne una que -si més no, provisionalment- em satisfà per al conjunt de les Ciències Socials com un tot⁶. No seria fins entrada la dècada dels noranta que vaig descobrir la persona com a protagonista de les Ciències Socials, en lloc dels accidents físics, econòmics o les contingències polítiques, la qual cosa em permetia abordar un nou intent de definir el concepte de fracàs escolar en Ciències Socials.

A més, lluny de considerar que un/a alumne/a fracassa en Ciències Socials perquè no ha aconseguit comprendre determinats conceptes o no domina determinats procediments i tècniques, penso que *la idea de fracàs ha d'anar molt més lligada a la seva incomprensió de determinats processos històrics, del que són fets rellevants del passat i del present, del que són les Ciències Socials i de quina és la seva utilitat pràctica, no només a un macronivell sinó, i molt especialment, en el seu compromís quotidià en el procés de canvi positiu de la societat en què viu*. En definitiva, diria que un/a alumne/a fracassa en Ciències Socials quan després de la seva escolarització -evidentment en funció de cada nivell- *és incapaç de veure aquestes disciplines com un instrument de transformació de la realitat, és incapaç de problematitzar situacions del seu entorn o, com a mínim, d'analitzar-les críticament, i és incapaç de donar resposta als reptes que a tots nivells (macro i micro) tenim plantejats des d'una perspectiva democràtica i transformadora, que només s'assoleix a partir del domini de determinats procediments i tècniques i de l'adopció de determinats valors i actituds*.

Consideracions sobre els principals obstacles actuals per a l'aprenentatge de les Ciències Socials

Arribats a aquest punt, cal interrogar-se sobre les causes que fan possible que, malgrat l'escolarització durant molts anys de l'alumnat en Ciències Socials, es produeixi un índex tan elevat de fracàs escolar. Dit en altres paraules, quins són els obstacles per a l'aprenentatge de les Ciències Socials que troba l'alumnat en el seu itinerari acadèmic.

El que no es troba és falta d'informació. Més aviat succeeix tot el contrari: durant molts anys l'alumnat es bombardejat sistemàticament amb una pluja de conceptes, sovint inconnexos i mal interpretats (des del punt de vista lògic) que, en el pitjor dels casos, pot trobar en qualsevol enciclopèdia temàtica, o en qualsevol CD ROOM.

Probablement, doncs, i sense ànim de ser exhaustiu, podríem considerar com a obstacles per a l'aprenentatge de les Ciències Socials:

- El creixent aïllament de l'alumnat del seu context social i l'increment de famílies desestructurades o inhibides en el procés d'aprenentatge dels fills.
- Uns sistemes d'avaluació erronis.
- Un desconeixement dels canvis físics i de personalitat de l'adolescent, que ens incapaciten per a connectar amb ells de manera efectiva i afectiva.
- Un material didàctic poc adient, pensat bàsicament com a transmissor (a través d'un llenguatge poc escaient) de conceptes. Aquest material acostuma a tenir una actitud poc clara en la defensa dels valors democràtics, i a estar mancat d'una proposta coherent de regulació de l'aprenentatge.
- L'encotillament i la inadequació dels currículums oficials a les necessitats reals de l'aprenentatge.
- Ignorància del paper rellevant que el context té en tot procés d'aprenentatge.
- El paper poc rellevant que es dona al pensament del professorat.
- Deficient formació, actuació i reciclatge de part del professorat. Manca d'estratègies adients.
- Un sistema poc adient de selecció del professorat.
- Dèficits importants en l'exercici de la tutoria.

En les mans del professorat de Ciències Socials està el repte d'elaborar estratègies didàctiques per tal de superar aquests obstacles, de la mateixa manera que és responsabilitat de l'administració posar-hi els mitjans i els estímuls necessaris per a que això sigui possible. Fins ara, els treballs sobre fracàs escolar que conec es limiten majoritàriament a diagnosticar el problema sense determinar-ne ben bé les causes i sense plantejar propostes concretes per a superar-lo. És hora, doncs, de fer un pas endavant i proposar camins que puguin esdevenir solucions al problema diagnosticat.

NOTES

1. Vegeu l'article de Roig i López, Olga, «Rosa Sensat»: renovació pedagògica progressista?» dins la revista *Via fora!*, núm. 54, primavera de 1997. Edita Enllaç, Ripollet (El Vallès Occidental)

2. BLOOM, E., *Taxonomia*, Ed. Ayuso, Madrid, 1974

3. Principalment la *Institució Pedagògica Alpe* de La Garriga (vinculada a capital immobiliari de perfil ideològic poc concret, però de signe conservador) i la *Institució Familiar d'Educació* (molt propera a l'*Opus Dei*).

4. Entre 1979 i 1985 vaig redactar prop d'un centenar d'articles sobre la qüestió per al setmanari *Canigó* i per a la pàgina d'ensenyament que en aquells anys publicava el diari *Avui*. Molts d'aquests treballs, prèviament reelaborats, gràcies a l'estímul i el guiatge del doctor Antoni M. Badia i Margarit, que va prologar l'edició del treball, juntament amb la inestimable aportació de Pere Ramon i Roca, es van aplegar en el volum *Els reptes de l'escola catalana*. Ed. Rourich, Sant Cugat del Vallès, 1988.

5. Editorial Cruïlla:

- *Geografia Humana i Econòmica* (2n de BUP)
- *Geografia i Història* (3r de BUP)

Editorial Distrimapas-Telstar:

- *Iniciació al vocabulari i als conceptes de la Història*
- *Iniciació al vocabulari geogràfic*

Editorial Casals:

- Projecte curricular de Ciències Socials (crèdits comuns i variables) per a ESO i per a Batxillerat de diverses administracions educatives (Catalunya, Galícia, Com. Valenciana, Andalusia i territori MEC).

6. En un primer moment em vaig conformar amb definir la Història com «la interpretació del procés de progrés de la Humanitat», i la Geografia com «l'instrument que, a partir de la descripció dels fenòmens físics i socials que tenen lloc en el nostre planeta, ens permet comprendre el comportament de la nostra espècie, fortament determinat pel seu context». Com es pot veure, es tracta de definicions probablement encara poc elaborades, que difícilment em permetien en els nivells d'ensenyament secundari determinar què significava el concepte «fracàs escolar» relacionat amb elles. D'altra banda, aquestes definicions no tenien en compte la persona com a subjecte de les Ciències Socials, eren encara excessivament compartimentades i poc interdisciplinars.

PENJATS D'UN FIL

Conte de Maria-Mercè Bruguera i Barbany

Pels meus pares

L'Eudald era sorrut de mena. Costava Déu i ajut d'arrencar-li quatre paraules seguides. Temia tant la conversa que, amb els anys, s'havia convertit en tot un artista especialitzat en el «campi qui pugui», i aquest singular comportament abocava indefectiblement els seus ingenus interlocutors a absurds soliloquis.

La família —la Lola, la seva dona, la Remei, la seva sogra i la Rossita i el Manolo, els dos lloros— sovint li'n feien retret. Aquell matí, sense anar més lluny, la Lola cansada d'empaïtar-lo per tota la casa, quan finalment aconseguí acorralar-lo al final del passadís li va etzibar empipada:

—Eudald, tu vés fent! —el Manolo, el lloro, li feia els cors, “Eudald, que no paaarles? On ets Eudald?” “Eudaaald i de la peee-dra, què?”

Mentre el lloro anava a la seva, la Lola, embalada, prosseguia:

—Un dia faràs l'ànec i t'hauràs d'espavilar solet amb la mortalla. Sí noi, sí, tu vés fent de mussol i d'invisible i al final ja t'ho trobaràs, ja. Et penses que fas gràcia, oi? T'agrada fer comèdia, oi? Oi?

Mentre la dona gairebé li encastava el nas a la galta, l'Eudald s'anava dient:

—N'estic tip i retip, en aquesta casa no hi ha qui pugui parar tranquil!

I subtilment aconseguia sostreure's de l'atac de la furibunda dona —com sempre—, i de la veu que finalment s'allunyava de la maltractada orella, una veu irada que conclogué ja distant:

—Doncs ja te la trobaràs la comèdia!

—Ves què me'n sé jo d'ànecs i mortalles— remugava empipat l'Eudald.

Ell no era pas home de subtiletes i de primer la xerrameca de la Lola i ara uns cants eixordadors de la Rossario, que s'havia arrancat amb un "Nena me decías, loco de pasión", que repetia una i altra vegada i que s'escoltava de punta a punta del pis, feren evident al mut de l'Eudald que li calia posar en pràctica una bona estratègia, i com que encara era d'horeta i com que se sentia pres d'una gran ànsia d'obrir la porta i fer-se fonedís, prengué la motxilleta, sortí de puntetes acompanyat d'uns espinguets insistents que deien — "Eudaaald, que no parles Eudaaald?" i en un tres i no res s'organitzà un dia de perfecta solitud.

Destí: Montserrat.

Objectiu: perdre's tantes hores com pogués pels cims.

* * *

Decidí fer la pujada amb l'aeri i com que era dia feiner aviat constata que no hi hauria gaire moviment i que en seria l'únic viatger.

—Perfecte! —va pensar cofoi i alleugerit per primer cop en tot el matí.

Però, ai las! L'Eudald aquell dia ho tenia pelut, ja que el conductor el rebé amb un "bon dia" esplèndid, rialler, afable que ja d'entrada li va fer molta mala espina.

—No tindrè pas la mala sort que serà un d'aquells que busquen conversa? —pensà alarmat.

Semblava una premonició!

Tan bon punt l'aeri començà a enlairar-se, el conductor s'arrancà amb un clàssic:

—Farà bon dia, oi?

—Això comença a fer pudor de socarrim! —pensava esverat l'Eudald.

I mentre, l'altre prosseguia:

—Avui tindrà tota la muntanya per vostè solet, és només el tercer viatger que puja aquest matí. Un dia fluix com pot veure.

L'Eudald feia que sí amb el cap cot i el conductor, animat pel dèbil assentiment, començà ja a abocar un tal doll de paraules que ni deu Eudalds no haurien pas aturat!

Que si quina vida més dura, que si quina feina més avorrida, que si allò ho feia accidentalment, que si aviat plegaria, que estar tancat

en aquella antigalla era com estar engabiats, que si naps, que si cols...!

L'Eudald volia fondre's i es deia encongít.

—D'això se'n diu fugir del foc i caure a les brases! I qui m'embolica a mi a pujar a Montserrat un dia feiner? I qui em mana agafar l'aeri? —ara havia iniciat la secció "retrets".

I així els retrets i planys a la seva dissort s'intensificaven paral·lelament al ritme de les cada cop més apassionades explicacions del conductor. L'Eudald acovardit del tot es digué:

—Mare de Déu! Amb l'empenta que porta, aquest és capaç fins i tot d'explicar-me la nit de nuvis!

Pobre Eudald! La pujada se li feia eterna. Però la pluja de paraules agressiva i persistent començà a barrejar-se amb venjances bel·licosos que l'acorralat Eudald barrinava:

—Ja sabries el que és bo si en comptes d'estar en aquesta gàbia fossis al meu pis!— ara era presoner de la rancúnia—. T'engegaria els lloros i la sogra, i jo, campí qui pugui! Encara que... ben pensat potser fins i tot et farien peça! Sou del mateix gremi vosaltres. Però pel que fa a mi, Eudald Puntí, ja sabries ja el que és quedar-te xerrant i sense auditori, perquè a tu t'ho faria sense els miraments que tinc amb la Lola —ara havia fet acte de presència l'Eudald reflexiu— perquè a ella encara li dec alguna que altra consideració, però a tu, a tu... Et deixaria amb tota la trepa i veuries quin martiri! Hauries d'anar a esgarrapades per poder sentar base d'alguna paraula. I tot això amenitzat amb els "inoblidables" cuplets de la Rossario —ara havia arribat l'hora dels insults. —Fotut bocamoll! Maleït llenguallarga...

Mentre la venjança silenciosa sotragejava violentament l'Eudald, l'aeri es posà suaument. S'havia acabat la tortura i ell, deixondint-se, en sortí cames ajudeu-me asserenant-se de sobte mentre es deia:

—Eudald, calmem-nos. Cal no perdre les formes!

I portant a la pràctica el seu bon propòsit, va dir tan cortesment com en fou capaç, donades les circumstàncies, un polit i escàs:

—Bon dia tingui!

I el conductor, que ni tan sols s'havia adonat de l'esquemàtica salutació del seu únic client, prosseguí:

—Fa goig de trobar persones com vostè. No sé si m'entén? Vull dir persones que saben escoltar. Avui en dia no és gaire corrent això, sap? Tothom té tanta pressa...

En sentir la paraula pressa, l'Eudald automàticament accelerà el pas i l'altre, també automàticament, el seguí com qui res escales amunt.

—Renoï! A veure si me l'hauré d'encolomar tot el sant dia? —es preguntà de bell nou esverat.

Sentí una intensa frisança, una recòndita incomoditat però, quina fortuna! en iniciar-se el segon tram d'escalas, l'altre —que ja bufava notòriament— de sobte s'acomiadà:

—Bé, doncs una vegada més, que tingui un bon dia.

L'Eudald decidí iniciar un esquifit somriure d'agraïment, però se li marcí —abans de néixer del tot— quan escoltà aquestes paraules:

—Ja ens veurem a la baixada i li acabaré d'explicar tot aquest embolic de la feina, entesos?

Aquelles darreres paraules van produir un trasbals de magnituds considerables al pobre Eudald i malgrat que la solitud de la muntanya i la meravella del paisatge el referen un bon xic, el desassossec no l'abandonà pas del tot i quan pels voltants de les cinc s'acostava a l'estació de l'aeri, la inquietud el tenia pres a les seves urpes.

Caminava amb lentitud, fent avançar amb més rapidesa el cap que els peus i fitant amb insistència l'edifici de l'aeri per certificar —o no, pensava— la seva dissort. Intentava animar-se i s'anava dient:

—Potser només hauran estat quatre mots de cortesia— recordava el comiat del xerraire i prosseguia —potser ja haurà plegat, no pot pas ser que tot el dia tinguin el mateix home amunt i avall amb aquest fòtil del dimoni, a més és prou tard com perquè...

Però, quedava clar que aquell no era el seu dia de sort! El conductor xerraire no l'havia pas plantat, ans al contrari! L'Eudald el va veure. Li va veure sobretot l'ample somris amb que el rebia i això va fer que sumés en silenci —com sempre feia— un feix de renecs i planys mentre es deia malhumorat:

—Els xerraires són una plaga, els haurien de prohibir, proscriure, foragitar. Jo què sé, qualsevol cosa! Però sobretot portar-los lluny, lluny! —havia sortit de pollaguera— I sembla talment que m'ensumin, tots em cauen al damunt!

Mentre botzinejava, mortificat com mai, n'havia arribat a l'alçada.

—Em dic Albert —i tot dient-ho, el conductor garlaire li allargava la mà mentre l'altre maleïa.

—Dispensi que al matí no m'hagi presentat, però d'horeta, ja se sap, no sirgo fi.

L'Eudald pensava exasperat:

—Si et descuides, noi. Si arribes a sirgar fi, t'escanyes de la xerrera. I mentrestant, l'altre que prosseguia:

—Ha vist com tenia raó?

—Raó, de què pot tenir raó aquest ximplet?— es preguntava, però sorrut com era no obria boca.

I l'Albert, que anava a la seva, feia:

—No se'n recorda? Li he dit que tindria un dia esplèndid. Ho veu? Sempre l'encerto jo. A baix hi ha una mica de boireta, però vaja, poca cosa.

L'Eudald fità insistentment a dreta i esquerra i constatant que no hi havia evasió possible i que s'havia d'empassar com fos el mal tràngol, assentí resignadament. Cansat, finalment sotmès, optà per una rendició incondicional!

I l'Albert, ignorant la rotunda victòria, les continuava enfilant sens treva.

—Jo hi entenc molt del temps perquè m'agrada molt la ciència, pensi que cada dia faig prediccions metereològiques, jo.

No tenia aturador. L'Eudald s'encongia per moments, literalment arraconat a un angle de l'aeri pel seu impetuós interlocutor, però estava disposat a aguantar el xàfec per espès que fos. I li queia, mare meva si li queia! Sens cap mena de pietat, ni tan sols ell se'n tenia quan es feia els següents retrets:

—Això és un càstig, un autèntic càstig. M'està bé per haver-me'n anat a la francesa de casa.

I mentre s'ho repetia sentint-se absolutament miserable, i quan estava a punt de permetre's una espurna d'entendiment pensant en la sogra, en la Lola i fins i tot en la Rossario i el Manolo, una de les paraules del garlaire li produí una intensa esgarripança i ell, que gairebé mai no preguntava res, es va trobar de sobte dient amb un filet de veu:

—Com s'ho ha fet anar això darrer?

—Ah, amic! —la franquesa entre ambdós era ja un fet. —Veig que el tema li interessa —se'l veia satisfet. —No ho hauria dit mai, oi? Doncs miri, ara ja ho sap, sóc alquimista!

Va aturar-se un moment com assaborint la paraula acabada de dir, i passada la pausa prosseguí:

—I dels de tota la vida, eh? No es pensi pas vostè que això és una rauxa fugaç.

Ara l'Eudald feia cara d'embadocat.

—Ja li he dit que aquesta feina és per tapar l'expedient, oi? Aviat tornaré a la meva gran passió —i mentre parlava i parlava s'havia tret un pèndol de la butxaca que refregà pel nas del seu astorat client.

—Veu? Mai no el deixo jo— es referia al pèndol— sempre m'acompanya perquè tot està relacionat, i mai no se sap amb què et pots topar, oi que hi està d'acord? Cal anar sempre preparat, cal estar sempre a punt perquè, quan menys t'ho esperes, PATAPAM! salta la llebre —havia etzibat un ventallot a la fusta que tota la cabina tremolà, Eudald inclòs.

S'aturà un moment per prendre alè i refent-se en un tres i no res, s'adreçà a un Eudald que semblava de cera:

—Bé, ara li toca a vostè— de sobte se sentia magnànim—. Encara no m'ha explicat a què es dedica. Un home com vostè ben segur que té una feina interessant. Parli home parli— mentre deia això, amb l'única mà que tenia lliure —a l'altra continuava esgrimint el pèndol— li colpejava afectuosament l'espatlla.

L'Eudald se'l mirà. El seu semblant s'havia transmutat, tanmateix semblava un altre. De sobte, aprofitant el generós silenci que omplia la cabina i tement que l'altre no s'hi repensés, amb un fil de veu —gairebé una veueta— que obligà el conductor a apropar-se-li fins trobar-se ambdós fit a fit, va mig dir:

—Ja, ehem... miri jo... doncs...

—Digui, home digui o millor encara, deixi'm endevinar.

Per primera vegada en tot el dia l'Eudald volia dir-hi la seva i com que no hi estava avesat, les paraules no li sortien.

—Clar, és que no en tinc el costum —es digué. Jo sempre penso molt millor del que parlo —ara s'hi complaïa.

—Vostè deu tenir un negociet, oi que l'encerto? Oi?

—Doncs no, no l'encerta ni tan sols no s'hi acosta! —finalment la veu li havia sortit amb empenta, decidida i l'Eudald interrompia sense miraments perquè a la fi, en allò darrer, hi tenia molt a dir.

—Miri, la veritat és que jo, jo... Com li ho diria? Bé... Pensi —ara el to era confidencial— que això que li diré ha de quedar entre vostè i jo.

L'Albert l'aturà en sec i digué solemnement:

—I ara! Només faltaria! Estigui tranquil, ja se sap que entre amics no calen...

L'altre ni tan sols no el deixà acabar.

—Calli i escolti d'una vegada, punyeta!— l'evident contundència del missatge obrà el miracle, l'Albert "Xerraire" emmudí de cop, sorprès davant aquella nova faceta de l'Eudald:

—Jo —digué resolutament i ràpida— m'he passat la vida buscant la PEDRA FILOSOFAL i de fa poc, de fa molt poc que la tinc,

finalment, després d'anys d'experiments fallits, l'he aconseguida! — al compàs de les darreres paraules l'aeri s'havia parat, suaument embolcallat d'una boira providencial.

L'Eudald Puntí estava exultant, somrigué de canto i es contemplà a ell mateix com un nou Bogart, alhora que lamentava profundament no tenir a mà la inefable gavardina i el cigarret abandonat feia anys. Però ni tan sols aquestes petites mancances decoratives li barraren el pas. I mentre avançaven embolcallats de boira, posà la mà damunt l'espatlla del seu confident i articulà, amb to inflat, la solemne frase que sempre havia somniat dir:

—Crec que aquest pot ser l'inici d'una gran amistat!

Mollet del Vallès, gener de 1998

**Centre
d'Estudis
Molletans**

Ajuntament de Mollet del Vallès